V. ŞERBAN

TEORIA ŞI TOPICA PROPOZIŢIEI ÎN ROMÂNA CONTEMPORANĂ

VASILE ŞERBAN
UNIVERSITATEA DIN TIMIŞOARA

TEORIA ŞI TOPICA PROPOZIŢIEI ÎN ROMÂNA CONTEMPORANĂ

EDITURA DIDACTICĂ
ŞI PEDAGOGICĂ
BUCUREŞTI — 1974

Redactor : *Magdalena Panaitiu*
Tehnoredactor : *Liliana **Antoniu***
Coperta : *Nicolae **Sîrbu***

Profesorului
GHEORGHE IVĂNESCU
— *excepțional îndrumător* —
omagiu respectuos.
V. Ș.

CUPRINS

ANEXĂ

PREFAŢĂ

Plan şi metodă

În lucrarea de faţă au fost concentrate rezultatele unei cercetări mai îndelungate de sintaxă, cu privire specială la **teoria şi topica propoziţiei în româna contemporană.**

Lucrarea are următoarea structură: în partea introductivă sînt prezentate observaţiile cu privire la topică în principalele gramatici româneşti, de la 1828 (I. Eliad, **Gramatică românească,** *Sibiu) şi pînă la 1963 (Academia R.P.R.,* **Gramatica limbii române,** *Bucureşti), precum şi unele coordonate teoretice, de lingvistică generală, care delimitează poziţia autorului. Partea a doua cuprinde expunerea teoretică privitoare la* **structura propoziţiei şi a subunităţilor ei,** *la ordonarea şi mecanismul permutabilităţii termenilor în propoziţie. În partea a treia, sînt analizate numeroase şi diverse exemple, excerptate din diferite stiluri ale limbii. În partea finală, concluziile nu repetă pe cele parţiale (din fiecare secţiune sau paragraf mai important), ci, pe baza acestora, sînt formulate propuneri pentru un studiu de tipologie a topicii.*

Lucrarea se încheie cu o bibliografie cuprinzînd cele mai importante studii, care au călăuzit pe autor în cercetare, chiar dacă la unele nu s-au făcut referiri directe în text.

Autorul a adoptat de la început punctul de vedere sincronic, delimitîndu-şi sfera cercetării la stadiul de limbă denumit **româna contemporană.**

Plasat pe poziţia receptorului, autorul a trebuit, întîi, să desprindă din context unităţile care urmau să fie analizate. Punctul de plecare l-a constituit **propoziţia,** *unitatea sintactică fundamentală aptă să facă o comunicare completă. A fost stabilită, pe baza valenţelor obligatorii ale verbului-predicat, o* **propoziţie** *invariantă, nelegată contextual, formată numai din termeni nucleari, faţă de care a putut fi analizată* **propoziţia variantă,** *cu diverse implicaţii contextuale. La nivelul propoziţiei invariante au fost analizate ordonarea şi permutabilitatea termenilor nucleari, pe baza cărora au fost degajate conceptele de* **topică liberă** *şi* **topică fixă,** *de* **topică directă** *şi* **topică inversă.**

Gradul diferit de coeziune dintre constituenţii unui enunţ a făcut necesară observarea grupării termenilor în unităţi (subunităţi) inferioare propoziţiei: **configuraţia, sintagma** *şi* **sintagmoidul.** *În cadrul fie-*

cărei subunități, au fost arătate construcțiile în **topică uzuală** *sau* **ocazională, inversiunile** *și* **dislocările,** *cu motivări de natură psihologică, gramaticală, fonetică, semantică sau stilistică.*

Metoda adoptată a permis descrierea riguroasă a tuturor tipurilor de topică posibile in propoziția românească, necesare într-un studiu tipologic, precum și unele generalizări prin formule.

*

Lucrarea de față, prin poziția teoretică a autorului, ca și prin terminologia propusă, ar putea să contrarieze pe unii cititori. Dar, sistemul închegat, teoretic și aplicativ, logica demonstrației, precum și concluziile firesc rezultate nu pot scăpa celor avizați.

Autorul nu emite pretenția de a-și impune punctul de vedere teoretic. Speră însă că cercetătorii mai tineri vor găsi puncte de plecare noi, de dezvoltare sau combatere, care să contribuie la clarificarea și simplificarea preacomplicatei teorii a propoziției. Profesorii de gramatică pot găsi, în această lucrare, numeroase sugestii de analiză și interpretare mai rațională a propoziției, iar în ce privește topica ar putea evita explicarea „șablonardă" a poziției cuvintelor numai prin intenții stilistice.

Valoarea lucrării va putea fi estimată numai în măsura receptării ei de către cititori.

Recunoștința autorului se îndreaptă spre îndrumătorul științific și colegii care au citit, cu bunăvoință și competență, manuscrisul.

Vii mulțumiri datorez redactorului de carte, prof. Magdalena Panaitiu, care s-a ocupat de text cu deosebită pricepere și pasiune.

Octombrie 1969,
Timișoara

SIGLE ŞI ABREVIERI

APh. = *Acta Philologica*, Roma, 1958 şi u.
AUB = *Analele Universităţii Bucureşti*, 1956 şi u.
AUT = *Analele Universităţii din Timişoara*, 1963 şi u.
AUI = *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi*, secţiunea a III-a, 1955 şi u.
BL = *Bulletin linguistique*, Bucureşti, 1933—1948.
CL = *Cercetări de lingvistică*, Academia Republicii Socialiste România, Filiala Cluj, 1956 şi u.
CLTA = *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*, Université de Bucarest, Bucureşti, I, 1962 (V, 1968).
CS = *Culegere de studii. Limbă-literatură-metodică*, Bucureşti, 1962.
LL = *Limbă şi literatură*, 1, 1958 (18, 1968).
LLF = *Limbaj, logică, filozofie*, Bucureşti, 1968.
LR = *Limba română*, Editura Academiei, 1, 1952—(XVIII, 3, 1969).
MIP = *Materialele sesiunii ştiinţifice a Institutului pedagogic*, Bucureşti, 1956.
RRL = *Revue roumaine de linguistique*, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 1, 1956 (XIV, 1969, 2).
RS = *Romanoslavica*. Asociaţia slaviştilor din R.S.R. (XII, 1965).
RUB = *Revista Universităţii „C. I. Parhon"*, Bucureşti, 1955.
SCL = *Studii şi cercetări lingvistice*. Editura Academiei, Bucureşti, 1, 1950 (XX, 1969, nr. 3).
SG = *Studii de gramatică*, I, 1956, II, 1957, III, 1961.
TCLC = *Travaux du Cercle linguistiques de Copenhague*.
TCLP = *Travaux du Cercle linguistique de Prague*, 1929 şi u.
TLP = *Travaux linguistiques de Prague* — l'école de Prague d'aujourd'hui, 1964 nr. 1.
Z. für rom. Phil. = *Zeitschrift für romanische Philologie*, Halle, 1877. şi u.

SIMBOLURI FOLOSITE

A, B, C, = simboluri de generalizare pentru constituenţii une subunităţi
a = apartenent
Ag = agent
C = circumstanţial
Cn = complement adnominal
D = determinant
EF = enunţ frază
EP = enunţ propoziţie
Eps = element predicativ suplimentar
K = complement de identificare
Np = nume predicativ
O_1 = obiect direct
O_2 = obiect indirect
$Ø_1$ = reflectantul obiectului direct
$Ø_2$ = reflectantul obiectului indirect
O_1' = cel de-al doilea obiect direct la verbe care se construiesc cu două astfel de obiecte
O_2' = cel de-al doilea obiect indirect la verbe care se construiesc cu două astfel de obiecte
P = predicat
PI = propoziţie invariantă
PV = propoziţie variantă

Cifrele adăugate la simbolurile propoziţiilor (invariante sau variante) arată numărul termenilor nucleari (PI2 = propoziţie invariantă binomă ; PV4=propoziţie variantă tetranomă etc.)

R = referent
S = subiect
Sv = sociativ
TD = topică directă
TI = topică inversă
TN = termen nuclear
TR = termen regent
Tr = termen de referinţă
[ ] = încadrează unitatea (subunitatea) numită *configuraţie*
( ) = încadrează *sintagme* sau *sintagmoizi*

I.

INTRODUCERE

PROBLEMELE TOPICII ÎN LINGVISTICA ROMÂNEASCĂ

În mod obișnuit, în gramatica oricărei limbi sînt discutate aspecte ale ordinii cuvintelor în propoziție și ale organizării frazei, fie într-un capitol aparte, fie în paragrafe speciale privind fiecare parte de propoziție sau fel de propoziție.

Gramaticile românești din secolul trecut se ocupă neunitar de problemele topicii.

Ion Heliade RĂDULESCU, în a sa *Gramatică românească*, Sibiu, 1828, studiază în două paragrafe tipurile de ordonare în propoziție. Arătînd că nu este suficient să se știe toate formele cuvintelor și relațiile dintre ele pentru a vorbi și a scrie, autorul mai notează că „este de trebuință încă să știm și locul sau rîndul care zicerile trebuie să îl aibă cînd, făcînd o propoziție sau un cuvînt, arată cugetarea minții noastre ; regulile dară, ce se dau pentru rîndul și locul zicerilor într-o propoziție, le arată CONSTRUCȚIA". Heliade exemplifică două posibilități de organizare a propoziției : „Cînd zicerile astfel sînt așezate într-o propoziție, încît partea cea dintîi a ei este subiectul ; a de a doilea verbul ; a de a treilea complinirea dreaptă sau nedreaptă, și în sfîrșit complinirile întîmplătoare, atunci construcția se zice *firească* sau *dreaptă* ...". „Cînd acest rînd al zicerilor se strică sau pentru armonia lor, sau pentru firea limbii, atunci construcția se numește *figurată* sau *întoarsă* sau nedreaptă ..."[1]

---

[1] *Gramatică românească*, de D. I. ELIAD, Sibiu, 1828, *Partea a treia.* 1. *Pentru construcție*, p. 124.

Dar dacă autorul a definit în aceste paragrafe cele două tipuri de topică, în ansamblul propoziţiei, n-a neglijat să arate şi locul unor determinanţi faţă de regenţii lor, în capitolele privind „sintacsul“ părţilor de vorbire, în care afirmă :„ Adjectivele demonstrative se pot pune şi în urma şi înaintea substantivelor“[1]. „Dintre substantiv şi adjectiv, articolul însoţeşte pe cel dinainte; cum: *bunul om, femeia înţeleaptă*“[2].

Ocupîndu-se de locul „subjetului“, Heliade porneşte de la o constatare cu caracter general: „Fieşte care zicere arată o idee, şi ideea care mai întîi ne vine în minte, sau ne face mai multă empresie, pe aceea mai întîi o pronunţiem ...“, după care precizează: „Aşadar subjetul se pune şi în urma şi înaintea verburilor; dar mai obişnuit se pune înainte ...“[3]. În continuare sînt descrise şase situaţii care cer ca subiectul să apară în urma verbului (predicatului).

Din analiza celei dintîi gramatici româneşti a secolului al XIX-lea, iese în evidenţă faptul că problemele de topică sînt tratate sporadic şi nesistematizat, iar chestiuni de teorie nu sînt puse. Situaţia apare ca firească, ţinînd seama de stadiul în care se afla studiul limbii române în acea vreme. Trebuie să reţinem totuşi că Heliade a notat, cu justeţe, care este adevăratul izvor al ordonării termenilor în propoziţie: „ideea care mai întîi ne vine în minte, sau ne face mai multă empresie, pe aceea mai întîi o pronunţiem ...“

Necesitatea unui studiu aprofundat al topicii în limba română se vădeşte chiar din „Programa Societăţii Academice Române, pentru Gramatica română“, care fixase, în punctul al treilea, ca obiectiv al părţii de sintactică, topica[4]. Cerinţele Societăţii Academice aveau să se concretizeze în GRAMATICA lui T. CIPARIU.

---

[1] *Gramatică românească, Partea a doua,* cap. III, 4, p. 82.

[2] *Idibem,* cap. IV, *Sintacsul articolului,* p. 83.

[3] *Ibidem,* p. 86.

[4] „Topic'a romanesca, in care se va stabili, pre de una parte care este constructiunea romána comune, er'pre de alt'a se voru aratá abaterile de acesta constructiune, punenduse in lumina, prein esemple indestulatoria, necesitatile de espresiune dein cari nascu inversiunile constructiunei comune“. GRAMATEC'A LIMBEI ROMANE, Partea II, *Sintetica,* 1877. de Tim. CIPARIU (*Prefatiune,* p. IV).

Gramatica lui CIPARIU, respinsă de contemporani, în special pentru ortografia etimologistă în care a fost scrisă[1], dezbate problemele de topică în șapte paragrafe ample, fiecare cu numeroase note, pe întinsul a șaptesprezece pagini. Fără îndoială, numărul de pagini poate fi un argument pentru justificarea preocupării, nu și pentru rezolvarea unei probleme. În ce privește preocuparea lui T. CIPARIU pentru chestiunile de topică, felul în care pune și sistematizează problemele, ca și soluțiile date ne îndreptățesc să afirmăm că în aproape o jumătate de secol în nici o altă gramatică apărută, ordinea cuvintelor n-a fost mai amplu și mai competent dezbătută.[2] Exceptînd greșeala (explicabilă pentru acea vreme) de a identifica gîndirea cu limba și logica cu gramatica, CIPARIU pornește în explicarea topicii (pe care el o numește *locatiune*) și a construcției sintactice în general de la ideea justă că principiile gîndirii logice sînt aceleași pentru toți oamenii cu „mente sanetosa" și că acestea se „manifesteza în toate limbile, — cu esceptiuni numai în accidentali, nu și în esentiali" (p. 271). Pentru CIPARIU, aceste accidente sînt afecțiunile cuvîntării (vorbirii) și de aceste afecțiuni „se tiene și o r d i n a r e a cuventeloru în propusetiune, seau l o c a t i u n e a partiloru propusetiunei" *(ibid)*. Autorul observă iarăși cu justețe că în *ordinarea cuvintelor* sau *locațiunea părților propoziției* rezidă specificul limbilor, deoarece aceasta diferă de la o limbă la alta, chiar dacă sînt de aceeași origine.

Pentru a se susține afirmația făcută de noi cu privire la amplitudinea și sistematica problemelor puse de CIPARIU, considerăm necesar să dăm titlurile paragrafelor care reprezintă și chestiunile dezbătute: 127. *Locatiunea ordinaria,* 128. *Inversiunea,* 129. *Locatiunea strinsu fipsata* (cu 130, *Continuare*), 131. *Locatiunea libera,* 132. *Locatiunea propusetiuniloru* (p. 273—288).

---

[1] Alte scăderi ale acestei gramatici au fost arătate de acad. prof. Iorgu IORDAN, LRC, p. 757—765.

[2] Afirmația poate să surprindă, avînd în vedere că în acest timp au apărut gramatici valoroase (TIKTIN, 1891, LAMBRIOR, 1892, A. PHILIPPIDE, 1897, pe lîngă numeroase manuale școlare). După cum se va vedea însă, pînă la *Gramatica limbii române*, 1937, a lui Iorgu IORDAN, și mai ales pînă la *Stilistica limbii române*, 1944, a aceluiași autor, Timotei CIPARIU n-a fost depășit în ceea ce privește dezbaterea problemelor de topică.

Autorul enunță în fiecare cap de paragraf „regula generală" a tipului de topică luat în discuție, după care în *note* (fiecare paragraf fiind bogat în astfel de note) se dau explicații pentru cazuri particulare. De exemplu, „ordinea naturală și directă sau *locatiunea ordinaria*" este pentru propoziția simplă : *subiect, predicat* ; *subiect, copulă, predicat* (cînd predicatul este nominal) ; pentru propoziția „complesa" : „antaniulu locu ocupa subiectulu cu *apertenentiele* lui, er' celu dein urma predicatulu erasi cu ale lui *apertenentie* ; între care midiloculu tiene verbulu copulativu, pr. *toți* oamenii, suntu, moritori *ore candu*", (p. 273) ; după care urmează explicații pe grupuri de cuvinte, în sintagme, cum am spune astăzi.

Abaterea de la *locatiunea ordinaria* este numită *inversiune* sau *dislocatiune*: „ea se face, seau dein *volia libera,* seau dein *necesitate*". (p. 275). Inversiunile de bunăvoie se practică în proză, pentru a atrage atenția ascultătorului asupra părții de propoziție plasate pe locul întîi, sau pentru a i se da mai mare însemnătate (ceea ce ni se pare a fi totuna !), iar cele din necesitate se produc în poezie „candu poetulu este de purure în nevolia de a face inversiuni preste inversiuni, dein caus'a ritmului seau cadentiei ..." (p. 276).

Trebuie consemnat că, atunci, ca și pînă mult mai tîrziu, motivarea inversiunilor prin necesități metrice era o practică îndrăgită de mai toți filologii, ceea ce l-a determinat pe romanistul J. MAROUZEAU să afirme că :

„L'appel à l'exception «propter metri necessitatem» est une échappatoire commode qui dispense trop souvent d'expliquer les cas embarrassants"[1].

Aș remarca cu deosebire precizarea pe care o face CIPARIU, în prima notă la acest paragraf, cu privire la inversiune : trebuie socotită inversiune numai deplasarea acelei părți de propoziție care are un loc definit, dar liber, în ordine naturală, deoarece acele cuvinte care au loc fix nu pot fi deplasate, iar cele care n-au un loc definit sînt considerate în *locatiune ordinaria,* nu în inversiune, indiferent de poziție (ceea ce noi discutăm, *infra* § 95).

Prin *locatiune strinsu fipsata,* CIPARIU înțelege pozițiile fixe, la care nu poate fi vorba de inversiune. Sînt analizate

---

[1] *L'ordre des mots dans la phrase latine. I : Les groupes nominaux*, 1922, p. 10.

în această situaţie articolele, formele conjuncte de dativ şi acuzativ ale pronumelor personale, pe lîngă infinitive şi gerunzii, pronumele relative, adverbele interogative *(intrebatoria)*, prepoziţiile şi conjuncţiile cu prepoziţii (loc. conj.).

Sînt socotite de CIPARIU în *locatiune liberă*: vocativele, interjecţiile, adverbele de timp, loc şi unele circumstanţiale (fără precizare). Făcînd o comparaţie, CIPARIU constată că *libertatea locatiunei* e cu mult mai restrînsă în română decît în limba latină (p. 285). Componentele propoziţiei cu locaţiune liberă sînt plasate după interesul vorbitorului.

În sfîrşit, CIPARIU este cel dintîi care s-a ocupat şi de locul propoziţiilor în frază, în limba română, stabilind trei grupe: a) *cu totul libere,* b) *mai puţin libere,* c) *de tot fixate* (p. 287).

Afirmasem că, în gramaticile postcipariene, problemele de topică nu mai sînt aşa de amplu tratate. După cum se ştie, Alexandru LAMBRIOR n-a realizat decît *Fonetica şi Morfologia,* iar Alexandru PHILIPPIDE, potrivit cu scopul pentru care şi-a scris gramatica, n-a găsit necesar decît să noteze două principii: „Acele membre ale propoziţiii care sînt mai necunoscute ascultătorului (determinantele, precum atribut, predicat, compliment) se pun de obiceiu în urma celor mai cunoscute aceluia (determinatele, precum subiectul faţă cu predicatul, substantivul faţă cu atributul, predicatul faţă cu complimentul) ...". Schimbarea poziţiei se produce, după aprecierea autorului, „numai pentru a accentua mai tare determinantul, căci acesta este totdeauna mai accentuat decît determinatul şi în al doilea loc este totdeauna mai greu de accentuat tare un cuvînt decît în primul"[1]. „În colo poziţiea cuvintelor este foarte liberă în româneşte şi este mai de multe ori hotărîtă de ritm decît de înţăles"[2].

Mult apreciata *Gramatica română* a lui H. TIKTIN se ocupă pe scurt de *Rînduiala Vorbelor în Propoziţie* (cap. XVII, p. 207—214). Problemele ordonării „vorbelor" în propoziţie sînt discutate de acest învăţat în două subcapitole: *A. Regule*

---

[1] Alexandru PHILIPPIDE, *Gramatica elementară a limbii române,* Iaşi, 1897, p. 383.

[2] Alexandru PHILIPPIDE, *op. cit.,* p. 384.

generale, în care sînt cuprinse în cinci puncte pozițiile subiectului, predicatului, auxiliarului în timpurile compuse, ale complementului și circumstanțialului, apoi ale atributului, considerate în *rînduială dreaptă* sau *logică.* „Schimbarea rînduielei drepte se chiamă *inversiune*". Sînt descrise patru situații, dintre care merită să fie citate două: „1. Locul întîiu în propoziție se cuvine elementului de la care pornește gîndirea, oricare să fie dealtmintrelea funcțiunea sintactică a acelui element"[1] și „4. Poezia se folosește de inversiune parte spre a da gîndurilor o expresiune mai energică, parte spre a le îmbrăca într-o formă mai armonioasă, parte pentru ritm și rimă"[2].

Antepunerea interogativelor și relativelor este încadrată de TIKTIN la inversiune, deși CIPARIU arătase că la acele cuvinte care au locul bine fixat nu poate fi nicidecum vorba de inversiune. B. *Regule speciale,* în care sînt descrise pozițiile subiectului și predicatului în inversiuni condiționate, ale verbului principal și auxiliarului, ale complementului exprimat prin pronume conjuncte, ale circumstanțialelor și ale atributului. Cu privire la existența mai multor complemente într-o propoziție, TIKTIN exprimă părerea că „cele mai scurte precedă de obicei pe cele mai lungi" (p. 213), dar exemplele date nu sînt concludente. Dealtfel, cum se va vedea din cercetarea noastră (*infra* § 83—84), ordonarea acestora depinde de mai mulți factori. TIKTIN nu se ocupă, într-un capitol separat, de poziția propozițiilor în frază, dar dă unele informații sporadice despre locul unor atributive (p. 277) și arată că propoziția circumstanțială care stă înaintea principalei se desparte de aceasta prin virgulă (p. 229).

Observațiile lui TIKTIN cu privire la *Rînduiala vorbelor în propoziție,* deși sumare, s-au impus prin felul sistematic în care au fost tratate și prin exemplificare adecvată. Cu toate acestea, o clarificare deplină a criteriilor după care se ordonează cuvintele în propoziție și propozițiile în fraze nu se realizase încă. De aceea, Secțiunea literară a Academiei Române a cerut lui Ioan SLAVICI să prezinte o comunicare despre aceas-

---

[1] H. TIKTIN, *Gramatica română.* Etimologia și sintaxa, ed. I, Iași, 1891 ; ed. a II-a, 1895. Citat după ed. a III-a, într-un singur volum, publicată de I. A. CANDREA, București, 1945, p. 208.

[2] *Ibidem,* p. 209.

tă chestiune, ceea ce autorul a și făcut în ședința de la 28 ianuarie 1905.

În expunerea sa, *Așezarea vorbelor în românește*, I. SLAVICI a pornit de la cercetarea studiilor gramaticale de pînă atunci și a urmărit aplicarea regulilor pe cele mai însemnate scrieri românești ale vremii. Autorul își motiva lapidar, printr-o comparație, procedeul: „Întocmai precum în istorie numai rezemîndu-ne pe mărturii neîndoioase putem să afirmăm o faptă, *în materie de gramatică numai scrisa poate să producă convingerea*"[1]. (s.n. — V.Ș). Pe baza cercetării operelor literare, SLAVICI urmărea să se încredințeze dacă regulile stabilite prin studiile de gramatică „se potrivesc ori nu cu firea limbii noastre".

Cea mai mare parte a studiului lui I. SLAVICI este ocupată de poziția atributelor (*sintetice* și *analitice*, în terminologia sa) și a articolelor, pe care le socotește tot atribute determinative. Poziția atributelor depinde de funcțiunea lor, de calificare sau de determinare: „Deoarece lucrul de căpetenie e noțiunea reprodusă prin substantiv, iar nota e numai un accesoriu, în *așezarea rațională* (s.n. — V.Ș.) atributul urmează după substantiv, și așa se și face în românește, însă numai în ceea ce privește atributele calificative, cari învederează conținutul noțiunii; atributele determinative, cari se raportă la sferă, se așează, în genere, înainte de substantiv"[2].

Făcînd comparație cu latina, care dispunea de mare libertate în așezarea atributelor, autorul observă că româna are reguli mai stricte: „Regula generală e dar, că atributele au să fie așezate toate lîngă substantiv și nici unul dintre ele nu poate să fie prin vreo altă parte de propozițiune despărțit de substantivul la care se raportă"[3].

Dislocările (ca și unele inversiuni) sînt considerate de autor ca dăunătoare pentru integritatea înțelesului. Luînd ca exemplu propoziția „în *graiul* însă *viu* al poporului se aude" din B. P. HASDEU (Mg. Et. I, p. 15), SLAVICI comentează:

---

[1] A. A. R., Seria II — Tomul XXVII, 1904—1905, Memoriile secțiunii literare, p. 32.
[2] *Ibidem*, p.33.
[3] *Ibidem*, p. 34.

„Aici intenţiunea e învederată şi cugetarea iese clar la iveală, dar tot rămînem surprinşi, căci nu ne-am deprins încă noi românii să aşezăm conjuncţiunea între substantiv şi atributul lui, şi îmi vine greu să cred că ne vom deprinde vreodată" (*ibid.*, p. 36).

Notînd că „orice vorbă aşezată la un loc neobişnuit se rosteşte mai mult ori mai puţin apăsat" şi că inversiunile neobişnuite reproduc o rostire agitată, autorul pune în legătură „aşezarea dreaptă" din limba română cu „firea potolită" a vorbitorilor ei, idee care a dăinuit vreme îndelungată în astfel de studii, dar, pe lîngă această observaţie, insuficient motivată, aduce şi un argument logic, „căci la urma urmelor substantivul împreună cu atributele lui reproduce noţiunea"(*ibid.*, p. 37).

Comentînd cîteva exemple în care adjectivul nehotărît cantitativ (*toţi, toate, toată*) este aşezat fie înaintea, fie în urma substantivului, SLAVICI face observaţia justă că acesta îşi schimbă înţelesul.

În grupul de cuvinte, pe care noi îl numim sintagmă nominală heterofuncţională plurimembră (cf. *infra* § 75), SLAVICI consideră că poziţia constituenţilor este reglată de prezenţa articolelor : „În tehnica aşezării vorbelor articolul e regulatorul înşirării vorbelor" (*ibid.*, p. 46) şi, de aceea, fixează cinci reguli după care este condiţionată articularea în ordonarea termenilor (*ibid.*, p. 47). În urma analizei pe text, autorul constată, ca şi înaintaşii săi, că „mobilitatea complementelor e mare în limba noastră" (*ibid.*, p. 50).

Un fapt demn de remarcat estă că SLAVICI considera de prisos reluarea complementului direct antepus predicatului : „De prisos şi articolul, precum şi pronumele în «dacă cineva pe ziditorul nu-l laudă», căci tot atît de lămurit e «dacă cineva pe ziditor nu laudă» (*ibid.*, p. 46).

Fără să aibă pregătire specială de lingvist, deşi a predat multă vreme gramatica şi a fost autor de manuale, SLAVICI a făcut, în această comunicare, numeroase observaţii judicioase şi, cu toate că n-a reuşit, aşa cum îşi propusese, să stabilească „pînă în cele mai mici amănunte regulele pentru aşezarea vorbelor" (*ibid.*, p. 48), a încheiat prin a formula şapte întrebări, care pot fi socotite totdeauna actuale pentru cei ce studiază topica în limba română. Le transcriem pe primele cinci pentru că, în lucrarea noastră, prin formulări mai adec-

vate şi prin procedee diferite, vom încerca să dăm răspunsurile şi motivările ce se impun.

„1. Cum se aşează numeralele şi mai ales pronumele, cari în limba noastră sunt mult întrebuinţate şi au mare mobilitate?

2. Cîte atribute se pot aşeza pe lîngă substantiv şi cum au să fie ele înşirate, pentru ca să nu pară îngrămădite?

3. Cum se înşiră complementele de deosebite feluri?

4. Care e poziţiunea părţilor secundare, care nu se raportă direct la părţile principale, ci la alte secundare?

5. Care e raţiunea inversiunilor făcute în părţile principale?"

(Ultimele două se referă la frază, care nu intră în acest grup al preocupărilor noastre.)

Gramaticile, de obicei manuale şcolare, apărute după 1905, n-au discutat probleme speciale referitoare la topică, mulţumindu-se cu rezumarea celor spuse anterior. Abia în 1937, Iorgu IORDAN consacră un capitol (al IV-lea) din sintaxă chestiunilor privitoare la *ordinea cuvintelor*.[1]

Pornind de la afirmaţia că „Topica părţilor alcătuitoare ale unei propoziţii, adică aşezarea lor una faţă de alta, este, în general, cît se poate de liberă în limba noastră"[2], autorul consideră că „din această cauză nu se pot da reguli fixe". Aceasta mai ales pentru faptul că orice vorbitor aşază cuvintele în propoziţie în aşa fel ca să fie cît mai bine înţeles de cel care ascultă. Există totuşi, spunea autorul, „cîteva norme, impuse mai puţin de spiritul limbii şi mai mult de logică, de legătura firească a noţiunilor şi a cugetărilor" (*ibid.*, p. 239).

La baza ordonării cuvintelor în propoziţie, autorul pune principiul (enunţat şi de A. PHILIPPIDE) că determinantele (cuvinte necunoscute) se aşază după determinate (cuvinte cunoscute). Plasarea pe primul loc în propoziţie se face cu intenţia de a scoate în evidenţă noţiunea căreia i se acordă cea mai mare importanţă. În ordonarea termenilor propoziţiei, autorul ia în considerare ritmul (felul cum se urmează silabele accentuate şi neaccentuate), „care explică unele poziţii oarecum

[1] *Gramatica limbii române*, Bucureşti, 1937, p. 239–249.
[2] *Ibidem*, p. 239.

fixe" (*ibid.*, p. 241), precum și „configurația morfologică a determinativelor verbale, de toate categoriile" (*ibid.*, p. 245), despre care se arată că cele exprimate printr-un singur cuvînt stau mai aproape de determinat, înaintea celor exprimate prin două sau mai multe cuvinte. Cu privire la locul adjectivului față de substantivul determinat, se precizează funcțiunea de calificativ sau determinativ (ca și la SLAVICI) a adjectivului, primul stînd, de obicei, înaintea, iar al doilea, în urma regentului, „iar dacă unul și același adjectiv poate funcționa în ambele moduri, sensul lui variază de la o poziție la cealaltă" (*ibid.*, p. 248). Autorul aduce în discuție și rolul sentimentului în plasarea adjectivului față de substantiv: „Dacă adjectivul arată o însușire care impresionează în mod deosebit pe subiectul vorbitor, substantivul se așează după adjectiv, ca mai puțin important (din punct de vedere subiectiv) decît acesta" (*ibid.*, p. 247). Unele inversiuni s-au fixat prin uz și se prezintă astfel ca fiind în ordine normală: poziția pronumelor și adverbelor interogative în propozițiile care formulează întrebări, inversiunile din propoziții exclamative, plasarea verbului - predicat *a fi* înaintea subiectului în povestiri, descrieri ș.a.

Autorul face și o clasificare a topicii, în două tipuri: 1) *normală, obiectivă* sau *gramaticală*; 2) *subiectivă* sau *stilistică* (p. 245).

Problemele de topică au preocupat pe Iorgu IORDAN și în alte studii ale sale. În LRA[1], de pildă, păstrînd principiile enunțate în *Gramatică*, comentează faptele selectate comparînd exprimarea oamenilor culți cu uzul popular, care se conformează strict tradiției (p. 447). Considerînd că numeroasele antepuneri de adjective s-au dezvoltat sub influența altor limbi (franceza, germana), autorul vede în aceasta mai ales un folos de natură stilistică, dar și de natură semantică. În primul caz, prin varierea topicii sînt evitate construcțiile greoaie, iar în al doilea este enunțată valoarea semantică a adjectivului. Analiza unui mare număr de exemple, din limba publicațiilor, care au reliefat multiple posibilități de ordonare a părților de propoziție, a impus autorului constatarea că, în numeroase cazuri, „topica (în general, nu numai a adjectivului) este dictată de semantică, nu de motive pur stilistice,

---

[1] Iorgu IORDAN, *Limba română actuală*, o gramatică a „greșelilor", ediția I, 1943, ed. a II-a, 1948. Noi folosim ed. a II-a.

adică tehnice (sau exterioare)“ (*ibid.*, p. 449). Numai unele inversiuni, cu totul neobişnuite, au scopuri pur stilistice («viziunea clară a unei lumi *alte*», *ibid.*, p. 452).

Caracterul lucrării n-a cerut autorului alte intervenţii de natură teoretică. Adăugiri de această natură a adus în *Stilistica limbii române*, 1944. Marea libertate de care uzează limba noastră în ce priveşte ordinea cuvintelor îşi găseşte explicaţia, în primul rînd, în împrejurarea „că formele gramaticale se deosebesc, în general, foarte clar unele de altele, aşa că o confuzie este, de obicei, exclusă şi, prin urmare, nu-i necesar să li se arate funcţiunea printr-o anumită aşezare, care trebuie numaidecît respectată“ (p. 231). Principiul aşezării elementului necunoscut după cel cunoscut „pare a asculta de cea mai strictă logică“, dar, cu toate că gîndirea logică are caracter universal, nu toate limbile i se conformează şi, de aceea, autorul consideră că ordonarea logică în limba română este „izvorîtă din sistemul nostru lingvistic“. Mobilitatea cuvintelor în propoziţie permite deosebirea dintre *vorbirea intelectuală* şi *cea afectivă*. Făcînd distincţie între topica *obiectivă* şi cea *subiectivă*, autorul acordă atenţie, cum e şi firesc într-o astfel de lucrare, îndeosebi valorilor stilistice obţinute prin poziţia cuvintelor. Apreciind că adjectivul este partea de vorbire cea mai aptă să impresioneze sensibilitatea vorbitorilor, inversiunile şi dislocările acestuia cu urmările de natură stilistică sînt cercetate amplu, fără să fie neglijate consecinţele semantice rezultate din diversele lui poziţii. Cu privire la aşezarea determinantelor verbului, autorul identifică o topică gramaticală ierarhică : după cele două categorii de obiecte (direct şi indirect) stau circumstanţialele, fapt justificat atît din punct de vedere logic, cît şi lingvistic. În grupul de mai multe circumstanţiale se constată necesitatea ca cele exprimate prin adverbe să fie mai aproape de verb decît cele exprimate prepoziţional : „Aspectul pur exterior al determinativelor verbale decide poziţia lor şi în interiorul fiecărei grupe“ (p. 237). Normele topicii obiective pentru determinantele verbale sînt răsturnate ori de cîte ori intervine afectul şi astfel „determinativul verbal cel mai important pentru sensibilitatea noastră ocupă locul întîi“ (p. 237).

Cercetarea minuţioasă a topicii în sintagmele nominale şi verbale duce pe autor la afirmaţia că „normele care se aplică

unei propoziţii dezvoltate sînt valabile şi pentru frază", în baza principiului că membrele frazei corespund ca funcţiune părţilor de propoziţie (p. 239). Ordinea părţilor principale de propoziţie este discutată succint şi (tot datorită specificului lucrării) numai cea din propoziţiile interogative şi exclamative.

Dezbatere amplă, detaliată, pe diverse planuri, a realizat acad. Iorgu IORDAN în cap. XI al părţii de sintaxă din LRC, pe care n-o analizăm aici, deoarece în cuprinsul studiului nostru vom face dese referiri la această lucrare. De asemenea, pe un spaţiu mai întins (26 p.) şi într-o sistematizare mai riguroasă, este tratată *ordinea cuvintelor în propoziţie* în GA. Deoarece şi tratatul academic face parte din bibliografia noastră de bază, referirile la el sînt numeroase în cuprinsul acestei lucrări. Aici vom sublinia numai faptul că pentru prima dată se acordă atenţie ordonării părţilor de propoziţie coordonate şi se face observaţia generală că sînt şi construcţii sintactice neafective, în care ordinea cuvintelor poate fi alta decît cea obişnuită (p. 428). În expunerea rezultatelor cercetării noastre, ori de cîte ori va fi necesar ne vom preciza poziţia faţă de cea a GA.

COORDONATE ALE CERCETĂRII TOPICII

Cercetarea ordonării termenilor în propoziţie, în orice limbă, este în acelaşi timp o problemă ademenitoare, dar şi dificilă. Cei mai mulţi cercetători care au abordat probleme de topică în cadrul unei limbi sau al mai multora n-au ezitat să remarce dificultăţile. „Ce genre d'étude est des plus délicats ; il exige un sens linguistique exercé et une grande finesse de goût littéraire, joints à une rare connaissance des conditions philologiques de la langue considerée".[1]

Dificultăţile sînt şi de alt ordin. Nu există GRAMATICĂ mai detaliată a vreunei limbi care să nu cuprindă un capitol sau să nu dea informaţii în diferite capitole din sintaxă privitoare la ordinea cuvintelor în propoziţie.

În cazul cercetării noastre, s-ar părea că, pe lîngă unele studii parţiale anterioare, după apariţia GA, sînt elucidate

[1] J. VENDRYES, *Le langage.* Introduction linguistique à l'histoire, Paris, 1921, p. 168.

problemele legate de ordonarea termenilor în propoziție. Am considerat, totuși, necesar un studiu special, care nu numai să sintetizeze considerații și concluzii disparate, ci, folosind rezultate și metode mai actuale în știința limbii, să urmărească mecanismul ordonării și permutabilității termenilor constituenți ai unei structuri fundamentale a limbajului omenesc, clar delimitată și riguros definită — *propoziția*.

Încă din cele mai vechi studii consacrate acestei probleme s-a afirmat că „l'ordre des mots doit reproduire l'ordre des idées, ces deux ordres devront être identiques".[1] Studiile ulterioare au adus clarificări în interpretarea legăturii dintre „mersul" gîndirii și ordinea cuvintelor în exprimare, dar referirea la H. WEIL nu lipsește din aproape nici un studiu cu orientare tradițională.[2] J. MAROUZEAU, observînd discordanțe între „mersul" logic al ideilor și materializarea lor prin limbaj, a adus un corectiv formulării lui WEIL, notînd că, „la phrase n'est pas un calque de la pensée, elle en est une traduction ; l'ordre qu'elle propose n'est pas à suivre, il est à interpréter".[3] Fiind incontestabilă legătura dialectică dintre limbă și gîndire, în cercetarea noastră, apare problema topicii în cadrul acestei relații.

Topica în relația limbă—gîndire

Fără să fie negată legătura strînsă dintre limbă și gîndire, nu poate fi acceptată identitatea lor. Limba și gîndirea sînt două realități distincte, care se intercondiționează, în proporții diferite. Faptul a fost observat de multă vreme și a fost relevat deseori. „Si la pensée agit sur la langue, la langue façonne, elle aussi, la pensée à sa mesure".[4]

[1] H. WEIL, *De l'ordre des mots dans les langues anciennes comparées aux langues modernes* — Question de grammaire générale —, ed. a III-a, Paris, 1879, p. 11. (Ed. I, 1844 ; ed. a II-a, 1869.)

[2] Cf. VENDRYES, *op. cit.*, cap. IV, care notează de multe ori : „A consulter encore, malgré sa date, H. WEIL".

[3] J. MAROUZEAU, *L'ordre des mots dans la phrase latine,* tome III, 1949, p. 195.

[4] Charles BALLY, *Linguistique générale et linguistique française,* Paris, 1932, p. 5.

După cum nu există identitate între limbă și gîndire, nu poate exista identitate nici între categoriile logice și categoriile gramaticale, în primul rînd datorită faptului că primele au caracter universal, iar cele de-al doilea sînt specifice fiecărei limbi. Ordinea cuvintelor, ca o componentă gramaticală, este dintre cele mai elocvente exemple pentru specificitatea limbilor.

În lingvistica logicizantă se afirmă că gîndirea „dirijează" ordinea cuvintelor în propoziție. Cuvintele ca „semne ale ideilor", spune H. WEIL, „sont toujours présentés dans l'ordre des idées mêmes" (*op. cit.*, p. 12.). Și cu toate acestea, cercetătorii topicii din diferite limbi au constatat o discordanță între ordinea ideilor și ordinea cuvintelor.

Adecvarea gîndire-vorbire era mai mare — la început chiar totală — în vorbirea primitivă, cînd propozițiile luau naștere din cuvinte fără recțiune, autonome, juxtapuse.[1]" Forma gramaticală principală a acelei perioade era constituită, evident, doar din ordinea cuvintelor, din regulile spontane de îmbinare a cuvintelor în propoziții, care reflectă direct logica raporturilor dintre faptele reale, atît în spațiu cît și în timp"[2]. Și astăzi, chiar în limba popoarelor mult evoluate, o adecvare totală între gîndire și vorbire se observă ușor în exprimarea spontană. Propozițiile scurte, de cele mai multe ori monomembre, redau cu fidelitate gîndurile ori sentimentele vorbitorului, și chiar cu deplină claritate, deoarece, fiind spontane, urmează îndeaproape și imediat momentul însuși al percepției, sînt, adică, în dependență strînsă de contextul circumstanțial.

Într-o exprimare „elaborată", de obicei depărtată de momentul percepției, de cele mai multe ori izvorîtă din treapta rațională a cunoașterii, discordanța dintre ordinea ideilor și ordinea cuvintelor se accentuează, deoarece, în atare împrejurare, iese mai pregnant la iveală opoziția dintre unele atribute ale celor două fenomene aici în discuție (gîndire—limbaj). Gîndirea este, în general, mai rapidă și mai bogată, în timp ce limbajul, cu toată permanenta lui tendință spre îmbogățire, este mai sărac și manifestă o oarecare încetineală în a răspunde

---

[1] Cf. Antoine MEILLET, *Introduction à l'étude comparative des langues indoeuropéennes.*

[2] A. G. SPIRKIN, *Originea limbii și rolul ei în formarea gîndirii*, trad. de Elena SLAVE, în *Lingvistică generală*, culegere de articole, 1963, p. 58.

funcţiei de materializare a gîndirii. Dar motivarea neadecvării are şi argumente de ordin material. Gîndirea, pe lîngă că este mult mai spontană, are şi un mecanism de reproducere mult mai perfecţionat decît posibilităţile de exprimare, ceea ce este uşor de explicat: creierul uman este materia care se află în cel mai înalt grad de organizare, pe cînd toate celelalte organe „executoare" ale corpului omenesc, inclusiv organele articulatorii, se prezintă cu numeroase imperfecţiuni. Situaţia aceasta duce la un decalaj între producerea gîndirii şi manifestarea ei, indiferent sub ce formă, inclusiv prin limbaj. Posibilitatea de exprimare rămîne totdeauna cu puţin în urma gîndirii. Durata rămînerii în urmă a exprimării faţă de gîndire variază invers proporţional cu gradul de cultură, cu gradul de emoţionalitate şi este în funcţie şi de deprinderea (automatismul) de a vorbi spontan, ca, de exemplu, gîndirile care iau naştere în mintea oricui în momentele de meditaţie, de insomnie. În cîteva clipe pot fi elaborate, în aceste împrejurări, idei, raţionamente, planuri etc., pentru care este nevoie, uneori, de ore întregi spre a fi formulate prin limbaj. Cazurile de vorbire spontană, în afara banalităţilor vieţii, apar, de obicei, în relatarea unor probleme „la îndemînă" şi, de cele mai multe ori, se realizează prin „clişee".

O altă cauză a neadecvării totale şi a nesincronizării între gîndire — exprimare o constituie faptul că gîndirea reflectă realitatea, care este permanent deosebit de complexă, iar limbajul omenesc nu are totdeauna cuvinte proprii şi suficiente pentru a cuprinde întreaga bogăţie şi diversitate a realităţii materiale şi spirituale.

Pe lîngă toate acestea, ordinea gîndirii este logică, deci universală, iar ordinea în formularea propoziţiilor variază de la o limbă la alta, şi chiar de la vorbitor la vorbitor în cadrul aceleiaşi limbi. Această din urmă variaţie nu trebuie să fie înţeleasă însă ca „anarhică". Unele restricţii sînt impuse de necesitatea receptării unui enunţ. „În toată această activitate de organizare a expresiei sale, *emiţătorul* e călăuzit de intenţia de *a se adapta receptorului*".[1] Aşadar, ordinea adoptată de vorbitor (emiţător) corespunde gîndirii sale, dar aceasta se exteriorizează adaptîndu-se necesităţii de a fi înţeleasă de ascultător (receptor).

---

[1] Tatiana SLAMA-CAZACU, *Limbaj şi context*, Bucureşti, 1959, p. 312.

Faptul acesta a fost observat de mult şi i s-au arătat şi consecinţele: „des constructions à l'origine purement logiques, occasionelles, par suite de leur fréquent emploi, deviennent grammaticales, usuelles".[1]

Cu alte cuvinte, cînd vorbitorul de limbă franceză a gîndit enunţul „Jean voit Pierre", a trebuit să organizeze propoziţia *Jean voit Pierre,* ordonînd în acest fel termenii, deoarece nu avea alţi indici formali care să deosebească funcţional pe Jean de Pierre. Aceeaşi este situaţia şi în limba română pentru propoziţii de tipul *mama îngrijeşte copilul.* Dorinţa vorbitorului de a i se recepta mesajul aşa cum l-a gîndit el a impus ordinea arătată. Pentru că totdeauna această ordonare a termenilor propoziţiei a transmis acelaşi conţinut, topica respectivă s-a gramaticalizat şi a devenit, prin urmare, uzuală.

Situaţia era alta în latină, care dispunea de indici gramaticali numeroşi, capabili să distingă funcţiunile sintactice, indiferent de ordinea termenilor în propoziţie, astfel că o propoziţie din trei constituenţi putea fi realizată, teoretic, în şase combinaţii:

Petrus appellat Paulum
Petrus Paulum appellat
Paulum appellat Petrus
Paulum Petrus appellat
Appellat Petrus Paulum
Appellat Paulum Petrus

pentru că „le jeu des flexions suffit à indiquer quel est le sujet, quel est le régime".[2]

Cînd limba română şi-a dezvoltat acuzativul cu prepoziţia *pe* la nume de persoană sau personalizate şi după ce şi-a creat şi procedeul de „reflectare" a obiectului direct prin pronume conjuncte, ordinea celor trei termeni a devenit liberă (Cf. *infra* § 37, 45 şi § 132—133). În această situaţie a latinei şi românei, vorbitorii au putut să exprime cuvinte în ordinea în care le-au gîndit, fără teama de a nu fi înţeleasă comunicarea.

---

[1] Wilhelm MAYER-LÜBKE, *Grammaire des langues romanes,* trad. fr., III — *Syntaxe,* Paris, 1900, p. 793.

[2] J. MAROUZEAU, *L'ordre des mots en latin,* volume complémentaire, Paris, 1953, p. IX.

Rezultă deci că ordinea cuvintelor în propoziţie este cea gîndită, cea logică, pentru că, aşa cum a arătat şi Ch. BALLY, „cea dintîi condiţie pe care logica o cere limbajului este de a fi clar şi de a evita ambiguitatea".[1] Orice aparentă abatere reprezintă, de fapt, influenţa limbii asupra gîndirii, în sensul că limba, dispunînd de anumite forme pentru exprimarea unor funcţiuni, impune gîndirii o ordine anumită în formularea propoziţiei atunci cînd indicii formali lipsesc.

Topica în relaţia raţional—afectiv

În limba română, ca şi în multe alte limbi, pentru propoziţiile care transmit informaţii (enunţiative), s-a impus o anumită ordine, care decurge din succesiunea obiectivă a faptelor: fiinţele acţionează (în sens larg), acţiunile au rezultate, rezultatele au beneficiari. Această înlănţuire obiectivă a dat naştere topicii: $S+P+O_1+O_2$: *Tatăl trimite bani fiului*. Datorită şi faptului că judecata din logica formală se exprimă prin propoziţii de tipul S+P, unii lingvişti au numit această ordine *raţională*. Orice abatere de la această ordine (prin inversiune, dislocare ori chiasm) a fost pusă pe seama afectivităţii. „L'affectivité dans le langage s'exprime en général de deux façons: *par le choix des mots et par la place qui leur est donné dans la phrase*"[2] (s.n.—V.Ş.) Ordinea rezultată din plasarea termenilor propoziţiei altfel decît în ordinea considerată raţională a fost numită *afectivă*.

Considerăm că cele două denumiri nu corespund realităţii. Aceasta pentru că, în primul rînd, orice propoziţie are o bază raţională (este gîndită, adică), iar ordinea cuvintelor în propoziţie este cea a gîndirii spontane, iar în al doilea rînd, pentru că numai *intonaţia, tempoul, pauzele* pot da un caracter afectiv exprimării, la care numai rareori se ataşează şi topica. Dovada? În următoarele perechi de propoziţii, topica nu dă nici un indiciu de afectivitate:

Trenul pleacă.	*Trenul pleacă?*
Pleacă trenul.	*Pleacă trenul?*

[1] Ch. BALLY, *Le langage et la vie*, ed. a III-a, Paris, 1935, p. 53.
[2] J. VENDRYES, *op. cit.*, p. 166.

Dacă însă aceleași secvențe de cuvinte sînt marcate și suprasegmental, ele pot constitui propoziții afective:

Trenul pleacă! *Trenul pleacă?!*
Pleacă trenul! *Pleacă trenul?!*

sau: *Trenul ... pleacă ...*; *Pleacă ... trenul ...*, fără ca topica să aibă vreo contribuție.

Și lingvistul francez A. SAUVAGEOT afirmă că, pe baza unei anchete, și-a întărit convingerea că elementul emoțional (cînd există) nu este reliefat prin ordinea cuvintelor, ci *numai* prin ton și debit. Nu trebuie deci să considerăm o topică rațională și alta afectivă, căci se pune atunci întrebarea cum pot fi exprimate cele două situații în limbile în care este posibilă o singură ordine a cuvintelor. După SAUVAGEOT termeni ca *rațional* și *emoțional,* folosiți în discuția despre topică, „șochează", deoarece aceștia n-au nici o legătură („n'ont rien à voir") cu lingvistica. Considerînd *rațională* sau *emoțională* exprimarea în funcție de ordinea cuvintelor, înseamnă, spune SAUVAGEOT, că tahitianul nu se exprimă decît prin procedee „emoționale" (pentru că are ordinea predicat+subiect), în timp ce melanezianul este „rațional" (pentru că are ordinea S+P), iar turcul ar fi „rațional" în aproape toate împrejurările.[1] Luînd în discuție enunțul din franceză *„insupportable, le bonhomme"* — considerat de L. Elekfi ca emoțional — SAUVAGEOT arată că dacă n-a fost rostit cu o intonație deosebită, apăsată, înseamnă numai că locutorul a gîndit întîi la cuvîntul *insupportable* și că, după aceea, n-a găsit altă ieșire decît în construirea propoziției, astfel ca primul cuvînt rostit să rămînă în funcțiunea de predicat nominal antepus. Autorul citat are dreptate, realitatea fiind cît se poate de evidentă. De cîte ori, cînd vorbim fără o pregătire prealabilă (intervenții ocazionale), rostim cuvîntul important, purtător al ideii asupra căreia vrem să insistăm, și apoi, în funcție de cuvîntul rostit, completăm propoziția (iar acum apar probleme de acord, diateză etc.). De exemplu, într-un context mai larg, în care se vorbește despre *carte* (importanță, valoare, priză la cititori etc.),

---

[1] Cf. BSL, 1966, fasc. 2, p. 169, în recenzia făcută de A. SAUVAGEOT revistei *Nyelvtudományi Közlemények*, T. LXVI, fasc. 2, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1964.

cineva care are ca prezenţă insistentă în minte noţiunea respectivă poate formula propoziţia conclusivă: *Cartea deci este preţuită de cei mai mulţi tineri.* Exprimînd primul cuvînt *cartea,* pe care l-a gîndit ca subiect, vorbitorul a fost „obligat" să folosească diateza pasivă, aceasta fiind singura formă de predicat care putea stabili un raport între subiectul, nume de lucru, şi complementul de agent. Situaţiile de acest fel fac ca vorbitorii care nu stăpînesc temeinic normele limbii să nu poată adecva cu uşurinţă enunţul, în continuare, după rostirea primului cuvînt. De aici, dezacorduri, schimbări de diateză şi, mai ales, anacoluturi. Este adevărat că o astfel de exprimare poate avea, uneori, un efect afectiv la receptor, fără a fi fost vreo intenţie afectivă la emiţător.

Dacă aceasta pare să fie, în general, situaţia în limba vorbită, să vedem cum se prezintă ea în limba scrisă. Aici, propoziţia este „elaborată" (bine gîndită, prelucrată, cizelată). De obicei, cel care scrie construieşte propoziţia aşa cum doreşte să fie „receptată" de cititor (şi, de fapt, numai atunci îşi atinge ţinta !). Spre deosebire de exprimarea orală, în care enunţul poate fi marcat suprasegmental, în scris există mai puţine procedee de a marca afectivitatea: semnul exclamării, punctele de suspensie, linioara de pauză, uneori virgula şi, mai rar, plasarea unui termen al propoziţiei într-un loc neaşteptat. Întotdeauna însă, toate acestea trebuie să fie raportate la contextul mai larg, pentru a putea fi stabilit gradul de afectivitate.

Din cele discutate reiese că nici raţionalul, nici afectivul nu au în exprimare o ordonare a termenilor propoziţiei „specializată". De aceea ne vom abţine de a clasifica ordinea cuvintelor în propoziţie ca *raţională* sau *afectivă.*

Topica în relaţia limbă vorbită—limbă scrisă

Secolul nostru a adus în ştiinţa limbii concepţia că lingvistul trebuie să se ocupe, în primul rînd, de limba vie, actuală, de aspectul ei vorbit, singurul care-i păstrează autenticitatea.

Se ştie că după apariţia celebrului *Cours de linguistique générale* a lui F. de SAUSSURE, mai precis în deceniul al treilea, de cînd doctrina saussuriană a început să fie mai temeinic înţeleasă şi mai consecvent aplicată, atenţia cercetă-

torilor s-a îndreptat cu precădere spre limba vorbită. Separarea cea mai tranşantă între cele două aspecte ale limbii a făcut-o Ch. BALLY. Contrastul dintre limba vorbită şi cea scrisă apare în sistemul lingvistic al savantului genevez, cum spune acad. Iorgu IORDAN, ca *un adevărat leitmotiv*.[1] Insistenţa lingviştilor francezi şi a altora care s-au ocupat de franceză asupra necesităţii de a studia în primul rînd limba vorbită îşi are şi o explicaţie obiectivă, franceza fiind, după cum spune BALLY, „souvent fait pour l'oeil"[2]. Aceasta face ca aspectul scris al limbii franceze să apară lingvistului ca „petrificat", prin rigoarea normelor sale, bine şi de multă vreme stabilite şi respectate. De aceea VENDRYES afirmă că cele două aspecte ale francezei sînt atît de îndepărtate unul de altul, încît nu se vorbeşte niciodată cum se scrie şi se scrie rar aşa cum se vorbeşte.[3] Pe lîngă diferenţe de vocabular, sînt şi deosebiri în felul de a ordona cuvintele în propoziţie. „L'ordre logique dans lequel s'enchâssent les mots dans la phrase écrite est toujours plus ou moins disloqué dans la phrase parlée."[4]

În limba română, situaţia este, într-un fel, puţin deosebită. Aspectul scris al românei moderne s-a dezvoltat pe baza limbii vorbite. Chiar limba română literară s-a dezvoltat pe baza aspectului ei popular, fără a se îndepărta prea mult de limba vorbită. Este adevărat că limba literară se prezintă ca aspectul normat, cel mai îngrijit al limbii naţionale. Există, de bună seamă, deosebiri între cele două aspecte în ce priveşte lexicul şi mai ales în ce priveşte amplitudinea enunţurilor, dar nu privitoare la sistemul construcţiei gramaticale.

În societatea modernă, datorită mijloacelor numeroase de răspîndire a limbii literare (şcoală, carte, conferinţe, ziare, reviste, radio, televiziune) se estompează diferenţa dintre limba scrisă şi cea vorbită, spre deosebire de limba veche a scrierilor, în care era „imitată" sintaxa unor limbi străine (fie a celor din care se traducea, fie a celor pe care le învăţaseră cei ce scriau).

---

[1] Cf. LR., p. 327, n. 1.

[2] LGLF, p. 21.

[3] Cf. *op. cit.*, p. 171.

[4] J. VENDRYES, *op. cit.*, p. 172.

În ceea ce privește cercetarea topicii, s-a arătat că limba literară, cu deosebire în aspectul ei scris, este influențată de alte limbi.[1] Dintre cele două aspecte, vorbit și scris, „limba vorbită se conformează cu destulă rigoare normelor de topică"[2]. De aceea, Al. GRAUR consideră ca neconcludente observațiile făcute pe texte scrise, în special vechi, care sînt în majoritate traduse, și arată că ordinea cuvintelor în română este cea indicată în textele populare.[3] Alți cercetători au insistat asupra necesității studierii topicii în limba vorbită de majoritatea populației (în special de țărani), pentru a avea posibilitatea să distingem în limba literară ceea ce este moștenit de ceea ce este împrumutat.[4]

Notăm însă că toate afirmațiile la care ne-am referit au în vedere, în primul rînd, poziția adjectivului. În ceea ce privește ordonarea termenilor esențiali ai propoziției, atît textele populare înregistrate, cît și numeroasele noastre însemnări din diferite aspecte ale limbii vorbite (conversații profesionale purtate de oameni instruiți sau neinstruiți, discuții ocazionale, relatări despre întîmplări recente, conversații din cele mai diverse în călătorii etc.) ne-au întărit convingerea că nu pot fi delimitate tranșant cele două aspecte ale limbii române actuale, deoarece atît cei care vorbesc, cît și cei care scriu se folosesc de toate virtuțile limbii noastre în posibilitatea de a organiza exprimarea cît mai adecvat. Atît în vorbire, cît și în scris sînt folosite inversiunile și dislocările cele mai neașteptate impuse de necesitățile comunicării (legături contextuale, reliefări, insistențe, stimularea interesului ascultătorului sau cititorului etc.).

Pe baza acestor observații, în cercetarea noastră, care urmărește nu numai să catalogheze faptele, ci să descopere mecanismul ordonării și permutabilității termenilor propoziției, vom apela, deopotrivă, și la limba vorbită, și la cea scrisă. Chiar mai mult, aspectul scris al limbii literare (cu diversele ei stiluri) ne oferă informații mai cuprinzătoare cu privire la

---

[1] Cf. LRA, p. 447; vezi și Magdalena POPESCU-MARIN, *Observații asupra topicii atributului adjectival în limba română*, SG. III, p. 163.

[2] Iorgu IORDAN, *Stilistica limbii române,* 1944, p. 231.

[3] RRL, XII, 1967, nr. 1, p. 16.

[4] M. POPESCU-MARIN, *op.cit.,* p. 163.

potențialitatea variației topicii în română. Acest fapt a impus și metoda noastră de lucru: propoziția privită ca ansamblu, iar în cadrul ei subunitățile: *configurația, sintagma, sintagmoidul* (cf. *infra* § 2—4).

Topica în relația sincronie—diacronie

Ori de cîte ori se discută o problemă lingvistică în cele două planuri temporale, prezent și trecut, se amintește numele lui F. de SAUSSURE, el fiind cel dintîi care a făcut o delimitare tranșantă între aspectele statice și cele istorice ale limbajului[1]. De SAUSSURE a atras atenția cercetătorului sincronist că „il est beaucoup plus difficile de faire de la linguistique statique que de l'histoire" (CLG, p. 140).

Distincția făcută de creatorul lingvisticii moderne a dat naștere unor dispute îndelungate între urmași, ajungîndu-se, în unele cazuri, la poziții ireconciliabile. Afirmația lui F. de SAUSSURE că „il est aisé, souvent même amusant, de suivre une série de transformations" (*ibid.*) a fost exagerată de adversarii studiilor diacronice și nu numai atît, ci, uneori, a devenit prilej de persiflare. Evident că ambele atitudini sînt fără temei. Ar fi trebuit să se vadă în afirmațiile lui SAUSSURE necesitatea, stringentă pentru vremea aceea, de a se acorda atenție și faptelor de limbă vii considerate în totali-

---

[1] Continuăm să-l considerăm cel dintîi, deși E. COSERIU îl socotește pe François THUROT precursor al lui Georg von der GABELENZ și al lui F. de SAUSSURE în privința distingerii studiului descriptiv de cel istoric al limbii (*Zeitschrift für französische Sprache und Literatur*, 1967, nr. 1—2, p. 30—34). Cu toate că mai mulți lingviști au făcut această distincție înaintea lui SAUSSURE, nici unul n-a reușit să atragă atenția cu deosebire asupra chestiunii, în timp ce la lingvistul genevez delimitarea e tranșantă și a devenit cap de doctrină. Dacă ar f să discutăm despre precursori, ar trebui amintit Gustav GRÖBER, cu a sa *Methodik und Aufgaben der sprachwissenschaftlichen Forschung*, în *Grundriss der romanischen Philologie*, vol. I, ed. 1, Strassburg, 1888. G. GRÖBER are în vedere trei coordonate ale cercetării lingvistice: *empirică, istorică* și *genetică*. Prin cercetare *empirică*, autorul înțelegea ceea ce numim noi astăzi descriere sincronică; prin cercetare istorică cerea să se urmărească schimbările de la apariția limbii pînă la starea ei actuală; prin cea genetică — explicarea cauzelor schimbărilor. Autorul propunea îmbinarea celor trei metode, deoarece ele se întregesc reciproc. Cf. N. DRĂGANU, *Ist. sint.*, p. 52—53.

tatea conexiunilor lor sincronice, cu atît mai mult cu cît asemenea cerinţă venea din partea unui lingvist, istoric şi comparatist, de mare reputaţie. El cunoştea foarte bine bogăţia de fapte lingvistice acumulate pînă atunci prin metoda comparativ-istorică, dar observa totodată lipsa, aproape totală, a cercetărilor cu privire la stadiul actual al diferitelor limbi.

Una din cauzele care au dus la crearea unei atari discrepanţe între sincronie şi diacronie în studiile de lingvistică elaborate de discipolii lui SAUSSURE trebuie căutată în faptul că maestrul genevez, făcînd distincţie netă între cele două aspecte, n-a dat, în acelaşi timp, şi indicaţiile necesare privitoare la tehnica cercetării raporturilor coexistente. Are dreptate B. MALMBERG cînd afirmă: „On cherche en vain dans le „Cours" une contribution à la technique de la description synchronique ... L'historien SAUSSURE possède tous les instruments nécessaires pour établir et interpréter les rapports successifs, mais manque de la technique exigée par l'établissement et la description des rapports coexistants" (*Synchronie et diachronie,* rapport au X-ème Congrès International des linguistes, 28 août — 2 septembre 1967, Bucarest, p. 1).

Unul dintre primii elevi ai lui SAUSSURE, şi cel mai însemnat, Antoine MEILLET, a arătat că metoda istorică poate duce la numeroase explicaţii juste şi necesare, dar această metodă nu trebuie să devină un scop în sine, ci numai un mijloc. De aceea, el consideră că observarea limbii actuale este preferabilă, fiindcă luminează înţelegerea fenomenelor lingvistice din trecut. După părerea lui MEILLET, studiul limbii trebuie să pornească din sincronie spre diacronie, nu invers. Această necesitate are ca sprijin conceptul saussurian, adoptat de MEILLET, despre limbă ca sistem, prin aceasta înţelegîndu-se „un ensemble où tout se tient". Determinarea şi descrierea în termeni riguros ştiinţifici a acestui sistem constituie sarcina lingvisticii sincronice. Lingvistul francez n-a negat însă necesitatea şi importanţa studiilor istorice în lingvistică, cum, dealtfel, nu le negase nici F. de SAUSSURE. Pe axa simultaneităţii, lingvistul trebuie să se ocupe de fenomene considerate în acelaşi timp, aşa cum există, la un moment dat, în sistem. Avîndu-se în vedere că întregul fenomen lingvistic posedă aceste două relaţii — de actual şi de trecut —,

cele două perspective — sincronia și diacronia — sînt în egală măsură legitime și necesare.

Dintre elevii direcți ai lui F. de SAUSSURE, cel mai categoric în separarea studiilor sincronice de cele diacronice pare a fi Charles BALLY. Încă înainte de *Cours de linguistique générale* (1916), care, după cum se știe, își datorează, în mare măsură, apariția lui Ch. BALLY, acesta afirmase net că învățarea limbii materne trebuie să pornească de la această idee centrală „que la propriété du langage, la pureté de l'expression ne s'acquièrent pas avant tout au contact de la langue du passé, mais par l'étude intelligente de la langue d'aujourd'hui dans ses manifestations les plus vivantes, les plus voisines de la pensée spontanée" (*Traité de stylistique française,* I, Heidelberg, 1909, p. IX).

Poziția lui Ch. BALLY se justifică prin preocupările sale și prin accepțiunea dată stilisticii. Ocupîndu-se cu precădere de limba vie și în special de aspectul ei vorbit, autorul putea să afirme că „evoluția faptelor de limbă este o preocupare a lingvistului, fără amestecul subiectului vorbitor; faptele de limbă sincronice sînt o preocupare a subiectului vorbitor, fără amestecul lingvistului" (*Synchronie et diachronie,* V.R., II, 1937, ap. Iordan, LR, p. 333). După Ch. BALLY, sintaxa care să poată merge mînă-n mînă cu stilistica, să fie adică un sistem de valori, nu un sistem de procedee, trebuie să studieze tipurile gramaticale pe care le îmbracă ideile, într-o limbă dată, la o epocă anumită. Pentru a-și atinge scopul, „cette syntaxe supposerait en outre une méthode entièrment descriptive, qui se refuserait provisoirement tout rapprochement avec la methode historique" (*Traité* ... I, p. 258).

Pentru necesitatea descrierii sincronice în gramatică s-a pronunțat și un alt elev al lui F. de SAUSSURE, Albert SECHEHAYE. După acest autor, originea unor forme sau construcții gramaticale poate interesa stilistica, dar cercetarea sistemului lingvistic, adică a stărilor de limbă dintr-un moment dat, este sarcina gramaticii (cf. Iordan, LR, p. 337).

Și mai categoric împotriva studiilor diacronice s-au afirmat în deceniile al treilea și al patrulea, diferitele școli structuraliste care se preocupau exclusiv de sistemul de relații existente în limbă, la un moment dat. Pe bună dreptate constată R.A. Budagov (*Iz istorii iazîcoznaniia. Saussure i sossiurianstvo,*

Moscova, 1954) că urmașii lui SAUSSURE sînt mai antiistoriști decît maestrul lor.

Cum era și firesc, pozițiile exclusiviste nu puteau aduce foloase studiilor lingvistice. De aceea, numeroși savanți au atras atenția asupra necesității îmbinării celor două perspective ale cercetării. Printre cei dintîi trebuie amintit Otto JESPERSEN, care a dat un exemplu tipic de descriere, prin îmbinarea celor două metode, în monumentala sa lucrare *Modern English Grammar* (V—VII, 1909—1949). Foloasele evidente pentru studiul limbii prin îmbinarea armonioasă a sincroniei cu diacronia se impun oricui cercetează și impresionanta carte a lui Maurice GREVISSE, *Le bon usage, Grammaire française avec des remarques sur la langue française d'aujourd'hui,* care a ajuns, după treizeci de ani de la apariție, la ediția a opta (1964).

Este evident că prăpastia dintre sincronie și diacronie s-a adîncit, mai mult decît era în vederile lui F. de SAUSSURE, la discipolii acestuia, direcți sau indirecți de mai tîrziu. Chiar SAUSSURE recunoștea că sincronia depinde de diacronie, în sensul că orice schimbare are repercusiuni în sistem, adică sistemul sincronic este condiționat de faptele diacronice.

Un fapt rămîne de necontestat: că SAUSSURE și adepții doctrinei sale au impus pe primul plan studiul descriptiv al limbii, cu conexiunile ei pe axa simultaneității. De la această poziție s-a putut ușor înțelege necesitatea îmbinării celor două metode. Romanistul elvețian Walther von WARTBURG consideră că cele două metode trebuie să fie aplicate totdeauna simultan, deoarece se completează una pe cealaltă. El vorbește de o *Ineinandergreifen von historischer und deskriptiver Sprachforschung* (Cf. B. MALMBERG, *Les nouvelles tendances de la linguistique,* P.U.F., 1966, traduit du suédois par Jacques Gengoux, p. 57). Cu numeroase exemple a demonstrat cît de importante rezultate se pot obține prin îmbinarea armonioasă a metodei diacronice cu cea sincronică Gertrud PÄTSCH, în *Grundfragen der Sprachtheorie,* Berlin, 1955. Adepți ai cercetării combinate sînt și cei mai mulți lingviști sovietici.

O formulare lapidară despre interdependența dintre cele două planuri, motivată funcțional, găsim în studiul despre schimbările lingvistice al lui Eugen COSERIU, *Sincronía, diacronía e historia,* Montevideo, 1958, în care se specifică: „La

lengua funciona sincrónicamente y se constituye diacrónicamente. Pero estos terminos no son antinómicos ni contradictorios, porque el hacerse se realiza en vista del funcionar" (p. 154—155).

Din disputa dintre partizanii sincroniei și cei ai diacroniei au avut de cîștigat ambele metode, nu numai prin faptul că în ultimele decenii s-a ajuns la înțelegerea oportunității îmbinării cercetărilor descriptive cu cele istorice, ci și în sensul că atît una, cît și cealaltă și-au delimitat mai clar problemele și și-au perfecționat mijloacele de investigație. În primul rînd trebuie consemnat faptul că recunoașterea caracterului sistematic sau structural al limbii a contribuit la reînnoirea metodei istorice, apreciindu-se acum avantajul de a se studia unele fenomene în sistem, urmărindu-se cum evoluează ele și cum cedează altora locul. S-a renunțat deci la urmărirea a cîte unui fapt izolat (un sunet, o desinență, un sufix, un cuvînt etc.), fără să se țină seama că acesta a fost, la un moment dat al evoluției sale, în relație cu alte elemente ale sistemului.

Procedeul fusese preconizat de A. MEILLET (*Linguistique historique et linguistique générale, Scientia* (Rivista di scienza), vol. IV, 1918, no. VIII), dar mai explicit a fost formulat de Ch. BALLY, *Le langage et la vie*, p. 107. Acest autor s-a referit la cele două modalități diferite de a se face lingvistică istorică: prima, atomistă, caracteristică neogramaticilor, pe care o respinge, iar cea de-a doua, saussuriană, în sisteme succesive, singura care merită numele de istorie a limbii „après avoir décrit dans son ensemble une période de la langue, on peut la comparer avec d'autres périodes et ainsi, d'étape en étape, étudier l'évolution de la langue tout entière".

Chiar și un reprezentant al lingvisticii moderne americane, Leonard BLOOMFIELD, a remarcat că gradul de exactitate al studiilor de lingvistică istorică depinde de datele furnizate de studiile descriptive. Cu alte cuvinte, dacă descrierea sistemului existent în fiecare etapă a dezvoltării limbii nu este riguros exactă, concluziile de natură istorică pot fi eronate.

Oricine recunoaște că limba este un fenomen perfectibil (iar perfectibilitatea se realizează în timp!) trebuie să accepte că, la un moment dat, două sau mai multe sisteme pot coexista. Un stadiu mai vechi de limbă se poate reîntîlni în stilul cul-

tivat, în limba literaturii artistice, — de unde poate influenţa alte stiluri ale limbii, — sau chiar în vorbirea curentă, ori în argou. De exemplu, inversarea auxiliarului în timpurile compuse ale verbelor este frecventă în cărţile religioase vechi româneşti, dar astfel de forme se întîlnesc şi în textele netraduse: „cela ce pămîntul cu ceriul *împăcat-au*", CC², 136 (DILR, II, p. 263); „*delungat-ai* de mere soţul şi apropiatul", S, ps. 87, 19 (RILR, IV, V, VI, 1966. p. 316); „*scris-am*", LB, 50, 1 (*Ibidem*, p. 317). Sînt numeroase şi cazurile de coexistenţă a două forme opuse: „în judeţ ce *veţi judeca judeca-se-va* voao şi în cumpănă ce *veţi cumpăni cumpăni-se-va*-voao", CT. EL. Matei, 20 (DILR, II, p. 262). Cazuri similare se întîlnesc şi în folosirea pronumelui aton, în sintagmă verbală: „mirară-*se* şi *se* ciudiia", CPr, 3; „temu-*mă* şi *mă* fricoşez", CC², 229 (*Ibidem*, p. 263). Construcţia biblică, cu inversiune, des repetată („*zis-a* Domnul pilda aceasta ...") a putut ajunge în vorbirea familiară şi chiar în argou, cu nuanţe diferite (emfază, ironie etc.). „Aşa *grăit-a* don'şef", „*Zis-a* ştabu'vorba asta" etc. Scriitorii folosesc forme dintr-o anumită epocă în scopuri stilistice, pentru a crea atmosfera timpului în care se petrece acţiunea, deşi, în epoca respectivă, forma folosită n-avea nimic evocator, fiind cea obişnuită: „*Fost-a* un împărat tot la India ..." „*place-mi* să te ascult; spune" (Sadoveanu, DP, p. 132—138), „O şah Mahmud, de m-ai crezut un miel, /Cumplit război *avea-vei* tu cu el" (Coşbuc, V, 1961, p. 632).

Din cele discutate pînă acum, se impune să reţinem că metoda unei descrieri exacte a relaţiilor coexistente la un moment dat este importantă chiar pentru lingvistica istorică. Se înţelege că în aceste condiţii s-a schimbat nu numai metoda, ci chiar şi modul de a înţelege conceptul de lingvistică istorică. „La grammaire historique ... juxtapose les grammaires descriptives de plusieurs époques successives et recherche les rapports existant entre les faits grammaticaux qu'elle y observe" (M. GREVISSE, *Le Bon Usage*, ed. 8, 1964, p. 25).

Pentru a nu părea că acest mod de a aborda problemele reprezintă o „descoperire" a ultimelor decenii din secolul nostru (deşi în această vreme s-a delimitat riguros), vom aminti că Hermann PAUL, cel care afirmase că „Sprachwissenschaft st Sprachgeschichte", cerea lingvisticii „să prindă legătura

dintre fapte și să înțeleagă fenomenele", iar Hugo SCHUCHARDT considera că metoda descriptivă formează partea fundamentală a științei limbii (Cf. Iordan, LR, p. 65). În aceeași ordine de idei, pentru a nu părea că descriptiviștii sînt cei care impun metoda lor în studiile diacronice, vom transcrie formularea principiului de către un savant român, cu activitate prodigioasă și multilaterală, istoric și descriptivist, gramatic și stilistician, teoretician și didact: „Pe de altă parte lingvistica diacronică se îmbină cu cea sincronică, în sensul că evoluția unei limbi nu poate fi urmărită fără ca cercetătorul să se oprească asupra unor fapte, pe care, ca să le prezinte sau să le explice, trebuie vrînd-nevrînd să le descrie, prin urmare să facă și lingvistică sincronică, iar pe de altă parte, analiza structurii unei limbi are nevoie cînd și cînd de explicații istorice, ca să nu mai vorbim de faptul că structura se schimbă cu vremea (fără să devină totuși alta în sens strict) și că, drept consecință, ea poate fi studiată și istoric" (Iorgu IORDAN, *Istoria limbii spaniole,* 1963, p. 3).

Vom reține din cele cîteva considerații, luate în discuție pînă acum, că pentru studiul topicii în limba română este necesar să ținem seama de faptul că stadiul ei actual este produsul evoluției, adică „o serie de stări actuale succesive și depășite" (Cf. IORDAN, LR, p. 65). Așadar, diacronia se găsește oarecum necesar implicată în descrierea, care se vrea completă, a unor fapte de limbă contemporană, deoarece într-o astfel de descriere apar construcții mai mult sau mai puțin rare, care trebuie să facă obiectul unor explicații (desigur succinte) pentru a pune în evidență cauzele ce au dus la considerarea respectivelor construcții ca învechite sau ieșite din uz, deci de evitat sau, dimpotrivă, motivele pentru care unele forme ale trecutului sînt folosite, deliberat, în anumite stiluri ale limbii.

De exemplu, normele românei actuale nu permit dislocarea adjectivului sau adverbului de formanții lor pentru gradele de comparație, dar procedeul apare în textele secolelor al XVI-lea și al XVII-lea, chiar netraduse: „... *foarte* cu inimă *fierbinte.* ...." ; „Ș-am avut *foarte* grije *mare* ..." (Din Prefața *Evangheliei cu învățătură* (CC², 1580—1581) CRESTOMAȚIE, I, p. 164, r. 2 și 165, r. 22); „Era la Ștefan vodă dărăbanii *foarte* îmbrăcați *bine* ...". (Miron Costin, O, 1958, ed. P.P.P.,

p. 62, r. 35). Și totuși, astăzi, din vorbirea mai puțin îngrijită sau suprasolicitată de afectivitate am putut nota : „... e *foarte* om *bun* ..." sau „... l-am *foarte* rugat *călduros* ..." În GA, I, se spune despre construcția cu *foarte* pus după *adjectiv* (adăugăm : și după *adverb*) că este învechită și regională :

„De asemenea cinste, cucul supărat *foarte*
Se duse mai departe".

ALEXANDRESCU, I, 236

„Fiarele cele sălbatice din lume ziua și noaptea păzesc cu neadormire și sînt multe *foarte*", ISPIRESCU, L, 6 (p. 130, b, *Observație*), ceea ce nu împiedică pe scriitori s-o folosească în creații recente, exploatîndu-i valențele stilistice :

„Amare *foarte* sunt toate cuvintele
de-aceea—lăsați-mă
să umblu mut printre voi, ..."

BLAGA, *Poezii*, p. 79

sau la ARGHEZI : „departe *foarte*".

Cercetarea apariției în dacoromână a construirii acuzativului cu *pre* pentru numele proprii de persoană, pronume și substantive care desemnează persoane cunoscute nu este numai o problemă de sintaxă a cazurilor, ci interesează în măsură considerabilă ordinea termenilor esențiali ai propoziției (subiect, predicat, obiect), așa cum a remarcat, dealtfel, Sextil PUȘCARIU : L'apparition de *pre* à l'accusatif est en étroite relation avec un chapitre à peine étudié de la syntaxe roumaine, *celui de l'ordre des mots dans la proposition*" (subl. V.Ș.) (*Études de linguistique roumaine,* 1937, p. 451).

Dintr-un exemplu ca cel ce urmează se vădește că autorul epilogului la *Tîlcul evangheliilor* (CC..[1], 1564) a folosit construcția cu *pre* pentru a evita ambiguitatea propoziției : „Ce, frații mei, unde ceartă această carte *pre* vlădici, episcopi, popi, călugări, și *pre* domni, nu ceartă *pre* cei buni, ce *pre* răi"(CRESTOMAȚIE, I, p. 163). Datorită a doi factori importanți — semantica verbului și inversiunea subiectului — numai apariția lui *pre* salvează confundarea subiectului cu obiectul direct. (Să se compare : „... unde ceartă această carte vlădici, episcopi, popi ..." etc.)

Un astfel de fapt legat de istoria limbii interesează teoria topicii în strînsă legătură cu stilistica. Înainte de apariţia acestei construcţii, româna va fi fost mult mai aproape de franceză, fiind obligată, pentru anumite verbe tranzitive, să atribuie topicii funcţiuni morfologice spre a deosebi obiectul direct de subiect printr-un loc fix în propoziţie, în urma predicatului.

Limba în care topica „se degajează" de sarcini gramaticale va putea folosi ordinea cuvintelor în scopuri stilistice. Româna este o astfel de limbă. Prin marcarea acuzativului cu *p(r)e* şi avînd distinct dativul, româna poate opera permutaţii de termeni atît în propoziţie, în configuraţii, cît şi în sintagme, pentru a da unităţilor respective conţinut informaţional şi valori stilistice neaşteptate, faţă de construcţiile obişnuite.

Observarea vechimii unor construcţii sintactice, în care anumite cuvinte ocupă locuri fixe în distribuţie sintagmatică, poate duce la constatarea gramaticalizării acestei ordini şi la considerarea ei ca atare. Se ştie că formele conjuncte ale pronumelor personale şi reflexive gravitează puternic spre verb şi de aceea nu pot fi dislocate prin interpunerea altor cuvinte. Totuşi, din limba veche şi pînă astăzi, adverbele *mai, prea, tot* „au spart" unitatea sintagmatică (*pronume+verb*), dîndu-i o altă configuraţie (*pronume+mai (prea, tot)+verb*): „acum te *mai* rog ceva" ; „şi o *prea* îndrăgi împăratul" ; se *tot* întorcea pe lîngă dînsul ..." ; fapt care l-a făcut pe W. MEYER-LÜBKE să afirme : „... il y a pourtant lieu d'observer que ces trois adverbes se sont combinés avec le verbe de manière à former directement avec lui de groupes fixes" (*Grammaire des langues romanes,* trad. fr. III, *Syntaxe*, Paris, 1900, p. 799).

Fără a neglija importantele informaţii pe care le poate da diacronia, studiul ordinii cuvintelor într-o limbă vie trebuie să înceapă cu cercetarea sincronică, şi anume pe axa simultaneităţii din stadiul cel mai recent, pentru a-i observa faptele, a-i detaşa regulile, a-i înţelege mecanismul funcţionării şi pentru a-i putea sublinia valorile. Numai de pe această poziţie, explicaţiile istorice pot fi înţelese în cauzalitatea lor, care, în acest domeniu, nu poate fi decît perfecţionarea mijloacelor gramaticale în vederea deplinei clarităţi a comunicării prin limbaj.

Dar, e necesar să adăugăm că posibilitatea de a avea o vedere de ansamblu strict sincronică asupra oricărui fenomen al lumii materiale nu este decît o ficțiune, deoarece timpul implacabil se scurge secundă cu secundă, chiar și în vreme ce cercetătorul își face observațiile sale. Cu toate acestea, sincronia este o ficțiune foarte utilă, fiindcă în cercetările lingvistice nu se are în vedere scurgerea timpului astronomic, ci etapele marcate de începutul (apariția) și sfîrșitul (impunerea) unor schimbări în sistem. Or, cum se știe, schimbările lingvistice care afectează sistemul (fără a-l schimba integral!) se produc în timp îndelungat și aproape (dacă nu total) pe neobservate pentru vorbitorii nelingviști (aceasta nu exclude posibilitatea unor schimbări care se impun cu repeziciune).

Metodica oricărei cercetări impune alegerea unui domeniu limitat, care urmează să fie supus observării riguroase, iar elementele extranee să intre în discuție numai accidental. În cazul nostru, din sintaxă am ales propoziția și topica ei. Fiind însă vorba de limbajul uman, iar acesta, după cum se știe, fiind constituit diacronic, axa cercetării sincronice nu trebuie înțeleasă geometric – dreapta care unește două puncte pe orizontală. Ideea de cercetare sincronică impune alegerea unui stadiu de limbă care presupune în mod necesar o oarecare profunzime, variabilă în funcție de schimbările importante, deoarece cele mai puțin importante sînt, deliberat, neglijate. În cadrul acestui spațiu, neglijîndu-se detaliile, trebuie să fie observate faptele de limbă respective în conexiunile lor simultane. Asupra acestei chestiuni chiar SAUSSURE atrăsese atenția: „En pratique, un état de langue n'est pas un point, mais un espace de temps plus ou moins long pendant lequel la somme des modifications survenues est minime“ (CLG, p. 142). Iată de ce ideea unor straturi (couches) „en profondeur“ (emisă de B. MALMBERG) ni se pare fertilă pentru cercetarea topicii unei limbi, ca și a tuturor faptelor de sintaxă, dealtfel.

Pe baza acestor coordonate, cercetarea noastră va urmări funcţionarea topicii în limba română, cu implicaţiile ei gramaticale, logico-semantice şi stilistice, în stadiul de limbă denumit *romåna contemporană*, cuprinzînd aproximativ ultimii o sută de ani. Ori de cîte ori va fi prilejul, comparaţia se va face recursiv cu stadiile anterioare, conform cu periodizarea propusă în schema următoare:

ADAPTARE

DUPĂ

SCHEMA MALMBERG

Raport sincronic

←——→

Raport diacronic (↑↓)			
Româna actuală			∞ →
	româna contemporană	} A	
1860	**faza de tranziţie**		
1780	**vechea română literară**		
XVI	**formarea limbii române**		
	latina populară		∞ →
Latina			

II.

TOPICA ŞI STRUCTURILE SINTACTICE

§ 1. Pentru a defini exact şi pentru a se putea face o descriere riguroasă a variatelor tipuri de topică, ce pot apărea într-o limbă, este necesar să se stabilească *nivelul sintactic* la care se discută noţiunea respectivă.

§ 2. Avînd în vedere că orice construcţie sintactică se realizează în scopul comunicării, trebuie luată în considerare amplitudinea îmbinărilor de cuvinte. Cei mai mulţi dintre gramatici sînt unanimi în a recunoaşte că *propoziţia* este unitatea sintactică fundamentală aptă să exprime o comunicare completă. Definită în sute de feluri (peste 300 !)[1], propoziţia continuă să fie socotită totuşi unitatea de bază în studiul sintaxei, ea fiind foarte importantă, dar nu suficientă, în cercetarea topicii unei limbi.

§ 3. Importanţa acestei unităţi în studiul topicii rezultă din caracterul ei de *tot închegat,* care, în condiţii determinate, se poate prezenta ca o schemă generală, ca o *invariantă*, nelegată de context (lingvistic sau situaţional)[2]. Într-un anume fel, *propoziţia invariantă* se apropie de ceea ce alţi lingvişti numesc *enunţ predicativ minim,* dar noi excludem determinarea circumstanţială dintre relaţiile esenţiale. Concepută astfel, *propoziţia invariantă* se constituie numai din termenii obligatorii, impuşi de cerinţele valenţiale ale verbului-predicat (cf. *infra* § 21) şi apare ca independentă faţă de context.

---

[1] Cf. J. RIES, *Was ist Syntax?*, ed. II, Praga, 1927 ; E. SEIDEL *Geschichte und Kritik der wichtigsten Satzdefinitionen*, Jena, 1935 ; I. A. SIZOVA, Что такое синтаксис ? Moscova, 1966, p. 8—17.

[2] Ceea ce noi am numit altă dată *propoziţie standard*. Cf. *Description et classification des propositions standard dans une théorie sémantique structurale,* „Cahiers de linguistique théorique et appliquée", IV, 1967, p. 245—252.

§ 4. Majoritatea propozițiilor concrete, în orice limbă, se prezintă însă nu ca unități independente, ci ca niște structuri legate contextual. „În ceea ce privește sintaxa, trebuie să observăm în primul rînd că însăși definiția propozițiilor „principale" ar fi corect să fie modificată, în cazul cînd s-ar ține seama de rolul contextului, deoarece obligația de a subsuma necontenit, din pricina constatării continuei dependențe de ansambluri, face ca numai într-o gramatică abstractă și metafizică „propozițiile principale" să aibă sens în ele însele": în realitate, din punct de vedere psihologic cel puțin, frazele sînt, toate, „propoziții secundare"[1].
De aceea, aceste propoziții dependente contextual apar ca *variante*, amplificate sau reduse, față de propozițiile invariante, comportînd și valențe facultative satisfăcute (cf. *infra* § 22 și § 42). Legăturile semantice și sintactice, contractate în context, interesează direct motivarea ordinii cuvintelor în astfel de propoziții (cf. *infra* § 53).

§ 5. Rezultă, din cele arătate, că, pentru a putea cerceta și descrie toate aspectele funcționării topicii, este necesar să luăm în considerare atît unități sintactice superioare, cît și unități sintactice inferioare propoziției. Dar mai întîi va trebui să precizăm accepțiunea ce o dăm noțiunii *enunț* (E). Orice comunicare lingvistică se face printr-un enunț. Cînd își bazează existența pe un singur element de predicativitate, enunțul se identifică cu *propoziția,* iar dacă numărul indicațiilor predicative este mai mare, enunțul constituie o *frază.* Deci numărul (n) al predicatelor (sau al indicilor de predicație) dintr-un enunț poate fi $\geqslant 1$. Vom nota cu EP un enunț care este o propoziție (adică $n=1$) și cu EF un enunț-frază ($n \geqslant 2$). Dar comunicarea este posibilă și prin fragmente de propoziție (elipsele de tot felul, răspunsurile la întrebări etc.). Și exprimarea în acest fel o vom numi tot enunț (EP). Reiese din această precizare că enunțul nu-l considerăm unitate sintactică, ci numai un termen-vehicul.[2]

§ 6. Unitățile sintactice superioare propoziției sînt, în ordine ascendentă: *fraza, paragraful (alineatul), textul.*

[1] Tatiana SLAMA-CAZACU, LC, p. 301.
[2] Vezi Sorin STATI, TM, cap. VII, p. 193 și u, care folosește termenul *enunț* cu dublă accepțiune: „de unitate concretă, individuală, și de unitate abstractă, generală".

Unităţile sintactice inferioare propoziţiei sînt, în ordine descendentă: *configuraţia, sintagma, sintagmoidul* (cf. *infra* § 44—52)[1].

§ 8. *Fraza, paragraful* şi *textul* se constituie, fiecare, din una sau mai multe unităţi inferioare, bazîndu-şi, în ultimă instanţă, existenţa pe propoziţie. Referindu-ne la exprimarea scrisă, în principiu, *paragraful* poate fi format din una sau mai multe fraze, iar *textul* din unul sau mai multe paragrafe. Dintre toate, noţiunea de text este cea mai relativă, în ceea ce priveşte extensibilitatea şi posibilitatea de definire riguroasă. *Text* poate fi şi numai o propoziţie independentă, numai o frază, numai un paragraf, dar poate fi şi o pagină într-o carte, un capitol sau chiar întreaga carte. Louis HJELMSLEV folosea conceptul de text în accepţiunea sa cea mai largă. Pentru întemeietorul glosematicii, textul poate fi numai o propoziţie interjecţională, monosilabică, ori un întreg manuscris, dar poate fi şi întregul material lingvistic al unei limbi oarecare, precum şi al tuturor limbilor existente, vii sau moarte. („*Text*: proces sintagmatic ale cărui lanţuri, dezvoltate fiind într-o măsură nedeterminată, sînt manifestate de către toate semnificaţiile". *Preliminarii la o teorie a limbii*, trad. rom. din engl. de D. COPCEAG, 1967, p. 290).

Pentru scopurile urmărite în cercetarea topicii în limba română literară scrisă, vom socoti textul ca avînd întinderea de cel puţin două paragrafe dintr-o lucrare.

---

1 Precizăm că am luat cunoştinţă de părerea lui Emile BENVENISTE, din studiul său *Les niveaux de l'analyse linguistique*, unde afirmă, după părerea noastră, prea categoric: „Un groupe de propositions ne constitue pas une unité d'un ordre supérieur à la proposition. Il n'y a pas de niveau linguistique au-delà du niveau catégorématique" (*Problèmes de linguistique générale*, 1966, p. 129). Noi avem însă în vedere nu numai predicativitatea (gr. *katégoréma*=lat. *praedicatum*), ci şi interrelaţiile contextuale (Cf. *infra* § 9, 10). Pe alt plan şi cu argumente de altă natură, G. IVĂNESCU a ajuns la concluzia că un anumit tip de frază trebuie socotit ca unitate sintactică imediat superioară propoziţiei: „Putem conclude acum că unele fraze de coordonare - cele cu o coordonată cauzală sau conclusivă — exprimă un silogism şi că fraza de acest fel este, într-adevăr, unitatea de comunicare imediat superioară propoziţiei, tot aşa cum silogismul este unitatea de gîndire, imediat superioară judecăţii "(*Gramatica şi logica*. II. *Structura gîndirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii*, AUT (f), II, 1964, p. 213). În GA: „Fraza este unitatea sintactică superioară propoziţiei, alcătuită dintr-o îmbinare de două sau mai multe propoziţii" (II, § 707).

§ 9. Textul, paragraful și fraza constituie *unități de referire contextuală* pentru propoziție, așa cum propoziția constituie, la rîndul său, unitate referențială de același fel pentru configurație, sintagmă și sintagmoid. „Contextul este alcătuit din toate mijloacele — lingvistice sau extralingvistice — de expresie (cuvinte, gesturi etc.), dar și din întreaga situație care înconjoară un cuvînt (sau un semn în genere) și care îi determină sensul".[1]

§ 10. Sistemul de referință contextuală este dominant, de înglobare, în sensul că unitățile inferioare („contexte restrînse") își găsesc termenii de referire în contextul unităților superioare. „Fiecare context mai restrîns (fraze, de exemplu) e subsumat contextului mai larg, care, la rîndul lui, apare ca o parte față de un alt întreg".[2]
În funcție de natura faptelor de cercetat, lărgirea sau restrîngerea unităților de referire contextuală variază după contribuția lor precizatoare. „Gradul de importanță a contextului ... crește proporțional cu numărul de „contexte restrînse" care depind de el (paragraful fiind, de pildă, mai important pentru interpretare decît fraza) ; iar valabilitatea — pentru o eventuală considerare izolată — a unui astfel de „context restrîns" scade invers proporțional cu numărul de contexte supraordonate de care depinde (de exemplu, o frază față de o întreagă unitate complexă de vorbire")[3].
Aplicarea sistemului de referință contextuală permite desprinderea și descrierea *structurilor invariante,* care sînt nelegate contextual (cf. *infra* § 19 și 20).

§ 11. Dintre toate unitățile sintactice luate în discuție, *textul* și *paragraful* sînt cel mai greu de definit riguros din cauza lipsei unei structuri proprii. (cf. *supra* § 8). De aceea ele nu sînt socotite structuri sintactice propriu-zise, ci *numai* unități de referință contextuală, necesare pentru precizarea regulilor de topică aplicate în situația dată. Referințele contextuale, ce pot fi obținute în cadrul paragrafelor și al textului, cu privire la topică, interesează în primul rînd *inversiunile legate,* folosirea *substitutelor anaforice* și *deictice.* Raportarea la context poate aduce și explicații privitoare la *elipsă, subînțelegere,*

1 Tatiana SLAMA-CAZACU, *op. cit.,* p. 299.
2 *Ibidem,* p. 298.
3 *Ibidem,* p. 299.

suspensie, ton fundamental, intonație, punctuație etc., necesare în interpretarea valorilor stilistice ale ordinii cuvintelor în unitatea sintactică respectivă.

§ 12. *Fraza* își găsește cea mai adecvată definire în considerarea ei ca o extensiune a propoziției pe baza măririi numărului de predicate [P_1, P_2 ... P_n].

Așadar, fraza se constituie cînd este satisfăcută relația: $n \geqslant 2$. Ca unitate de rang superior față de propoziție este considerată fraza și în cadrul unor reguli de gramatică transformațională[1]: $P \rightarrow \# P \# {}^\frown Coord^\frown \# P \#$ Problemele de topică ce pot fi discutate în contextul-frază privesc *algoritmul* propozițiilor componente, după natura acestora și după felul relațiilor contractate între ele.

§ 13. Considerînd propoziția ca unitate sintactică fundamentală pentru realizarea comunicării, urmează că organizarea ei structurală prezintă interes primordial pentru studiul ordonării părților componente. Majoritatea autorilor care s-au ocupat de topică în diferite limbi au început prin a-și preciza poziția teoretică față de propoziție. Ni se pare concludent, în acest sens, procedeul lui A. BLINKENBERG. „L'étude complète de l'ordre des mots sera synonyme de l'étude de la phrase, et elle pourra commencer naturellement par se poser la question : Qu'est-ce qu'une phrase ?" (*op. cit.*, p. 3).

§ 14. Pornind de la acceptarea necesității de a ne clarifica poziția teoretică față de propoziție, nu găsim necesară reamintirea pozițiilor anterioare[2] și nici polemica cu acestea. Prin felul nostru de a interpreta propoziția se va vedea *ce* am păstrat de la antecesori, dar mai ales *ce* am respins și *care* este contribuția studiului de față.

§ 15. Pentru descrierea exactă și integrală a topicii în limba română contemporană (cf. *supra* § 1) se impune precizarea următoarelor chestiuni cu privire la propoziție:

1. tipurile de propoziție după natura constituenților;
2. structura propoziției după numărul termenilor-nucleu;

---

[1] Sanda GOLOPENȚIA-ERETESCU, *Structura de suprafață și structura de adîncime în analiza sintactică*, PLG, V, 1967, p. 157 și 163.

[2] Acest lucru a fost făcut de numeroși lingviști. Cf. nota 1, p. 43. În literatura românească: N. DRĂGANU, *Istoria sintaxei*; Iorgu IORDAN, I.RC, p. 496–537; G. IVĂNESCU, *op. cit.*
Sorin STATI, TM, p. 155–191.

3. gruparea constituenţilor în unităţi inferioare (subunităţi);

4. felul relaţiilor ce se stabilesc în ansamblul de conexiuni al propoziţiei.

Toate acestea constituie elemente necesare definirii conceptelor de *topică liberă* şi *fixă, directă* şi *inversă, ascendentă* şi *descendentă, continuă* şi *discontinuă*.

§ 16. Acceptînd punctul de vedere al lui L. TESNIÈRE că o propoziţie ca *Alfred parle*[1] nu este compusă din două elemente 1° *Alfred,* 2° *parle,* ci din trei: 1° *Alfred,* 2° *parle* şi 3° *relaţia* care le uneşte spre a da naştere unei propoziţii, putem considera unitatea fundamentală a comunicării ca *sumă a conexiunilor realizate între termenii constituenţi*. Se înţelege că orice flux sonor se încheagă, pe baza conexiunilor necesare, numai în vederea exprimării unui sens. Aceasta înseamnă că propoziţiile gramatical corecte, dar fără sens, nu intră în preocupările studiului de faţă.

§ 17. Înainte de a trece la dezbaterea celor patru probleme puse în § 15, este necesar să facem precizarea că vom folosi pentru majoritatea termenilor constituenţi ai propoziţiei denumirile care s-au impus în terminologia gramaticii româneşti:[2]

---

[1] „... une phrase du type *Alfred parle* n'est pas composée de *deux* éléments 1 ° *Alfred,* 2 ° *parle,* mais bien de *trois* éléments, 1 ° *Alfred,* 2 ° *parle* et 3 ° la connexion qui les unit et sans laquelle il n'y aurait pas de phrase" (*op. cit.*, p. 11—12).

[2] Prin aceasta n-am vrea să se înţeleagă că sîntem împotriva înnoirii terminologiei atunci cînd este necesar. Păstrăm vechii termeni ori de cîte ori corespund pe deplin conceptului pentru care îi folosim, ori cînd avem posibilitatea să-i redefinim spre a evita orice ambiguitate. Dezvoltarea concepţiilor şi a metodologiei cercetării face necesară modificarea terminologiei în domeniul respectiv. În privinţa terminologiei gramaticale (şi lingvistice în general), numeroşi cercetători au criticat (iar uneori au şi înlocuit) unii termeni consideraţi necorespunzători. În această privinţă, Sextil PUŞCARIU se pronunţa astfel: „Ar fi greşit să vrem cu tot preţul să părăsim o terminologie care s-a încetăţenit la noi şi aiurea atît de mult. Nu numirea interesează, ci ceea ce înţelegem subt această numire. *Termenii «subiect», «predicat»* şi *«complement» (la acuzativ şi dativ), inventaţi de filozofi, pot fi menţinuţi în gramatică, dar numai în măsura în care se potrivesc cu sensibilitatea noastră lingvistică*". (LR, I. p. 156). Noi traducem „sensibilitatea lingvistică" prin *adecvare la conţinutul exprimat*. În acelaşi spirit analizează terminologia privitoare la părţile de propoziţie şi G. IVĂNESCU, *op. cit.*, în special p. 196—197, de la care am adoptat punctul de vedere cu privire la atribut (cf. *infra* § 18, 20).

3. gruparea constituenţilor în unităţi inferioare (subunităţi);

4. felul relaţiilor ce se stabilesc în ansamblul de conexiuni al propoziţiei.

Toate acestea constituie elemente necesare definirii conceptelor de *topică liberă* şi *fixă, directă* şi *inversă, ascendentă* şi *descendentă, continuă* şi *discontinuă*.

§ 16. Acceptînd punctul de vedere al lui L. TESNIÈRE că o propoziţie ca *Alfred parle*[1] nu este compusă din două elemente 1° *Alfred*, 2° *parle*, ci din trei: 1° *Alfred*, 2° *parle* şi 3° *relaţia* care le uneşte spre a da naştere unei propoziţii, putem considera unitatea fundamentală a comunicării ca *sumă a conexiunilor realizate între termenii constituenţi*. Se înţelege că orice flux sonor se încheagă, pe baza conexiunilor necesare, numai în vederea exprimării unui sens. Aceasta înseamnă că propoziţiile gramatical corecte, dar fără sens, nu intră în preocupările studiului de faţă.

§ 17. Înainte de a trece la dezbaterea celor patru probleme puse în § 15, este necesar să facem precizarea că vom folosi pentru majoritatea termenilor constituenţi ai propoziţiei denumirile care s-au impus în terminologia gramaticii româneşti:[2]

---

[1] „... une phrase du type *Alfred parle* n'est pas composée de *deux* éléments 1° *Alfred*, 2° *parle*, mais bien de *trois* éléments, 1° *Alfred*, 2° *parle* et 3° la connexion qui les unit et sans laquelle il n'y aurait pas de phrase" (*op. cit.*, p. 11–12).

[2] Prin aceasta n-am vrea să se înţeleagă că sîntem împotriva înnoirii terminologiei atunci cînd este necesar. Păstrăm vechii termeni ori de cîte ori corespund pe deplin conceptului pentru care îi folosim, ori cînd avem posibilitatea să-i redefinim spre a evita orice ambiguitate. Dezvoltarea concepţiilor şi a metodologiei cercetării face necesară modificarea terminologiei în domeniul respectiv. În privinţa terminologiei gramaticale (şi lingvistice în general), numeroşi cercetători au criticat (iar uneori au şi înlocuit) unii termeni consideraţi necorespunzători. În această privinţă, Sextil PUŞCARIU se pronunţa astfel: „Ar fi greşit să vrem cu tot preţul să părăsim o terminologie care s-a încetăţenit la noi şi aiurea atît de mult. Nu numirea interesează, ci ceea ce înţelegem subt această numire. *Termenii «subiect», «predicat»* şi *«complement» (la acuzativ şi dativ), inventaţi de filozofi, pot fi menţinuţi în gramatică, dar numai în măsura în care se potrivesc cu sensibilitatea noastră lingvistică*". (LR, I. p. 156). Noi traducem „sensibilitatea lingvistică" prin *adecvare la conţinutul exprimat*.

În acelaşi spirit analizează terminologia privitoare la părţile de propoziţie şi G. IVĂNESCU, *op. cit.*, în special p. 196–197, de la care am adoptat punctul de vedere cu privire la atribut (cf. *infra* § 18, 20).

subiect (S), *predicat* (P), *element predicativ suplimentar* (Eps), *circumstanţial* (C) *de toate felurile, agent* (Ag), *sociativ* (Sv), *dar obiect direct* (O_1), *obiect indirect* (O_2), *complementul de identificare* sau *complementul calităţii* (K) şi *complementul adnominal* (Cn). Apoziţiei îi dăm o interpretare aparte, de termen referenţial. Ca *referent* (R), apoziţia poate apărea pe lîngă oricare dintre termenii propoziţiei, fie că este nuclear, fie că este determinant. Avem deci: R la S, R la O_1, R la O_2, R la P sau R la D etc. Prin aceasta considerăm că se înlătură ambiguitatea din formulările curente privitoare la natura apoziţiei şi a raportului dintre ea şi termenul însoţit.[1]

---

[1] „Aceste construcţii de tip apoziţional pe lîngă un verb, un adverb sau o propoziţie pot determina părerea că apoziţia este un procedeu mai larg, specific şi pentru alte părţi de propoziţie, nu numai pentru atribut. Construcţiile de acest tip sînt categorii intermediare între atribut şi complement sau propoziţii aparte, neclarificate încă suficient". GA, II, p. 131. Cf şi G. GALICHET, *Physiologie de la langue francaise,* p. 70–71.

O primă punere la punct a definirii şi a raportului realizat de apoziţia substantivală a făcut-o L. TESNIÈRE, *op. cit.*, chap. 69.

În lingvistica românească, mai mulţi cercetători s-au oprit asupra acestei funcţii sintactice, ceea ce dovedeşte complexitatea problemei. Cităm cîteva din studiile consacrate apoziţiei:

M. GRIGORESCU, *Atributul substantival în limba română,* cap. D. *Apoziţia,* SCL, V, 1954, nr. 1–2, p. 118–129;

Mioara AVRAM, *Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie,* SG, I, p. 147–153.

Finuţa ASAN, *Propoziţia apozitivă şi apoziţia,* LR, X, 1961, nr. 4, p. 312–316.

Critica cea mai ascuţită a inconsecvenţelor în interpretarea acestei părţi de propoziţie a făcut-o Mircea MITRAN, *Despre apoziţie şi raportul apozitiv,* LR, XII, 1963, nr. 1, p. 36–45, care, după un bilanţ al celor spuse pînă atunci, ajunge la concluzia că „obţinem un conglomerat de noţiuni incompatibile înglobate într-una singură: cea de apoziţie" (p. 38). În ceea ce priveşte raportul apoziţiei faţă de partea de propoziţie pe care o reia, Mircea MITRAN, dezvoltînd o idee a lui L. TESNIÈRE, conclude: „raportul apozitiv trebuie descris ca un raport sintactic deosebit atît de coordonare, cît şi de subordonare, care se poate stabili între toate părţile de vorbire susceptibile de a avea funcţie sintactică în propoziţie, ca şi între propoziţii". (p. 45).

Sorin STATI, TM, p. 122, vorbeşte de *relaţia apoziţională,* socotind că între aceasta şi cea de coordonare există, ca mărci deosebitoare, dispunerea unică (locul secund) şi intonaţia. Se înţelege însă că o atare interpretare este adecvată numai pentru ceea ce se numeşte *apoziţia substantivală.*

Afirmaţia că apoziţia nu este specifică exclusiv grupului nominal, ci trebuie interpretată ca un fenomen cu o sferă mai largă decît este considerată în gramatica tradiţională, poate fi demonstrată şi prin procedee ale

§ 18. Constituenţii propoziţiei se împart, după rangul lor în structura de adîncime, în două categorii :

1° *Termeni fundamentali, esenţiali* sau *nucleari* (TN), care constituie termenii-piloni în construcţia propoziţiei. Aceştia pot fi obligatorii[1] sau nonobligatorii, în funcţie de valenţele verbului-predicat (cf. *infra* § 21) pentru a forma un enunţ minimal. Socotim ca fiind TN următorii: S, P, O_1, O_2, K, Ag, Sv.

2° *Determinanţi* (D). Apariţia acestora în propoziţie este facultativă, ei avînd funcţiunea de a preciza, a lărgi sau a restrînge, a identifica sau a califica sfera termenului regent. După natura regentului, constituenţii determinanţi sînt de trei feluri :

a) *adnominali*, adică determinanţi ai substantivului şi ai substituenţilor lui (=atributele de tot felul, în terminologia curentă), pe care noi îi vom numi, în acest studiu, *complemente adnominale* (Cn) ;

b) *adverbali*, adică determinanţi ai verbului şi ai echivalentelor lui sintactice : interjecţia, adjectivul şi adverbul (=circumstanţialele de tot felul) şi

c) *adnominali-adverbali*, deci cu dublă subordonare[2] (=elementul predicativ suplimentar).

După cum îi arată numele, determinanţii de toate felurile sînt cu toţii selectaţi, dar pot, la rîndul lor, să şi selecteze. Determinarea se realizează prin raport de subordonare. Determinanţii selectaţi de TN sînt subordonaţi de gradul I, iar cei selectaţi de D sînt subordonaţi de gradul al II-lea :

---

gramaticii transformaţionale. A fost propusă următoarea regulă de expansiune a simbolului Ap (=Apoziţional) :

$$Ap \rightarrow \left\{ \begin{array}{c} \text{adică} \\ \text{anume} \\ \text{bunăoară} \end{array} \right\} \frown \left\{ \begin{array}{c} \#P\# \\ GN \\ V \\ Aj \\ Modal \\ GAv \end{array} \right\}$$

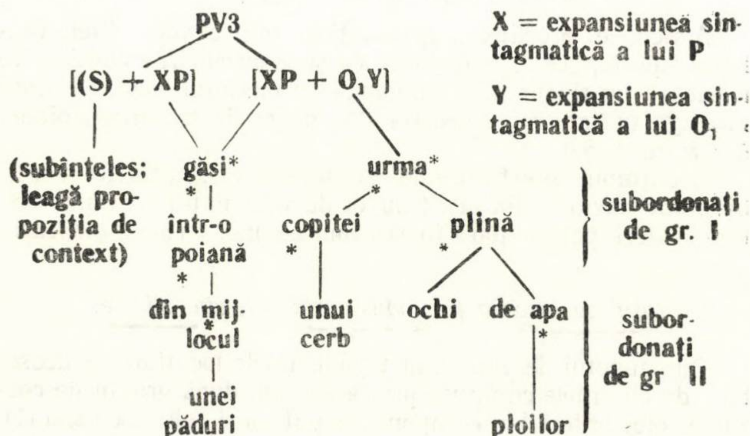
(Sanda GOLOPENŢIA-ERETESCU, *Structura de suprafaţă şi structura de adîncime în analiza sintactică*, PLG, V, 1967, p. 159. Vezi şi pp. 161, 163 şi 165.

[1] De obicei, sînt numiţi *non-omisibili*. Cf.Milka IVIČ, *The Grammatical. Category of Non-omissible,* în „Lingua" IX, 1960, p. 200—203.

[2] Cf. GA, II, p. 206, § 682, dar numai cele cuprinse sub § 684, 2, 3, 4 şi 5

„Într-o poiană **d i n m i j l o c u l u n e i p ă d u r i** găsi urma copitei **u n u i c e r b** plină **o c h i d e a p a p l o i l o r**“. (GÎRLEANU, SA, II, p. 131.) (Termenii subliniaţi prin aldine reprezintă subordonaţi de gradul I, iar cei spaţiaţi, subordonaţi de gradul al II-lea.)

Graful, reprezentînd structura de adîncime a acestei propoziţii, se prezintă astfel :

În expresii formale, X şi Y pot fi redaţi astfel :

$$X \rightarrow D^P \; D^{D^P} \; D^{D^{D^P}} \longrightarrow (\overset{*}{P}D)\;(\underset{*}{D^P D})\;(\underset{*}{D^{D^P}} \underset{*}{D})$$

$$Y \rightarrow D_1^{0_1} \; D_2^{0_1} \; D_1^{D_2^{0_1}} D_2^{D_2^{0_1}} D^{D_2 D_2^{0_1}} \rightarrow (\underset{*}{\overset{*}{O}}_1 D_1 D_2)\;(D_{\underset{*}{2}}^{0_1} \; D_1^{D_2} \; D_2^{D_2})\;(\underset{*}{D_2} D_2^{0_1} D)$$

$*\diagup$ plasat la dreapta sus indică TN (termenul nuclear).
$*\diagdown$ plasat dedesubt indică TR (termenul regent).

§ 19. După cum s-a arătat, un enunţ poate fi formulat ca *independent* sau ca *dependent* de context, din punct de vedere semantic. Aceasta înseamnă că şi propoziţia, ca structură sintactică fundamentală în enunţ, se va putea prezenta în cele două ipostaze.

§ 20. Propoziţia independentă faţă de context se generează direct şi se prezintă ca *invariantă*. În structura ei intră numai

termeni nucleari. O caracteristică a termenilor nucleari este exprimarea lor prin secvenţe unitare, adică printr-un singur cuvînt, simplu sau compus:

Ştefan este student.
Ştefan cel Mare a fost un voievod.
Arhitectul-şef a proiectat un cvartal-model.
Mama (o) iubeşte pe noru-sa.[1]

Articolele proclitice, prepoziţiile, adjectivele diferenţiatoare (specia, genul, categoria), ca şi determinările cantitative formează un singur bloc împreună cu cuvîntul-bază, ca atare întreaga unitate este socotită TN, de realizare sintagmoidală (cf. *infra* § 50).

Locuţiunile substantivale, pronominale nehotărîte şi verbale sînt socotite, din acest punct de vedere, tot secvenţe unitare şi, deci, pot să apară în exprimarea unor termeni nucleari:

Trasul cu urechea ţi-a adus aminte de cine ştie ce.

Din punctul de vedere al topicii, unele locuţiuni se deosebesc de cuvintele compuse prin aceea că, după gradul de coeziune, elementele lor componente pot să-şi schimbe locul (1). Disocierea, adică intercalarea altor cuvinte între elementele alcătuitoare ale locuţiunilor, este posibilă numai în propoziţii variante (2).

1. *Ion* **aminte şi-a adus** *de părinţi.*
2. *Ion şi-a adus,* **cu greu şi tîrziu,** *aminte de prieteni.*

Dintre pronume, pot constitui TN în PI numai persoanele I şi a II-a singular, care sînt, de fapt, substantive (eu „locutorul", tu „colocutorul"), şi unele nehotărîte şi negative: *cineva, careva, ceva, fiecare, oricine, orice, toţi, nimeni, nimic,* adică acelea care nu se leagă contextual, prin substituire. Persoanele I şi a II-a plural, datorită caracterului lor inclusiv, iar cele de a III-a, datorită folosirii lor numai ca substituenţi, leagă enunţul de context (**noi=eu+tu, eu+el (ea), eu+voi** sau **eu+alţii ; voi=tu+el (ea)** sau **tu+alţii.** — Cf. GA, I, p. 136 ; iar *el (Ion*

---

[1] Cf. B. CAZACU, *Remarques sur l'emploi des adjectifs en roumain* : "Pour le sujet parlant, *soră-mea* constitue une entité ; c'est pourquoi on ajoute les désinences à la fin de la formule (c'est-à-dire à l'adjectif possessif) et non à la fin du nom, qui reste invariable" (BL, XV, 1947, p. 95, n. 2).

etc.), *ea* (**Maria, cartea, privighetoarea** etc.).[1] Prin extinderea claselor substitutelor, Jean DUBOIS[2] cuprinde între acestea și articolele, și adjectivele pronominale. O interpretare care favorizează pe a noastră găsim la Maria MANOLIU, a cărei observație este demnă de reținut: ... „unele pronume propriu-zise nu mai pot purta denumirea de substitut ... Este cazul pronumelor personale de persoana I și a II-a (în franceză și a lui *on*) și al unora dintre pronumele nedefinite, ca de pildă *cineva* (fr. *quelqu'un*), ceva (fr. *quelque chose*), *nimeni* (fr. *personne*), *nimic* (fr. *rien*), care nu se referă la nici un alt segment din cadrul enunțului" (urmează exemple).

Deși exemplele sînt formulate numai pe baza formelor de singular, autoarea nu spune nimic despre interpretarea pluralelor celor două persoane, care, așa cum am arătat mai sus, trebuie să fie considerate substitute, deoarece leagă contextual enunțul.

Ținînd seama de faptul că clasa pronumelor (așa cum este considerată tradițional) intră în raport de echipolență cu cea a substitutelor, Maria MANOLIU observă că ... „existența zonelor disjuncte scindează pronumele personale în două categorii, din care una, cea a pronumelor de persoana I și a II-a, rămîne fără nume și fără definiție"[3].

Noi sîntem înclinați să considerăm secvențele care denumesc pe vorbitor (locutorul) și pe auditor (colocutorul) drept *substantive personale* (termen împrumutat de la TESNIÈRE, dar restrîns la persoanele I și a II-a singular)[4].

---

[1] Bernard POTTIER afirmă că „Les pronoms personnels de la troisième personne sont les substituts de discours du substantif" (p. 75), iar ceva mai departe, precizarea e mai categorică: ... „Mais dans le cas de la troisième personne, il s'agit d'autre chose, *d'une véritable substitution* (p. 76, 1 – s.n., V. Ș.).

[2] *Grammaire structurale du français: nom et pronom*. ... „ils (les classes de substituts – paranteza V.Ș.) se réfèrent à des segments qui les précédent, ou anticipent sur des segments qui vont les suivre"... (p. 96).

[3] *Substitute și economizatori*, PLG, V, p. 40.

[4] Găsim necesar să amintim că și alți autori au simțit nevoia schimbării terminologiei (bineînțeles, pentru alte considerente). Astfel, DAMOURETTE et PICHON, în celebra lor lucrare *Des Mots à la Pensée, Essai de Grammaire de Langue Française*, I, p. 75, pentru a evita numerotarea arbitrară și pentru a evidenția caracteristica noțiunilor desemnate, au propus: *locutif* (1re personne), *allocutif* (2e personne), *délocutif*, (3e personne). L. TESNIÈRE clasifică substantivele personale în două grupe: *ontif* (care cuprinde *autoontif* – pers. I – și *antiontif* – pers. a II-a) și *anontif* (pers. a III-a, sau non-persona, după E. BENVENISTE) în *Éléments* ..., p. 117.

§ 21. Numărul termenilor nucleari obligatorii dintr-o propoziție invariantă depinde de cerințele valențiale ale verbului-predicat. Preferăm termenul de *valență* în accepția lui L. TESNIÈRE[1], deoarece evită ambiguitatea în ce privește tranzitivitatea sau intranzitivitatea verbelor și, totodată, reflectă cu claritate posibilitățile combinatorii minimale, dar suficiente, ale verbului-predicat, în vederea constituirii unei propoziții invariante[2]. Termenii nucleari care satisfac valențele verbului actualizat corespund, în mare măsură, cu actanții (*les actants*) lingvistului francez, pentru care însă vom păstra denumirile consacrate (cf. *supra* § 17 și 18).

§ 22. Cerințele valențiale ale verbelor sînt de două feluri: *obligatorii* și *facultative*. Valențele obligatorii sînt satisfăcute numai de termenii nucleari (cf. *supra* § 18, 1°), iar cele facultative, de determinanții circumstanțiali (cf. *supra* § 18, 2°b). Cerințele valențelor obligatorii sînt de natură s i n t a c t i c ă și de natură s e m a n t i c ă. Granița între necesitatea sintactică și cea semantică este greu de stabilit[3]. Se poate observa că obligativitatea gramaticală contribuie la evitarea ambiguității în analiza funcțională, de exemplu, reluarea lui O_1 prin forma conjunctă a pronumelui personal ($Ø_1$), dacă termenul nuclear respectiv a fost exprimat înaintea lui P: (**Cartea** *a scris-***o** *Arghezi.*), în timp ce obligativitatea semantică restrînge și precizează sensul verbului, reducîndu-l, de fapt, la monosemantism (comp. *Ion citește* și *Ion citește o carte*[4]). Satisfacerea oricărei valențe facultative aduce un plus de informație cu privire la verbul finit și, prin aceasta, leagă contextual enunțul, dînd naștere unei propoziții variante obținute prin transformații generalizate (*Ion citește o carte+cititul se face repede+cititul se face aici>Ion citește repede, aici, o carte*).

---

[1] *Éléments de syntaxe structurale,* Deuxième édition revue et corrigée, Paris, 1966, p. 238–282.

[2] În motivarea întrebuințării unor termeni noi, aș dori să citez formularea lui L. TESNIÈRE, care, în mod elegant, scuză pe DAMOURETTE et PICHON, pledînd indirect „pro domo": „On a beaucoup critiqué la terminologie de DAMOURETTE et PICHON. Il serait facile de répondre que, s'ils ont sentie besoin de mots nouveaux, *c'est parce qu'ils avaient des notions nouvelles à exprimer.* (subl. ns. – V.Ș.) L. TESNIÈRE, *Eléments* ..., p. 116, § 12.

[3] Cf. STATI, TM., p. 182.

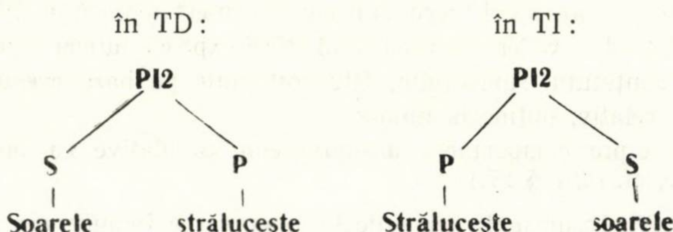
[4] Discuția în art. nostru *Description* ..., § 4. 3., p. 249–250.

După cerinţele valenţiale obligatorii pot fi clasificate atît verbele, cît şi propoziţiile invariante, în care verbele apar ca predicate[1].

§ 23. Verbele care sînt suficiente pentru a da naştere unei propoziţii invariante, fără participarea altui termen nuclear, se consideră *avalente*. Enunţurile generate cu astfel de verbe ca predicat sînt propoziţii *invariante monome*. (*Plouă. A fulgerat. Va tuna. Se crapă de ziuă.*) Datorită specificului lor, astfel de propoziţii nu intră în discuţia privitoare la problemele topicii.

§ 24. Verbele care au nevoie de participarea a încă unui termen nuclear, pentru a putea deveni predicate în formularea unei propoziţii invariante, sînt verbe *monovalente*. TN pe lîngă un predicat de acest fel este S. Aşadar, propoziţia invariantă construită cu astfel de verbe corespunde cuplului [S+P] şi este o structură binomă. În ceea ce priveşte organizarea termenilor nucleari, structura binomă poate prezenta fie *ordinea directă* [TD], fie *ordinea inversă* [TI]. În TD, propoziţia binomă este ordonată în S+P : *Soarele străluceşte. Ion doarme. Păsările zboară.* În TI, locul termenilor se schimbă ; P+S : *Străluceşte soarele. Doarme Ion. Zboară păsările.*[2]

Graful structural al propoziţiilor binome :

---

[1] Pentru limba română, clasificarea verbelor după valenţele lor combinatorii a fost făcută de Valeria GUŢU-ROMALO. (*În problema clasificării verbelor* — încercare de clasificare sintagmatică, ELS, p. 291—305 ; în special p. 300.) Autoarea citată a avut în vedere cazurile, ca termeni combinatorii, iar noi funcţiile sintactice, ceea ce, la prima vedere, pare să fie totuna. O deosebire există, totuşi. Luînd în discuţie funcţiunea, nu cazul, afirmăm punctul de vedere că, de fapt, conţinutul dictează forma, nu invers.

[2] Despre valoarea semantică şi stilistică a TI va fi vorba în § 76—80, *infra*.

Din punctul de vedere al topicii, nu interesează propoziţiile cu subiect inclus.

Tot ca structuri binome trebuie să fie socotite şi propoziţiile invariante formate din S şi *predicatul stării*, care se exprimă printr-un sintagmoid. Predicatul stării trebuie înţeles ca o categorie semantică largă (calitatea, aspectul, cantitatea, modalitatea etc.), exprimată sintactic prin aşa-numitele verbe copulative şi un adjectiv, participiu (adjectival) sau numeral, ori prin expresii verbale unipersonale (*e bine, e rău, e important* etc.).

Propoziţii ca acestea: *Omul este muritor. Unele persoane sînt înalte. Luna pare galbenă.* ş.a. au ca predicat un sintagmoid format dintr-un *apartenent (este, sînt, pare)* şi un *pivot (muritor, înalte, galbenă)* (cf. *infra* § 50—51). Din punct de vedere structural, este o identitate perfectă între predicatul exprimat astfel şi cel exprimat prin diateza pasivă.

Considerarea grupului sintagmoidal, descris mai sus, ca o unitate predicativă coincide cu părerea lui G. IVĂNESCU referitoare la inexistenţa copulei. „Aşadar nu există copulă. Elementul considerat astfel este numai o parte din predicat, este numai un mijloc de a arăta că avem o propoziţie sau un predicat şi apare atunci cînd limba nu dispune de alte mijloace pentru a arăta acest lucru, cum e cazul rusei" (*op. cit.*, p. 198).

Avînd în vedere că predicatul stării exprimă numai o notă din conţinutul subiectului, PI2 construite pe baza acestuia sînt, relativ, puţine la număr.

(Despre comportarea aşa-numitelor copulative ca bivalente, cf. *infra* § 27.)

§ 25. Insuficienţa semantică[1] a unor verbe impune cea de a doua valenţă obligatorie pentru a putea forma predicatul în PI. Verbele *bivalente* finite grupează în jurul lor 2 TN, pe S şi pe O_1 (sau O_2, Sv, Ag, K), astfel că dau naştere la propoziţii invariante *trinome*, cu structura [S+P+O][2]. Verbele bi-

[1] Insuficienţa semantică a verbelor (ca şi a altor clase de cuvinte, de altfel !) se prezintă în grade diferite, în funcţie de care variază şi polivalenţa lor. La unele verbe, insuficienţa merge pînă la desemantizare totală (*a fi, a deveni, a se face*).

[2] O, fără indice, reprezintă, generalizat, cel de-al treilea TN, obligatoriu.

valente sînt cele mai des întrebuinţate şi, de aceea, propoziţiile invariante trinome sînt cele mai frecvente. Propoziţiile invariante trinome (PI3) pot fi realizate după următoarele expresii structurale:

1 [S+P+O_1]: *Copiii iubesc pe părinţi. Ion înţelege situaţia.*

2. [S+P+O_2]: *Actorii mulţumesc publicului. Ion îşi dă seama de situaţie.* (care se prezintă ca o paralelă a construcţiei cu O_1)

3. [S+P+Sv]: *Maria se plimbă cu Rodica.*

4. [S+P+Ag]: *Cartea este preţuită de cititor.*

5. [S+P+K]: *Ion a venit ca bursier.*

Dacă O_2 este exprimat prin forme conjuncte ale pronumelor personale de persoana I sau a II-a, singular, acesta precedă predicatul în mod obligatoriu, fără a fi nevoie să fie exprimat şi prin forma întreagă în urma verbului:

Ion **îmi (îţi)** *mulţumeşte.*

§ 26. Tot ca verbe bivalente se comportă şi unipersonalele prin formă şi impersonale prin întrebuinţare, precum şi formele impersonale ale unor verbe personale[1]. Propoziţiile invariante realizate cu astfel de verbe-predicat sînt *trinome* şi se construiesc după expresia formală 2 din § 25.

Cărţile o să trebuiască elevilor.
Răsplata se cuvine luptătorilor.
Natura place poeţilor.

Cînd însă O_2 este persoana I sau a II-a, atunci schimbă locul cu S. [O_2+P+S]:

(Mie) Îmi / *(Ţie) Îţi* } *trebuie o carte*

(Mie) Mi / *(Ţie) Ţi* } *se cuvine o răsplată*

(Mie) Îmi / *(Ţie) Îţi* } *place natura*

[1] Cf. GA, I, p. 244.

dar este posibilă și ordinea $[S+O_2+P]$:

O carte îmi (îți) trebuie.
O răsplată ți (mi) se cuvine.
Natura îmi (îți) place.

Frecvența mai mare cu O_2 pronume (I, II) antepus a dus la considerarea acestei topici ca mai adecvată și pentru O_2 substantiv:

Elevilor le[1] *trebuie cărți.*
Luptătorilor li[1] *se cuvine răsplată.*
Poeților le[1] *place natura.*

Dacă O_2 substantiv și S sînt plasați în urma lui P, anticiparea O_2 prin pronumele conjunct este frecventă, dar n-are caracter obligatoriu.[2]

(Le) trebuie cărți elevilor.
(Li) se cuvine răsplată luptătorilor.
(Le) place poeților natura.

Interpunerea lui O_2 între P și S din a treia propoziție este dictată de evitarea ambiguității ce ar putea lua naștere dacă ar fi plasat în urma substantivului *natura,* care, într-o astfel de construcție, nu poate apărea decît în forma sa articulată. Se înțelege însă că printr-o intonație deosebită, cu o pauză izolatorie, este posibilă și ordinea:

(*le*) *place natura, poeților.*

dar este nerecomandabilă.

§ 27. Ca verbe bivalente se comportă și așa-numitele verbe copulative: *a fi, a deveni, a se face, a ieși (ceva), a însemna, a părea.*

---

[1] Reluarea lui O_2, în această poziție, prin formele conjuncte ale pronumelui, este obligatorie. Cf. GA, II, p. 167, § 613. Pronumele conjunct care reia sau anticipează pe O_2 (ca și pe O_1) se numește *reflectant.* (Cf. *infra* § 37.)

[2] *Idem,* p. 168. Precizăm că în demonstrație nu se ține seama de faptul că unele formulări sînt nerecomandabile.

Propoziţiile invariante construite cu aceste verbe-predicat sînt, de cele mai multe ori,[1] trinome. Chiar dacă, din punct de vedere semantic, unele ca *a fi, a deveni* nu au conţinut predicativ intrinsec, prin elementele formale ale predicativităţii verbale, ele constituie centrul gramatical al propoziţiei. De aceea vom considera, pentru acestea două, ca și pentru celelalte din această clasă, ca fiind necesari, pentru satisfacerea valenţelor lor, termenii nucleari S și O_1 exprimaţi prin *substantive* sau *echivalente ale substantivelor*. În astfel de construcţii, verbele în discuţie au caracter ecuativ, exprimînd raportul dintre sferele celor două noţiuni (S și O_1). Se înţelege că din punct de vedere semantic O_1 al acestor verbe diferă de O_1 al verbelor cunoscute sub numele de tranzitive. Din punct de vedere funcţional însă, O_1 ($=N_p$) în propoziţii construite cu verbele enumerate se comportă tot ca un completiv obligatoriu de ordinul 1.

Între aceste feluri de verbe („copulative") pot fi stabilite cel puţin patru clase, după sfera lor semantică:

I *a fi*	II *a deveni*	III *a însemna*	IV *a părea*
	a se face	*a se considera*	
	a ieși (ceva)		
	a ajunge (ceva)		

Pentru cercetarea noastră nu are importanţă dacă propoziţia construită cu aceste verbe[2] este considerată nominală sau verbală. Interesează numai numărul termenilor nucleari și posibilităţile de ordonare în cadrul propoziţiilor realizate.

[S+P+Np] : *Timișoara este municipiu.*
Balonul este aerostat.
Stan devine (se face, iese, ajunge) profesor.
Succesul înseamnă bucurie.
Luna pare un glob.

Din punctul de vedere al ocurenţei termenilor nucleari, există identitate structurală între propoziţiile invariante cu verbe „copulative" și cele cu verbe „tranzitive".

---

[1] Unele dintre aceste verbe pot fi folosite şi ca trivalente, cu O_2 pronominal, pers. I sau a II-a, în dativ. (Cf. *infra* § 31.)

[2] Nu trebuie confundate cu cele din *predicatul stării* (*supra* § 24).

§ 28. Gradul mai mare de insuficienţă semantică al unor verbe impune, în folosirea lor ca predicat, satisfacerea a trei valenţe : S, O_1, O_2. Ca verbe *trivalente-tip*, pot fi considerate : *a da, a cere, a trimite, a zice; a despărţi, a priva, a garanta* şi echivalentele lor semantice. Se înţelege că propoziţiile invariante generate pe baza unor astfel de predicate au 4 TN, pentru care propunem denumirea de *tetranome*. De obicei, în propoziţiile de acest tip, S şi O_2 sînt nume de persoane, iar O_1, nume de lucruri.[1]

[S+P+O_1+O_2] : *Petre trimite o scrisoare Mariei.*
Tata dă o coasă vecinului[2].
Băiatul oferă o floare mamei.
Bunicul spune un basm fetiţei etc. ;
Legea privează pe răufăcători de libertate.

(Ori, pentru evitarea unei ambiguităţi: .... *de libertate pe ăufăcători.*)

Constituţia garantează drepturi cetăţenilor.

Sînt însă şi verbe pe lîngă care S poate fi un abstract sau nume de lucru, iar O_1 şi O_2, fie ambele fiinţe, fie ambele lucruri.

Divorţul desparte pe soţ de soţie.
Vînturătoarea a separat grîul de pleavă.
Fabrica garantează produselor calitatea.

Cu privire la ultimul exemplu, trebuie precizat că numai în această poziţie O_2 faţă de O_1 poate fi considerat obiect indirect, fără echivoc. Dacă O_2 ar fi plasat în urma lui O_1, ar putea fi interpretat ca determinant adnominal (Cn) (în terminologia

---

[1] Cf. şi L. TESNIÈRE, *op. cit.*, p. 107, § 13.

[2] Cf. S. PUŞCARIU, LR, I, p. 149—161. Reamintim că valenţele erau interpretate de lingvistul român, după K. BÜHLER, ca „goluri" în jurul verbelor : „Golurile acestea sunt însă şi ele de două feluri: exterioare şi interioare, după cum întrebările care le provoacă sunt accesorii sau esenţiale" (p. 149). „În jurul acestor verbe se grupează, ca nişte sateliţi, cazurile nobile de declinare : nominativul, acuzativul şi dativul. Şi adică : nominativul umple în mod normal golul dinaintea tuturor verbelor personale ; acuzativul golul care în mod normal se găseşte în urma tuturor verbelor tranzitive ; dativul al doilea gol, care în mod normal se găseşte în urma unora din verbele tranzitive" (p. 151).

curentă : atribut substantival), fără ca sensul acestei construcții să fie prea mult depărtat de al celei dintîi. Aceasta se datorează înrudirii semantice dintre genitiv și dativ[1].

Astfel de propoziții, prezentîndu-se în structura [S+P+O_1+O_2], realizează *un aranjament* de patru termeni luați cîte patru. Din punct de vedere teoretic, posibilitățile de permutare a TN pot da naștere la 24 de construcții, după formula :

4 !=4.3.2.1   (4 ! „patru factorial")

1. SPO_1O_2	PSO_1O_2	O_1PSO_2	O_2SPO_1
2. SPO_2O_1	PSO_2O_1	O_1PO_2S	O_2SO_1P
3. SO_1PO_2	PO_1SO_2	O_1SPO_2	O_2PSO_1
4. SO_1O_2P	PO_1O_2S	O_1SO_2P	O_2PO_1S
5. SO_2PO_1	PO_2SO_1	O_1O_2PS	O_2O_1SP
6. SO_2O_1P	PO_2O_1S	O_1O_2SP	O_2O_1PS

Am neglijat în acest calcul teoretic faptul că în situațiile concrete, cînd O_1 sau O_2 sînt plasați înaintea lui P, trebuie să fie reluați, că, de pildă, expresiile 3—6 din coloana a II-a se realizează extrem de rar și numai cu anumită intonație și pauză etc.

Demonstrația este necesară pentru discuția despre permutabilitatea TN și pentru observarea mecanismului dislocărilor în configurații (cf. *infra* § 43—49).

§ 29. Majoritatea verbelor trivalente își păstrează această calitate și la diateza pasivă. Construcțiile pasive apar ca paralele ale celor active. Pe lîngă transformările suferite de verb în exprimarea predicatului pasiv se petrec și schimbări în structura propoziției, care afectează chiar natura termenilor nucleari. Astfel O_1 devine S, iar acesta devine Ag. Numai O_2 își păstrează aceeași funcțiune.

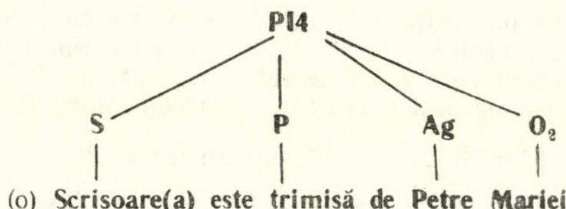
(o) *Scrisoare(a) este trimisă de Petre Mariei.*

Schimbarea funcțiunilor între O_1 și S duce și la schimbarea locurilor în propoziție. O_1 devenit S trece pe locul 1, iar S devenit Ag trece pe locul 3, ca și în construcția activă. În exemplul transformat, Ag precedă pe O_2, păstrînd locul lui O_1, fără

---

[1] Cf. LRC, 1956, p. 604.

să se producă vreo tulburare a sensului, avînd următorul graf al constituenţilor:

Coasa este dată de tata vecinului.
(o) *Floare(a) este oferită de băiat mamei.*
(un) Basm(ul) este spus de bunic fetiţei.
Soţul este despărţit prin divorţ de soţie.
Drepturi(le) sînt garantate de Constituţie cetăţenilor.

§ 30. Unele verbe trivalente îşi pot mări, în funcţie de cerinţele precizării semantice în propoziţie, numărul de valenţe cu încă una, devenind *tetravalente.*[1]

Cea de a patra valenţă a acestor verbe este satisfăcută tot de un termen nuclear, cu funcţiunea de *complement de identificare* sau *complement al calităţii,* cum a fost numit de Ion DIACONESCU[2].

---

[1] L. TESNIÈRE arătase că, ţinînd seama de progresele spiritului uman, este posibil să crească şi complexitatea cerinţelor valenţiale ale verbului ca nucleu al propoziţiei. „On est ainsi amené à se demander s'il n'existe pas également, après les verbes trivalents, des verbes *tétravalents*" (*op. cit.*, p. 258, § 18). În încheierea aceluiaşi paragraf autorul afirmă că "il semble bien qu'il n'existe dans aucune langue de formes verbales simples comportant plus de trois valences". Nu ştim în ce măsură a cunoscut TESNIÈRE limba română (în *Eléments* . . ., p. 113, § 11 a folosit şi un exemplu românesc pentru a ilustra construirea acuzativului cu prepoziţia *pe*: *Petrul frapu pe Gianul* „Pierre frappe Jean"), dar noi constatăm că unele verbe româneşti pot fi tetravalente.

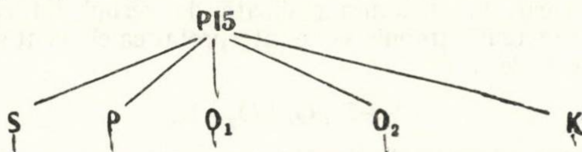
Dealtfel, chiar lingvistul francez, cu precauţia adevăratului om de ştiinţă, devine mai concesiv în paragraful imediat următor: „Mais de même que les verbes divalents et les verbes trivalents ont dû apparaître successivement au cours des millénaires, au fur et à mesure du développement intellectuel de l'humanité, il n'est interdit d'envisager comme possible, dans un avenir plus ou moins éloigné, le développement des verbes simples à structure tétravalente" (*ibidem*, § 19).

[2] LR, IX, 1960, nr. 2, p. 14—18.

Considerînd această funcţiune sintactică printre TN ai propoziţiei invariante, rezultă că este necesar să fie scoasă din categoria elementului predicativ suplimentar. Înainte de a argumenta această propunere, să urmărim exemple de PI în care verbul-predicat are satisfăcută cea de a patra valenţă obligatorie prin K:

Tata trimite **cadou** *Mariei un stilou.*
Inculpatul aduce tribunalului **ca martor** *pe frate-său.*
Unii medici prescriu injecţii **ca medicament** *contra unor boli.*
Moldovenii au trimis turcilor pe Tăutu **în calitate de (drept, ca) sol.**
Anton lucrează **în calitate de croitor** *o haină lui Ionescu*[1].
Turcii au cerut **plocon** *domnitorului* 10 000 *de galbeni.*

După cum se vede, cu verbe tetravalente în funcţiunea de predicat se realizează propoziţii invariante cu 5 TN, pe care le numim *pentanome*, corespunzătoar expresiei formale $[S+P+O_1+O_2+K]$, cu graful structural de forma aceasta:

Unii medici prescriu injecţii contra unor boli ca medicament.

Exemplele date au fost construite în aşa fel, ca termenul nuclear K (cu sau fără element relaţional) să apară în cele trei locuri posibile din cadrul PI, cînd se află în urma predicatului. Ocupînd oricare din aceste locuri, K nu produce nici o schimbare de natură semantică sau melodică (intonaţională) în propoziţie. De aceea, în cercetarea topicii acestui termen nuclear, trebuie să avem în vedere două situaţii:

a) K plasat în urma lui P, avînd ca termen constant, în aranjament, configuraţia[2] [S+P]. În această împrejurare, K apare ca un component al unui aranjament de 3 TN:

$$[S+P]+O_1+O_2+K$$

---

[1] Chiar în această poziţie, *lui Ionescu* nu poate fi interpretat Cn în dativ, deoarece e clar că este beneficiarul rezultatului acţiunii. Posibilitatea introducerii unui reflectant de anticipare tranşează analiza în O_2: *Anton îi lucrează în calitate de croitor o haină* **lui Ionescu.**

[2] Despre configuraţia [S+P] şi valoarea ei, cf. *infra* 113—114.

astfel că posibilitățile lui permutaționale se calculează ca:

3 ! = 3.2.1

adică:

[SP] O_1O_2K=	Tata trimite	*un stilou Mariei* **cadou.**
[SP] O_2O_1K=		*Mariei un stilou* **cadou.**
[SP] KO_1O_2=		**cadou** *un stilou Mariei.*
[SP] KO_2O_1=		**cadou** *Mariei un stilou.*
[SP] O_1KO_2=		*un stilou* **cadou** *Mariei.*
[SP] O_2KO_1=		*Mariei* **cadou** *un stilou.*

în total șase construcții, cu trei poziții.

Deoarece în oricare din cele trei poziții, K aflat în urma predicatului, în condiția [S+P], nu schimbă nici conținutul semantic al propoziției, nici caracterul obiectiv al comunicării, plasat astfel, K poate fi considerat în TD.

b) K interpretat ca un component al cvintetului de termeni nucleari în structura realizată de verbul tetravalent. În această situație trebuie să fie interpretat ca element al unui aranjament de 5 TN:

$$S+P+O_1+O_2+K,$$

în care posibilitățile de permutare a tuturor termenilor se calculează ca:

5 ! = 5.4.3.2.1.

Din cele 120 de construcții posibile, teoretic, fiecare termen are 24 de ocurențe pe același loc.

120:5 = 24

Dacă avem în vedere numai pe K, știind că doar în urma lui P poate fi considerat în ordine directă, rezultă că în:

120—48 = 72 de construcții se află în TI

(48 rezultă din situația că P poate ocupa de 24 de ori locul 4, urmat de S, și de 24 de ori locul 5, precedat de S).

Calculele privitoare la poziția lui K sînt valabile pentru oricare din termenii nucleari din PI5, dar diferă valoarea stilistică după poziția ocupată de fiecare, precum și considerarea sensului topicii ca TD sau TI (cf. *infra* § 39).

§ 31. Discutarea lui K în cadrul propoziției cu 5 TN nu trebuie să ducă la acreditarea părerii că acest termen esențial al propoziției invariante poate apărea numai într-o structură cvintetică. K poate îndeplini, pentru unele verbe-predicat, fie valența a doua, fie valența a treia.

Marin a fost admis (ca) **bursier.**
Harta servește **ca ghid** *turiștilor.*

Caracterul dinamic al limbii arată că, în general, verbele discutate, cărora le-am urmărit cerințele valențiale maxime, pot formula predicatul în alte propoziții invariante fie mărindu-și numărul valențelor, fie micșorîndu-l.

Ion mi-a devenit drag.
Copilul ți-a ieșit inginer.
Succesul mi-a părut colosal.
Împrejurările îți sînt favorabile.

În astfel de PI, prin mărirea numărului constituenților cu încă un TN, sensul verbului-predicat nu se schimbă, dar conținutul semantic al enunțului se precizează.

În exemplele date, O_2 poate fi și substantiv :

Ion a devenit drag fetelor.
Succesul a părut colosal publicului.
Împrejurările sînt favorabile păcii.

În PI :

Copilul ți-(mi-) a ieșit inginer

nu poate fi O_2 decît un pronume conjunct în dativ, a cărui funcțiune se pretează la interpretări :

a) fie ca dativ posesiv,
b) fie ca dativ etic,

dar e clar că, în general, din punct de vedere semantic, cele două valori se interferează.

Din punctul de vedere al topicii, cele două categorii de construcții diferă. În timp ce O_2 exprimat prin substantiv are, teoretic, mobilitate absolută, în sensul că poate apărea în oricare din propozițiile posibile, cu condiția reluării dacă este

înaintea lui P, O_2=pronume conjunct are un loc fix: *înaintea verbului.* Posibilitățile acestuia de a-și schimba locul în propoziție sînt strîns legate de verb, pe care îl însoțește în orice poziție:

Inginer **ți-(mi-)** *a ieșit copilul.*
Ți-(mi-) *a ieșit copilul inginer.*
Copilul inginer **ți-(mi-)** *a ieșit.*

În inversiunea sintagmoidală a lui P, și O_2 pronume conjunct trece în urma cuvîntului-bază:

*Copilul ieșitu-***mi-(ți-)** *a inginer.*

(cf. *infra* § 38).

§ 32. Unele verbe, în anumite construcții, se pot prezenta cu una sau două valențe nesatisfăcute, fără ca prin aceasta enunțul să devină dependent de context. În aceste condiții, verbele respective își schimbă sensul, din acționale devin de calificare.

Ion fumează (=este fumător).
Ion bea (=este bețiv).
Ion scrie (=este scriitor, se ocupă cu scrisul).
Ion dă (=este darnic).

În TI nu ne putem da seama totdeauna dacă astfel de propoziții sînt invariante sau variante dependente de context. Unele, cu intonație deosebită, pot să-și păstreze sensul de calificare:

Dă Ion, Bea Ion, în special prin lungirea vocalică în cadrul verbului, dar

Scrie Ion

e greu să n-o socotim variantă prin omisiune, deci legată contextual.

Se vede deci că verbe ca *a fuma, a bea* și altele din această categorie, adică bivalente, pot fi întrebuințate ca monovalente, cu schimbările de sens arătate, în timp ce *a scrie,* trivalent, și *a da,* tetravalent, au apărut ca suficiente cu o singură valență satisfăcută. Aceasta dovedește că semantica și comportarea gramaticală a verbului sînt în funcție de con-

text, unitatea referenţială pentru acestea fiind propoziţia. În TI, cum o dovedeşte propoziţia *Scrie Ion,* contextul propoziţional devine insuficient, fiind necesară referirea la un context mai larg, la paragraf.

S-a constatat că este necesară o scrisoare. Prin urmare trebuie să se scrie. **Scrie** *Ion.*

§ 33. Ca exemplu de dinamică a cerinţelor valenţiale, cu toate consecinţele de natură semantică, poate fi dat verbul românesc *a asculta,* cu valoare de predicat în PI, care ajunge de la mono- la tetravalenţă :

mono- : *Copilul ascultă (=este ascultător).*
bi- : *Nicuşor ascultă pe (de) părinţi.*

cu paralelele :

Nicuşor mă (te) ascultă.
Nicuşor ascultă de mine (tine).
tri- : *Publicul îmi (îţi) ascultă conferinţa.*
tetravalent : *Profesorul îmi (îţi) ascultă comunicarea ca referent.*

Construcţiile cu O_2 exprimat prin pronume personal conjunct în dativ ridică două probleme :

a) cu privire la poziţia fixă a lui O_2 — *înaintea predicatului.* În orice permutare a lui P, O_2 îl va însoţi totdeauna antepus (cf. *supra* § 31).

Îmi (îţi) *ascultă publicul conferinţa.*

Dacă pe locul întîi apare O_1, reluarea acestuia fiind obligatorie, pronumele conjunct al reluării se interpune între O_2 şi P :

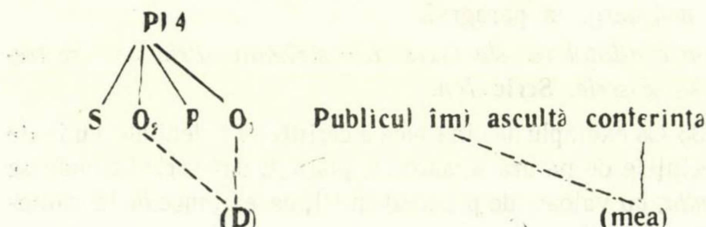
$[O_1+O_2+Ø_1+P+S]$:

Conferinţa mi- (ţi-) **o** *ascultă publicul.*

sau :

$[O_1+S+O_2+Ø_1+P]$: *Conferinţa, publicul mi- (ţi-)* **o** *ascultă.*

b) cu privire la interpretarea lui O_2, pronume conjunct, şi ca dativ posesiv, deoarece în planul semantic al propoziţiei sugerează raportul de posesie referitor la O_1:

Se vede din această interpretare că între O_2 şi O_1 există o conexiune semantică anaforică[1], dar structural sînt independenţi unul faţă de celălalt, conexiunea mai largă, în cadrul propoziţiei, realizîndu-se prin P (cf. *infra* § 53, 6).

Despre pronumele conjunct în această situaţie, GA spune că „are o funcţiune sintactică la limită între funcţiunea de complement indirect şi aceea de atribut ... De multe ori este greu de făcut distincţia între cele două funcţiuni ale pronumelui în dativ"[2].

Pornindu-se de la poziţia *lîngă verb*, se propune următorul criteriu: „cînd pronumele neaccentuat are funcţiune de complement, alături de el poate apărea în propoziţie şi complementul indirect exprimat prin substantiv sau prin forma accentuată a aceluiaşi pronume (complement pe care pronumele neaccentuat îl reia sau îl anticipă); cînd pronumele este atribut acest complement nu poate să apară".[3]

Publicul **îmi** *ascultă* **mie** *(nu ţie) conferinţa.*
Publicul **îţi** *ascultă* **ţie** *(nu mie) conferinţa.*

---

[1] Cf. TESNIÈRE, *Éléments* ..., p. 85.

[2] GA, I, p. 143.

[3] *Ibidem*. Cf. şi Flora ŞUTEU, *Atribut pronominal sau complement indirect*, LR, XI, 1962, nr. 3, p. 273–274. Concluzia autoarei, cu privire la existenţa unor categorii sintactice cu sferă semantică identică, este preţioasă: „*Echivalenţa semantică existentă între dativul posesiv aşezat pe lîngă verb şi atributul adjectival sau pronominal în genitiv nu implică deci identificarea funcţiilor sintactice ale celor două categorii*". (*Ibid.*, p. 275).

sau:

Mie *publicul* **îmi** *ascultă conferința.*
Publicul **ție îți** *ascultă conferința.*

§ 34. Altă problemă, privitoare la structura PI și la poziția termenilor ei, prezintă verbele care se construiesc cu două obiecte de același fel (O_1 sau O_2), realizînd fie expresiile:

a) 1. $[S+O_1+P+O'_1]$ sau 2. $[S+P+O_1+O'_1]$

fie expresiile:

b) 1. $[S+O_2+P+O'_2]$ sau 2. $[S+P+O_2+O'_2]$

Pentru discutarea situațiilor din *a)*, GA consacră un paragraf (601) în care se dă și lista verbelor care pot selecta două complemente directe (la noi: O_1 și O'_1), *anunța, asculta, examina, întreba, învăța, ruga, sfătui,* remarcînd că unul din complemente este al persoanei (ființei) (O_1), iar al doilea, al lucrului sau al acțiunii[1] (O'_1):

1. *Profesorul* **mă(te)** *ascultă* **lecția.**
2. *Mama învață* **pe copil a vorbi.**

Cînd O_1 exprimat prin substantiv se află înaintea lui P, reluarea lui prin pronume conjunct este obligatorie:[2]

Pe copil *mama* **îl** *învață a vorbi.*

și astfel formula structurală a PI devine:

$[O_1+S+\emptyset_1+P+O'_1]$,

dar pozițiile constituenților se stabilesc după posibilitățile de permutare dintr-un aranjament de 4 TN, deoarece $\emptyset_1$ are loc fix — înaintea lui P, pe care îl urmează în orice construcție.

În schimb despre situațiile din *b* se vorbește prea puțin în GA, într-un singur alineat: „Uneori verbul este determinat de două complemente indirecte:

„*De cîte ori, iubito,* **de noi mi-***aduc aminte*".
EMINESCU, O. I, 114.

---

[1] Construcțiile de tipul acesta sînt posibile în limbile cu flexiune cazuală. Cf. lat. Titus docet *pueros grammaticam.* gr. διδάσκειν τινά γραμματικήν "a învăța pe cineva gramatica", în germ. Johann lehrt *mich Geschichte.*

[2] În condițiile arătate în GA, I, p. 144, § 147, al. 2.

cu explicaţia „Primul complement *(de noi)* indică referirea, celălalt *(mi-)* adresarea"[1].

După cum se poate uşor observa, exemplul din GA nu corespunde teoriei noastre despre PI, deoarece se află într-un enunţ dependent.

PI cu 2 O_2 pot fi construite după expresiile formale din *supra b* 1 şi 2:

Ion **îmi** *vorbeşte de gramatică.*
Luna **ţi**-*a adus aminte de poezie.*

în care O_2 *(îmi, ţi-)* sînt TN de adresare, iar O'_2 *(de gramatică, de poezie)* sînt TN de referire.

În cazul că TN de adresare este exprimat prin substantiv antepus lui P, reluarea lui prin pronumele conjunct este obligatorie[2]:

Poetului, *luna* **i**-*a adus aminte de poezie.*

iar dacă este postpus, anticiparea este facultativă:

Luna **(i-)** *a adus aminte* **poetului** *de poezie.*

Reluarea obligatorie dă naştere unei expresii structurale de acest tip:

$$[O_2+S+\varnothing_2+P+O'_2]^3$$

§ 35. Problemele speciale discutate pînă acum în legătură cu existenţa unor verbe cu două cerinţe valenţiale obligatorii de acelaşi fel şi cu posibilitatea de a relua sau anticipa atît pe O_1, cît şi pe O_2, în condiţii determinate, cer răspunsuri la alte întrebări importante:

1° care este clasa de valenţe a acestor verbe?

2° cum se clasifică după structură propoziţiile invariante construite cu aceste verbe-predicat?

3° ce aspecte noi apar în cercetarea comportării poziţionale a termenilor constituenţi în astfel de structuri?

---

1 GA, II, p. 161.

2 *Idem*, p. 167, § 613.

3 Pentru comentariile privitoare la ordinea constituenţilor, vezi *supra* § 34, structuri cu reluarea lui O_1.

§ 36. Verbele care selectează două funcţii de acelaşi fel, dar diferenţiate semantic, trebuie socotite ca avînd, în această privinţă, două cerinţe valenţiale obligatorii. Deoarece toate aceste verbe, intrate ca predicat în construcţia unei propoziţii invariante, au satisfăcută valenţa S, urmează că trebuie să fie considerate ca *verbe trivalente*. Dar, totodată, este necesar să nu se piardă din vedere posibilitatea ca unele dintre aceste verbe să fie folosite şi ca *tetravalente*, prin selectarea, alături de ceilalţi TN, şi a unui K:

Ionescu învaţă pe elevi, **ca specialist,** *matematica.*
Profesorul mă întreabă **ca examinator** *declinările.*

Mobilitatea valenţială a unora dintre aceste verbe se manifestă nu numai în amplificarea numărului de valenţe, ci şi în reducerea lor. Astfel *a învăţa,* după ce l-am văzut tri- şi tetravalent, poate apărea ca bi- sau monovalent:

Unii studenţi învaţă lingvistica.
Studenţii învaţă (=se pregătesc, depun activitate de pregătire).

Posibilitatea folosirii acestui verb (sau a altora din această clasă) ca avalent apare numai în enunţuri dependente contextual, deci în PV:

Aici, se-nvaţă serios.

Propoziţiile invariante, care se construiesc avînd ca predicat astfel de verbe, cînd selectează cîte doi O_1 sau O_2 sînt structuri de 4 TN, iar dacă, pe lîngă aceştia, este selectat şi un K, structura este de 5 TN. În ambele structuri, numărul termenilor constituenţi coincide cu numărul funcţiunilor sintactico-semantice, de aceea algoritmul după care se organizează constituenţii în aceste propoziţii corespunde cu un aranjament de patru, respectiv de cinci termeni (cf. *supra* § 28, 30 *b*).

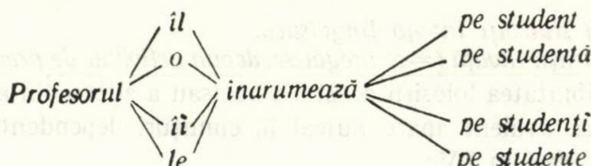
§ 37. Identificarea numărului de constituenţi şi a numărului de funcţii este necesară atît pentru structura, cît şi pentru semantica propoziţiei, pe baza cărora se pot urmări variabilitatea poziţională a termenilor şi compatibilitatea semantică a funcţiilor.

Datorită caracteristicii limbii române de a relua sau de a anticipa pe O_1 sau pe O_2, în anumite structuri propoziţionale se constată o non-coincidenţă între numărul constituenţilor şi cel al funcţiilor.

Într-o structură ca:

Profesorul îl îndrumează pe student

identificăm patru constituenţi[1] *(profesorul, îl, îndrumează, pe student)*, dar numai trei funcţii (S, P, O_1), iar O_1 apare reflectat prin $Ø_1$). *Reflectantul* $Ø_1$, deşi este o prezenţă materială, în structura propoziţiei, n-are funcţie sintactică deosebită, iar din punct de vedere semantic este nul. Singura manifestare gramaticală a reflectantului este acordul (în gen, număr şi caz) cu reflectatul[2].

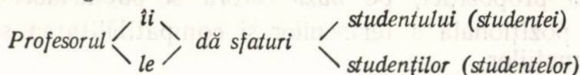
Verificarea compatibilităţii semantice a reflectantului este non-operabilă.

Pentru determinarea algoritmului ordonării constituenţilor într-o astfel de propoziţie, vom avea în vedere regulile de permutare ale unui aranjament de trei termeni, deoarece

---

[1] În analiza functorială propusă de S. STATI, TM, p. 111, § 2 şi 112, § 5, ar trebui identificaţi *cinci functori*, deci şi *pe*. În concepţia noastră *pe* este apartenent invariabil al sintagmoidului *pe student*. Pentru *sintagmoid*, vezi *infra* § 50.

[2] Întreaga discuţie despre $Ø_1$ este valabilă şi pentru $Ø_2$ cu excepţia acordului în gen:

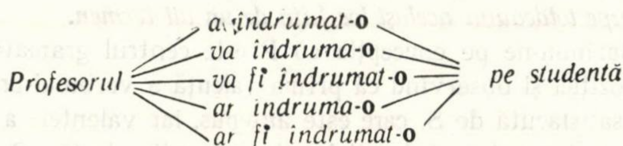
reflectantul ($Ø_1$) exprimat prin pronume conjunct își va păstra totdeauna locul lîngă P, indiferent de poziția acestuia.

$$3! = 3 \cdot 2 \cdot 1$$

1. $S(Ø_1P)O_1$: *Profesorul* **îl îndrumează** *pe student.*
2. $SO_1(Ø_1P)$: *Profesorul pe student* **îl îndrumează.**
3. $(Ø_1P)SO_1$: **Îl îndrumează** *profesorul pe student.*
4. $(Ø_1P)O_1S$: **Îl îndrumează** *pe student profesorul.*
5. $O_1S(Ø_1P)$: *Pe student profesorul* **îl îndrumează.**
6. $O_1(Ø_1P)S$: *Pe student* **îl îndrumează** *profesorul.*

§ 38. Probleme în legătură cu variabilitatea pozițională a constituenților propoziției în limba română, în construcții cu reflectanți, ridică situațiile în care P are exprimare sintagmoidală (timpurile și modurile compuse).

Cea dintîi problemă o ridică reflectantul $Ø_1$ exprimat prin pronume conjunct de genul feminin, la singular, pe lîngă P sintagmoid. Spre deosebire de corespondentul masculin, $Ø_1$ feminin se plasează în urma lui P sintagmoid și se leagă de acesta prin cratimă.

Această poziție enclitică și-o păstrează $Ø_1$ feminin și în cazul producerii unei inversiuni a apartenentului auxiliar al sintagmoidului predicat:

îndrumat-o-a
îndruma-o-va
îndruma-o-ar

Teoretic sînt posibile toate inversiunile, dar se constată că în limba română contemporană acestea nu sînt în uz.

§ 39. Cele discutate pînă acum despre PI ne permit să tragem unele concluzii cu privire la posibilitățile de ordonare pozițională a termenilor nucleari, iar pe baza acestora de a clasifica unele tipuri de topică.

După cum s-a putut observa, de la structura binomă pînă la cea pentanomă, teoretic orice termen nuclear poate ocupa orice poziţie în construcţiile posibile.[1]

Această libertate în ordonarea termenilor propoziţiei în limba română este favorizată, pe de o parte, de existenţa flexiunii cazuale (dativul este clar distinct de nominativ-acuzativ) şi de posibilitatea construirii acuzativului pentru anumite substantive cu prepoziţia *pe*[2], care, în teoria noastră, este un *apartenent* al sintagmoidului O_1 (cf. *infra* § 51), iar pe de altă parte de reluarea obligatorie prin pronume conjunct (*reflectant* $Ø_1$) a lui O_1 plasat înaintea lui P, evitîndu-se astfel confuzia cu S.

Din toate acestea putem deduce conceptul de *topică liberă* (TL) pentru TN ai propoziţiei.

Înţelegem deci, prin TL a unei limbi, *posibilitatea de apariţie a oricărui termen în orice loc realizabil din lanţul propoziţiei.*

Unele restricţii poziţionale constatate la O_1 şi O_2 exprimaţi prin pronume conjunct, ca şi la reflectanţii acestora ($Ø_1$, $Ø_2$), permit degajarea conceptului de *topică fixă* (TF), prin aceasta înţelegîndu-se *obligativitatea ca un anume termen al propoziţiei să ocupe totdeauna acelaşi loc faţă de un alt termen.*

Bazîndu-ne pe concepţia că P este centrul gramatical al propoziţiei şi observînd că prima valenţă a verbului-predicat este satisfăcută de S, care este antepus, iar valenţele a doua, a treia şi a patra sînt satisfăcute, respectiv de O_1, O_2 şi K, toate postpuse, ocurenţa lor în aceste poziţii faţă de P realizează *topica directă* (TD).

Orice schimbare a poziţiei oricăruia dintre aceşti termeni nucleari faţă de P dă naştere *topicii inverse* (TI) [S postpus, iar O_1, sau O_2, sau K antepus].

---

[1] Unele restricţii, în propoziţii concrete, sînt impuse de natura morfologică a cuvîntului prin care este exprimat un TN (de ex. O_1 sau O_2 prin pronume conjunct).

[2] GA, II, § 599, II. „Prepoziţia *pe* a devenit, într-o anumită măsură, semn al acuzativului. În această calitate ea se foloseşte peste tot unde poate elimina o confuzie între subiect şi complementul direct“ (*idem*, p. 156, *Observaţie*).

După cum se poate observa, degajarea conceptului de TL a avut în vedere mobilitatea TN în ansamblul propoziţiei. Conceptele de TF, TD şi TI se referă numai la grupuri binare în cadrul propoziţiei, fiecare avînd aceeaşi constantă P. Rezultă din aceasta că cele trei tipuri definite faţă de constanta P fac parte din subunităţi ale propoziţiei, pe care le-am numit *configuraţii* (cf. *infra* § 44).

§ 40. Studiindu-se schema generală a propoziţiei invariante, în ansamblu, ca o totalitate închegată, şi odată cu aceasta, posibilităţile de permutare a termenilor ei, s-a putut observa, prin demonstraţie riguroasă, care sînt bazele afirmaţiei, general acceptate, că limba română are o topică relativ liberă. „Spre deosebire de alte idiome romanice, în special de franceză, limba noastră uzează de o mare libertate în ce priveşte ordinea cuvintelor, şi aceasta, graţie, mai ales, împrejurării că formele gramaticale se deosebesc, în general, foarte clar unele de altele, aşa că o confuzie este, de obicei, exclusă, şi, prin urmare, nu-i necesar să li se arate funcţiunea printr-o anumită aşezare, care trebuie numaidecît respectată".[1]

Şi GA, după ce enumeră mijloacele gramaticale ale limbii române, care marchează raporturile sintactice, conclude că topica rămîne *relativ liberă.* Numai rar, ordinea cuvintelor este folosită pentru a marca unele raporturi sintactice şi, atunci, se-nţelege, ea devine fixă.[2]

Într-adevăr, dacă avem în vedere propoziţii de tipul acesta :

Găina vede vulpea

în care nici sensul constituenţilor, nici vreo marcă formală distinctă nu ajută la identificarea funcţiilor, „singurul semn după care distingem subiectul de complementul direct este ordinea cuvintelor".[3]

Considerînd :

S=*găina*
P=*vede*
O_1=*vulpea*

[1] IORDAN, *Stilistica* ..., p. 231.
[2] Cf. GA, II, p. 428.
[3] Al. GRAUR, SLG, 1960, p. 22.

și schimbînd locul celor doi termeni nominali, sensul propoziției se schimbă, S devine O_1, iar O_1 devine S, datorită compatibilității semantice dintre cei trei termeni ai propoziției, în ambele direcții.

Plasînd ambii termeni nominali înaintea lui P și aplicînd procedeul reluării (obligatoriu, dealtfel, în această situație), datorită faptului că reflectantul este de același gen și cu S, și cu O_1, sensul propoziției devine ambiguu:

Găina vulpea o vede.
Vulpea găina o vede.

Nici intonația deosebită a primului termen și izolarea prin pauză nu aduc vreo clarificare:

Găina, vulpea o vede.
Vulpea, găina o vede.

Ținînd seama însă de faptul că termenii nominali sînt exprimați prin nume de ființă, poate fi aplicat procedeul folosirii prepoziției *pe,* care rezolvă impasul, indiferent de poziție:

Pe găină, vulpea o vede.
Vulpea pe găină o vede.
Pe vulpe, găina o vede.
Găina pe vulpe o vede.

Demonstrația, care poate părea „lungită", nu trebuie considerată inutilă, deoarece confirmă, prin generalizare, afirmația că „situațiile în care topica este fixă datorită diverșilor factori de ordin gramatical sau semantic ... sînt destul de puține la număr și nu infirmă calificarea ordinii cuvintelor în limba română ca relativ liberă".[1]

Cînd însă semantica termenilor constituenți restrînge compatibilitatea de funcții, topica este cu adevărat liberă:

Găina vede grăunțele (cotețul, cuibul, casa), căci, respectînd reluarea obligatorie, cele șase construcții posibile sînt toate corecte.

---

[1] GA, II, p. 428–429.

§41. Se ridică acum o altă problemă. Este oare liberă *ordinea cuvintelor*, sau libertatea se referă la poziția termenilor propoziției? Nu este și prepoziția *pe* un cuvînt? Dar reflectanții nu sînt cuvinte? Dar articolele proclitice? Dar posesivele enclitice pe lîngă nume de rudenie? Dar determinanții obligatorii?

Răspunsul nu poate fi decît unul și el favorizează procedeul nostru de a discuta ordonarea termenilor propoziției pe două planuri:

— în *propoziții invariante* și

— în *propoziții variante*,

precum și desprinderea unităților inferioare din cadrul propoziției.

§42. Precum s-a putut deduce din cele expuse pînă acum, propozițiile variante, care formează majoritatea zdrobitoare în oricare limbă[1], se caracterizează prin două trăsături definitorii:

— dependența contextuală (cf. *supra* § 19) și

— apariția în structura lor, pe lîngă termenii nucleari, și a determinanților.

Dependența contextuală se manifestă în mai multe feluri:

— fie prin omiterea unui termen exprimat anterior:

A venit frate-meu. **N-a adus cărțile promise.**

(omiterea subiectului prin subînțelegere);

— fie prin reluarea printr-un substituent cu aceeași funcțiune:

Am primit cartea. **Am citit-o.**

— fie prin schimbarea funcțiunii:

Am scris Mariei. **Nu mi-a răspuns.** (S, subînțeles, era în propoziția precedentă O_2);

— fie prin combinare de procedee (substituire sinonimică, sintagme explicative etc.):

„Cerea însă bani și de-acasă, și odată cu anticipație pe două luni. Relațiunile cu familia par din această cauză încordate".[2] *(de acasă←familia; cerea bani←din această cauză),*

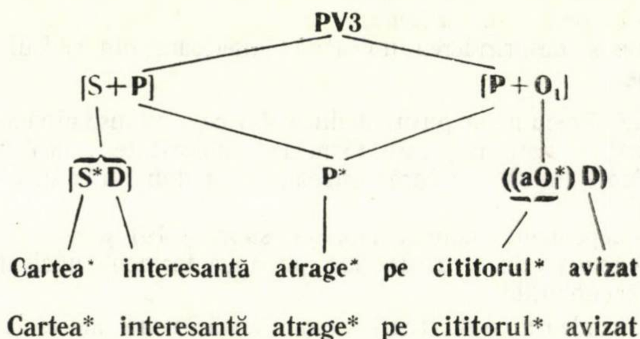
---

[1] Teoretic, numărul lor este infinit.

[2] G. CĂLINESCU, *Viața lui Mihai Eminescu*, ed. a 4-a, revăzută, 1964, p. 181.

în sfîrşit, cu şi mai mare evidenţă, prin jonctive sau substitute anaforice ori deictice.

Apariţia determinanţilor duce la subînţelegerea contextului (cf. *supra* § 22). Analiza lor pune în evidenţă istoricul obţinerii propoziţiei prin transformaţii generalizate: *Cartea interesantă atrage pe cititorul avizat* este un enunţ-propoziţie variantă cu trei termeni nucleari (PV3). Iată istoricul structural al obţinerii ei:

III.

GRUPAREA TERMENILOR ÎN SUBUNITĂŢILE PROPOZIŢIEI

§ 43. Odată recunoscută necesitatea delimitării precise a grupării termenilor în cadrul propoziţiei (cf. *supra* § 15), pentru a se putea urmări mecanismul ordonării acestora în subunităţile sintactice constituite, este necesar să trecem la o descriere riguroasă.

Identificarea grupelor de unităţi inferioare în propoziţie se face pe baza relaţiilor ce se stabilesc între elementele lor componente. Mai întîi trebuie observată gruparea termenilor nucleari. Avînd în vedere că P este centrul gramatical al propoziţiei, toţi ceilalţi TN realizează, fiecare în parte, în primul rînd, cîte un grup binar cu acesta (cu P).

În ordinea structurală a propoziţiei sînt observate (după specificul fiecărei propoziţii), următoarele grupuri:

[S+P], [P+O_1], [P+O_2], [P+K], [P+Ag], [P+Sv].

§ 44. Deoarece felul cum sînt grupaţi termenii nucleari configurează structura propoziţiei, am numit aceste grupări *configuraţii.*

În privinţa structurii elementelor componente ale unei configuraţii, constituenţii acesteia se pot prezenta fie ca termeni *simpli,* fie ca termeni *extinşi* sau *dezvoltaţi.*

Extinderea sau dezvoltarea termenilor unei configuraţii se datorează:

— fie structurii lor sintagmoidale,
— fie multiplicării unui termen (în afară de P),
— fie determinării,
— fie referării.

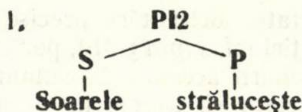
Configuraţia este cel dintîi grup ce poate fi observat în analiza structurală a propoziţiei şi se constituie pe baza inter-

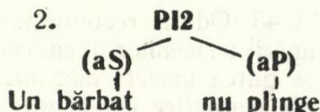
relației binare dintre termenii nucleari. Rezultă că analiza configurațională poate începe numai cu propozițiile binome. *Configurația este deci o construcție binară heterofuncțională.*

În propozițiile invariante, cum e și firesc, configurațiile sînt *simple* și *sintagmoidale,* iar în propozițiile variante, cel puțin una este *dezvoltată.*

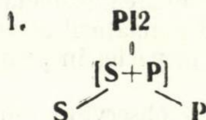
Propoziția invariantă binomă este o structură configurațională binară de tipul [S+P]. De aceea nu este necesar acest nivel de analiză, în astfel de propoziții putîndu-se trece direct la analiza în constituenți :

1. *Soarele strălucește.* 2. *Un bărbat nu plînge.*

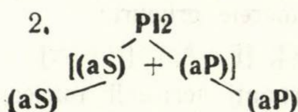

Acest fel de analiză presupune o etapă intermediară, configurațională, pe care am evitat-o prin depășirea axiomatică. Pl2 = S + P, adică :

=configurație simplă

= constituenți simpli

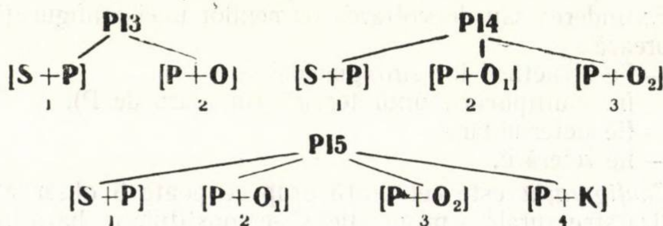

= configurație sintagmoidală

= constituenți sintagmoidali

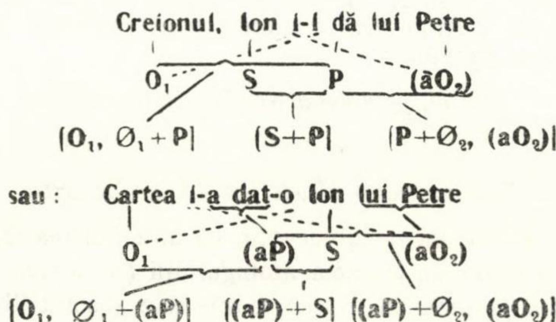
de unde se vede că în exemplul 1, TN sînt simpli, iar în exemplul 2 se prezintă ca sintagmoizi.

Pentru propozițiile al căror număr de TN este mai mare decît 2, numărul configurațiilor este (n—1), adică :

Simbolul O din structura trinomă poate fi, respectiv O_1, O_2, Np, Ag, Sv sau chiar K. De asemenea, în construcţiile pasive tetra- sau pentanome, în loc de O_1 va apărea Ag.

§ 45. Apariţia reflectanţilor, în construcţii condiţionate, în cadrul propoziţiilor invariante nu dă naştere la configuraţii dezvoltate, avînd în vedere non-funcţionalitatea acestora.

Fenomenul de reflectare fiind comun pentru ambele obiecte (O_1, O_2), trebuie reţinută următoarea observaţie:

În cazul cînd sînt exprimaţi ambii reflectanţi, se iveşte o *poziţie fixă* între cei doi: reflectantul $Ø_2$ precedă, în mod obligatoriu, pe $Ø_1$. Cu alte cuvinte, poziţia reflectanţilor este mai rigidă decît a termenilor reflectaţi. Se ştie că în TD, în mod obişnuit O_1 precedă pe O_2. Schimbarea locurilor între aceşti TN se produce, de obicei, pentru evitarea echivocului genitiv-dativ.

Apariţia ambilor reflectanţi este condiţionată de reflectarea obligatorie sau facultativă a celor doi termeni nucleari.[1]

Într-o propoziţie ca:

Tata dă ca zestre Mariei pe Joiana

anticiparea este facultativă:

Tata i-o dă ca zestre Mariei pe Joiana,

---

[1] Condiţiile reluării obligatorii şi ale anticipării facultative în GA, I, p. 144–147; II, p. 157 şi 167–168.

Vezi şi V. ŞERBAN, *Sintaxa limbii române – curs practic* – E.D.P., 1970, p. 214–218; p. 231–233.

dar, dacă ambii TN (O_1 și O_2) precedă predicatul, reflectarea prin reluare este obligatorie.

Mariei, pe Joiana **i-o** *dă tata ca zestre.*

Și într-un caz și în celălalt, poziția reflectantului $Ø_2$ este înaintea lui $Ø_1$.

Cei doi reflectanți, în această ordine, se pot prezenta fie în secvență continuă (ca în exemplele de mai sus), fie în secvență discontinuă):

Mariei, pe Joiana **i-***a dat-***o** *tata ca zestre.*

sau:

Tata **i-***a dat-***o** *Mariei pe Joiana ca zestre.*

Mai trebuie făcută observația că antepunerea O_2 față de O_1 este dictată de evitarea ambiguității *(pe Joiana Mariei)*, în schimb plasarea lui K *(ca zestre)* este absolut liberă, fără nici o modificare de sens, în urma predicatului.

§ 46. În propozițiile variante, unii termeni nucleari pot apărea extinși prin multiplicare, prin determinare, ori printr-un referent (cf. *supra* § 44).

Dacă într-o configurație, unul dintre termenii nucleari este extins, avem a face cu o *configurație dezvoltată.*

Din următoarele propoziții invariante, se obține, prin transformații generalizate[1], o propoziție variantă cu subiect extins (=subiect multiplu):

Ion *citește un roman*

Gheorghe *citește un roman*

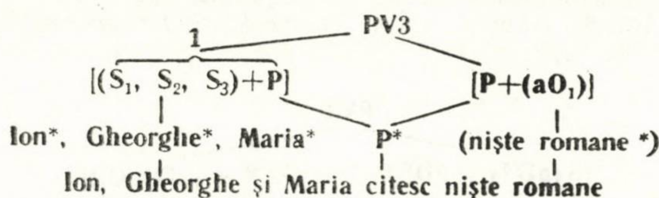
Maria *citește un roman*

Ion, Gheorghe și Maria citesc niște romane,

---

[1] Vezi condițiile transformării generalizate în S. ABRAHAM, I. EVSEEV și V. ȘERBAN, *The Basis of a Structural Semantics*, „Actele celu de-al X-lea Congres internațional al lingvistilor", București, 1967, vol. II p. 609–611.

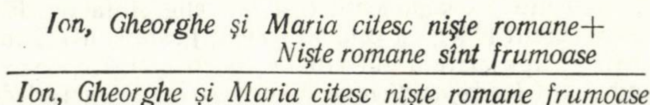
propoziţie, care, după cum se vede, are trei termeni nucleari.

* indică termenii nucleari.

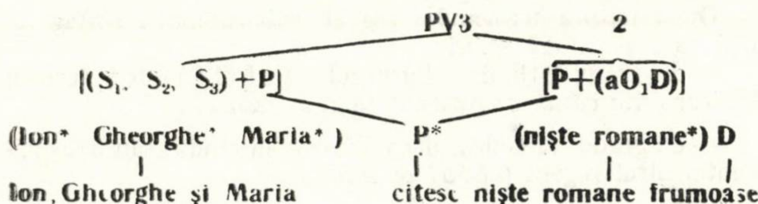
După cum se poate uşor observa, configuraţia întîi este dezvoltată, prezentînd unul din termeni (S) extins prin multiplicare.

Extinderea unui TN se poate obţine şi prin transformaţii de determinare[1]:

Ion, Gheorghe şi Maria citesc nişte romane+
Nişte romane sînt frumoase

Ion, Gheorghe şi Maria citesc nişte romane frumoase

Configuraţia a doua este, de asemenea, dezvoltată, dar prin determinare.

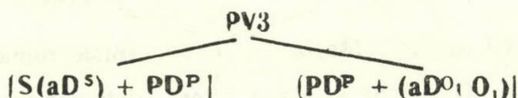
§ 47. Termenii dezvoltaţi din cadrul configuraţiilor analizate se prezintă şi ei ca nişte unităţi înglobate (subunităţi). Astfel de unităţi integrate într-o unitate superioară (configuraţia) poartă numele de *sintagme.*

---

[1] Cu mult înainte de aplicarea unor proceduri ale gramaticii transformaţionale, Ch. BALLY observase această posibilitate: „... tout terme de phrase peut être syntagmatisé par adjonction d'un déterminant, sans que la valeur grammaticale de ce terme soit modifiée". LGLF, p. 47.

§ 48. Configurația în care ambii termeni nucleari au structură sintagmatică se numește *configurație complexă*.

„Articolul despre Caragiale impune definitiv pe acest scriitor". (VIANU, SLR, p. 157)

§ 49. Procedeele de obținere a extinderii termenilor nucleari au scos în evidență faptul că putem distinge trei feluri de sintagme în cadrul configurațiilor:

1. Elementele componente sînt de același rang sintactic, adică prin lexeme diferite se repetă aceeași funcțiune propozițională. Astfel de unități, în care constituenții repetă aceeași funcțiune sintactică, poartă numele de *sintagme homofuncționale*. Ele sînt structuri de tip coordonativ (cf. *infra* § 62 și 63).

2. Elementele componente sînt de rang sintactic diferit: unul este regent (TR), iar celălalt (ceilalți) este (sînt) D (determinanți). După natura diferită a constituenților, astfel de sintagme sînt *heterofuncționale*. Ele constituie structuri de tip subordonativ (cf. *infra* § 73).

După natura termenului regent, subordonarea sintagmatică este de două feluri:

— de gradul întîi, dacă termenul regent (TR) este și termen nuclear *(Am văzut* c o p a c u l* **tăiat** *de secure)*;

— de gradul al doilea, dacă TR este la rîndul său determinantul altui regent *(t ă i a t de secure)*

3. Elementele componente realizează o sinonimie parțială și se află în raport referențial, cuprinzînd un termen de referință (Tr) și un referent (R). Notăm acest raport prin simbolul Tr←+R.

§ 50. În expunerea de pînă acum au fost folosiți termeni ca: *sintagmoid, structură sintagmoidală, apartenent*. Crearea acestei terminologii ne-a apărut ca necesară pentru a denumi mult controversatele „cuvinte care nu sînt părți de propoziție"[1], pentru care n-am întîlnit denumiri corespunzătoare nici în gramaticile mai vechi, nici în cele mai noi.

[1] Cf. GA, II, p. 86–87.

Am cuprins în denumirea de *sintagmoid* grupul de două sau mai multe secvenţe, clar distincte formal, care alcătuiesc împreună un singur termen, nuclear sau determinant, al propoziţiei. Aşadar, sintagmoidul se prezintă ca o unitate semantică exprimată plurisecvenţional. El poate apărea atît în componenţa sintagmelor, cît şi a configuraţiilor.

Fiind plurisecvenţional, sintagmoidul poate fi analizat în elementele-i componente. Indiferent de numărul lor, elementele componente ce intră în structura unui sintagmoid se împart în două categorii : cuvîntul-pivot (pe scurt : *pivotul*) şi *apartenentul* (notat cu simbolul *a*).

Pivotul este centrul semantic al sintagmoidului şi nu poate fi decît unul. Apartenenţii pot fi maximum trei în sintagmoizii identificaţi de noi în limba română (cf. *infra* § 52). Apartenenţii contribuie la împlinirea semantică a sintagmoizilor, dar mai ales la marcarea gramaticală a funcţiunilor şi a nuanţelor întregii unităţi (cf. *am*, faţă de participiul : *citit ; unui,* faţă de : *copil* etc. (cf. *infra* § 51).

Identificarea sintagmoizilor şi a relaţiei dintre elementele lor componente (cf. *infra* § 54) contribuie la rezolvarea a două probleme de teorie şi analiză sintactică :

— elucidează care anume secvenţe nu sînt părţi de propoziţie (la noi : *termeni*) şi

— înlesneşte descrierea integrală a ordinii tuturor secvenţelor ce apar în propoziţie.

§ 51. În baza teoriei expuse, poate fi transcrisă lista cu exemplele-tip de apartenenţi posibili în formarea de sintagmoizi în limba română :

— articolele nehotărîte (*un, o,* flexionare ; *nişte,* invariabil) ;

— articolul hotărît proclitic pentru genitiv-dativ (*lui*) ;

— articolul posesiv (genitival) ; *al, a, ai, ale* ;

— articolul demonstrativ (adjectival) : *cel, cea, cei, cele* ; şi în formarea numeralelor ordinale (*al doilea, cel de-al doilea* etc.) ;

— pronumele cu valoare neutră în acuzativ (*o*) sau în dativ (*-i, i-, îi*), împreună cu verbul pivot,[1] ca şi reflexivele ;

---

[1] Cf. GA, II, p. 86.

— apartenenţii care contribuie la formarea analitică a gradelor de comparaţie (*mai, tot aşa de, cel mai puţin* etc.);

— verbele auxiliare de formare a timpurilor şi modurilor compuse (*am, voi, aş* etc.);

— verbul *a fi* în formarea diatezei pasive;

— verbele „copulative" în formarea predicatului stării;

— adverbele de negaţie *(nu)*, de precizare *(tocmai, chiar)* de restricţie *(numai)*, de explicaţie *(adică, deci)*;

— dintre conjuncţii, numai *să* ca morfem al conjunctivului.

— prepoziţiile, adverbele cu funcţii prepoziţionale şi locuţiunile echivalente cu care se construiesc diferiţi termeni ai propoziţiei.

§ 52. Dacă un sintagmoid are un singur apartenent, în expresiile de simboluri, acesta se notează cu *a*. Cînd sintagmoidul are maximum de apartenenţi (trei), aceştia primesc numere de ordine: a_1, a_2, a_3.

Ex. *unii studenţi*=(aS)
pe unii studenţi=($a_1a_2O_1$)
cel mai puţin interesant=($a_1a_2a_3$ Cn) etc.

§ 53. Pentru a se putea face o descriere integrală a topicii şi pentru a desprinde variatele tipuri ale ordinii numeroaselor secvenţe din cadrul propoziţiei, este necesar să se precizeze natura conexiunilor ce se realizează în subunităţi, pînă la suma conexiunilor care dă naştere unităţii fundamentale în comunicare. Această necesitate este motivată, pentru studiul topicii, de faptul că de natura conexiunii depinde gradul de coeziune dintre elementele componente ale diferitelor unităţi sintactice, iar în funcţie de acesta (g.d.c.) variază mobilitatea constituenţilor în posibilităţile de permutare sau dislocare ce le au în ansamblul construcţiei respective.

Cele două tipuri de raporturi sintactice, coordonarea şi subordonarea, identificate de gramatica tradiţională, se dovedesc insuficiente pentru analiza şi explicarea numeroaselor subtilităţi ce pot apărea în formularea unei comunicări. In-

suficiente ne-au apărut şi cele trei raporturi identificate de HJELMSLEV.

Analizînd atît conexiunile din cadrul subunităţilor, cît şi pe cele contractate între ele în cadrul ansamblului propoziţional, am identificat şase tipuri de relaţii sintactice:

1. de apartenenţă : ∈ : *am* ∈ *citit; nişte* ∈ *romane* (în sintagmoizi)

2. de subordonare : ←;→ : *romane* ← *frumoase*
asemenea → *om*

3. de coordonare : ∧, ∨ : *Ion* ∧ *George*; *Maria* ∨ *Paula*

4. de referinţă : ←‖ : *Ion,* ←‖ *fratele meu*

5. de interdependenţă : : *Soarele* ←→ *străluceşte*
citesc ←→ *romane*

6. de constelaţie : X : *Ion* X *romane*, din propoziţia *Ion citeşte romane.*

Raportul de constelaţie apare ca o interdependenţă mediată Tipul de relaţii 1 apare în sintagmoizi (*a* ∈ *Piv*). Tipurile 2, 3 şi 4 apar în cele trei feluri de sintagme. Tipul 5 apare în configuraţii, iar tipul 6 este interconfiguraţional.

Interpretînd propoziţia ca pe o totalitate bine închegată, se vede că e prea puţin s-o considerăm numai ca o simplă îmbinare de cuvinte („ein Satz besteht aus Wörtern"), deoarece ea este o structură complexă, o structură de structuri subordonate. De aceea, propoziţia înglobează toate relaţiile sine tactice posibile între constituenţii ei şi, prin aceasta, devine *regentul unic* sau *supraregentul.*

Prin aceasta n-am vrea să se înţeleagă că avem în vedere numai ansamblul şi că neglijăm componentele. În această privinţă, dialectica ne-a dat convingerea că întregul nu poate exista decît prin elementele lui componente, iar acestea nu pot fi înţelese decît conexate în întreg. Afirmînd că noi considerăm propoziţia ca regent unic al tuturor conexiunilor ce

se realizează în cadrul ei, respingem, din capul locului, atît interpretarea celor care văd în predicat[1] supraordonatul în propoziție, cît și pe a acelora care consideră, în acest fel, subiectul.[2]

POZIȚIA CONSTITUENȚILOR SINTAGMOIDALI

§ 54. După ce am privit lucrurile în ansamblu și am urmărit ierarhia unităților din cadrul propoziției, descendent, vom proceda la identificarea raporturilor sintactice din aceleași trepte, pornind în sens invers, adică ascendent, spre a facilita observarea felului în care unitățile de rang inferior se încadrează în cele de rang superior.

Sintagmoidul își bazează existența pe raportul de *apartenență,* adică de legătură manifestă între apartenent (apartenenți) și pivot. Această legătură între componenții unui sintagmoid este atît de intimă, încît nici pivotul singur (deși lexem) și, cu atît mai puțin, nici apartenentul singur nu pot exprima clar funcțiunea lor sintactică (avem în vedere enunțuri independente). Să se compare:

Ion .... văzut .... Petre,

---

[1] K. BÜHLER, *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*, Jena, 1934 (ap. S. PUȘCARIU, LR, I, 1940, p. 149); L. TESNIÈRE, *Éléments..*, p. 104, 8; J. KURYLOWICZ, *Les structures fondamentales de la langue; groupe et proposition,* în „Studia philosophica", III, 1948, p. 207: „... parce que le prédicat fonctionne comme le représentant de toute la proposition". În alt studiu, *La notion de l'isomorphisme (Recherches structurales*, 1949), în TCLC, V, 1949, p. 50–51, afirmă, mai categoric, că predicatul este parte constitutivă a propoziției, în timp ce subiectul este parte accesorie.

[2] S. KARCEVSKIJ, *Système du verbe russe*, 1927, p. 129; R. JAKOBSON, *À la recherche de l'essence du langage*, în „Diogène", 1965, nr. 51, p. 29, citînd pe PEIRCE și pe Edward SAPIR, afirmă: „C'est le sujet, seul terme indépendant de la proposition, qui met en évidence ce à quoi s'applique le message"; E. BENVENISTE, *Problèmes de linguistique générale.* 1966, p. 128: „..le terme prédicatif de la proposition se suffit à lui-même puisqu' il est en réalité le déterminant du „sujet"; Georges GALICHET, *Physiologie de la langue française*, ed a 4-a, 1964, p. 72: „Dans ce rapport (S+P – V.Ș.), le terme principal est donc le sujet" și mai adaugă în notă: „...le terme „sujet" nous semble mal choisi: le nom de „règent" lui conviendrait mieux car c'est bien lui qui régit le verbe". Gramaticile românești consideră, de asemenea, subiectul ca determinat, iar predicatul determinant.

O poziție deosebită de cele două discutate pornește de la Ch. BALLY, care considera raportul dintre S+P de interdependență, LGLF, p. 44, punct

față de:

1. *Ion* a *văzut* pe *Petre.*

Dacă, datorită faptului că noi posedăm sistemul limbii, prima formulare sugerează sensul comunicării, în cea de-a doua el este exprimat fără echivoc. Dacă însă operăm o permutare de termeni, în prima, ni se poate sugera un alt sens sau se obțin îmbinări de cuvinte lipsite de sens:

Petre ... văzut Ion.
Ion Petre văzut etc.

în timp ce în a doua formulare, fiind prezenți apartenenții cele șase construcții posibile, cu reflectanții obligatorii, sînt toate corecte și cu sens:

2. *Pe Petre l-a văzut Ion.*
3. *Pe Petre, Ion l-a văzut.*
4. *(L-) a văzut Ion pe Petre.*
5. *L-a văzut pe Petre, Ion.*
6. *Ion pe Petre l-a văzut.*

În propozițiile 3 și 5, virgula se impune spre a se evidenția faptul că sînt două nume de persoane diferite (comp. *Petre Ion*).

Este adevărat că în vorbirea familiară, în enunțuri legate contextual, este posibil ca numai pivotul și, uneori, chiar numai apartenentul să fie suficienți pentru a realiza o comunicare deplină, ca, de exemplu, într-un astfel de dialog:

— *Ai fost la tîrg?*
— *Fost ...*
— *Se caută marfa?*
— *Se ...*

în care, fără îndoială, intonația, gesturile, mimica își vădesc rolul lor important.

---

de vedere adoptat și de noi și extins la toate configurațiile, după o afirmație a aceluiași lingvist: „pas de sujet sans prédicat et vice versa ..., pas de verbe transitif sans un complément d'objet: inversement, pas de complément d'objet sans un verbe transitif, etc." Ca nucleu al propoziției este considerat grupul S+P și de către Knud TOGEBY, care observă între cei doi constituenți un raport de solidaritate (homo-élémentaire). „Que le prédicat soit le déterminant syntaxique du sujet nous paraît difficilement prouvable". *Structure immanente de la langue française,* Paris, 1965, p. 101.

§ 55. Revenind la aspectul literar al limbii, cel pe care îl avem în atenţie în această cercetare, trebuie să precizăm că în sintagmoizii cu doi şi trei apartenenţi, aceştia se comportă ca un singur bloc, în sensul că între ei nu se pot interpune alte segmente fonice:

mai puţin (favorabil)
cel mai puţin (favorabil)
tot aşa de (favorabil)
cel de-al (doilea)
celei de-a (doua) etc.

Din aceasta decurge o consecinţă foarte importantă pentru descrierea posibilităţilor de ordonare a constituenţilor în sintagmoizi. Orice sintagmoid, indiferent de numărul apartenenţilor, se comportă ca o structură (microstructură) de doi componenţi: AB.

Teoretic, într-o astfel de îmbinare, sînt posibile patru situaţii de ordonare a constituenţilor: AB şi A—B; BA şi B—A.

Înainte de a trece la exemplificări, vom dezbate aceste expresii formale, deoarece rezultatele discuţiei vor putea fi aplicate cu succes în celelalte unităţi superioare, cu excepţia sintagmei homofuncţionale.

§ 56. Ordinea exprimată prin AB arată că apartenentul este pe locul întîi, iar pivotul pe locul al doilea. Pentru cei mai mulţi sintagmoizi realizabili în limba română, aceasta este ordinea *obişnuită, uzuală, gramaticală.* Folosirea formulei cu simboluri generale (AB) şi nu (*a Piv.* =apartenent—pivot) are avantajul că înglobează situaţiile în care nu s-a produs o inversiune, reprezentînd ordinea gramaticală, obişnuită.

Sînt deci în ordinea AB (uzuală, gramaticală, obişnuită):

nişte cărţi ...
pe un student ...
lui Petre ...
ale noastre ...
(cărţile) *cele frumoase ...*
celui de-al doilea ...
cel mai puţin costisitor ...
o păţiseră ...
se pare ...

vom alerga ...
este scris (de ...)
nu lipsește ...
tocmai vorbește ... ; *numai Viorel* ...
Ion, *adică frate-meu,* ...
să meargă ...

§ 57. Unii dintre apartenenți au, față de anumiți pivoți, poziția a doua, în mod obișnuit, așa că pentru aceștia ordinea obișnuită, gramaticală, este BA, fără să se fi produs nici o inversiune. Este cazul pronumelor conjuncte *o* și *i*, cu valoare neutră, pe lîngă perfectul compus și imperativ, sau al reflexivului pe lîngă gerunzii :

„*Au mai pățit*-**o** *și alții*". (Negruzzi)
„*Adică, dă*-**i** *cu bere, dă*-**i** *cu vin.*" (Caragiale)[1]
gîndindu-se ...
revenindu-și ...

§ 58. Expresia A—B exprimă concentrat posibilitatea ca între cei doi constituenți să apară o altă secvență fonică (un monem, în terminologia lui A. MARTINET), cu alte cuvinte, să aibă loc o *dislocare* a constituenților sintagmoidului.

Din acest punct de vedere, grupurile sintagmoidale pot fi clasificate astfel :

1° *inseparabile* ; cele care nu permit intercalarea altui cuvînt între apartenent și pivot, adică au o structură fixă AB : *lui Petre, ale noastre, ai lor, celui de-al doilea,* Ion, *adică frate-meu.* Cu alte cuvinte, sînt posibile pozițiile CAB și ABC, dar niciodată ACB. Ca termeni ai propoziției, sintagmoizii de acest fel își pot schimba locul în cadrul ansamblului, dar se comportă ca blocuri unitare. Face excepție de la permutare numai sintagmoidul R *(adică frate-meu)*, care are loc fix, în urma termenului de referință. Dacă termenul de referire (Tr) își schimbă locul, atunci referentul (R) îl urmează. Cazurile (rare) de antepunere a lui R (apoziția nominală nearticulată, în terminologia curentă, ex : *Liră de argint,* Sihleanu (EMINESCU, OA, I, P. 37), acesta nu se prezintă niciodată precedat de adverbe explicative, nu este, adică, realizat sintagmoidal.

---

[1] Cf. GA, I, p. 150.

2° *cu dislocare condiționată*; cele care permit intercalarea între apartenent și pivot numai a următoarelor adverbe: *cam, mai, prea, și, tot*[1], cu condiția să fie folosiți în ordine obișnuită. Aceștia sînt sintagmoizii al căror pivot este un verb: *O* cam *pățiseră, se* cam (prea, tot) *pare, vom* tot (și) *alerga, nu* prea (etc.) *lipsește, să* mai (etc.) *meargă.* Pentru sintagmoidul conjunctiv există posibilitatea de a permite și intercalarea unei forme conjuncte de pronume personal sau reflexiv: *să*-l mai *vadă*; *să*-și cam *vadă* de treabă ...

Numărul redus și precis de dislocanți, ca și restricția de ordine: apartenent — pivot ne-au determinat să numim această disjuncție—*dislocare condiționată.*

3° *cu dislocare liberă*: cele care permit intercalarea unui număr mai mare și variat de dislocanți. În această categorie intră sintagmoizii care au ca apartenenți: articolul nehotărît proclitic, articolul genitival, prepozițiile, adverbele de precizare și de restricție, verbul *a fi* în formarea diatezei pasive[2]. Acest fel de dislocare este numită liberă, în opoziție cu cea precedentă, deoarece în rama formată de apartenent — pivot pot intra doi sau mai mulți dislocanți, fără a se preciza care anume.

„*Chipul ei oval și palid*
De *nocturnă și cochetă*
Magdalenă".

(MINULESCU, V, p. 154)

„*Valuta unei prelegeri nu stă exclusiv în cuprinsul ei, ci în recepția* **cu**, *pe cît e cu putință, aceeași* **complicație** *intelectuală și estetică.*"

(CĂLINESCU, CO, p. 110

„*A învățat o dată și* **a** — *vorba babei* — **terminat**".

(IBIDEM, p. 3)

După cum componenții sintagmoidali pot fi distanțați sau nu, sintagmoizii sînt *continui* sau *discontinui.*

---

[1] Fapt observat încă de W. MEYER-LÜBKE, *op. cit.*, p. 798—799.

[2] IORDAN, LRA, p. 454, consideră deplasate astfel de dislocări în lucrările științifice „a căror ținută nu permite asemenea exerciții stilistice".

Teoretic, numărul dislocanţilor nu se precizează ; practic însă, el este limitat mai ales la sintagmoizii care au ca apartenenţi articolele arătate sau prepoziţiile. Mai precis, pot apărea între cei doi componenţi ai sintagmoizilor, astfel alcătuiţi, atîţi dislocanţi cîţi predeterminanţi pot suporta substantivele în limba română.

(Am citit) **un** *admirabil, interesant, instructiv, variat, nou şi comprehensibil* **roman.**

(Am ascultat acest discurs) **al** *eruditului, competentului şi eminentului* **om** *de stat* ...

... **pe** *acest adevărat şi bun al meu* **prieten.**

... **este,** *aşa cum se cuvine,* **lăudat** *cel harnic.*

De obicei însă se evită aglomerarea de predeterminanţi, în limba română existînd posibilitatea de încadrare echilibrată a regentului de către determinanţii săi (cf. *infra* § 94).

§ 59. Trecînd la discutarea realizării expresiei formale BA, se impune, mai întîi, precizarea că din punctul de vedere al posibilităţii de intervertire a constituenţilor, sintagmoizii sînt de două feluri :

1° *inversibili,* care permit schimbarea poziţiei apartenentului faţă de pivot. Dacă în ordinea uzuală apartenentul precedă pivotul şi este posibilă construcţia cu apartenentul postpus, sau dacă în ordinea gramaticală apartenentul succedă pivotul, dar este posibilă şi construcţia cu apartenentul antepus, se spune despre sintagmoidul respectiv că este *inversibil.*

O primă caracteristică a sintagmoizilor inversibili o constituie faptul că marea lor majoritate au ca pivot un verb (cu excepţia conjunctivului şi a timpurilor simple cu *o* neutral, care nu permit postpunerea apartenentului). Fac parte din această categorie şi sintagmoizii care au pivot nominal, iar ca apartenent un adverb de precizare, de restricţie sau explicativ :

pare-se ...
alerga-vom ...
citită este (cu plăcere cartea interesantă)
vorbeşte tocmai ..., *Viorel numai* ...
Ion, frate-meu adică, ...

Inversiunea apartenentului, care obişnuit este postpus, o, pronume conjunct cu valoare neutră, pe lîngă timpurile compuse, deşi posibilă, nu mai este astăzi în uz:

o *au păţit* ...
o *vor rupe la fugă* ...

Cînd totuşi astfel de inversiuni se aud, în formularea lor apare o repetiţie pleonastică.

o *au păţit*-o ...
o *vor rupe*-o *la fugă* ...

2° *neinversibili,* deci cu poziţie fixă, adică acelaşi apartenent antepus sau postpus, totdeauna, fără posibilitate de schimbare a locului. Fac parte din această categorie sintagmoizii care au ca apartenenţi antepuşi: articolele, prepoziţiile, formanţii gradelor de comparaţie (cu excepţia lui *foarte, tare*), negaţia *(nu)* şi conjuncţia *să,* precum şi cei care au apartenenţii postpuşi: *-i,* pronume conjunct cu valoare neutră la imperativ, reflexivele cu gerunziul. Aşadar, în astfel de sintagmoizi, constituenţii sînt indeplasabili. Dacă ordinea lor obişnuită este AB, deşi pot permite dislocarea (ACB), nu îngăduie inversarea (BA); iar dacă ordinea uzuală este BA, nu este posibilă ordinea AB.

Cînd se vorbeşte de topică fixă şi de topică liberă, trebuie făcută distincţia între o funcţiune gramaticală constrîngătoare şi o opţiune, aceasta din urmă fiind rezultată mai mult din cerinţe de ordin stilistic, decît din sistemul limbii.

Dacă vom considera secvenţa:

o *nouă* **carte** *interesantă*

ca fiind corect structurată, nimeni nu va putea obiecta nimic nici acestora:

o *interesantă* **carte** *nouă*;
o **carte** *nouă (interesantă)* şi *interesantă (nouă).*
o *nouă (interesantă)* şi *interesantă (nouă)* **carte.**

Între diferitele ordonări intervin, desigur, diferențieri semantice și nuanțări stilistice, dar toate sînt socotite corect structurate. Dacă însă vom schimba locul articolului, din poziția întîi, oriunde l-am plasa, se vor obține:

1 fie secvențe total diferite din punct de vedere semantic: *nouă* **o carte** *interesantă* (în care cu o intonație adecvată, adjectivul poate fi confundat cu omograful său pronume personal în dativ).

interesantă **o carte** *nouă* (unde primul adjectiv nu mai este determinantul substantivului, ci un nume predicativ);

2 fie secvențe imposibile în limba română:

nouă **carte o** *interesantă*
nouă **carte** *interesantă* **o** etc.

Situația a doua arată că articolul nehotărît nu poate ocupa *niciodată* un loc în urma substantivului. În cazul în care pivotul unui astfel de sintagmoid are unul sau mai mulți determinanți antepuși, apartenentul (articolul nehotărît, dar și alții) trebuie să ocupe locul întîi, iar determinanții se plasează între el și pivot. Aceasta verifică formulele AB și ACB, dar niciodată BA sau BCA.

§ 60. Pentru sintagmoizii inversibili, odată constatată posibilitatea intervertirii elementelor componente, se pune problema naturii acesteia.

Sînt în ordine fixă BA, în primul rînd, sintagmoizii cu pivot verbal și apartenent în dativ (-*i*), neutral, și reflexivele:

dă-i *cu vorba;* **zi-i** *înainte* etc.

„... *și* **am împuns-o** *la fugă după dînșii* ..."

(GÎRLEANU, SA. I, p. 144)

văzîndu-și; **aducîndu-ți** *aminte* etc.

Sînt în ordinea BA, rezultată din inversiune, sintagmoizii care au ca apartenenți adverbe de precizare, restricție și explicative:

vorbește tocmai; **Viorel numai**
Ion, **frate-meu adică, ...**

Ambele categorii nu permit dislocarea părţilor componente prin intercalarea unei alte secvenţe. Adică sînt posibile situaţiile CBA sau BAC, dar nu şi BCA.

§ 61. Analizînd expresia formală B—A (BCA), trebuie să observăm că şi în această dislocare sînt posibile două situaţii :

1° *inversiune cu dislocare condiţionată* :

mi **se pare — pare-***mi***-se**
m-**aş mira — mira-***m***-aş**
l-**am citit — cititu-***l***-am**

în care este posibilă interpunerea între pivot şi apartenent numai a unei forme pronominale conjuncte.

Este demn de reţinut faptul că, deşi în ordinea neinversată era posibilă dislocarea cu anumite adverbe (cf. *supra* § 58, 2°), prin inversiune acele adverbe nu pot apărea ca dislocante, ba, mai mult, plasîndu-se în urma apartenentului, trebuie să fie înlocuite prin sinonime.

mi se **tot** *pare — pare-mi-se (încă, întruna)*
m-aş **prea** *mira — mira-m-aş (mult, foarte)*
l-am **mai** *citit — cititu-l-am (încă o dată)*

2° *inversiune cu dislocare liberă :*

„Scris *în cartea vieţii* **este** *şi de veacuri şi de stele*“.

(EMINESCU, III)

în care este posibilă interpunerea între pivot şi apartenent a mai multor cuvinte diferite. Fac parte din această categorie sintagmoidul predicativ pasiv (vezi mai sus exemplul din Eminescu) şi sintagmoidul predicativ al stării :

Viteaz *ca nimeni altul* **era** *Făt-Frumos.*

§ 62. În cadrul celor trei tipuri de sintagme (Cf. *supra* § 49) au ieşit în evidenţă trei feluri de raporturi: *de coordonare, de subordonare* şi *referenţial*.

§ 63. Raportul de *coordonare* se realizează în *sintagmele homofuncţionale*. Poziţia constituenţilor unei astfel de sintagme şi posibilitatea permutării lor depind atît de natura jonctivului, cît şi de felul coordonării.

§ 64. **Coordonare copulativă:**

1. „*Orice frumuseţe aduce în inimă* **înţelepciune** *şi* **exaltare.**
(BLAGA, *Poezii*, p. 377)

2. „**Inima** *şi* **conştiinţa** *unui popor nu pot fi biruite*".
(SADOVEANU, O. 19, p.83)

3.1. **Preşedintele, vicepreşedintele** *şi* **secretarul** *au luat loc în tribună.*

3.2. „Treceau **zilele, săptămînile** şi **lunile**".
(BLAGA, *Hronicul* ..., p. 84)

4. *Lunile de vară sînt* **iunie, iulie** *şi* **august.**

Coordonarea copulativă prin conjuncţia *şi* pare să fie cea mai laxă în privinţa ordonării termenilor sintagmatizaţi.

Datorită faptului că o sintagmă homofuncţională este alcătuită din termeni de acelaşi rang sintactic, iar conjuncţia *şi* este una dintre uneltele de legătură cu cel mai slab coeficient jonctiv, permutabilitatea constituenţilor dintr-o astfel de sintagmă este, teoretic, liberă. În enunţuri concrete însă, pot fi observate restricţii impuse fie de semantica fiecărui termen, fie de cea a sintagmei, fie de conţinutul întregii propoziţii.

Dacă operăm permutarea termenilor coordonaţi atît în exemplul dat mai sus din Blaga (1), cît şi în cel din Sadoveanu (2) (*exaltare* şi *înţelepciune*; *conştiinţa* şi *inima*), se observă că în privinţa comunicării nici una dintre propoziţii n-a avut de suferit.

Libertatea permutării, fără efecte de natură semantică, se manifestă şi în cazul cînd, pentru a marca insistenţa, conjuncţia apare înaintea fiecărui termen:

„*Vai, ce tineri eram pe atunci şi* **eu,** *şi* **Aurel Athanasescu,** *şi* **Ţancovici-Cosmin,** *şi* **V. Valentineanu!**"
(CIPRIAN, S, I, p. 105)

Sintagmele de acest fel, în care poziţia unul faţă de altul a termenilor coordonaţi este indiferentă, au *topica liberă*.

§ 65. Dacă avem în vedere construcţia de tipul celor din exemplele 3 şi 4 *(supra)*, se observă că, din punct de vedere gramatical, este posibilă intervertirea termenilor coordonaţi. Realitatea obiectivă a comunicării impune însă o anumită ordonare.[1] În astfel de situaţii se vorbeşte de o ordine ierarhică (ex. 3.1, *descendentă* ; 3.2, *ascendentă*) sau de ordine *cronologică* (ex. 4).

Aceeaşi situaţie, de ordonare liberă sau de respectare a unor condiţii extrasintactice, o au şi termenii coordonaţi prin juxtapunere :

„**Florile, darurile, discursurile** *alcătuiau, oricum, o atmosferă de melancolie*".

(SADOVEANU, O, 19, p. 80)

Operînd permutările între termeni, oricare dintre cele şase posibilităţi poate fi acceptată :

Florile, darurile, discursurile
Florile, discursurile, darurile
Darurile, florile, discursurile
Darurile, discursurile, florile
Discursurile, florile, darurile
Discursurile, darurile, florile
} *alcătuiau oricum o atmosferă de melancolie*

„*Văzduhul încheagă* **unde, inele, flori** . . ."

(A. MANIU, *Versuri în proză,* p. 74)

§ 66. Excluzînd ordinea preferenţială impusă de realitatea obiectivă, constituenţii sintagmei homofuncţionale, legaţi prin conjuncţia *nici*, corelativă, au, de asemenea, topică liberă.

„*Mai întîi dezordinea vieţii sale fizice pe care* **nici Maiorescu nici Slavici** *nu uită s-o amintească şi s-o deplîngă*".

(VIANU, SLR, p. 206)

---

[1] Cf. Roman JAKOBSON, *À la recherche de l'essence du langage,* „Diogène", 1965, nr. 51, p. 27–28.

Făcînd abstracţie deci de realitatea obiectivă (adică cine a amintit-o prima dată), inversiunea este posibilă fără alterarea sensului:

... *pe care* **nici Slavici, nici Maiorescu** *nu uită s-o amintească* ....

Conjuncţia corelativă (cu valoare adverbială) poate fi repetată de mai multe ori:

„*El nu-i canar de colivie,*
Nici cîine *paznic de ogradă,*
Nici cal *de ham bun de corvoadă,*
Nici vultur *de menajerie* ..."

(GOGA, O, II, p. 71)

Eu nu mă înghesui **nici la prime, nici la tantieme, nici la ore** *suplimentare,* **nici la cheltuieli** *de reprezentare,* **nici la misii** *în străinătate*".

(VINEA, I, p. 45)

fără ca prin aceasta posibilitatea de permutare a termenilor să fie îngrădită.

Se înţelege că, în cazul schimbării locului unui TN, determinantul sau determinanţii îl urmează.

Constituenţii subiectului multiplu, coordonaţi prin *nici* corelativ, pot fi dislocaţi prin P:

„**Nici insulele** *greceşti nu mă ispiteau însă,* **nici coastele** *apusene ale Mediteranei*".

(SADOVEANU, O, 19, p. 67)

Dacă însă constituenţii sînt la singular, dislocarea prin P schimbă acordul:

„**Nici doamna, nici domnul** *Stamate* n u s î n t *într-o spetează*".

(CIPRIAN, S, I, p. 66)

Nici doamna n u e s t e *într-o spetează,* **nici domnul** *Stamate.*

De libertate[1] în ordonare se bucură şi termenii coordonaţi prin: *precum şi, cu, împreună cu.*

---

[1] Cf. GA, II, p. 451, § 991.

Există totuşi o restricţie impusă de natura termenilor coordonaţi. De exemplu, posesivul de persoana a III-a nu poate preceda substantivul cu care este coordonat, deoarece schimbă sensul comunicării :

Ion *împreună cu* **ai săi** *au călătorit mult.*

faţă de :

Ai săi *împreună cu* **Ion**...

Cînd conjuncţia are drept corelativ un adverb, acesta apare ca primul element al corelaţiei şi, de aceea, impune o *ramă* cu cei doi poli ficşi.

„Aceste virtuţi ale stilului maiorescian apar **nu numai** *în „Critice"*, **dar şi** *în „Logica" sa, care, pentru aceste motive, aparţine* **nu numai** *istoriei filozofiei româneşti,* **dar şi** *istoriei literaturii, ca un document al progreselor expresiei ideilor în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea".*

(VIANU, SLR, p. 201)

Atît *conţinutul* **cît şi** *interpretarea piesei au impresionat pe spectatori.*

§ 67. Locul fix al elementelor care alcătuiesc corelaţia *(adverb-conjuncţie)* a făcut pe autorii GA să afirme : „Cînd părţile de propoziţie sînt legate prin *nnu umai ... ci (şi), nu numai ... dar şi, atît ... cît şi* locul lor este fix (impus de eleenmtele introductive al căror loc nu poate fi modificat"[1].

Trebuie făcută precizarea că nu este vorba de *locul fix al părţilor de propoziţie* intrate în raportul de coordonare prin elementele citate, ci numai de un loc fix al conjuncţiei faţă de corelativ. Altfel, termenii coordonaţi pot să-şi schimbe locul între ei, deoarece nici adverbul corelativ, nici conjuncţia nu impun vreo condiţie de selectare. Ca şi la perechile de conjuncţii (adverbe) corelative, singura restricţie în permutarea termenilor este de natură extrasintactică (ordine cronologică sau ierarhică, ascendentă sau descendentă).

---

1 GA, II, p. 451, § 991.

Demonstraţia devine aproape un truism.
În ramele:

$$\textbf{Nici}\begin{bmatrix}\textit{pămîntul}\\ \textit{luna}\end{bmatrix},\ \textbf{nici}\begin{bmatrix}\textit{luna}\\ \textit{pămîntul}\end{bmatrix}\ \textit{n-au lumină proprie.}$$

$$\textbf{Atît}\begin{bmatrix}\textit{luna}\\ \textit{pămîntul}\end{bmatrix},\ \textbf{cît şi}\begin{bmatrix}\textit{pămîntul}\\ \textit{luna}\end{bmatrix}\ \textit{n-au lumină proprie.}$$

TN, constituenţi ai sintagmei homofuncţionale, pot fi dislocaţi prin P:

„... *şi cum un rău nu vine niciodată singur, n-ar fi exclus ca* **nu numai noi** *să aşteptăm recolta,* **ci şi şoarecii şi gîndacii.**

(CĂLINESCU, CO, p. 99)

§ 68. **Coordonare disjunctivă**

Disjuncţia propriu-zisă, cu opoziţie de excludere, se realizează între doi termeni precedaţi de perechea de conjuncţii corelative: *sau, ori*. Conformîndu-se unui criteriu general, dacă nu intervin restricţii extrasintactice, ordinea acestor termeni este *liberă*.

Ori tu, ori el, *cineva trebuie să vină.*

La pescuit foloseam **sau undiţa, sau plasa.**

Disjuncţia se poate realiza şi fără perechea corelativă de conjuncţii:

„*Tot meşteşugul e să ne folosim de împrejurări şi să amînăm orice chestie neplăcută* **c-o clipă** *ori* **c-o zi**".

(SADOVEANU, O, 19, p. 174)

Cînd numărul termenilor intraţi în acest raport este mai mare de doi, se poate combina juxtapunerea cu coordonarea prin conjuncţie (ca şi la raportul copulativ):

„**Mediocritatea, prostia** *ori* **incultura** *lor mă exasperează*":

(SADOVEANU, O, 19, p. 106)

fără ca prin aceasta libertatea ordonării termenilor să întîmpine vreo opreliște.

§ 69. La granița dintre coordonarea disjunctivă și cea copulativă se află termenii sintagmei homofuncționale legați prin conjuncția repetată *fie*, prin adverbe repetate *(cînd, aici, acum, ba)* sau prin combinarea acestora cu o conjuncție disjunctivă :

„Și unele și altele aveau cîte un cusur — **fie palicari, fie moda** *cosmopolită,* **fie lupta** *mulțimilor pentru un petic de pămînt cît mormîntul de mare".*

(SADOVEANU, O, 19, p. 67)

„Îmi plutea pe dinainte cu al timpului amestic
Ba un soare, ba un rege, ba *alt* **animal** *domestic".*

(EMINESCU, OA, I, p. 143)

„Copoii țăhneau, **cînd cu glasuri** *înalte pe pripoare,* **cînd cu glas** *stins, în adîncimi".*

(SADOVEANU, RPI, I, p.573)

„Rămăsesem singur, Nicu își găsea petrecere **cînd cu cîinii, cînd cu găinile** *sau* **cu pisica".**

(REBREANU, R, I, p. 114)

„Zîmbetul ei e **cînd fin, cînd ironic, cînd interogativ,** *ori* **mirat, cînd,** *vai,* **indeterminabil".**

(IBRĂILEANU, A, p. 82)

Ca și în coordonarea copulativă, cînd nu intervin restricții extrasintactice, coordonarea disjunctivă propriu-zisă și cea alternantă nu împiedică permutabilitatea termenilor.

§ 70. Sînt însă și situații cînd corelația lexematică a termenilor impune o topică fixă. De exemplu în corelația *unii—alții, laie—bălaie,* termenii din poziția a doua nu pot preceda pe cei din poziția întîi.

„Ori unii, ori alții *au să-și vadă visul cu ochii".*

(GÎRLEANU, SA, II, p. 308)

Spune: **ori laie, ori bălaie.**

§ 71. **Coordonare adversativă**

Specificul coordonării adversative între termenii unei sintagme homofuncţionale[1] n-a fost suficient subliniat pînă acum, nici chiar în GA. Or, după cum s-a arătat de mai multe ori, de specificul relaţiei dintre constituenţi depinde posibilitatea ordonării acestora.

Afirmaţia generală că: „părţile de propoziţie adversative se leagă cu ajutorul conjuncţiilor *ci, dar, însă, iar*[2] şi că „au topică fixă"[3] nu este suficientă, adică nu acoperă toate situaţiile. Considerăm că § 992 din GA a transpus în planul propoziţiei ceea ce este specific propoziţiilor adversative în planul frazei. De aceea se impun cîteva precizări:

1° Nu poate fi stabilit raport de coordonare adversativ între doi TN, ambii pozitivi, ci numai între unul negativ şi altul pozitiv.

2° Respectîndu-se condiţia de sub 1°, pot fi întrebuinţate atît jonctivele, cît şi juxtapunerea.

Nu articolul, ci tratatul *mă interesează.*

„**Zgomotul şi nu cîntecul** *e supărător*".

(GA, II, p. 223)

„... *şi desluşi* **nu un retevei, ci o mînă** *de mort*".

(GALACTION, OA, I, p. 234)

„... *pe care l-a pus la contribuţie* **nu ca o** *simplă* **influenţă, dar ca o** *directă* **traducere**".

(CONSTANTINESCU, S, II, p. 49)

„*Adaugi dulce* **utilului, dar nu inutilului**".

(CĂLINESCU, CO, p. 140)

Nu marea, cerul *mă încîntă cu albastru-i infinit.*

---

[1] În GA: *Părţile de propoziţie legate prin coordonare adversativă* (p. 223–225).

[2] *Ibidem*, p. 223.

[3] *Ibidem*, p. 451.

TN, constituenţi ai unei sintagme homofuncţionale, în raport adversativ, pot fi dislocaţi prin P:

„**Nu banii** *mă interesează*, **ci succesul**".

(VINEA, L, I, p. 143)

Locul fix al termenilor este impus de semantica propoziţiei: opoziţia termenului afirmat faţă de cel negat. Inversarea locurilor ar modifica sensul propoziţiei:

Nu tratatul, ci articolul *mă interesează*.

sau ar duce la o totală contradicţie:

Cîntecul şi nu zgomotul *e supărător*.

3° Cînd predicatul este negat, raportul adversativ este realizat de o propoziţie, în care trebuie avută în vedere o elipsă, prin subînţelegere:

„*Antonina nu era frumoasă,* **ci graţioasă**".

(GALACTION, OA, IV, p. 81)

„*Eu n-aveam replici cu vodă,* **ci numai cu boierii**".

(CIPRIAN, S, I, p. 76)

Datorită caracterului puternic afirmativ al construcţiei adversative, opoziţia faţă de o propoziţie negativă se poate realiza printr-o propoziţie afirmativă:

... ci (era) graţioasă.
... ci (aveam replici) numai cu boierii.

4° Determinanţii (fie adnominali, fie adverbali) pot să se afle în raport adversativ, ambii pozitivi, dacă pot intra într-o opoziţie semantică.

„*Şi domnul Filip se închină încet, dar exagerat*".

(VINEA, L, I, p. 140)

„*... în care vedem biserica Sf. Gheorghe, restaurată (1492), în stilul Ştefan cel Mare (piatră de talie, arcaturi, ocniţe, friză de discuri* **smălţuite, însă stridente**)".

(CĂLINESCU, CO, p. 260)

§ 72. „Coordonare conclusivă"

În GA, II, § 994 se consemnează: „Partea de propoziţie conclusivă, exprimînd concluzia părţii de propoziţie cu care este coordonată, stă totdeauna după aceasta:

Examenul este fixat **în 15, deci săptămîna viitoare.**

Este drept că în § 705 se arătase că „raportul de coordonare conclusivă apare rar între părţile de propoziţie"[1]. Cercetarea noastră ne-a condus însă la concluzia *că nu poate exista raport de coordonare conclusivă între termenii propoziţiei.* Afirmarea inexistenţei acestui raport în cadrul propoziţiei se bazează pe două argumente: (1) unul de natură logică (2) şi altul de natură gramaticală.

(1) Un termen al propoziţiei, realizat fie simplu, fie sintagmatic, nu poate exprima o judecată. Or, după cum se ştie, *concluzia* reprezintă o gîndire dedusă dintr-o serie de argumente, de constatări, sau încheierea unui raţionament. Nu poate exista deci raport conclusiv fără concluzie.

(2) GA consideră că „partea de propoziţie conclusivă exprimă concluzia părţii de propoziţie cu care se coordonează" şi că „părţile de propoziţie conclusive sînt legate prin conjuncţia *deci,* mai rar prin *aşadar*"[2]. Dar tot în tratatul academic se arătase că *deci* şi *aşadar* sînt adverbe de mod explicative, „care cumulează *în frază* (s.n. — V.Ş.) şi funcţiunea de conjuncţii"[3] sau că sînt adverbe de mod „cu înţeles conclusiv, folosite în coordonate conclusive"[4].

Din cele relatate reiese clar că adverbele *deci* şi *aşadar* pot avea funcţiune conjuncţională numai în planul frazei, pentru a introduce *propoziţia* coordonată conclusivă. În planul propoziţiei ele rămîn numai adverbe de mod explicative, fiind echivalente cu *adică.*

Dealtfel şi GA recunoaşte că „de cele mai multe ori partea de propoziţie conclusivă are şi sens explicativ faţă de coordonata ei"[5].

---

[1] Cf. şi Mioara AVRAM, *Observaţii asupra coordonării*, SG, II, p. 158.
[2] Vol. II, p. 225, § 705.
[3] Vol. I, p. 306.
[4] Vol. I, p. 310, m.
[5] Vol. II, p. 225, § 705.

Noi considerăm că are totdeauna numai sens explicativ, precizator. Toate exemplele din GA, construite de autorul paragrafelor, dovedesc acest lucru :

„*Voi veni* **mîine, deci la 17 ianuarie**". (GA, II. p. 225)

„*Plec pe data de 6 februarie,* **așadar peste trei săptămîni**".

(*Ibidem*)

După cum se vede, și construcția cu *deci*, și cea cu *așadar* se prezintă ca niște apoziții cu valoare explicativ-precizatoare (*adică* la 17 ianuarie ; *adică* (*anume*) peste trei săptămîni).

Construcțiile cu *deci* explicativ sînt frecvente în stilul științific, așadar nu era nevoie de formulări artificiale în GA :

„*Și el* (SAUSSURE — V.Ș.) *vede în limbă numai un mijloc de înțelegere între oameni, deci un produs al rațiunii, cu excluderea oricărui amestec din partea fanteziei și afectului*".

(IORDAN, LR, p. 295)

Punerea în paranteză a construcției cu *deci* mi se pare edificatoare în ceea ce privește caracterul apozitiv-explicativ al materialului lingvistic respectiv :

„. . .*un participiu este în același timp o formă a verbului* **(deci un fapt morfologic)** *și un adjectiv* **(deci un element de vocabular)**".[1]

Putem conchide că nu există coordonare conclusivă în cadrul propoziției, deoarece construcțiile cu *deci, adică, așadar* etc. sînt apoziționale (*referențiale*, în terminologia adoptată de noi).

§ 73. Raportul de *subordonare* se realizează în *sintagmele heterofuncționale*.

---

[1] Al. GRAUR, *Cu privire la caracterul sistematic al sintaxei și al vocabularului*, SCL, XV, 1964, nr. 4, p. 429.

În astfel de sintagme, poziția constituenților, ca și posibilitatea permutării lor depind de modalitatea de realizare a raportului subordonativ, de natura și de numărul termenilor sintagmatizați.

§ 74. Raportul de subordonare în sintagmele heterofuncționale poate fi realizat fie prin acord *(problemă interesantă)*, fie prin flexiune *(găsirea soluției)*, fie prin joncțiune *(succes* **de** *prestigiu)*, fie prin cumul de procedee (articol și acord: **p r o b l e-ma cea** interesantă; articol și prepoziție: c a s a **c e a din** vale).

§ 75. După numărul termenilor, sintagmele heterofuncționale pot fi *bimembre* (condiție obligatorie pentru existența sintagmei) sau *plurimembre*.

§ 76. **Sintagme heterofuncționale bimembre**

„*Camil Petrescu era* **u n p o l e m i s t** **strălucit**".

(ROSETTI, CA, p. 59)

„**V i s u l selbelor** *bătrîne de pe umerii de deal*".

(EMINESCU, OA, I, p. 39)

„**Ș e f u l de tren** *strigă* **u n n u m e de stație**".

(CIPRIAN, S, I, p. 149)

„*Își pune întotdeauna în minte* **c u m p ă n a** **cea fără greș**".

(SADOVEANU, O, 11, p. 243)

Cînd termenul regent al sintagmei se află înaintea determinantului, numim acest aranjament *topică descendentă* (**m a s ă întinsă; d i c ț i o n a r de rime; n u m e l e poetului** etc.). Dacă însă determinantul precedă regentul, avem a face cu o *topică ascendentă*[1] (**bietul o m; neteda c î m p i e; ale țării f l a m u r i; nouă m ă r i** etc.).

§ 77. Atît în topica descendentă, cît și în cea ascendentă se găsesc unele construcții cu *poziții fixe (trimite* **f r a t e l u i său h a i n e gata, b l a n ă de hermină,** *pe* **s i n e însuși; ase-**

---

[1] La TESNIÈRE, pentru primul tip: *ordre descendent* ou *centrifuge*, iar pentru al doilea: *ordre montant* ou *centripète*. El trimite la H. ABOUT, care folosise termenii: *ascendent/descendent*. (*Eléments*, p. 22 și n. 1).

menea prieten, **alte măşti**, **aceeaşi piesă**, **tot mai citesc** *măiastra-ţi carte,* **cînd pleci? cum trebuie, cît despre mine, pot** *şi singur* etc.).

§ 78. Pe lîngă poziţiile fixe, există atît în topica descendentă, cît şi în cea ascendentă poziţii obişnuite, uzuale, gramaticale, *neutre* ale unor determinanţi (**cîmpii mănoase**, **saci de făină**, **hotarele ţării**; **biata mamă**, **toată ziua**, **amîndoi copiii**, **fiecare casă** etc.).

§ 79. Schimbarea locului obişnuit, fie a postdeterminanţilor, fie a predeterminanţilor, face ca apariţia lor în alte poziţii să fie neobişnuită, dînd naştere unei topici ocazionale, *expresive*, utilizată în special de poeţi.

„*Demonul nebuniei va coborî din nou*
Pe-**albastrele sofale**
Şi **albele dantele**".

(MINULESCU, V, p. 142)

„*Trec furnici ducînd în gură* **de făină** *marii* **saci**".

(EMINESCU, OA, I, p. 90)

„*Şi* **mă-sa biata**! *Cum gemea*
Şi blăstema şi se izbea".

(COŞBUC, OA, I, p. 116)

„*Ce mi-e călătoria şi*-**al mărilor amar**
Şi insula rodită cu palme şi banane?"

(PILLAT, P, p. 62)

„*Pînă cînd din* **şcoala toată** *o ruină a rămas*".

(EMINESCU, OA, I, p. 142)

„*Plîngu-mi* **ochii amîndoi**".

(JARNIK-BÂRSEANU, D, 113, ap. GA,II, p. 437)

§ 80. Constatarea dispunerii determinanţilor în sintagmele bimembre şi a mobilităţii unora permite degajarea tipurilor de topică. Dar aceasta constituie doar un prim pas. Observarea posibilităţii de apariţie a unui determinant atît ca ante-

cît și ca postpus poate duce la unele generalizări pripite cu privire la permutabilitatea acelei clase de determinanți[1].

Descrierea riguroasă a ordonării termenilor în sintagme heterofuncționale trebuie să țină seama atît de *natura*, cît și de *variabilitatea morfologică* a constituenților. Așa, de pildă, înregistrîndu-se inversiunea determinantului substantival prepozițional (**de făină** *marii* **s a c i**), este necesar să se specifice că antepunerea este posibilă *numai* dacă regentul este în nominativ sau acuzativ, că, adică, un regent în genitiv sau în dativ n-ar permite o astfel de poziție a determinantului său.

Cu alte cuvinte, pentru topica fixă, pentru cea uzuală, ca și pentru inversiuni sau dislocări în sintagma binară, trebuie să se observe cine este regentul și cine este determinantul și care este variabilitatea lor morfologică în realizarea relației sintagmatice.

Vezi *Tabelul posibilităților combinatorii*; p. 110—111)

§ 81. Referindu-ne la poziția determinanților adnominali, se poate observa că apariția lor în topica ascendentă sau descendentă poate avea motivarea prin condiții de natură gramaticală, de natură fonetică, de natură semantică sau de natură stilistică.

§ 82. **Condiții de natură gramaticală**

1° Determinantul adjectival cu structură sintagmoidală, avînd ca apartenent articolul demonstrativ, are poziție fixă în topica descendentă:

„*Ciobănașul* **cel isteț** *sau țurloaiele blendei*".

(Basm din colecția ISPIRESCU)

„*Războiul* **cel mare** *însă a răsturnat multe*".

(SADOVEANU, O, 19, p. 141)

„*Tu le vezi primind elevii* **cei imberbi** *în a lor clas,*
Pînă cînd din școala toată o ruină a rămas".

(EMINESCU, OA, I, p. 142)

---

[1] Sorin STATI, TM, p. 122—123, a atras atenția asupra „pericolului unor generalizări eronate".

TABELUL POSIBILITĂŢILOR COMBINATORII ÎN

Clasa morfologică a regentului	Cazul regentului	CLASA ŞI VARIABILITATEA															
		substantiv						pronume personal						alte pronume			
		în G		în D		cu prep.		în G		în D		cu prep.		în G		cu prep.	
		a	p	a	p	a	p	a	p	a	p	a	p	a	p	a	p
Substantiv	N	×	+	××	+	××	+	×	+	⊗	+	–	+	⊗	+	–	+
	G	–	+	–	–	–	+	–	+	–	–	–	+	–	+	–	+
	D	–	+	–	–	–	+	–	+	–	–	–	+	–	+	–	+
	A	×	+	–	–	××	+	×	+	⊗	+	–	+	⊗	+	–	+
	V	×	+	–	–	–	+	–	–	–	–	–	+	–	–	–	–

Legenda: + frecvent; ± f. frecvent; × rar; ×× f. rar; ⊕, ⊗ condiţionat; a = antepus; p = postpus

2° Postpus, cu loc fix, este determinantul adjectival care la rîndul lui este regent al altui determinant:

„*Safta avea un fecior;* **negru c a p ă c a t u l** *şi* **frumos c a i s p i t a,** *pe Mură Lăutarul*“.

(GALACTION, p. 136)

„*. . . cu traista* **p l i n ă de scule** *preţioase în mînă . . . Lică stetea . . .*“

(SLAVICI, p. 111)

Şi Gherlaş, în faţa unui public **atît de avid d e s p e c t a c o l** *îşi începea scamatoriile*“.

(SAHIA, p. 93)

MORFOLOGICĂ A DETERMINANTULUI																	invariabil		
adjectiv								adjectiv pronominal									verb	adverb	interjecție
propriu-zis		participiu		gerunziu		numeral		posesiv		demonstrativ		nehotărît		de întărire		negativ			
a	p	a	p	a	p	a	p	a	p	a	p	a	p	a	p	a	p	p	p
+	+	⊗	+	×	+	+	×	+	±	±	+	+	× ×	+	+	+	+	+	+
+	+	×	+	×	+	⊕	⊕	−	+	+	+	+	−	−	+	+	+	+	+
+	+	×	+	×	+	⊕	⊕	−	+	+	+	+	—	+	+	+	+	+	+
+	+	⊗	+	×	+	+	×	+	±	±	+	+	× ×	+	+	+	+	+	+
+	+	×	×	−	−	−	−	×	+	−	−	−	−	−	−	−	−	× ×	−

3° Gradele de comparație ale determinantului adjectival pot, de asemenea, „să-și dirijeze“ poziția. Comparativul este folosit frecvent postpus, în timp ce superlativul dispune de o mai mare mobilitate, folosindu-se atît antepus, cît și postpus.

„*Îmbătrînise, picioarele îi tremurau după* **o c a l e mai lungă**“.

(GÎRLEANU, SA, II, p. 123)

„*Prima limbă de cultură superioară a românilor va merge, din punctul de vedere al neologismelor, cu* **f a z a mai veche** *a limbii literare românești, cu vechea română literară, care, de mai multă vreme, era supt aceleași influențe*“.

(IVĂNESCU, FC, p. 35)

„După cum se știe, vocabularul este **p a r t e a cea mai mobilă** *a limbii ...“*

(GRAUR, TA, p. 271)

„Căci reaua creștere se vădește din **cea mai fragedă c o p i l ă r i e“.**

(CĂLINESCU, CO, p. 105)

„Criticul este un pictor cu **o p a l e t ă foarte bogată“.**

(CONSTANTINESCU, S, II, p. 225)

„... și organizează lingvistic această constatare, cu **foarte mici d e o s e b i r i** *de la o limbă la alta, în ce privește aranjarea cuvintelor ...“*

(GRAUR, TA, p. 293)

Sînt și cazuri în care superlativele s-au consacrat în unele formulări, fie în topică ascendentă, fie în topică descendentă :

„Opera științifică a lui B. P. Hasdeu rămîne valabilă în **c e a m a i m a r e parte“.**

(ROSETTI, CA, p. 86)

„Sociabil, bine dispus, Abu-Hasan e un epicurian, în **s e n s u l cel mai strict“.**

(CONSTANTINESCU, S, II, p. 155)

4° Invariabilitatea morfologică a unor determinanți adnominali (adjectivele : *anume, asemenea, astfel de, așa, atare, gata ;* verbele la infinitiv, gerunziu și supin ; adverbele și interjecțiile) impune apariția lor în poziții fixe.

Adjectivele *anume, asemenea, astfel de, așa, atare* sînt folosite numai în topică ascendentă :

„Să nu ți se pară curios că într-o **anume p r i v i n ț ă** *eu n-am să fiu profesorul, ci elevul“.*

(VINEA, L, I, p. 107

„... oricine a putut vedea cît de barocă ar fi devenit literatura noastră dacă ar fi întins **asemenea t e n d i n ț e** *pedante și porniri bolnave“.*

(DENSUSIANU, O, I, p. 166)

„*De*-**aşa v r e m i** *se-nvrednicirâ cronicarii şi rapsozii*".

(EMINESCU, OA, I, p. 150)

„*Pe atunci însă* **astfel de a m ă n u n t e** *îi scăpau*".

(VINEA, L, I, p. 108)

O **atare p r o b l e m ă** *nu se rezolvă uşor.*

„*Mă miram că se putea trăi în* **atari[1] v r e m u r i** *şi pe urma unei ocupaţii ca aceasta*".

(BLAGA, *Hronicul* ..., p. 195)

în timp ce *gata* apare numai în topică descendentă:

Poartă **p a n t o f i ş i h a i n e (de) gata.**

5° Între determinanţii adnominali invariabili, care din cauza acestei situaţii morfologice specifice au poziţie fixă, trebuie avuţi în vedere cei verbali (infinitiv, gerunziu neacordat, supin), cei adverbiali şi cei interjecţionali[2]. Aceştia toţi se construiesc numai în topică descendentă.

„*Oricît s-ar fi silit Felix să nu participe la convorbire, faţa lui exprima* **j e n a de a nu pricepe** *despre ce vorbea anume Pascalopol*".

(CĂLINESCU, EO, I, p. 110)

„*Figura mamei se desprinde, cu toate presentimentele ei de* **ţ ă r a n c ă tînjind** *după o viaţă în comun* ..."

(CONSTANTINESCU, S, II, p. 196)

„*D-apoi vara ... după cules* **r ă c h i ţ i c ă de făcut** *gălbenele,* **s o v î r v de umplut** *flori,* **d u m b r ă v n i c** *şi* **s u l c i n ă de pus** *printre straie, cine umbla?*"

(CREANGĂ, p. 41)

---

[1] Atît în GA, cît şi în dicţionarele româneşti, *atare* este tratat numai ca invariabil. În DLRLC se specifcă întrebuinţarea ca adj. inv. „precedat de art. nehot. şi urmat de substantivul pe care îl determină: O *atare* propunere va fi bine primită de tatăl său". PAS, L. I. 120.

[2] Determinantul adnominal interjecţional nu este descris în tratatele de gramatică. *Atributul interjecţional* l-am descris noi prima dată în *Curs practic de sintaxă a limbii române*, 1964, p. 140—141. Este adevărat că un astfel de determinant apare, în special, în vorbirea familiară.

„**O m u l** de demult *a învăţat de la vidră alt meşteşug al pescuitului*".

(SADOVEANU, *Istorisiri* ..., p.395)

Are o **c ă r u ţ ă zdronca-zdronca** !

6° Determinanţii de provenienţă participială, deşi variabili, cînd îşi păstrează valoarea verbală sînt folosiţi numai ca postpuşi.

„*Pe seară ajungem la Şugag, sat de Munte cu* **c a s e încheiate** *numai din bîrne de lemn* ..."

(BLAGA, *Hronicul* ..., p. 53)

„*Pentru dreptate şi pentru drumul fiilor tăi, drept,*
Să scoli toţi pandurii lui Tudor,
Cari dorm cu **l u n a înfiptă**-*n piept*".

(V. CARIANOPOL, ap. CONSTANTINESCU, S, II, p.197)

„*Şi-ale zorilor aripe*
Fluturatu-mi-au grăbite,
Ca şi **c l i p e l e trăite**
Pe-albul treptelor sonore".

(MINULESCU, V, p. 24)

Cînd însă valoarea adjectivală a participiului este clară, el poate apărea atît în urma, cît şi înaintea regentului.

„**F i l o z o f i e dezinteresată** *nu există*".

(A. MANIU, *Versuri în proză*, p. 185)

„... *el este un transplantat, un măceş ghimpos, supus unei* **forţate a l t o i r i**".

(CONSTANTINESCU, S, II, p.195)

Determinantul de provenienţă gerunzială cînd este acordat se comportă ca un adjectiv şi, de aceea, poate apărea şi antepus :

„*Unde-adăstarăm sub brazi,*
nimiciţi de **arzîndul a l b a s t r u**".

(BLAGA, P, p. 241)

7° Unele adjective de natură pronominală pot fi folosite numai ca predeterminante:

— relativ-interogative: *care, ce, cît*;

— demonstrative de identitate: *acelaşi, aceeaşi*;

— nehotărîte: *alde, al(ă), atît(a), ce de*[1], *ceva, cîtva, fiecare, fiece, niscai, niscaiva, niţică, oricare, orice, oricît, un, vreun*;

— negativ: *nici un, nici o*:

„*Cufundat în lectură, nu a observat prezenţa principesei, care l-a întrebat* **ce c a r t e** *citeşte*".

(ROSETTI, CA, p. 44)

„... *încadrate în lemn de nuc şi* **a căror u m p l u t u r ă** *de cîlţi răzbea prin învelitoarea destrămată* ..."

(VINEA, L. I, p. 323)

„... *după cum nu pot uita creaţia remarcabilă a lui Ciucurette într-un rolişor de* **cîteva c u v i n t e,** *în* **aceeaşi p i e s ă**".

(CIPRIAN, S, I, p. 115)

„... *cu toate că l-a rugat de atîtea ori să-i descrie* **fiece l u c r u, fiece î n c ă p e r e, fiece u n g h e r** *al locuinţei lui*".

(VINEA, L, I, p. 166)

„**Orice g l a s** *ascultă glas,*
numai greierul prin ceas
stă de vorbă cu tăcerea".

(BLAGA, P, p. 240)

„... *Arghir ăsta avea şi* **niţică d r e p t a t e** ..."

(VINEA, L, I, p. 164)

„**Ce de l u c r u r i** *ai adus*"!

(Pavel DAN, S, p. 164)

---

[1] Cf. GA, I, p. 166; II, p. 33, 1.

„**Oricîtă nepăsare** *arăta față de lucrurile lumești ..., în sinea lui se simțea umilit ...*"

(VINEA, L, I, p. 109)

„*Încă de tinere* **unele fete** *aveau pe chipul lor ceva muieresc.*"

(PREDA, M, I, p. 180)

„*— Sînt și* **niscai alifii** *... ceaiuri medicinale ...*"

(VINEA, L, I, p. 315)

„... **nici o brazdă** *n-o să-i dau ...*"

(PREDA, M, I, p. 184)

„... *și făcînd mare haz de* **vreo întîmplare** *recentă*".

(ROSETTI, CA, p. 63)

Tot din cauza naturii sale morfologice, locuțiunea pronominală nehotărîtă cu valoare adjectivală se așază numai înaintea regentului:

„*Era dus la București sau în vreun orășel de vilegiatură, cu* **cine știe ce pupăză,** *cum zicea el ...*"

(VINEA, L, I, p. 105)

8° Determinanții substantivali și pronominali care realizează raportul de subordonare prin flexiune (*genitiv, dativ*) sau prin joncțiune prepozițională sînt folosiți în mod obișnuit în topică descendentă:

— genitiv:

„**Poezia lui Eminescu** *a însemnat pentru sensibilitatea românească de după 1800 o adevărată criză de adolescență*".

(VIANU, SLR, p. 227)

„*Ion Creangă este un* **monument al naturii**".

(CĂLINESCU, CO, p. 181)

„... *întocmai cum la* **studiul unei opere** *literare este necesar să te transpui în* **sufletul autorului**".

(IORDAN, SA, p. 183)

„*Cu* **f i r e a** **lui** *de artist, G. Călinescu ştia să creeze atmosfera de sărbătoare ...*"

(ROSETTI, CA, p. 69)

„*Copilul, bălan şi durduliu, nu ştia decît de* **f r i c a ei.**"

(REBREANU, R, I, p. 113)

„*... că i-a dat braţul* **î n v ă z u l tuturor** *pe stradă ...*"

(CĂLINESCU, EO, I, p. 69)

„*... nici nu prea pricepea ce vrea să zică a fi un* **c o p i l al cuiva.**"

(ZAMFIRESCU, PN, p. 141)

— dativ:

„*Acest prunc fi-va poate, cîndva,* **d o m n ţării**".

(SADOVEANU, NP, p. 72)

„*Du-mă prin lunci, unde soarele*
Bînd dimineaţa izvoarele
Merge nuntaş, iar tu **g i n e r e**
Florilor *tinere*".

(ZAMFIRESCU, PN, p. 64)

„*Cînd ajung cu ea alături*
R ă s u f l a r e a-mi *mi se curmă*".

(EMINESCU, OA, II, p. 250)

„*De Vossler se îndepărtează Saussure nu numai prin* **a t i t u d i n e a-i** *diametral opusă faţă de problema „spiritului limbii" şi prin neglijarea totală a factorului estetic*".

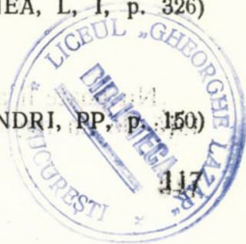
(IORDAN, LR, p. 294)

„*... care la* **r î n d u-i** *n-are nici o îndoială ...*"

(VINEA, L, I, p. 326)

„*Iar Manea turba*
M î n d r a-şi *săruta*".

(ALECSANDRI, PP, p. 150)

— prepoziţional :

„În același moment privirea lui alunecase dincolo de mașină, pe **r o n d u l cu flori** *roșii“.*

(REBREANU, R, I, p. 118)

„O m u l fără de noroc
Tot cu răul se-ntîlnește“

(COȘBUC, OA, I, p. 101)

„... *căci, fiind al meu Alter-Ego, ești* **o p a r t e din mine.“**

(CĂLINESCU, CO, p. 135)

„Au iscusință ca meșterii de iazuri și ca **l e m n a r i i de la noi“.**

(SADOVEANU, NP, p. 176)

9° Ţinînd seama de variabilitatea morfologică a regentului substantival, pot fi făcute două feluri de constatări :

a) Substantivul regent în G, D sau V nu poate avea determinant substantival sau pronominal în cazul dativ. Determinant substantival în dativ nu poate avea nici substantivul regent în acuzativ, deoarece „atributul substantival în dativ“ se construiește pe lîngă un nominativ nearticulat interpretat ca un nume predicativ.

b) Substantivele regente în G și D nu admit antepunerea față de ele a nici unui determinant substantival sau pronominal, chiar dacă un astfel de determinant, în limbajul poetic, poate preceda un N sau A. Dintre adjectivele pronominale, sînt excluse de la antepunere, față de regenți în G, sau D, cele posesive :

„Bine-ai venit! Pe finul isteț al lui Pepele
De ani l-așteaptă casa **c o p i l ă r i e i mele“.**

(PILLAT, P, p. 97)

„Și de amar îndelungat,
N e v e s t e i mele *i-a secat*
Al laptelui izvor!“

(COȘBUC, OA, I, p. 76)

Nu poate fi antepus nici adjectivul pronominal de întărire față de un regent în G.

10° Construcţiile echivalente cu superlativul[1], în care determinantul repetă la cazul genitiv regentul, au topică fixă, descendentă.

„Zmeul? Zmeul dumneata?
Zmeul Zmeilor, *cumplitul care lumea-nspăimînta*
Doar cu numele?

(EFTIMIU, T, p. 43)

„Iar atunci îi va fi ieşit în cale **frumoasa frumoaselor**..."

(SADOVEANU, RPI, II, p. 162)

„**Înţeleptul înţelepţilor** *este acela care ştie să tacă*".

(GALACTION, OA, IV, p. 179)

În astfel de construcţii, dacă substantivul este provenit din adjectiv, e uşor de înţeles cum genitivul exprimă superlativul (**frumoasa frumoaselor**=frumoasa *cea mai frumoasă*). În construcţii ca Zmeul *Zmeilor* sau floarea *florilor* lipseşte adjectivul al cărui superlativ se exprimă (Zmeul *zmeilor*=Zmeul *cel mai mare, cel mai cumplit* etc.; floarea *florilor*=floarea *cea mai aleasă, cea mai frumoasă*)[2].

§ 83. **Condiţii de natură fonetică**

1° Evitarea succedării silabelor accentuate.

Dacă topica obişnuită este descendentă, întîlnirea a două silabe accentuate (silaba finală a regentului şi silaba iniţială a determinantului) face să fie preferată inversiunea:

observator *fin* *fin* **observator**
conducător *brav* *brav* **conducător**

şi, din acelaşi motiv, inversiunea este evitată (deşi e posibilă):

ton poruncitor, nu: *poruncitor* ton
turn impunător, nu: *impunător* turn

Situaţia aceasta se datorează faptului că în vorbirea românească (şi nu numai românească!) alternează silabele accentuate cu cele neaccentuate[3].

---

[1] Cf. GA, II, p. 123
[2] *Ibidem,* I, p. 132; II, p. 123, 8.
[3] Cf. Iorgu IORDAN, LRC, 1956, p. 149—150: „Aşadar, între două silabe accentuate stă una neaccentuată, după cum între două silabe neaccentuate stă una accentuată. Altfel spus, silabele accentuate şi cele neaccentuate alternează unele cu altele, ceea ce în treacăt zis, face posibilă existenţa ritmului în vers: ritmul trohaic şi ritmul iambic, cele mai răspîndite în poezia noastră, au la bază tocmai această alternanţă, naturală (nu voită de oameni!) a silabelor accentuate şi neaccentuate".

2° Respectarea unor cerinţe de eufonie, prin evitarea succedării silabelor homofonice:

*unele formulări ban*ale ale *scriitorului* ...
*unele ban*ale *formulări* ale *scriitorului* ....
*o astfel de încuviinţ*are are *şi soldatul* ...
*o încuviinţ*are *de acest fel* are *şi soldatul* ...,

precum şi prin evitarea succedării unor silabe cacofonice:

s ă t e a n c a cărunta — s ă t e a n c a cea căruntă
ş a p c a cafenie — ş a p c a cea cafenie

3° Lungimea corpului fonetic al determinantului faţă de regent are influenţă asupra preferării unei anumite poziţii. „În general, dacă substantivul e scurt şi adjectivul e mult mai lung decît el, adjectivul se plasează în urma substantivului: *un* **o m impresionabil,** *un* **c h e f nemaipomenit,** *un* **a c t interminabil,** *un* **p o m singuratic** etc[1].".

Limba română are mijloace morfologice[2] de a evita greutatea rostirii a două silabe accentuate cînd sînt alăturate:

impresionabilul **om**; *interminabilul* **a c t.**

§ 84. **Condiţii de natură semantică**

Condiţiile de natură semantică în ordonarea şi în permutabilitatea determinantului faţă de regent se discută numai în legătură cu adjectivele. Cu privire la antepunerea sau postpunerea determinantului adjectival faţă de substantivul regent se pun două feluri de probleme:

— de semantică lexicală,

— de semantică funcţională.

Înainte de a discuta cele două categorii de probleme semantice, trebuie făcută remarca privitoare la faptul că „pentru

[1] GA, II, p. 435—436.
[2] Au fost arătate de Magdalena POPESCU-MARIN, *op. cit.,* SG, III, p. 175—176. Vezi şi GA, II, p. 436.

a putea fi pus înainte, adjectivul trebuie să aibă o cît de slabă nuanţă afectivă[1]".

p r i e t e n minunat — minunat p r i e t e n
f e m e i e frumoasă — frumoasă f e m e i e

De asemenea, trebuie avute în vedere gradul de abstractizare a regentului, precum şi sensul propriu sau figurat în care este folosit adjectivul:

o m prost, dar prost o b i c e i ;
l a p t e cald, dar **cald e n t u z i a s m ;**
un **p r e ţ ridicat,** dar *un* **ridicat n i v e l** *de cunoştinţe* ...

1° Limba română (ca şi celelalte limbi romanice) are un număr de adjective care îşi schimbă sensul în funcţie de poziţia faţă de substantivul regent[2]: *adevărat, cunoscut, deosebit, diferit, distins, mare, nou, sărac, sărman, simplu, singur* ş.a.

„... *a ţinut* **magistralul d i s c u r s** *sub cerul liber, dînd o* **nouă d o v a d ă,** *atît nouă, cît şi străinătăţii, de valoarea şi sclipitoarea sa inteligenţă*".

(CĂLINESCU, CO, p. 237-238)

(„desăvîrşitul" discurs, faţă de **d i s c u r s u l magistral** „de maestru", „al maestrului"; „încă" o dovadă, faţă de o **d o v a d ă nouă,** „recentă", „actuală")

E o adevărată poveste. („întreagă", „de necrezut", „multe de spus")

E o poveste adevărată. („reală", „autentică")

„*Demostene Russo a fost un* **mare p r o f e s o r** *şi o personalitate originală şi plină de daruri*".

(ROSETTI, CA, p. 96)

(„foarte bun", „deosebit", „însemnat")

faţă de: *un* **p r o f e s o r mare** *(de statură)*

..., *are* **deosebită s t i m ă** *pentru fiecare* ...

(„aleasă", „foarte înaltă")

---

[1] Al. GRAUR, TA, p. 314.

[2] Vezi, pentru *sărman* şi *diferit*, GA, II, p. 435; pentru *mare, cunoscut, nou, nenorocit, sărac,* IORDAN, *Stilistica*, p. 234. Vezi şi PUŞCARIU, LR, I, p. 47.

... *are* **s t i m ă deosebită** *pentru fiecare* ...

(„diferenţiată", „alt fel")

„*Ascultînd pe* **vechii d a s c ă l i** *cîrpocind la haina vremii*".

(EMINESCU, OA, I, p.142)

(vechii „bătrînii")

„*Altul, soios, c-un* **p a l t o n** *larg şi* **vechi**.

(DELAVRANCEA, S. p.153)

(*vechi* „uzat")

Astfel de determinanţi adjectivali, în topică ascendentă, exprimă o însuşire accidentală a regentului, în timp ce în topică descendentă exprimă o însuşire obiectivă, permanentă[1].

2° Determinanţii adjectivali care denumesc *specia, grupul, categoria* regentului apar totdeauna postpuşi :

„*Tatarii cereau voie să intre în Zaporojă pentru a neguţa asemenea strijnici şi tretini, ieşiţi din* **i e p e l e sălbatice**".

(SADOVEANU, RPI, II, p. 326; Capitolul XXVII: *Vînătoare de* **c a i sălbatici**).

Aceiaşi determinanţi, în topică ascendentă, pe lîngă aceiaşi regenţi, ar avea sensul de *sperioşi, sperioase, greu de stăpînit, aprigi, focoşi.*

Alte exemple :

„**P o d u l rulant** *s-a prăbuşit cu geamăt surd, peste cazanul de plumb, turtindu-l complet*".

(SAHIA, p. 58)

„**T r e n u l regimentar** *se afla în urmă, între două dealuri, departe, şi el grăbi pasul*".

(CAMILAR, N, p. 70)

„... *îşi luă o privire severă, imitînd atitudinea de* **l e b ă d ă neagră** *a Matildei*".

(VINEA, L., I, p. 187)

---

[1] Cf. IORDAN, *Stilistica*, p. 234.

3° Adjectivele care sînt legate prin sens de ideea de cantitate se folosesc, în mod obișnuit, ca și numeralele cardinale, înaintea regentului :

„În istoria studiilor hispanice din România se pot distinge trei **perioade** *destul de diferite sub* **numeroase aspecte.**

(IORDAN, SA, p. 103)

„... cînd constatăm **prea multă documentare** *într-un roman în dauna sintezei, putem să calificăm acea scriere drept naturalistică."*

(CĂLINESCU, CO, p.145)

„Mai mult calm, mai puțină paradă *de sentimente și o* **mai mică cheltuială** *de fraze declamatorii n-ar fi stricat literaturei române ..."*

(DENSUSIANU, O, I, p. 169)

„Cînd analizează o situație, romancierul întoarce problema pe **toate fețele,** *enumeră* **toate propozițiile** *ce decurg din ea".*

(CĂLINESCU, CO, p. 138)

Datorită frecventei folosiri a acestor determinanți în topică ascendentă, sintagma respectivă apare ca mai ștearsă, de aceea inversarea evidențiază adjectivul și-i adaugă o nuanță de sens, e drept, foarte subtilă[1], fără însă ca prin aceasta să se obțină vreo valoare stilistică.

„Vedeam **afișele multe** *la chioșcuri".*

(BLAGA, *Hronicul* ..., p. 240)

4° În cele mai numeroase cazuri, determinanții adnominali plasați în urma regentului au funcțiunea de identificare. Cei neinversibili își păstrează această funcțiune totdeauna.

„Mi-am adus numai așa aminte de **o întîmplare din tinereță** *ș-am povestit-o ca să treacă vremea".*

(SADOVEANU, O, 19, p. 163)

---

[1] Cf. Magdalena POPESCU-MARIN, *op. cit.*, SG, III, p. 165.

„*Don juani de toate soiurile;* **p r i n ț i ruși, a v e n t u r i e r i spanioli, o f i ț e r i francezi** *din Legiunea străină,* **p i r a ț i englezi** *și* **g a n g s t e r i americani,** *întruchipați de marile vedete* ..."

(VINEA, L, I, p. 105)

„*Îmi place această* **s t r ă d a n i e de a lămuri** *enigmaticul suflet omenesc*".

(GALACTION, OA, IV, p. 75)

„... *că pasămite își tăinuise unul altuia* **ș i r e t e n i a de-acasă**".

(CARAGIALE, p. 62)

5° Adjectivele care își pot schimba locul față de regent fără să-și modifice sensul își precizează funcțiunea prin poziție: în topică descendentă identifică, iar în topică ascendentă califică.

„**F r u m u s e ț e a artistică** *e produs al omului* ..."

(CĂLINESCU, CO, p. 234)

„*Era în el* **desăvîrșita a r m o n i e** *de mișcări și de linii din mersul unui cerb*".

(VINEA, L, I, p. 186)

6° Adjectivele care prin conținutul lor nu pot identifica un obiect, deoarece exprimă o caracteristică oarecare, îndeplinesc numai funcțiunea de calificare atît în topica ascendentă, cît și în cea descendentă.

„*Dar limba e* **c e a m a i s f î n t ă moștenire** *a unui popor, ea e a tuturor și pentru toți din același neam*".

(GÎRLEANU, SA, II, p.294)

(Cf. ... *limba e* **m o ș t e n i r e a cea mai sfîntă** *a unui popor* ...)

„*Credința oarbă în superioritatea ortografiei etimologice a făcut că acest sistem a căzut în* **exagerările cele mai curioase**".

(DENSUSIANU, O, I, p. 164)

(Cf. ... *a căzut în* **cele mai curioase exagerări** ...)

7° Determinantele demonstrative, posesive și ordinale, indiferent de topică, au totdeauna funcțiune de identificare.

„*În* **cinstea ta,** *spre veșnica* **ta slavă**".

(BENIUC, P, p. 192)

„**Acea inimă** *ciocănea cu putere*".

(SADOVEANU, O, 18, p. 75)

„*Și cred că în* **clipa aceea,** *omenirea număra un erou mai mult*".

(HOGAȘ, DM, p. 199)

„*Dă-mi tot ce-n* **prima clipă** *risipești*
Și tot ce-n **clipa ultimă** *aduni*".

(MINULESCU, V, p.151)

§ 85. **Condiții de natură stilistică**

Orice schimbare de poziție a determinantului adnominal care nu este cerută de condiții gramaticale, fonetice ori semantice are semnificații stilistice[1].

1° Stările afective, intenția de a scoate în relief determinantul, ca și dorința de a evita exprimarea banală sînt condiții care duc la schimbarea locului obișnuit al constituenților sintagmatici, cu efecte stilistice dintre cele mai diverse:

„— **Teribilă căldură** *a fost astăzi! zice Nae, ștergîndu-se de sudoare*".

(CARAGIALE, *Situațiunea*)

[1] Trebuie exceptate inversiunile care s-au permanentizat în special în saluturi și urări *(bună ziua; sănătate bună)*.

„— *Somn, a* **gîndului o d i h n ă**[1].
O, acopere ființa-mi cu a ta **mută a r m o n i e**".

(EMINESCU, OA, I, p. 54)

„*Și-a rîs însuși sfîntul Rumi,*
De minuni i s c o d i t o r u l".

(COȘBUC, OA, I, p. 34)

2° În limba literară, în special în limbajul artistic, în cel științific și în cel de conversație, determinantul exprimat prin numeral cardinal ori prin adjectiv pronominal, nehotărît, apare numai ca antepus. De aceea *pozițiile hiperbatice* ale unor astfel de determinanți sînt cu totul neașteptate, iar poeții n-au ezitat să le folosească:

„*Sînt muți ovreii de mirare,*
Că ei la **c a s a fiecare**
Ca semn cîte-o nuia găsesc".

(COȘBUC, OA, I, p. 22)

„*Mantaua lui albă, de vifor țesută*
Ascunde **c o j o a c e, o sută**".

(Iuliu SĂVESCU, *Prima Vera,* ap. SPERANȚIA, *Inițiere în poetică,* p. 95)

Valoarea stilistică a imprevizibilului sporește cînd constituentul inversat este dislocat de regentul său:

„**F e c i o r i,** *la zece fete,* **cinci**
Cu zdrîngăneii la opinci
Ca-n port de sat".

(COȘBUC, V, p. 14)

---

[1] Și necesitățile prozodice țin, în ultimă instanță, tot de natura stilistică a exprimării poetice.

„**M a m a** *stă și coasă*
Și tot plînge, **biata,**
Că nu ești acasă.“

(GOGA, O, I, p. 127)

3° Cu valoare stilistică, de exprimare a admirației, a uimirii, a preamăririi etc., în cel mai înalt grad, este postpus determinantul cu aceeași rădăcină în cazul G. (vezi *supra* §, 82, 10°). Între postpunerea genitivului cu valoare de superlativ și exprimarea aceleiași valori prin repetarea adjectivului există o identitate de construcție.

Comp. „*Se făcea că eram într-o* **g r ă d i n ă frumoasă, frumoasă,** *cum n-am mai văzut*“.

(ISPIRESCU, p. 139)

„*Iară Greuceanu și frate-său merseră* **c a l e lungă,** *și* **mai lungă** ... “

(IBIDEM, p. 115)

Construcțiile cu repetarea adjectivului antepus sînt extrem de rare și prin aceasta își sporesc expresivitatea :

„*dar orice alt drum duce în poveste,*
în **marea, marea p o v e s t e**“.

(BLAGA , P, p. 162)

4° Epitetele substantivale,[1] genitivale sau prepoziționale, sînt în mod obișnuit postpuse.

„*Ați visat* **z i l e de aur** *pe-astă* **l u m e de amar**“.

(EMINESCU, OA, I, p. 40)

„*în șuier venind din adîncuri*
arar ca un **v a l de răcoare**“.

(BLAGA, P, p. 241)

„*Pe valuri vii vestind* **v u i r e a** *verde-a*
Furtunilor *sub norul de cerneală*“.

(PILLAT, P, p. 174)

---

[1] Cf. VIANU, *Epitetul eminescian*, SS, p. 148.

„În **D o m u l sufletului** *meu*
Păşiţi solemn, ...“

(MINULESCU, V, p. 131)

Apariţia acestor determinanţi în topică ascendentă dă construcţiei inversate valenţe stilistice noi, sporind valoarea afectivă a neaşteptatului.

„Ochiul vostru vede-n lume **de icoane u n p a l a t**“

(EMINESCU, OA, I,p.40)

„Şi-**ale zorilor a r i p e**
Fluturatu-mi-au grăbite“.

(MINULESCU, V, p. 24)

5° O inversiune aparte, de natură logico-semantică, se realizează prin aşa-numitul genitiv al termenului calificat, cu valoare de epitet, ori al termenului comparat[1], cu valoare de metaforă.

„... *dar el nu mai era în privelişte, şi asculta dintr-o* **s i n g u r ă t a t e a luncilor**“.

(SADOVEANU, RPI, II, p.221)

„Pentru ce-mi ascunzi de-a pururi **t a i n a gîndurilor** *tale*“?

(COŞBUC, OA, I, p. 87)

„Turnurile castelului se ridicau brune înspre **a l b a s t r u l cerului**“.

(A. MANIU, *Versuri în proză*, p. 110)

În astfel de construcţii genitivul este numai formal determinant, deoarece el este calificat de substantivul care formal apare ca regent :

luncile singuratice , gînduri tainice, cerul albastru

„O g l i n d a lacului
Se-ntunecă-n seară“

(BENIUC, p. 114)

---

[1] GA, II, p. 122—123.

Şi în această construcţie, substantivul *oglinda*, deşi formal apare ca regent, este în fapt determinantul stilistic al genitivului, deoarece el reprezintă termenul de comparaţie: *lacul ca oglinda.*

6° Datorită exprimării unei puternice stări afective, antepunerea adjectivelor *biet* a devenit uzuală[1], fără însă ca prin aceasta valoarea stilistică a construcţiei să fie diminuată[2].

„*Unor* **bieţi b ă tr î n i** *le moare feciorul*".

(GÎRLEANU, SA, II, p. 286)

„... *tatăl domniei-voastre nu mai e în viaţă şi sînteţi în situaţia unui* **biet o r f e l i n**".

(VINEA, L, I, p. 157)

Schimbarea poziţiei prin hiperbată şi combinarea acesteia cu dislocarea amplifică valoarea stilistică a construcţiei (*supra* § 85 şi 2°).

*

§ 86. Sintagmele heterofuncţionale bimembre care au ca regent un substitut al substantivului sînt mai puţin numeroase. Numărul redus de posibilităţi combinatorii al substitutelor se explică, pe de o parte, prin caracterul lor mai abstract, iar pe de altă parte prin faptul că termenul substituit este, de obicei, caracterizat de context.

Dintre pronume, cel personal poate primi mai mulţi determinanţi: adjective propriu-zise, adjectivul de întărire, adjectivul pronominal nehotărît *alde (de-alde)*, numeralul cardinal şi adjectivul *toţi (toate)*, în sintagme cu formele de plural, în corelaţie cu adjectivul *singur*, în sintagme cu formele de singular.

§ 87. Sintagmele cu pronume personal regent şi adjectiv propriu-zis determinant sînt destul de rare, dar posibile. În aceste cazuri, determinantul apare fie însoţit de articolul de-

---

[1] IORDAN, *Stilistica*, p. 235, o consideră "obligatorie".

[2] *Idem, ibidem.*

monstrativ, fie neînsoţit, dar izolat. Şi într-un caz şi în celălalt, determinantul este postpus.

V o i cei victorioşi *vă bucuraţi.*
Răsplata se cuvine **l u i, celui harnic.**

„**E l, biet,** *se dete mai la o parte*".

(ISPIRESCU, B, p. 142)

Cînd adjectivul precedă pronumele, relaţia dintre cei doi termeni se exprimă prin prepoziţie, realizînd construcţia numită prepoziţionalul termenului calificat, în care raportul apare inversat: termenul care în realitate este determinat devine determinant.

Hi! Hi! Hi! **Sărac** *de* **t i n e!** *Aoleo!* **Săraci** *de* **v o i!** *Aoleo!* **Sărac** *de* **m i n e.** *Oameni buni!*"

(EFTIMIU, T, p. 64)

Construcţia este identică şi dacă adjectivul apare articulat:

Auzi, **deşteptul** *de* **e l** *să facă una ca asta.*

„*Oh!* **nenorocitul** *de* **m i n e!** *strigă Moţoc.*

(NEGRUZZI, S, I, p. 155 ; GA, II,p. 135)

§ 88. Cel mai frecvent determinant al pronumelui personal este *adjectivul de întărire.* Acesta poate apărea pe lîngă formele întregi ale tuturor cazurilor pronumelui personal (şi pe lîngă forma de acuzativ a reflexivului). În mod obişnuit, acest determinant este postpus.

„*Vorba deştept sugerează* **e a însăşi** *conţinutul noţiunii*".

(CĂLINESCU, CO, p. 59)

„. . . *ridicasem ochii pentru un moment, ca să-mi spun* **m i e însumi** *în gînd* . . ."

(BLAGA, *Hronicul* . . ., p. 206)

„... *unii dintre ei devenind* **e i înșiși** *conducători de teatre*".

(CIPRIAN, S.,I., p. 114)

„*Erau tăceri a căror prelungire mă stingherea* **p e m i n e însumi**".

(BLAGA, *Hronicul* ..., p. 189)

„*Caragiale se avea-n vedere numai* **p e s i n e însuși**".

(SLAVICI, *Amintiri*, p. 157)

În vorbirea familiară, pentru a sublinia ideea de insistență, de precizare, adjectivul de întărire este folosit și înaintea pronumelui regent (primind valoare adverbială):

Însumi e u *i-am comunicat.*
Însuși l u i *nu i-a convenit situația.*
Însăși p e s i n e *s-a neglijat Maria.*

§ 89. Adjectivul nehotărît *alde (de-alde),* folosit în vorbirea populară și în cea familiară (mai restrîns), apare ca determinant al unui pronume personal numai antepus (ca, dealtfel, și față de un substantiv).

Cu neserioși ca **de-alde v o i** *nu se poate discuta.*
Alde t i n e *nu-i pentru treburi importante.*

În general, *alde* antepus dă valoare de plural chiar și construcției cu singularul, avînd sensul „oameni ca ...", „specimene ca ..."[1]

§ 90. Numeralul cardinal determină numai forme de plural ale pronumelui personal, ca și adjectivul *toți, toate,* în corelație cu adjectivul *singur* pe lîngă formele de singular.

Trebuie remarcat faptul că, în timp ce față de substantiv numeralul cardinal apare antepus (numai prin hiperbată sau

[1] Cf. GA, I, p. 177–178.

în limbaj comercial, postpus), ca determinant al pronumelui personal este totdeauna postpus și fără posibilitate de inversare.

„*Am fost întotdeauna buni prieteni* **n o i doi**"

(VINEA, L, I, p. 104)

V-am mai văzut **p e v o i patru** *împreună.*

Tot postpus se folosește și adjectivul *toți (toate)* în mod obișnuit.

„*— Fraților, ascultați-mă pe mine, că va fi bine de* **n o i toți**".

(ISPIRESCU, B, p. 158)

Le-am adunat pe **e l e toate** *la un loc.*

Rar, în poezie, acest determinant apare antepus sugerînd și valoarea unui raport referențial:

„*Iar minunea cea de-a treia,*
Care va fi vecinic nouă,
E că **toți n o i** *pînă astăzi*
N-am știut pe cele două!"

(COȘBUC, OA, I, p. 34)

§ 91. Dintre celelalte pronume, se pot prezenta ca regenți în sintagme bimembre heterofuncționale: demonstrativele, unele nehotărîte *(unul, altul, cineva, careva, ceva, fiecare, altcineva, altceva)* și negativele.

Ca substitute sau substantivate, aceste pronume pot avea drept determinanți adjective propriu-zise ori alte pronume și chiar substantive în construcții partitive.

În ambele cazuri, determinanții sînt postpuși:

„*Un boier înalt,* **a l t u l scund** *și* **pieptos, a l t u l subțirel, c e l ă l a l t pîntecos.**

(CĂLINESCU, CO, p. 126)

„*Dar te previn că nu trebuie să te aștepți la* **n i m i c senzațional**".

(VINEA, L, I, p. 104)

„*. . . ar trebui să fie mai consecvent și să se razime pe* **c e v a mai temeinic**".

(DENSUSIANU, O, I, p. 168)

„— *Da, da, omul și animalul au* **u n c e comun**".

(CĂLINESCU, CO, p. 58)

„. . . **u n i i dintre ei** *devenind ei înșiși conducători de teatre*".

(CIPRIAN, S, I, p. 114)

„*Toți băieții se uitară lung la mine, și* **u n u l din ei** *șopti vecinului* . . ."

(DELAVRANCEA, p. 161)

„*Și-n* **f i e c a r e l e din noi**
Știi să strecori chei mici și moi".

(ARGHEZI, p. 76)

U n a din femei *vorbi răspicat.*

Determinantul comparativ al pronumelui nehotărît este, de asemenea, postpus.

„*Cu gura zicea el* **u n e l e ca acestea,** *dară în capul lui clocea alte gînduri spurcate*".

(ISPIRESCU, B, p. 158)

§ 92. Demonstrativele urmate de un adjectiv propriu-zis sînt clar regente, deoarece comutarea cu zero pune în evidență acest lucru.

A c e l a înalt *mi-a vorbit.*

Compară: *Acela . . . mi-a vorbit.*
. . . înalt mi-a vorbit.

Dacă însă adjectivul este antepus, datorită regimului său de articulare și faptului că demonstrativul plasat pe locul al doilea își păstrează forma de pronume, nu se poate afirma cu precizie care este regentul și care este determinantul.

Inaltul *acela mi-a vorbit.*

Comutarea cu zero sugerează un raport referențial:

Inaltul . . . *mi-a vorbit.*
. . . . *acela mi-a vorbit.*

deoarece ambele enunțuri sînt reperate.

În astfel de situații intonația și contextul pot decide funcțiunea sintactică.

ÎNALTUL acela mi-a vorbit / în opoziție cu *SCUNDUL...*
Înaltul ACELA ... în opoziție cu ... *ACESTA.*

Situație asemănătoare au și sintagmele:

„*Ce zici de* **toate astea,** *stimabile?*"

(CĂLINESCU, CO, p. 129)

„*Ce-i păsa lui de* **toate acestea**?"

(VINEA, L, I, p. 377)

Pronumele nehotărîte și negative nu pot avea determinanți antepuși.

Sintagme heterofuncționale plurimembre

§ 93. Sintagmele heterofuncționale plurimembre prezintă trei modalități de constituire:

1° Determinanții, indiferent de număr, se află în raport de coordonare între ei și, în bloc[1], se subordonează termenului regent ($TRD_1+D_2...+Dn$). Grupul de determinanți coordonați poate apărea fie postpus, fie antepus regentului:

„*Mireasă-a brazilor geometrici și-a brazdelor însămînțate* — **s o l e m n i t a t e albă, rece, fatală, mută** *și* **divină** — *tu vii cu* **g r a ț i i de Madonă** *sau* **de Fecioară** *bizantină*".

(MINULESCU, V, p. 167)

[1] Charles BALLY precizase acest lucru: "Si, dans l'intérieur d'une phrase, deux ou plusieurs termes sont groupés coordinativement (p. ex. sous forme d'énumération ou d'opposition), *ils comptent pour un seul terme* ...", p. 45.

Toate exemplele lingvistului genevez se referă numai la ce noi am numit termeni nucleari, a căror situație sintagmatizată am discutat-o sub *a*, § 62, *supra,* și de aceea a putut conclude: *tout syntagme est binaire.* Se vede că autorul n-a avut în vedere și cazurile cuprinse de noi, în acest paragraf, sub 2° și 3°. Pentru discutarea problemelor de topică interesează atît raportul dintre constituenți, cît și numărul acestora într-o sintagmă.

„*Ziua aceea a fost pentru noi o* **adevărată** *și* **mare** **s ă r b ă t o a r e**".

(Fany Liviu REBREANU, *Cu soțul meu*, p. 128)

2° Fiecare determinant își realizează, independent, subordonarea față de termenul regent, prezența fiecăruia în aceeași unitate sintactică fiind mediată de regent ($TRD_1, D_2, \ldots, D_n$). Determinanții de acest fel se ordonează în trei feluri față de regent: *fie toți înaintea, fie toți în urma regentului, fie încadrînd regentul*:

„*M-oi legăna în* **p a s u l** **tău legănat de cal**".

(PILLAT, P, p. 141)

„... *ș-această fericire* **noul meu** **p r i e t i n** *încă n-o avusese*".

(SADOVEANU, O, 19, p. 297)

„*Eminescu era om de o* **neistovită** **e n e r g i e** **intelectuală**".

(SLAVICI, *Amintiri*, p. 45)

3° Grupul de determinanți cuprinde atît termeni coordonați, cît și necoordonați. Dispunerea acestora față de regent poate realiza cele trei ipostaze descrise sub 2° *(supra)*.

„**Cei doi vechi** *și* **buni** **a m i c i** *își strînseră mîna*".

(VINEA, L, I, p. 141)

„**D u r e r e a** **anuală** *și* **grea de-a vesteji**".

(PILLAT, P, p. 92)

„*Așa am învins* **cea dintîi** *și* **cea mai grea** **c r i z ă** **de nostalgie**!"

(BLAGA, *Hronicul* ..., p. 74)

„... *iar arta detaliului oferă* **surprinzătoare** **f o r m u l ă r i, cînd poetice, cînd critice**".

(CONSTANTINESCU, S,I,p. 11)

§ 94. După felul în care sînt plasați determinanții față de regent în sintagmele heterofuncționale plurimembre se desprind trei tipuri de ordonare: *anticipată* (toți determinanții pre-

cedă regentul), *progresivă*[1] (toți determinanții succedă regentul), și *centrată* (determinanții încadrează regentul).

§ 95. Locul diferiților determinanți în oricare dintre cele trei tipuri de ordonare se stabilește în funcție de: a) natura morfologică a determinantului și a regentului, b) specificul de construire, c) existența în sintagmă a unui determinant cu poziție fixă (*ante-* sau *post-*).

a) Într-un șir de determinanți adjectivali ordonarea este indiferentă dacă sînt de același fel:

„*Gherea observase că Veta și Zoe sînt* **cele mai vii, mai complexe p e r s o n a j e**".

(CONSTANTINESCU, S, II, p. 149)

„*Dar sînt o creatură inextricabilă! Numai fiori de* **o r g o l i u, cînd rănit, cînd măgulit** ..."

(GALACTION, OA, IV, p. 357)

Determinantul adjectival de proveniență participială care își păstrează și valoarea verbală, avînd la rîndul său determinanți, urmează după adjectivele propriu-zise:

„*Trăim într-o* **ț a r ă fermecătoare** *și* **bogată, rîvnită** *întruna de cei lacomi*".

(SADOVEANU, O, 19, p. 135)

Uneori, chiar dacă determinanții sînt de același fel, iar natura coordonării ar permite permutarea, cronologia impune numai o anumită ordonare:

„*Iubirea e o* **b o a l ă născocită** *și* **construită** *în toată evoluția ei de scriitori și poeți*".

(VINEA, L, I, p. 112)

---

[1] Sorin STATI, TM, p. 207, folosește pentru *ordonarea anticipată* termenul de sintaxeme (alosintaxeme) *convergente*, cînd valențele centrului sînt satisfăcute înainte de ocurența acestuia, și de sintaxeme (alosintaxeme) *divergente*, cînd centrul (în terminologia noastră, regentul) se află pe prima poziție, pentru ce am numit noi *ordonare progresivă*.

Dacă substantivul regent are un determinant substantival și unul adjectival, poziția adjectivului depinde de clasa din care face parte — cu două terminații sau cu o terminație.

T r u n c h i u l verde *de pom* ...
Trunchiul de **p o m** verde ...

Dacă ambele substantive sînt de același gen și anume masculin-neutru, feminin sau feminin-neutru, atunci chiar adjectivul cu două terminații își evidențiază dependența față de substantivul lîngă care se află:

Trunchiul **p o m u l u i** înalt ...
T r u n c h i u l înalt *al pomului* ...
F l o a r e a albă *de garoafă* ...
Floarea **d e g a r o a f ă** albă ...
Ramurile **f l o r i l o r** înalte...
R a m u r i l e înalte *ale florilor* ...

Cînd cele două substantive sînt de genuri diferite sau la numere diferite, adjectivul își manifestă dependența prin acord, indiferent de poziție:

F i r u l frumos *de iarbă* ...

F i r u l *de iarbă* frumos ...

căci: *firul de* **i a r b ă** frumoasă ...

după cum și:

F i r e l e *de iarbă* frumoase ...

F i r e l e frumoase *de iarbă* ...

Datorită specificului declinării substantivelor feminine la genitiv-dativ singular, dacă al doilea substantiv este la cazul genitiv, iar regentul la plural, atunci adjectivul feminin-neutru își precizează dependența după poziția alăturată față de substantiv:

F i r e l e frumoase *ale ierbii* ...
Firele **i e r b i i** frumoase ...

Dacă însă ambele substantive sînt de genul feminin, la singular, regentul în nominativ-acuzativ, iar determinantul

în genitiv, avînd în vedere marca distinctă a genitivului față de cazul regent, adjectivul poate fi distanțat:

„*Turnura* **elegantă** *a frazei lor învedera, prin contrast, asperitățile frazei noastre*".

(BLAGA, *Hronicul* ..., p. 141)

Comp. *Turnura frazei lor,* **elegantă,** *învedera* ...

Distanțarea impune o pauză izolantă.

b) Determinanții substantivali pot fi de construcții diferite: în genitiv și în acuzativ cu prepoziție. Locul mai apropiat de regent îl are totdeauna determinantul cu cea mai pregnantă funcțiune de identificare.

„*Eu nu strivesc* **c o r o l a de minuni** *a lumii*".

(BLAGA, P, p. 3)

Am citit **v o l u m u l de amintiri** *al lui Creangă.*

Plasarea genitivalului în urma prepozițională lui este favorizată de prezența articolului specific prin care se realizează acordul cu regentul, ceea ce are ca rezultat evitarea echivocului. Acest fapt face posibilă antepunerea genitivalului fără alterarea sensului:

a lumii c o r o l ă de minuni.

Prepozițională lul poate urma determinantul genitival dacă apare ca o determinare a întregului grup precedent:

„*Sonata lunii* **de Beethoven**
e însăși luna coborîtă pe pămînt".

(BLAGA, P, p. 303)

Determinantul pronominal este întotdeauna lîngă regent înaintea altor feluri de determinanți.

„*Pe* **j i l ț u l lui** *de piatră înțepenește drept*".

(EMINESCU, OA, I, p.102)

„**M o t i v e l e lui** *de a trăi păreau atît de numeroase și de bine întemeiate*".

(VIANU, SLR, p. 125)

„*Pe străzile îmbulzite de lume,* **t r u p u l ei** *uscat, acoperit de draperia roşie, nu-l mai zărisem*".

(GÎRLEANU, SA, II, p. 194)

„*... cîte tocuri nu-şi lăsară forma*
Pe **c o v o a r e l e-ţi** *bogate de Buhara?*"

(MINULESCU, V, p. 139)

Determinantul pronominal sau de natură pronominală chiar în topică anticipată sau centrată îşi păstrează locul lîngă regent:

„*Închis-am fericirea în strîmtul* **ei h o t a r**".

(PILLAT, P, p. 67)

„*Marea* **noastră j e r t f ă** *pentru cauza comună a dreptăţii n-a fost fără folos*".

(SADOVEANU, O, 19, p. 83)

c) În sintagmele plurmembre heterofuncţionale dacă apare un determinant care în mod obişnuit are loc fix înaintea regentului, pot fi create două tipuri de ordonări: *anticipată* sau *centrată*:

„**Atari rarisime f i i n ţ e** *spală păcatele celor răi, hrăpăreţi şi încuiaţi care-şi închipuie că moştenesc pămîntul şi se sting fără urmă*".

(CIPRIAN, S, I, p. 115)

„*... să apuce unul din dumneavoastră o* **aşa b u c ă ţ i c ă bună** *fiindcă vi se cuvine*".

(ISPIRESCU, B, p. 144)

„*Într-adevăr după* **alte vreo două s ă p t ă m î n i** *... plecarăm iarăşi spre Lancrăm*".

(BLAGA, *Hronicul* ..., p. 64)

„*... şi puteţi aştepta* **alte noi v r e m u r i bune** *în cea mai deplină linişte*".

(CĂLINESCU, CO, p. 43)

În topica anticipată, în șirul de determinanți, cel cu poziție fixă ocupă locul întîi, încadrînd între el și regent pe toți ceilalți, indiferent de natura lor morfologică.

„— *Ah,* **bietele** *mele* **r e f l e x e !**"

(VINEA, L, I, p. 314)

Dacă în șirul de determinanți apare unul cu loc fix în urma regentului, ordonarea poate fi *progresivă* sau *centrată*.

Și-a luat **p a n t o f i i gata de piele.**
. . . h a i n e l e gata ale bărbatului.
Și-a luat **trainicii săi p a n t o f i de gata.**

„*Atunci maestrul se silea să fie cît mai apropiat de noi și apărea ca un* **adevărat o m de lume**".

(ROSETTI, CA, p. 88)

În topică progresivă, postdeterminantul cu loc fix este plasat imediat lîngă regent și, după el, urmează ceilalți.

. . .r o c h i a de gata, cea roșie, a fetei.
. . . *ca un* **o m de lume adevărat.**

Determinantul adjectival la superlativ precedă regentul dacă acesta are unul sau mai mulți determinanți postpuși.

„*Un așa calendar, tipărit regulat, extrem de bine îngrijit, este* **cel mai puternic m i j l o c de ridicare** *a maselor*".

(SADOVEANU, O, 19, p.171)

„*Mecanismul psihologic al Vetei e de* **cea mai pură l i n i e clasică**".

(CONSTANTINESCU, S, II, p. 150)

„*Maestrul se simțea bine în mijlocul acestui tineret entuziast, care îi sorbea cuvintele și reacționa gălăgios la orice vorbă de spirit sau la* **cea mai mică a l u z i e ironică a conferențiarului**".

(ROSETTI, CA, p. 71)

Dacă superlativul determină întreaga sintagmă heterofuncțională, atunci apare postpus :

„Originalitatea criticului şi istoriografului enervează pe unii şi uimeşte pe alţii prin **însuşi c a r a c t e r u l e i cel mai izbitor ...“.**

(CONSTANTINESCU, S, II, p. 224)

Sintagmele verbului şi ale echivalenţilor săi

§ 96. Verbele ca regenţi pot avea unul sau mai mulţi determinanţi adverbali (circumstanţialele de tot felul).

După natura lor morfologică, determinanţii adverbali se grupează în două mari categorii:

a) adverbele propriu-zise,
b) alte părţi de vorbire adverbializate.

Verbul ca regent se poate prezenta în două ipostaze: ca TN sau ca D.

Pe lîngă constatarea că determinanţii unui TN sînt subordonaţi de gradul I, iar cei ai unui D sînt de gradul al II-lea, se poate observa că TN poate avea mai mulţi şi mai variaţi determinanţi. Ca TN, verbul îndeplineşte funcţiunea de predicat al propoziţiei.

§ 97. În principiu, în ordine obişnuită, determinanţii adverbali (circumstanţiali) ocupă, în propoziţia care are, pe lîngă S+P, şi alţi termeni nucleari, locurile de la sfîrşitul construcţiei. Expresia formală a acestei ordonări ar fi următoarea:

$$S+P+(O_1)+(O_2)+(K),\ D_1,\ D_2\ \ldots\ D_n$$

parantezele arătînd că poate fi prezent unul (oricare) dintre cei trei TN, sau doi, sau toţi trei. O astfel de schemă teoretică se realizează rar, dar ea este necesară ca un cadru general de discutare a posibilităţilor de ordonare a determinanţilor adverbali, faţă de termenii esenţiali ai propoziţiei.

Ion a trimis o carte interesantă prietenului său drept cadou, **astăzi, de ziua lui.**

Deşi astfel de propoziţii „pline“ sînt rare, principiul se păstrează în propoziţiile concrete:

„Maiorescu a atras rîsul sănătos **de partea lui“.**

(VIANU, SLR, p. 156)

„*Pumnul era foarte iubit de copiii români,* **pentru blîndețea** *și* **răbdarea** *lui ..., dar mai ales* **pentru** *acel* **patriotism** *prea cucernic pe care îl insufla tinerilor*".

(CĂLINESCU, VE, p. 59)

§ 98. Acest principiu general nu impune însă vreo regulă care să oblige pe vorbitorul de limbă română să plaseze totdeauna în același loc determinanții circumstanțiali. Cea mai mare parte dintre acești determinanți se bucură de o mare libertate în ocuparea unui loc în propoziție. Această mobilitate a lor se explică prin faptul că nu au vreo marcă specială, cum ar fi acordul, de pildă, care să creeze vreo confuzie cu privire la dependența lor. De aceea, în alegerea locului unui circumstanțial, vorbitorul ține seama numai de importanța pe care o are o împrejurare față de cealaltă. De aici, se desprinde ca singură regulă: *locul cel mai apropiat de verb exprimă cea mai importantă circumstanță.*

„*O cunoștință mai întinsă a operei eminesciene scade* **astăzi** *valoarea generalizării lui Gherea*".

(VIANU, SLR, p. 230)

„*Doru și Antonina se găsiră* **întîia oară într-un spațiu** *imens, cu totul gol de înfățișarea altor oameni*".

(GALACTION, OA, IV, p. 200)

Anumite verbe cer precizări, în special de timp și loc, și, de aceea, acești determinanți apar imediat lîngă verb, distanțînd, prin aceasta, chiar termenii nucleari.

„*Mihai Eminescu s-a născut* **la Botoșani, în ziua de 15 ianuarie 1850,** *ca fiu al căminarului Gheorghe Eminovici* ..."

(VIANU, SLR, p. 208)

În astfel de împrejurare, s-a acordat mai mare importanță locului și după aceea precizării de timp, dar pozițiile pot fi schimbate fără nici un fel de restricție.

„*Iacob Negruzzi îl caută după* **puțin timp la Viena, în cafeneaua** *studenților români*".

(IBIDEM, p. 210)

§ 99. În ceea ce privește existența a doi sau mai mulți determinanți care exprimă aceeași circumstanță, este plasat mai aproape de verb cel care are un caracter mai larg, după care urmează cei care aduc precizări. (Cf. *supra*: *la Viena, în cafeneaua* ...):

„*Am fost cu Frăsinica* **sus în poienile** *singuratice și înfiorate de croncănitul corbilor*".

(GALACTION, OA, IV, p.130)

Chiar termenii nucleari (O_1 și Np) pot fi distanțați de predicat prin interpunerea unor determinanți circumstanțiali, dacă împrejurarea exprimată de aceștia interesează în mai mare măsură.

„*Mama va învinge* **totdeauna și-n toate împrejurările e l e m e n t e l e** *vrăjmașe nouă și așezărilor noastre*".

(BLAGA, *Hronicul* ..., p. 32)

„*Epitetul eminescian nu va fi* **niciodată** *c o n v e n ț i o n a l. El va avea* **totdeauna o d e o s e b i t ă p u t e r e** *individualizatoare* ..."

(VIANU, SLR, p. 226)

„*Eminescu era,* **în mod romantic, u n b u n t o v a r ă ș** *de intimitate prin înfățișarea sa tipică de poet și prin însușirea de a declama versuri cu multă simțire*".

(CĂLINESCU, VE, p. 266)

§ 100. Evidențiere mai puternică primește circumstanțialul plasat la începutul propoziției. Începerea propoziției cu un circumstanțial nu impune inversarea locului între S și P, fiind posibile ambele situații:

„**Dimineața, Ț u g u r l a n** *se trezi ca totdeauna liniștit și odihnit*".

(PREDA, M, I, p. 237)

„**Undeva** *pe cîmp*
a m u r i t *fratele vînt*".

(BLAGA, P, p. 117)

„De uimire s u r o r i l e *abia se desmeticiră*".

(PREDA, M, I, p. 234)

„La geam s e i v e ş t e *faţa albă a zilei de iarnă*".

(Pavel DAN, S, p. 113)

„De meserie, g u ş a ţ i i *erau olari*".

(BLAGA, *Hronicul* ..., p. 52)

„Alături de estetician s t ă *criticul literar*".

(VIANU, SLR, p. 156)

§ 101. Determinantul circumstanţial este mai puternic pus în evidenţă cînd distanţează termenii nucleari S şi P sau constituenţii sintagmoidului predicativ:

„*Purtarea lui Eminescu* **în** *această* **împrejurare** *fu din cele mai ciudate*".

(CĂLINESCU, VE, p. 194)

„— *şi aceştia au fost* **oricînd** *şi* **oriunde** *cei mai numeroşi* —..."

(IORDAN, SA, p. 5)

§ 102. Încadrarea configuraţiei [S+P] de către determinanţii circumstanţiali este un procedeu des întîlnit în scrierile cu caracter descriptiv-narativ.

„**În apa** *iezerului prundul se desluşea* **ca-n aer**"

(BLAGA, *Hronicul* ..., p. 63)

„**În dimineaţa** *aceasta poetică de april, am ieşit* **într-o dumbravă** *de la marginea oraşului*".

(SADOVEANU, O, 19, p. 193)

„**Toamna,** *lăncrănjenii porneau,* **în scîrţîitul** *osiilor, cu carele de varză, la oraş*".

(BLAGA, *Hronicul* ..., p. 42)

§ 103. Ceea ce s-a discutat pînă acum scoate în evidenţă o primă caracteristică a limbii române în folosirea circumstanţialelor: libertatea de a le plasa, în propoziţie, în locul care favorizează intenţia comunicativă a vorbitorului.

§ 104. De această mare libertate în ocuparea oricărui loc în propoziţie nu se pot bucura în totalitatea lor cuvintele care exprimă un circumstanţial. În primul rînd, adverbele care pot să-şi schimbe clasa morfologică trebuie să-şi precizeze funcţiunea sintactică după natura regentului. Astfel, adverbe ca *repede, bine* etc. pentru a exprima modalul *trebuie să stea lîngă verb,* ca să nu fie considerate determinante adnominale :

A sărit **repede** *în apa rîului.*

dar :

A sărit în apa rîului **repede**.
A sfătuit-o **bine** *pe această fată.*

dar :

A sfătuit-o pe această fată **bine**.[1]

Chiar şi unele construcţii cu prepoziţie îşi precizează funcţiunea după poziţia pe care o ocupă.

„*Eminescu ştia* **de acasă** *slova chirilică*".

(CĂLINESCU, VE, p. 61)

faţă de :

... *ştia slova chirilică* **de acasă**[1].

Dacă, în situaţiile discutate, exprimarea orală ar putea evita ambiguitatea prin intonaţie şi pauze, în scris însă numai poziţia arată care este regentul şi deci care este funcţiunea determinantului.

§ 105. În afară de această condiţie de natură funcţională, care precizează locul determinantului adverbal, sînt şi unele condiţii legate de natura însăşi a determinanţilor, ce le impun un *loc fix* faţă de regentul verbal. Intră în această categorie, în primul rînd adverbele care prezintă, din punct de vedere semantic, un grad mai mare de abstractizare.

[1] În aceste situaţii, ar putea fi invocată posibilitatea izolării prin virgulă. Ni se pare însă că nu se înlătură total ambiguitatea.

Adverbele relativ-interogative au loc fix înaintea verbului, la începutul propoziției subordonate sau al interogativei independente, ori al exclamativei.

„*Iar în umbra odăilor, fără s-o văd, simțeam pe fața bătrînului,* **cum u m b l a** *robotind, tăcută și încovoiată*".

(SADOVEANU, O, 19, p. 206)

„**Cînd a m v ă z u t** *că nu înțeleg mai nimic din sutele de pagini, m-am simțit rușinat și indignat de tembelismul meu*".

(GALACTION, OA, IV, p. 61)

„*Tinerețe,* **cum a m ă g e ș t i** *nădejdile,* **cum s e c i** *puterile,* **cum s t î m p e r i** *și* **p o t o l e ș t i** *avînturile*".

(GÎRLEANU, SA, II, p. 182)

Adverbele relativ-interogative pot fi distanțate de verb prin alți termeni ai propoziției, dar își păstrează poziția de antepunere:

„**Cînd** *cineva* **d e s c r i e** *natura prea deșănțat ... se zice că avem de-a face cu metoda naturalistă*".

(CĂLINESCU, CO, p. 143)

§ 106. Loc fix, înaintea verbului, au și adverbele cu funcțiuni de circumstanțial modal: *cam, mai, prea, și, tot,* care, după cum s-a văzut (*supra* § 58), pot disloca apartenenții de pivoți în sintagmoizii verbali:

„*Cînd* **n u mai a r e** *grija pînii, simte omul nevoia cărții*".

(SADOVEANU, O, 19, p. 57)

„... *se prinde în joc lîngă o fată, care chitește că i-***a r cam v e n i** *la socoteală* ..."

„... *cît îi de bună și blajină,* **tot a r e** *o coastă de drac într-însa* ..."

(CREANGĂ, p. 181, 184)

„*Negruzzi* **a mai s t a t** *vreo săptămînă în Viena*"

(CĂLINESCU, VE, p. 162)

§ 107. Determinantul circumstanțial de relație, construit cu locuțiunile prepoziționale: *cît despre, cît de, cît pentru,* are, de asemenea, loc fix — înaintea regentului:

„**Cît de Parnas,** *îl cam uitasem*
Și nu-l mai cercetam defel".

(BENIUC, p. 182)

Cît despre cele spuse, *nu mai este nimic de adăugat.*
Cît pentru voi, *n-am nici o îndoială că veți reuși.*

§ 108. O discuție aparte este necesară cu privire la poziția determinantului cu dublă subordonare: adnominal-adverbal (elementul predicativ suplimentar). GA socotește *Eps* ca o parte secundară de propoziție situată la limita cu părțile principale prin asemănarea cu Np. Dar *Eps* cumulează caracteristici și de determinant adnominal, și de determinant adverbal, deoarece se subordonează, în același timp, și unui verb, și unui substantiv (sau echivalent). Apropierea lui de Np, exprimat prin adjectiv, se evidențează prin acord. Se deosebește însă de Np, după natura verbului regent, care are sens lexical deplin.

„*Îmbătată,* paserea se asculta *singură*".

(GÎRLEANU, SA, II, p. 78)

În topica obișnuită (S+P+*Eps* sau P+O_1+*Eps* sau O_1+P+*Eps*), *Eps*, fie că se referă la S, fie că la O_1 (O_2, Ag), ocupă locul de după verb.

„Turnurile *castelului* se ridicau **brune** *înspre albastrul cerului*".

(A. MANIU, *Versuri în proză*, p. 110)

„Acestea le-am auzit *mai deunăzi* **povestite** *de către un măcăleandru unui scatiu*".

(GÎRLEANU, SA, II, p. 73)

După cum se observă, *Eps,* ocupînd locul din urma verbului, se poate prezenta în secvență continuă cu verbul:

„Stoguri *de tufănică* stau **albe** *pe lîngă castanii scuturați*".

(GALACTION, OA, IV, p. 21)

sau discontinuă:

„*Dimineața*, **Ț u g u r l a n   s e   t r e z i** *ca totdeauna* **liniştit** *şi* **odihnit**".

(PREDA, M, I, p. 237)

Antepunerea față de verbul regent are două aspecte:

— precedînd verbul-predicat, *Eps* schimbă locul cu S:

„*Prin liniştea ferestrelor boltite*
Înfiorată a t r e c u t o r a z ă".

(GOGA, O, I, p. 130)

— precedînd verbul-predicat, S își păstrează locul, dar în acest caz, *Eps* se prezintă nearticulat și izolat. (Cf. **Îmbătată, p a s e r e a   s e   a s c u l t a** ...)

Exprimarea *Eps* prin adjectiv de proveniență gerunzială este posibilă numai în urma verbului:

„*Ea* **î n c h i d e surîzîndă** *lungi genele ei plînse*".

(EMINESCU, OA, II, p.88)

Dacă termenul nominal regent este O_1 și acesta este plasat în urma verbului, atunci *Eps* poate sta în urma lui O_1:

„— *Doamne, coniță, frumoasă mai sînteți! făcu Ileana în extaz, aducîndu-i halatul şi văzînd*-o **goală-goluță**".

(REBREANU, R, II, p. 96)

„*Era începutul toamnei, plecasem şi o lăsasem* **p e   b u n i c a   singură**".

(GÎRLEANU, SA, II, p. 139)

În acest din urmă exemplu, poziția și acordul favorizează analiza ca determinant adnominal (atribut), dar contextul ne ajută să observăm că avem a face cu un *Eps*. Nu este vorba de o anumită bunică — *cea singură* — în opoziție cu alta care n-ar fi singură, ci de bunica pe care nepotul prin plecare o lăsase *singură*, pentru că nu mai avea pe nimeni. (Cf. „plecasem și p e   b u n i c a   o lăsasem s i n g u r ă".)

În exemplul cu care am început acest paragraf s-a putut vedea poziția a două *Eps* care încadrează configurația [S+P]. Existînd posibilitatea ca *Eps* să apară multiplu, nu este obligatoriu să fie încadrată configurația de regenți, ci toți pot fi în topică descendentă (mai frecvent) sau în topică ascendentă. În această situație, două sau mai multe *Eps* sînt coordonate fie prin juxtapunere, fie joncțional:

„Statura lui s-a proiectat în zare,
Încovoiată, lungă, amărîtă
Ca un fantastic semn de întrebare".

(TOPÎRCEANU, p. 80)

„Coloana se deșiră **tăcută** *și* **blîndă**".

(SAHIA, p. 65)

§ 109. Aspectul verbal al *Eps* se realizează prin gerunzii neacordate. În această situație, *Eps* are *topică fixă,* adverbială, deoarece în această poziție gerunziul poate exprima clar această funcțiune sintactică.

„Toate aceste lighioane fugeau **ghemuindu-se** *și* **scîncind,** *ca sub spaima unui bici de foc*",

(GALACTION, p. 6)

„Să nu fie ochi să te vadă **plîngînd**".

(GOGA, O, I, p. 233)

În cazul coordonării gerunziului cu un adjectiv, valoarea de *Eps* este mai clară:

„**Titu Herdelea** *o urmă* **speriat** *și* **clătinînd** *din cap*".

(REBREANU, R, I, p.179)

Eps gerunzial, păstrîndu-și poziția postverbală, poate fi distanțat de verbul regent prin interpunerea altor termeni ai propoziției:

„În zadar o încredința că a văzut-o în răstimpul a cîtorva clipe **mergînd** *ca un om sănătos ...*"

(VINEA, L, I, p. 72)

Poziţia postverbală a *Eps* gerunzial fiind cea uzuală, scriitorii găsesc în schimbarea locului acestui termen al propoziţiei un procedeu de mare efect stilistic. În ordinea *Eps*+P+S, atenţia se concentrează asupra primului termen:

„**Lăcrămînd** *se stinge macul*".

(GOGA, O, I, p. 59)

Eps gerunzial, fie că precedă verbul, fie că-l urmează, trebuie să fie, neapărat, distanţat de termenul nominal regent, spre a se evita interpretarea lui ca atribut verbal invariabil.

„**Licărind** *o raz-atinge*
Geamul uşii de la tindă".

(GOGA, O, I, 56) (o r a z ă care licăreşte ...)

§ 110. Sintagmele heterofuncţionale care au ca regent un adjectiv sau o interjecţie nu pun probleme de topică, deoarece, în principiu, determinanţii acestora sînt postpuşi (Cf. **p l i n de visuri, r o ş u la faţă, n e g r u ca tăciunele; h a i repede, i a t ă la dreapta** etc.). Inversările posibile sînt rare şi poetice **(de visuri p l i n, la faţă r o ş (u); repede h a i)**. În cazul inversării ordinii în construcţiile comparative, determinantul ce leagă de regent prin prepoziţia *de*: **ca tăciunele d e n e g r u, sa varul d e a l b.**

§ 111. Raportul *referenţial* se realizează în sintagme de tip apozitiv. Referentul poate fi exprimat simplu sau sintagmoidal, precum şi dezvoltat, adică formînd o sintagmă heterofuncţională bi- sau plurimembră. În cazul în care referentul se prezintă ca o sintagmă, raportul referenţial faţă de termenul de referire se realizează prin regentul sintagmei referent.

Cei doi termeni ai sintagmei referenţiale sînt într-un anume fel homofuncţionali, dar referentul, exprimînd numai o sinonimie parţială, nu poate substitui totdeauna termenul de referire.

Din punctul de vedere al naturii constituenţilor, sintagma referenţială trebuie analizată atît cu privire la Tr, cît şi la R. Şase din cele zece clase de cuvinte pot îndeplini fie funcţiunea

Tr, fie pe cea a R : substantivul, pronumele, numeralul, adjectivul[1], verbul și adverbul.

Locul R, indiferent de natura lui morfologică, este, în exprimarea obișnuită, în urma Tr. Exemplificările, în special pentru R exprimați prin substantive și pronume, par aproape de prisos, fiind numeroase în orice gramatică. Notăm, totuși, cîteva structuri diferite, care ne sînt necesare pentru discuție :

„*... și nimeni, în adevăr, n-a supărat pe d-l Stavrache, afară de* **popa Iancu, volintirul,** *care venea din cînd în cînd ...*"

(CARAGIALE, p. 111)

„*Ar putea măcar să guste*
Dînsul, gingașul, *lăcuste?*"

(ARGHEZI, p. 187)

„*De la Ion Neculce și pînă la Creangă a curs* **vreme îndelungată: aproape două veacuri**".

(SADOVEANU, O, 19,p. 249)

„**O babă cocîrjită — trunchi de salcie veche** — *a ridicat o mînă sau poate o cîrjă, arătînd în amurg*".

(A. MANIU, VP, p. 82)

„*Că* **poeții, noi,** *ne tot trudim*
Cîte c-o petală pe chilim,
Zile-ntregi și tot nu izbutim".

(BENIUC, p. 224)

„*... filozofii socotesc pe Ziditor* **impasibil, adică nepăsător** ..."

(CĂLINESCU, CO, p. 115)

---

1. GA, II, p. 128, semnalează numai apoziția exprimată prin adjectiv substantivizat. În tratatul academic nu este sesizată posibilitatea că pot fi adjective atît *Tr*, cît și R.

A m u n c i, adică a produce, *este o necesitate vitală.*

„**A i c i, lîngă Ialomicioara,** *l-a ajuns într-o zi vestea*".

(GALACTION, O, I, p. 157)

A c o l o, departe, *se zărește muntele.*

După cum se poate observa, cei doi termeni ai relației, fie că sînt simpli, fie că sînt exprimați sintagmatic, nu-și pot schimba locurile, deoarece s-ar schimba, în acest caz, și funcțiunea lor : R ar deveni *Tr*, *Tr* ar deveni R.

Cînd R este construit cu un adverb explicativ *(adică, anume, deci)*, nu-și schimbă niciodată locul. Se cuvine să facem aici o remarcă, anume că în GA se specifică faptul că folosirea adverbelor explicative este caracteristică limbii vechi și celei populare[1]. Faptele contrazic această afirmație, deoarece în stilul științific și publicistic acestea sînt frecvent folosite :

(Philippide) „... *studia foarte amănunțit și preistoria limbii noastre,* **adică originile** *și* **starea** *ei dinaintea primelor monumente literare*".

(IORDAN, SA, p. 179)

„... *o artă întemeiată* **p e p l ă c e r e p u r ă, adică pe hedonism,** *ar fi esențialmente anostă*".

(CĂLINESCU, CO, p. 147)

§ 112. Antepunerea referentului substantival, față de termenul de referire, este posibilă în limba română. E drept că inversiunea aparține stilului poetic, în versuri sau în proză. GA dă un singur exemplu :

„**Liră de argint, S i h l e a n u** — *Donici cuib de-nțelepciune*".

(EMINESCU, O, I, p. 31)

dar procedeul este folosit și de alți scriitori :

„*Pe crucea de lîngă jgheabul de salcie, a căzut,* **bucată moale de întuneric, o b u f n i ț ă** *uriașă, clipind stele*".

(A. MANIU, VP, p. 71)

---

[1] Vol. II, p. 129.

„**Licențiat al Facultății de teologie din Cernăuți, c a t i h e t u l** *a ascultat jalba duhovnicește, dar ezită să-mi curme limbuția luministă prin măsuri mai drastice*".

(BLAGA, *Hronicul* ..., p. 82)

„**Om al civilizației moderne, e l** *caută s-o dezvolte în țara noastră, atît prin criticile, cît și prin realizările lui constructive.*"

(VIANU, SLR, p. 199)

Exemplele confirmă afirmația că referentul substantival poate fi antepus numai dacă este nearticulat. Incontestabil, inversiunea are valoare stilistică, dînd exprimării o oarecare solemnitate (uneori emfatică).

Antepunerea, combinată cu dislocarea, mărește expresivitatea exprimării :

„*Acum* — **omidă neagră** — *spre poama lui se suie,*
Tîrîș, **u n t r e n** *de marfă pe-al Argeșului pod*".

(PILLAT, P, p. 69

ORDINEA CONSTITUENȚILOR ÎN CONFIGURAȚII

§ 113. Configurația [S+P] constituie baza oricărei propoziții complete, coincizînd, în cazul verbelor monovalente, cu structura propoziției binome (cf. *supra* § 24). Importanța grupului *subiect+predicat* a fost recunoscută, în sintaxa propoziției, atît de gramatica tradițională, cît și de cea structurală. De aceea, despre poziția celor doi termeni s-a scris foarte mult. Din dorința de a evita unele repetări, ne mai rămîn puține lucruri de spus. Dintre acestea, unele sînt necesare pentru a da unitate cercetării noastre, altele au fost insuficient precizate, iar unele aspecte n-au intrat în atenția cercetătorilor anteriori. (Cf. poziția subiectului reluat, subiectului izolat, subiectului cantitativ[1].)

---

[1] V. ȘERBAN, *Curs practic de sintaxă a limbii române*, 1964, p. 84—86. Vezi și *Sintaxa limbii române — curs practic —* 1970, p. 130—132.

§ 114. Pentru a fi analizată ordinea în care apar cei doi termeni ai nucleului propoziției, au fost formulate trei probleme[1]:

1. care este mecanismul inversiunii?

2. care va fi efectul dacă un alt membru al propoziției ocupă locul subiectului?

3. care va fi efectul dacă locul subiectului este vid? la care, noi am adăuga întrebarea referitoare la unele construcții specifice limbii române: care sînt consecințele apariției în propoziție a unui subiect reluat, izolat sau cantitativ? În sfîrșit, va trebui observat și mecanismul dislocărilor posibile între S și P.

§ 115. În TD, structura acestei configurații este [S+P]. Cei doi termeni pot fi alăturați sau distanțați, adică AB sau A—B. Vom considera distanțare numai interpunerea altui termen nuclear sau a unui determinant adverbial care nu ocupă în mod obișnuit acel loc.

„**Cocoșii cîntau** *a ziuă*" (topică alăturată).

(A. MANIU, VP, p. 84)

dar:

Cocoșii *a ziuă* **cîntau** (topică distanțată).

Dacă S are unul sau mai mulți determinanți postpuși, nu se consideră distanțat de P, deoarece exprimarea sintagmatică a unui termen se consideră ca o unitate:

„**O nouă nefericire familială** *încețoșează în această vreme sufletul lui Eminescu*".

(CĂLINESCU, VE, p. 201)

Nici reflectantul antepus predicatului nu este considerat ca o distanțare față de subiect, deoarece acolo este locul lui obișnuit:

„*Filipache* **o** *distinse pe Antonina de departe*".

(GALACTION, OA, IV, p. 199)

[1] Kund TOGEBY, *op. cit.*, p. 81.

Dislocarea între S—P poate fi produsă în diverse chipuri:

— printr-un vocativ:

„*Foamea,* **frate,** *e mare meşter bucătar*".

(SADOVEANU, RPI, II, p. 19)

— printr-un alt termen nuclear:

„*Trecutul şi-amintirea* **tot gîndul mi-*l*** *încarcă*".

(PILLAT, P, p. 144)

— printr-o propoziţie incidentă:

„*Românul,* **se ştie,** *e născut poet*".

(SADOVEANU, O, 19, p. 162)

Dislocarea produce o stare de tensiune, de aşteptare, mărind curiozitatea receptorului. După rostirea subiectului este aşteptat predicatul, care, se ştie, spune ceva despre subiect. Or, prin crearea acestei „pauze", interpunerea altui termen al propoziţiei sau apariţia unei incidenţe, sînt subliniaţi, scoşi în evidenţă atît subiectul, cît şi predicatul.

§ 116. În limba română există posibilitatea de a se formula propoziţii fără exprimarea subiectului, acesta putînd fi: *inclus, subînţeles, nedeterminat* sau *inexprimabil*[1]. În astfel de cazuri nu se pun probleme de topică în configuraţia [S+P]. Rămîne de precizat numai cine poate ocupa, în cadrul propoziţiei, locul care, obişnuit, era al subiectului.

Propoziţia poate începe chiar cu predicatul:

„**Rîdea** *cu ochii închişi, ca felinele*".

(VINEA, L, I, p. 222)

„**Nu cerea** *de la nimeni, dar nici nu da cuiva*".

(CIPRIAN, S, I, p. 196)

---

[1] Am propus această denumire pentru absenţa subiectului pe lîngă verbele impersonale, *Curs practic de sintaxă ...*, p. 81–82.

sau cu un alt termen al propoziţiei :

„**Romanţa** *primă*
Voi scri-o-n gustul florentin".

(MINULESCU, V, p. 21)

„**Întîi** *am văzut-o pe ea*".

(GÎRLEANU, SA, II, p. 226)

şi în acest caz, predicatul îşi păstrează locul.

Construcţiile cu subiect nedeterminat sau inexprimabil se conformează aceloraşi reguli :

„*Dacă* **vrei,** *poţi*".

(ZANNE, p. 489)

„*Cu răbdarea*
Treci *şi marea,*
Dar cu răul
Nici pîrăul".

(IBIDEM, p. 473)

„**Plouase** *în ajun şi Lisa aducea valuri tulburi*".

(SADOVEANU, MC, p. 12)

„... *acuşi* **se face ziuă**!"

(CREANGĂ, p. 102)

§ 117. În cazul absenţei materiale a subiectului (căci, din punct de vedere logic, orice propoziţie are un subiect „gîndit"), nu se produce nici o schimbare structurală în restul propoziţiei, iar locul obişnuit al subiectului poate fi ocupat, datorită mobilităţii termenilor, de oricare alt constituent. De bună seamă, termenul aflat în această poziţie cîştigă în importanţă prin punerea sa în evidenţă.

§ 118. În TI, configuraţia de bază a propoziţiei se poate prezenta ca [P+S] în cele două ipostaze : BA şi B—A.

Inversiunea, în general, se produce în scopul evidenţierii, dar sînt şi situaţii cînd reprezintă legătura de continuitate contextuală :

„*Tocmai în ăst an* **se pusese** *o iarnă grea.* **Trosneau** *pomii în grădină*".

(DELAVRANCEA, p. 98)

„*Îmi* **place** *această strădanie de a lămuri enigmaticul suflet omenesc*".

(GALACTION, OA, IV, p. 75)

O negare puternică aduce totdeauna pe primul loc predicatul negativ :

„**Nu recunosc** *aşa ceva.* **Nu există** *talent.* **Nu există** *decît inteligenţă, muncă şi stăruinţă*".

(SADOVEANU, O, 19, p. 106)

Configuraţia [P+S] poate apărea nu numai la începutul propoziţiei, ci şi în interiorul sau la sfîrşitul ei :

„*Lui Nicoară i* **s-a zbătut inima** *în piept*".

(SADOVEANU, RPI, II, p. 333)

În plasarea configuraţiei inversate la sfîrşitul propoziţiei se observă o gradare a creşterii interesului. Aşezarea subiectului la încheierea propoziţiei îl face să fie aşteptat cu nerăbdare, cu interes deosebit :

„*Deasupra minţii lui de poet şi cugetător străjuie* **eternitatea**".

(VIANU, SLR, p. 301)

§ 119. Unele inversiuni [P+S] sînt condiţionate. Prezentîndu-se totdeauna în aceeaşi ordine, s-au gramaticalizat, fără să-şi piardă, în toate cazurile, expresivitatea.

Avem în vedere, în primul rînd, propoziţiile intercalate sau postpuse, care cuprind verbul de declaraţie, în vorbirea directă :

„— *Da* — **răspunse** *Cosmin* — *îl cunosc, de doi ani* . . ."

(DELAVRANCEA, O, II, p. 139)

„— *La Socola!* strigă *dascălii cei mai tineri*".

(CREANGĂ, p. 74)

Sînt, apoi, inversiunile din basme, devenite aproape clişee: „A fost *odată o babă, bătrînă-bătrînă*".

(DELAVRANCEA, O, II, p. 50)

„Merseră *ei toată ziua* ..."

(ISPIRESCU, p. 159)

Construcţia inversă s-a impus în imprecaţii, blesteme şi injurii, care prin natura lor au un puternic caracter afectiv:

„*Baba a murmurat*:
— Pieri-*le*-ar *sămînţa* ..."

(SADOVEANU, RPI, II, p. 430)

„*Oltule, rîu blăstemat!*
....
Seca-*ţi*-ar *izvoarele*
Şi toate pîraiele ..."

(ALECSANDRI, Pp., p. 229)

Trebuie observat că odată cu inversiunea [P+S] şi sintagmoidul verbal îşi inversează constituenţii, iar între pivot şi apartenent se interpune O_2 exprimat prin pronume conjunct, fapt care permite folosirea infinitivului scurt. Altfel, ar fi necesară forma lungă a infinitivului:

secare-*ar izvoarele*
pierire-*ar sămînţa* etc.

Propoziţii optative de acest fel se pot construi şi cu modul conjunctiv. Şi în acest caz, predicatul precedă subiectul.

„Să-*i* arză *maţele cui a născocit vrajba între oameni!*"

(CIPRIAN, S, I, p. 155)

§ 120. O inversiune condiţionată, dar de un fel deosebit, prezintă configuraţia [P+S] cu subiect reluat. Specificul acestei construcţii constă în aceea că subiectul postpus predicatului este exprimat, de obicei, prin pronume de persoana a treia şi apoi este reluat imediat (foarte rar distanţat) printr-un substantiv care contribuie la precizarea pronumelui, care, se ştie, are un conţinut mai general, mai vag. Formularea propoziţiei în construcţii de acest fel caracterizează vorbirea populară şi familiară, avînd ca model : Vine el **tata**.

„*A veni* **el Drăguş** *la căuş*".

Astfel de construcţii se întîlnesc şi în opere literare, la scriitorii care folosesc exprimarea populară[1].

„*În sfîrşit mai strigă* **el capul** *cerbului, cît mai strigă* ..."
„... *ş-a da* **el spînul** *peste om vreodată*".

(CREANGĂ, p. 217, 218)

„— *He, hei! ştie* **el glonţul** *în carnea cui să intre*".

(GÎRLEANU, SA, II, p. 171)

Sînt posibile şi reluări prin pronume demonstrativ sau negativ, în aceleaşi condiţii de topică :

„*S-or sfîrşi* **ele** *şi* **aceste** *de la o vreme*".

(CREANGĂ, p. 213)

Nu vede **el nimeni** *cît munciţi*.

Mai interesantă, din punctul de vedere al topicii, se prezintă construcţia în care reluarea subiectului se face invers: subiectul se exprimă prin substantiv şi apoi este reluat prin pronume. În această împrejurare, predicatul apare încadrat de cele două exprimări ale aceluiaşi subiect : substantivul precedă, iar pronumele urmează :

---

[1] Cf. IORDAN, *Stilistica* ..., p. 270–272.

„**Harap Alb** *vede* **el** *bine unde merge treaba, că doar nu era din butuci*".

(CREANGĂ, p. 213)

„*Va să zică* **anii** *tot fură* **ei** *cîte ceva*".

(GÎRLEANU, SA, II, p. 195)

§ 121. Exprimarea subiectului prin substantive precedate de prepoziția *la* are valoare afectivă și exprimă ideea de cantitate[1]. Construcția aceasta este caracteristică pentru propozițiile exclamative și se prezintă numai în ordinea [P+S] :

Veniseră **la spectatori** ! — *sala plină.*

Subiectul cantitativ are și alte modalități de exprimare (substantiv precedat de pronumele relativ *ce* sau *ce de*[2] (*ce de-a*), dar în această formă își ocupă locul obișnuit [S+P] :

Ce de oameni *s-au adunat!*

§ 122. Cei doi termeni ai configurației [P+S] se prezintă obligatoriu în această poziție în propozițiile interogative formulate cu pronume sau adverbe interogative :

„*Ce vorbești* **tu**, *măi Bîrliba?*"

(SADOVEANU, ZC, p. 29)

Cînd vine **trenul** ?

„*Cum se numește* **mirele** ?"

(SADOVEANU, *Locul* ..., p. 190)

§ 123. Inversarea celor doi termeni poate fi combinată cu distanțarea. Interpunerea altor termeni între P și S are aceleași efecte ca cele discutate în § 115. Se poate observa însă și o evidențiere a termenului (sau termenilor) interpus (și) :

„**A crescut** *pe cerul de seară* **luna** *plină a primăverii*".

(SADOVEANU, O, 19, p. 133)

---

[1] Cf. GA, II, p. 91, b.

[2] Vezi explicații despre aceste construcții la G. IVĂNESCU, *Din sintaxa propozițiilor exclamative*, în „Omagiu IORDAN", p. 449—452.

Efectul așteptării se mărește cu cît materialul lingvistic interpus este mai numeros:

„... *Auzi doar rar*
Cum **sună** *și* **răsună,** *departe, în pădure,*
Auitor, a moarte — departe — **o secure".**

(PILLAT, P, p. 151)

§ 124. În cadrul topicii inverse a configurației [P+S], i se cuvine o discuție aparte construcției cu predicatul stării, care se prezintă sintagmoidal (ceea ce în terminologia curentă este predicat nominal format din copulă și nume predicativ adjectiv). Analizînd aceste construcții, pot fi observate două feluri de inversiuni:

— predicatul sintagmoidal precedă subiectul, iar constituenții sintagmoidului sînt neinversați:

„**E goală** *poiana,* **e gol** *și paharul*".

(PILLAT, P, p. 125)

— inversiunea configurațională este însoțită și de cea sintagmoidală:

„**Ușor nu e** *nici cîntecul*".

(BLAGA, P, p. 345)

„*Și* **ce mic, ce gol** *e visul meu!*"

(PILLAT, P, p. 138)

„**Interesantă** *și* **întrucîtva semnificativă** *este*[1] *legătura și prietenia lui cu scriitorii moldoveni, îndeosebi cu Alecu Russo și Alecsandri*".

(SADOVEANU, O, 19, p. 163)

Plasate la începutul propoziției și înaintea apartenentului verbal, adjectivele componente ale predicatului stării atrag cu deosebire atenția asupra lor și impun pe primul plan însușirea exprimată de ele.

---

[1] Să se observe acordul prin atracție!

Inversiunile sînt frecvente în propoziţiile nominale exclamative:

„— **Îndrăcită** *muiere!*"

(REBREANU, R, I, p. 179)

„**Admirabilă** *femeie maica Antonina!*"

(GALACTION, OA, IV, p. 75)

În absenţa subiectului, cei doi pivoţi adjectivali pot încadra apartenentul verbal, dînd naştere unui chiasm:

„**Cît de cuminte** *eşti şi* **bun**".

(GOGA, O, I, p. 134)

Şi dislocarea, în acest fel de configuraţie, poate fi realizată în două chipuri:

— fie prin interpuneri între componentul adjectival şi apartenentul verbal:

„**Maniac** *ca cei mai mulţi dintre etimologiştii de pe atunci* **nu era** *însă Eminescu*".

(SLAVICI, A, p. 37)

— fie prin interpuneri între predicatul sintagmoidal şi subiect:

„*Vai,* **ce tineri eram** *pe atunci şi* **eu**, *şi* **Aurel Athanasescu** *şi* **Ţancovici-Cosmin**, *şi* **V. Valentineanu!**"

(CIPRIAN, S, I, p. 105)

§ 125. Propoziţiile trinome, fiind cele mai numeroase, prezintă cea mai mare varietate de configuraţii cu cel de-al treilea TN obligatoriu. În cadrul acestor propoziţii, pot apărea, pe lîngă configuraţia nucleu, în funcţie de specificul de construire, următoarele configuraţii:

$[P+O_1]$, $[P+O_2]$, [P+Ag], [P+Sv], [P+K].

În topica uzuală, neutră, locul celui de-al treilea TN, oricare ar fi el, este în urma predicatului. De aceea, structura

propoziţiei trinome se aseamănă cu o balanţă cu braţe egale, în care P reprezintă punctul de echilibru. Aceasta duce la situaţia ca, în cazul celor mai multe inversiuni, P să-şi păstreze locul central, iar primul şi al treilea TN să-şi schimbe locurile între ei.

§ 126. Configuraţia [P+Ag], în construcţii pasive, reprezintă schema topicii directe:

Creaţia eminesciană **a fost interpretată** *diferit* **de numeroşi critici literari.**

Legătura contextuală, dar mai ales intenţia de reliefare pot aduce pe primul loc Ag.

De numeroşi critici literari a fost interpretată *diferit creaţia eminesciană.*

Inversiunea are ca efect reliefarea nu numai a agentului, ci şi a subiectului.

Dislocarea este posibilă în configuraţia [P+Ag] atît în TD:

„Luceafărul" **a fost inspirat,** *după cum se ştie,* **de basmul lui R. Kunisch**

cît şi în TI:

De basmul lui R. Kunisch, *după cum se ştie,* **a fost inspirat** *„Luceafărul"*

§ 127. Configuraţia [P+Sv], în această ordine, din cauza frecvenţei mari, reprezintă TD, neutră:

„Voi, pierduţi în gînduri sînte, **convorbeaţi cu idealuri".**

(EMINESCU, OA, I, p. 40)

Inversiunea este mai des întîlnită în propoziţii cu subiect inclus:

Cu Ion discut *deseori probleme interesante.*
Cu mine te poţi înţelege *uşor.*

Regulile de ordonare a sociativului în propoziţie depind atît de caracterul verbului-predicat, cît şi de felul în care sînt realizaţi S sau O_1. Pot fi identificate următoarele situaţii:

1° Dacă verbul-predicat exprimă o acţiune (activă sau reflexivă) cu caracter reciproc, subiectul exprimat precedă, iar sociativul urmează verbul:

„Şi noi **monahii** t r ă i m *în prietenie* **cu dînşii".**

(SADOVEANU, NP, p. 145)

„**Eu** m-a m c e r t a t **cu tine** ..."

(REBREANU, R, II, p. 143)

2° Cînd legătura dintre sociativ și subiect e mai strînsă, Sv se așază imediat după S, înaintea lui P :

„Strămurare și **cu ai lui** *i*-a p r ă v ă l i t *pe toți fără nici o cruțare..."*

(SADOVEANU, NP, p. 146)

3° Sociativul lui O_1 se poate construi fie imediat lîngă acesta, cînd este exprimat prin substantiv[1] :

„... *iar de atunci, în post, nu mai mănîncă nimeni r i d i c h i* **cu fasole,** *toată lumea mănîncă f a s o l e* **cu ridichi**".

(CARAGIALE, p. 170)

fie distanțat, înainte sau în urmă, față de O_1, dacă acesta este un pronume conjunct :

T e-*am chemat* **împreună cu Ionel.**

„**Cu douăzeci** *deodată-n car*
La groapă m ă *vor duce*".

(COȘBUC, OA, I, p. 37)

§ 128. Configurația [P+K] apare mai rar în propoziția trinomă. Se înțelege că într-o astfel de propoziție funcțiunea de identificare se referă la subiect. În TD, K urmează predicatul :

„*Măria-sa* n u v i n e **domn** *din mila ismailitenilor păgîni* ..."

(SADOVEANU, NP, p. 131)

Antepunerea față de P creează o dislocare în configurația nucleu :

„... *eu,* **ca mamă** *și* **prietenă,** *m i-a m f ă c u t d a t o r i a* ..."

(VINEA, L, I, p. 104)

Inversiunea de acest fel are ca scop exprimarea manifestă a identificării imediate a subiectului. Insistența asupra cali-

[1] Deoarece GA nu discută aparte topica acestui termen al propoziției, noi am făcut o descriere detaliată în *Curs practic de sintaxă a limbii române*, 1964, p. 165.

tății exprimate de K poate să-l aducă pe acesta chiar înaintea configurației [S+P].

Cf. ... **ca mamă** *și* **prietenă**, *eu mi-am făcut datoria* ...

§ 129. În TD, configurația cu O_1 se constituie după expresia [P+O_1]:

„*Silion* **oferi țigări**".

(VINEA, L, I, p. 141)

În propozițiile variante, cînd P are determinanți, aceștia distanțează pe O_1:

„*O nouă nefericire familială* **încețoșează** *în această vreme* **sufletul** *lui Eminescu*".

(CĂLINESCU, VE, p. 201)

„*Turnura elegantă a frazei lor* **învedera**, *prin contrast*, **asperitățile** *frazei noastre*".

(BLAGA, *Hronicul* ..., p. 141)

„*Fiecare ,acolo unde a fost chemat, și*-**a îndeplinit** *cu tot sufletul și cu toată rîvna* **datoria**".

(SADOVEANU, O. 19, p. 123)

Inversiunea subiectului în configurația sa creează dislocarea lui O_1 față de P:

„*Cînd nu mai are grija pîinii,* **simte** *omul* **nevoia** *cărții*".

(SADOVEANU, O. 19, p. 57)

§ 130. Existența în limba română a unor verbe ca: *a anunța, a asculta, a examina, a întreba, a ruga, a sfătui,* care se construiesc cu două obiecte directe (O_1O_1'): al persoanei și al lucrului sau al acțiunii, scoate în evidență necesitatea urmăririi ordonării acestor termeni (cf. *supra* § 34).

Cînd obiectul direct al persoanei se exprimă prin pronume conjunct, acesta precedă totdeauna predicatul, iar cel al obiectului îl urmează.

În acest fel de configurații complexe, în TD, P apare încadrat de cei doi O_1.

„— *Mă rog, domnule căpitan, nu* **te**-*am întrebat* **nimic**".

(BRĂESCU, OA, I, p. 136)

Profesorul de matematici **m**-*a învățat* **calculul** *algebric.*

Dacă O_1 al persoanei este exprimat prin substantiv, atunci ambele (O_1 și O'_1) urmează predicatul.

Mama învață **pe copil a vorbi.**

§ 131. Specificul construirii lui O_1, în limba română, prin reflectare (cf. *supra* § 37 și 38) pune problema ordonării reflectantului. Cînd avem în vedere TD, reflectantul precedă predicatul, iar obiectul îl urmează

$$Ø_1+P+O_1,$$

realizîndu-se schema generală a anticipării :

„*Filipache* **o** *distinse* **pe Antonia** *de departe*".

(GALACTION, OA, IV, p. 199)

„**L**-*a dat* **pe Cănuță** *la un băcan*".

(CARAGIALE, p. 67)

Această ordonare, în care predicatul este încadrat de materialul lingvistic ce exprimă pe O_1 și pe $Ø_1$, reprezintă cazul general, și cel mai frecvent. Există însă și construcții condiționate în care atît obiectul direct, cît și reflectantul sînt plasați în urma predicatului[1].

Acest tip de ordonare este impus de două condiții :

1° predicatul să fie la un timp compus, iar reflectantul să fie pronumele conjunct, feminin singular :

„*Întîi am văzut*-**o pe ea**"

(GÎRLEANU, SA, II, p. 226)

---

[1] Condițiile anticipării le-am expus, pe larg, în *Sintaxa limbii române — curs practic —*, EDP, 1970, p. 217–218.

2° predicatul să fie la imperativ:

„*Ascultă*-**mă pe mine,** *domnule, păstrăvul nu e de mîncat de viu* ..."

(Camil PETRESCU, UN, p. 161)

§ 132. Plasarea obiectului direct înaintea predicatului dă naştere reflectării prin reluare[1].

Această inversiune cere ca ambele exprimări ale lui O_1 să se plaseze înaintea predicatului

$$[O_1+Ø_1+P]$$

cu respectarea strictă a cerinţei ca reflectantul să fie totdeauna lîngă P. Această cerinţă se respectă fie că O_1 şi $Ø_1$ sînt în secvenţe continue:

„**Pe ţăran îl** *cuprinse un fel de milă amestecată de dispreţ* ..."

(Pavel DAN, S, p. 311)

„**Pe mine mă** *căuta*".

(GÎRLEANU, SA, II, p. 173)

Pe mama o *revăd adesea cu ochii amintirii*...

fie că sînt în secvenţe discontinue, de cele mai variate realizări:

„**Pe iarnă** *n*-**o** *mînîncă niciodată lupul!*"

(SADOVEANU, O, 19, p. 232)

„**Adevărul** *numai noi, oamenii,* **îl** *ştim*".

(GÎRLEANU, SA, II, p. 77)

„**Pe Livadă** *vorbăria asta* (...) *acum* **îl** *plictisea*".

(Pavel DAN, S, p. 316)

O suită de obiecte directe antepuse este reluată printr-un singur reflectant, bineînţeles, la plural:

---

[1] Interesează aici numai reluarea obligatorie. Despre celelalte situaţii am relatat amplu în lucrarea amintită, p. 214—217.

„**Expediţii** *de vînătoare,* **întîmplări** *ale tinereţii,* **evocări** *din viforosul nostru trecut — Gane* **le-***a povestit cumpătat şi simplu,* **c-***un fel de dulce şi delicată prietenie pentru cititori*".

(SADOVEANU, O, 19, p. 110)

„**Cîntecul, lumina, taina, unda, -ntinsurile**-*albastre*
Noi **le** *ţinem, noi* **le** *strîngem, cei căzuţi, urîţi şi goi*".

(ARGHEZI, p. 50)

Posibilitatea încadrării lui P de către O_1 şi reflectantul său, în situaţia antepunerii, apare, de asemenea, condiţionată: dacă predicatul este exprimat printr-un timp compus, iar reflectantul prin pronumele conjunct, feminin singular:

„**Lucrarea** *am trimis-***o** *verişoarei mele cu rugămintea s-o ia la Bucureşti...*"

(BLAGA, *Hronicul* ..., p. 160)

„**Cămaşa** *răsfrîng-***o** *de mîneci*".

(GOGA, O, I, p. 30)

§ 133. Configuraţia $[P+O_2]$ este posibilă în propoziţii trinome numai dacă predicatul este exprimat prin verbe unipersonale ca formă şi impersonale ca întrebuinţare, precum şi prin formele impersonale ale unor verbe personale (Cf. *supra* § 26)

Cărţile acestea **o să trebuiască elevilor.**
Cinste deosebită **se cuvine luptătorilor** *pentru libertate.*
Armonia **place oricui.**

În astfel de propoziţii, TD este mai puţin uzuală decît TI.

Îmi trebuie *o carte.*
Ţi se cuvine *o răsplată.*
Ne place *natura.*

Cînd O_2 este plasat înaintea lui P şi este exprimat printr-un substantiv, printr-un pronume demonstrativ, nehotărît sau

relativ-interogativ (cu excepţia lui *cine*), precum şi prin formele întregi ale pronumelor personale (toate în dativ), reluarea este obligatorie:

„**Copilei îi** *place să-l vadă în preajma ei* ..."

(SADOVEANU, RPI, p. 169)

Acelora le-*am comunicat chiar eu.*

„**Tuturor li** *se urcase la cap revoluţia*".

(Camil PETRESCU, UO, II, p. 130)

„**Nouă ne** *trebuie persoane sănătoase*".

(GÎRLEANU, SA, II, p. 245)

Postpus apare O_2 în construcţii cu conţinut de „urare", „dorinţă" etc. sau în titlurile unor articole din presă cu caracter mobilizator, în care verbul lipseşte:

Salutări **tuturor!**
Cinste **fruntaşilor** *în muncă!*
Cale liberă **noului.**

§ 134. În propoziţiile tetranome şi pentanome sînt posibile următoarele configuraţii cu P:

$[P+O_1]$, $[P+O_2]$, $[P+K]$ şi $[P+Ag]$. Într-o propoziţie mai simplă, primele trei configuraţii pot coexista. Se înţelege că prezenţa agentului exclude ocurenţa obiectului direct, deoarece acesta, în construcţia pasivă, devine subiect.

În ce priveşte posibilitatea de ordonare a lui O_1, K sau Ag, atît în TD, cît şi în TI, nu este nimic deosebit de semnalat faţă de situaţiile din propoziţiile trinome.

Cu privire la O_2, în propoziţiile tetra şi pentanome, trebuie remarcat faptul că în TD acesta poate fi reflectat prin anticipare.

Anticiparea poate fi obligatorie:

— dacă O_2 este exprimat prin formele accentuate de dativ ale pronumelui personal sau prin pronume demonstrative:

„— *Spune-***mi** *acum tu* **mie** *dacă ai uitat datoria şi jurămîntul care ne leagă*".

(SADOVEANU, RPI, II, p. 304)

„. . . *scutește-l de atîta oboseală și dă-i și* **lui** *un dar* . . ."

(CARAGIALE, p. 52)

Le-*a dat* **acestora** *sfatul cel mai bun.*
I-*a spus* **celeilalte** *să nu mai aștepte.*

sau poate fi facultativă:

— dacă O_2 este exprimat prin substantive, nume de persoană (proprii sau comune), ori prin pronume nehotărîte și negative:

„*Dar acest lucru nu* **i** *se putea întîmpla* **lui Filimon**".

(Pavel DAN, S, p. 228)

dar și:

„*Tonul meu, fermitatea mea plac* **bătrînei vultănițe**".

(GALACTION, OA, IV, p. 201)

ca și:

Le-*am spus* **unora** *să aștepte.*
Nu **i**-*am spus* **nimănui** *secretul.*

față de:

Am spus **unora** *să aștepte.*
Nu am spus **nimănui** *secretul.*

§ 135. Avînd în vedere că oricare dintre TN: O_1, O_2, K, Ag realizează configurații cu același termen constant P și că în TD toți sînt plasați în urma acestuia, se pune problema ordonării acestora unul față de altul în relația cu P. (cf. *supra* § 30, a).

În TD, în mod obișnuit, O_1 precedă pe O_2:

„*Hagiul a vîndut* **lemn sfînt** *bătrînilor, babelor și văduvelor*".

(DELAVRANCEA, O, I, p. 189)

dar e posibil ca O_2 să preceadă pe O_1, dacă acțiunea este mai strîns legată de beneficiar decît obiectul ei:

„*Copiii de casă aruncă* **norodului** *firfirici subțiri și flori de primăvară*".

(A. MANIU, VP, p. 81)

În propoziţiile în care O_1 este articulat enclitic, antepunerea lui O_2 faţă de O_1 este obligatorie pentru a se evita echivocul dintre dativ şi genitiv[1]:

Ion sărută **bunicii** *mîna.*
(Comp. *Ion sărută* **mîna** *bunicii.*)

O_2 plasat înaintea lui O_1 poate fi distanţat de acesta prin interpunerea lui S inversat:

Şi se părură că-i luaseră **nefericitei** *ielele* **minţile**".

(GÎRLEANU, SA, II, p. 184)

În ordine obişnuită, complementul de identificare (K) al lui O_1 îl urmează pe acesta:

A primit multe cărţi **drept premiu.**

Păstrîndu-şi TD, în relaţia cu P (cf. *supra* § 30, a), K poate să preceadă pe O_1, dacă identificarea sau calitatea interesează în primul rînd.

Precedarea poate fi în secvenţă continuă:

„*Poezia clasică antică are* **ca** *principală* **formă** *de versificaţie:* **hexametrul**".

(SPERANTIA, *Iniţiere în poetică*, p. 42)

sau cei doi termeni pot fi dislocaţi:

„*Am avut* **chiriaşă,** *tot în odaia asta,* **o studentă**".

(CĂLINESCU, CO, p. 34)

Aceeaşi observaţie privitoare la interesul pentru identificare sau calitate este valabilă şi pentru antepunerea lui K faţă de Ag.

Poemul a fost analizat **de** *acest* **critic ca specialist**.

sau:

Poemul a fost analizat, **ca specialist, de** *acest* **critic**.

[1] Despre evitarea acestui echivoc, pe larg, în *Sintaxa limbii române — curs practic*, EDP, 1970, p. 376.

IV.
CONCLUZII

La încheierea cercetării noastre, datorită faptului că în fiecare secţiune şi în fiecare paragraf mai amplu am desprins concluzii parţiale, nu le vom mai relua pe acestea, ci vom încerca să le folosim pentru a evidenţia trăsăturile caracteristice ale limbii române, necesare într-un studiu de tipologie a topicii, precum şi pentru unele consideraţii finale.

TOPICA ÎN STUDIUL TIPOLOGIEI LINGVISTICE

Este incontestabil că modul de organizare a cuvintelor în propoziţie constituie unul dintre factorii cei mai de seamă în determinarea specificităţii limbilor.

Observarea şi descrierea tuturor posibilităţilor logice de ordonare a termenilor propoziţiei într-o limbă şi stabilirea unor reguli, prin generalizare (adică aflarea parametrilor), pot contribui la îmbogăţirea teoriei generale a topicii. Dar problema examinării posibilităţilor logice, adică a tipologiei, în topica propoziţiei este imposibilă fără cunoaşterea prealabilă a regulilor ordinii cuvintelor. Pentru ca regulile ordonării termenilor în propoziţie să poată servi tipologiei topicii este necesar să fie comparabile, să aibă elemente comune în diferite limbi. Într-adevăr, cum a arătat A. A. HOLODOVICI, dacă în gramatica A se spune „predicatul se află la sfîrşitul propoziţiei," în gramatica B „predicatul urmează după subiect", în gramatica C „subiectul precedă predicatul", iar în gramatica D „subiectul ocupă locul prim, complementul locul al doilea, predicatul locul al treilea, va fi imposibilă alcătuirea

unei tipologii a ordinii cuvintelor, din cauza acestor reguli incomensurabile[1].

Cerinţa cercetării tipologice a ordinii cuvintelor apare ca o preocupare a lingvisticii din secolul nostru, care a încercat să stabilească, mai riguros, unele reguli. Cu toate acestea nu putem nega existenţa unor elemente tipologice încă de la primele cercetări cu privire la topică. Astfel, H. WEIL (*op. cit.*) face numeroase comparaţii nu numai între limbile vechi şi cele moderne, dar şi între cele moderne cu structuri topice diferite. El sesizează o mare analogie între limbile chineză şi engleză în folosirea *construcţiilor ascendente* pentru complementele substantivului (în terminologia noastră *determinanţi adnominali*) şi a *construcţiilor descendente* pentru regimurile verbelor.

În caracterizarea limbilor, prin considerarea ordinii *determinat-determinant* ca logică, iar a celei opuse acesteia numai ca afectivă, s-au produs exagerări în încadrarea tipologică a limbilor. H. WEIL aminteşte pe A. L. DAVIDS, autorul unei gramatici a limbii turce, care elogiază ordinea cuvintelor în această limbă ca fiind logică şi dînd frazei demnitate şi expresivitate[2]. Prin aceasta, spune WEIL, se încalcă geniul (specificul — n.n.) unei limbi şi cu greu poate cineva crede că o altă ordine constituie o încălcare a logicii. Absolutizarea ordinii directe ca singura logică l-a putut duce la exagerări şi pe RIVAROL, care, în celebrul său *Discours sur l'Universalité de la langue française*, consideră că ceea ce deosebeşte limba franceză de limbile vechi şi de celelalte limbi moderne este, în primul rînd, ordinea directă, care ar reprezenta logica naturală a tuturor oamenilor. O astfel de teorie are însă un caracter prea absolut[3] şi contrazice tocmai logica. Ar însemna să clasificăm limbile, din acest punct de vedere, în *logice* şi *nelogice*, ceea ce ar constitui o aberaţie.

Gramaticii mai vechi n-au opus însă aceşti doi termeni în denumirea limbilor, ci aşa cum arată H. WEIL, care citează

---

[1] A. A. HOLODOVICI, *K tipologhii poriadka slov*, *Filologhiceskie nauki*, 1966, nr. 3.

[2] Henri WEIL, *op. cit.*. p. 50.

[3] Maurice GREVISSE, *op. cit.*, p. 129–130, n. 2.

înaintea sa pe BEAUZÉE şi BATTEUX[1], pentru preocupările lor cu privire la topică, limbile au fost împărţite în *limbi logice* sau *analogice* şi *limbi transpozitive* sau *inversive*[2]. Majoritatea gramaticienilor au considerat că numai limbile analogice au un model natural de construire a propoziţiei. În limbile analogice, sintaxa este cea care decide dispunerea cuvintelor în propoziţie. WEIL considera nesatisfăcătoare această clasificare, deoarece, într-un fel, se abate de la principiul logic pus de el la baza cercetării topicii. Autorul citat a împărţit limbile în două categorii, după criteriul posibilităţilor de dispunere a cuvintelor în propoziţie, în limbi cu *construcţie liberă* şi limbi cu *construcţie fixă* (*op. cit.*, p. 42). Libertatea în construcţie este privilegiul limbilor flexionare, iar absenţa afixelor flexionare şi a jonctivelor face ca limbile respective să aibă construcţii fixe. Între aceste două extreme se face o trecere treptată. Limbile se consideră ca avînd construcţie fixă sau liberă după gradul de apropiere de unul sau altul dintre aceste puncte extreme. Latina şi greaca au fost considerate ca singurele limbi cu construcţie într-adevăr liberă. Dar, mai tîrziu, în urma unor cercetări mai aprofundate, J. MAROUZEAU a putut afirma că „ordinea cuvintelor în latină este liberă, dar nu este indiferentă[3]".

Insuficienţa clasificării limbilor în cele două categorii : cu *topică liberă* şi cu *topică fixă* a devenit evidentă odată cu dezvoltarea studiilor speciale privitoare la ordinea cuvintelor şi a studiilor comparative. „À vrai dire, il n'existe pas une seule langue où l'ordre des mots soit absolument libre, et inversement il n'en est pas une où l'ordre des mots soit fixe immuablement[4]".

Trebuie amintită lucrarea paterului W. SCHMIDT, care pune pentru prima dată probleme de tipologie sintactică, pe care o interpretează ca tipologie a topicii. Deşi autorul [5]era unul

---

[1] BEAUZÉE, *Grammaire générale*, Paris, 1767 ; BATTEUX, *Traité de la construction oratoire*, 1763.

[2] H. WEIL crede că denumirile acestea au fost date de abatele Girard (*op. cit.*, p. 41).

[3] *L'ordre des mots dans la phrase latine*, I, 1922, p. 1.

[4] J. VENDRYES, *op. cit.*, p. 167.

[5] P. W. SCHMIDT, *Die Sprachfamilien und Sprachenkreise der Erde*, Heidelberg, 1926.

dintre reprezentanţii de seamă ai *şcolii etnologice* şi, ca atare, are numeroase interpretări eronate, prin latura descriptivă a lucrării sale şi prin introducerea cercetărilor tipologice în ordinea cuvintelor în diferite limbi, merită să ne oprim atenţia asupra criteriilor propuse. W. SCHMIDT are în vedere cinci tipuri de sintagme binare, care sînt cercetate în funcţie de poziţia termenilor unul faţă de celălalt. Discuţia este purtată în termenii sintaxei tradiţionale şi se ocupă de: 1) locul atributului în genitiv; 2) locul atributului posesiv; 3) locul atributului calificativ; 4) locul complementului direct; 5) locul subiectului pronominal faţă de predicat. După părerea autorului citat, genitivul are o importanţă primară[1] în construcţia propoziţiei, iar poziţia lui are preponderenţă asociativă mai mare decît acuzativul.

Unele explicaţii date prin apartenenţa la rase sau la cercul de cultură se îndepărtează de la criteriile ştiinţifice.

În termenii unei sintaxe structurale, realizează o clasificare tipologică a limbilor, bazată numai pe caracteristicile topicii, lingvistul francez L. TESNIÈRE. Pentru acest autor, limbile se grupează în două mari categorii, după tipurile de topică: 1) cele care plasează determinantul înaintea determinatului au *ordine centripetă,* iar 2) cele care plasează determinantul în urma determinatului au *ordine centrifugă.*

Lingvistul francez citat observă că în cadrul fiecărei categorii de topică există, de fapt, două subgrupe: *accentuată* şi *atenuată*[2]. Aşadar, categoriile de limbi după tipologia topicii sînt următoarele:

1) limbi centripete / *accentuate (accusé)*
\ *atenuate (mitigé)*

2) limbi centrifuge / *accentuate*
\ *atenuate*

---

[1] Explicaţia autorului, prin aceea că reprezintă simţul de proprietate al vorbitorului, n-are suport.

[2] Am dat aceste două corespondenţe pentru termenii din franceză: *accusé* şi *mitigé*. Pentru întreaga discuţie, vezi Lucien TESNIÈRE, *Elèments de syntaxe structurale,* ed. a II-a, Paris, 1966, p. 24—25. Vezi şi harta cu repartiţia tipologică a limbilor pe glob, la sfîrşitul volumului său.

Limba română este încadrată de L. TESNIÈRE între cele cu ordine centrifugă atenuată, împreună cu celelalte limbi romanice.

Trebuie amintit aici I. GREENBERG cu unele indicații privind universaliile în gramatică și ordinea secvențelor cu sens, care pot fi luate în considerare în discuția tipologiei prin topică.

O contribuție mai însemnată reprezintă, fără îndoială, studiul amintit al lui A. A. HOLODOVICI. Autorul își propune să contribuie la fundamentarea unei teorii explicite a regulilor de topică. Pentru aceasta, pornește de la *caracterul binar* ca trăsătură de bază a oricărei reguli de topică. Sînt luate în considerare două elemente (secvențe - n.n.) : A și B. Regula exprimă poziția unui element față de celălalt. Pentru simplificare, se determină numai două situații : „înainte" și „după". Autorul propune să denumim, în mod convențional, un termen al binomului „stăpîn" (regent — n.n.), iar pe celălalt „servitor" (subordonat — n.n.). Pe această bază, există două posibilități de formulare a regulii : fie pornind de la „stăpîn" și a-i stabili locul față de „servitor", fie pornind de la „servitor" și a-i stabili locul față de „stăpîn". La prima vedere, spune HOLODOVICI, s-ar părea că alegerea direcției în determinarea ordinii elementelor în binom este indiferentă, dar se arată că există situații cînd unul dintre raporturi este mai puternic decît celălalt, deși ambele sînt sinonime reciproce, ca pasiv și activ, ceea ce-l conduce pe autor la constatarea existenței unei ierarhii în sinonimie.

Cu toate că în gramatica tradițională se folosește numai regula poziției determinantului (ante- sau postpus), HOLODOVICI consideră necesare două reguli : *regula regent* pentru binomul AB, în care A este regent, iar B subordonat — și *regula subordonat* pentru binomul BC, în care ambii termeni sînt subordonați celui de-al treilea (A). Pentru prima regulă este dat exemplul *strîng mărci,* în care regentul *strîng* precedă subordonatul *mărci.* Pentru cea de-a doua regulă se ia în discuție binomul *vecinului datoria* din propoziția *a restituit vecinului datoria.* Deoarece, spune HOLODOVICI, ambii termeni sînt subordonați, se stabilește poziția unuia față de celălalt în raport cu regentul : complementul indirect precedă pe cel direct (sau atributul cantitativ îl precedă pe cel calitativ : *toate marile*

rîuri). Pe baza acestor reguli autorul în discuție clasifică limbile în limbi cu *topică fixă* și cu *topică liberă*. O anumită limbă aparține limbilor cu topică fixă, dacă fiecare subordonat ocupă o poziție unică față de regentul respectiv, după cum o anumită limbă aparține limbilor cu topică liberă, dacă fiecare subordonat poate ocupa ambele poziții față de regentul respectiv. Dar între acești doi poli extremi există și situații intermediare, de aceea se adaugă și noțiunea de *topică variabilă*, care caracterizează acea limbă în care cel puțin un subordonat ocupă o poziție unică față de regentul respectiv sau dacă cel puțin un subordonat poate ocupa ambele poziții. (cf. *op. cit.*, p. 7)

În raportarea la poziția subordonaților unul față de altul se stabilesc tot două situații-poli și una intermediară. O anumită limbă aparține limbilor cu *topică constantă*, dacă în respectiva limbă unul dintre subordonații unui regent poate ocupa față de celălalt subordonat numai o singură poziție, sau limbilor cu *topică labilă*, dacă unul dintre subordonații unui regent poate ocupa față de celălalt subordonat oricare dintre poziții, iar, dacă sînt posibile ambele situații, avem a face cu o limbă cu *topică șovăielnică* (cf. *op. cit.*,p. 8).

Acceptînd teza lui TESNIÈRE, de a considera predicatul drept supraregent în propoziție, HOLODOVICI presupune existența a două feluri de regenți : *predicatul* și *determinatul*, indiferent de funcțiunea lui sintactică. Pentru situația în care un regent are cel puțin doi determinanți, ceea ce noi am numit sintagmă *heterofuncțională plurimembră* (cf. *supra* § 93—94), există trei posibilități de ordonare :

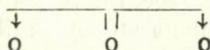
a) posibilitatea 1 : toți subordonații ocupă numai poziția din stînga (antepunerea determinanților – V.Ș.) :

```
 ________________
|    _________   |
↓   ↓         |  |
o   o            o
```

b) posibilitatea 2 : toți subordonații ocupă numai poziția din dreapta (postpunerea determinanților—V.Ș.) :

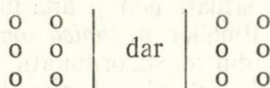
```
 ________________
| |_______     |
|         ↓    ↓
o         o    o
```

c) posibilitatea 3: cîţiva subordonaţi ocupă poziţia din stînga, iar cîţiva pe cea din dreapta (ordonare *centrată*; determinanţii încadrează regentul — V.Ş.):

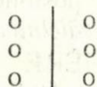

Din combinarea celor trei posibilităţi (în cazul existenţei a doi regenţi — se are deci în vedere propoziţia plurimembră — rezultă şase tipuri de limbi: 11, 22, 33, 12, 13, 23.

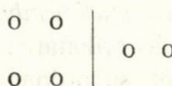
În cazul în care se realizează posibilitatea 1 sau 2, adică tipul 11 şi 22, vom avea *limbi asimetrice* (în ceea ce priveşte topica). Asimetria poate fi de stînga sau de dreapta:

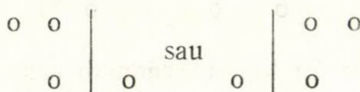
În realizarea posibilităţii 3, adică tipul 33, vom avea *limbi simetrice de primul fel* (în ceea ce priveşte topica):

Dacă însă pentru un regent se realizează posibilitatea 1, iar pentru celălalt posibilitatea 2, adică tipul 12, vom avea *limbi simetrice de al doilea fel*:

Cînd pentru un regent se realizează posibilitatea 1 (sau 2), iar pentru celălalt posibilitatea 3, adică tipul 13 sau 23, avem a face cu *limbi cu simetrie incompletă*:

care se prezintă, după cum arată şi graficele, fie cu asimetrie de stînga, fie cu asimetrie de dreapta.

Delimitînd condiţiile pentru considerarea limbilor cu topică *fixă, liberă, variabilă,* cu topică *constantă, labilă* şi *şovă-*

ielnică, autorul declară că a identificat cele șase tipuri care formează tipologia de bază a topicii. Autorul și-a dat seama însă că această tipologie este teoretică, abstractă, care poate servi drept cadru de discuție, că mai există și o altă tipologie mai subtilă care rezultă din topica reală, concretă, ce trebuie să țină seama de dispunerea imediată sau la distanță a elementelor în relație sintagmatică[1]. Este deci necesară și o tipologie a grupurilor de cuvinte, despre care se spune că nu există în literatura lingvistică nici cel puțin într-o formă embrionară.

Fără îndoială, observațiile și concluziile lui HOLODOVICI reprezintă o sinteză pe un plan superior a concepțiilor mai importante exprimate anterior în problema spinoasă a tipologiei topicii. Față de analiza subtilă și demonstrația riguroasă a autorului amintit, pe baza cercetării materialului oferit de limba română, putem aduce următoarele completări, precum și dezvoltarea tipologiei topicii în grupurile de cuvinte (*configurații, sintagme, sintagmoizi*).

În primul rînd, trebuie avute în vedere ordonarea termenilor propoziției și, odată cu aceasta, posibilitatea permutabilității lor în *ansamblul propoziției,* iar în al doilea rînd poziția constituenților în diversele grupări din cadrul propoziției. În cadrul ambelor unități, trebuie analizate apoi condițiile realizării ordonării *continue* sau *discontinue*. Pentru atingerea unor astfel de obiective, nu se poate opera cu conceptele existente de *propoziție simplă* sau *dezvoltată*, *monomembră* sau *bimembră,* care spun prea puțin (sau nu spun aproape nimic) cu privire la conținutul informațional al propoziției. Or, dispunerea termenilor în propoziție, avînd în vedere funcția comunicativă a limbii în primul rînd, este în strînsă legătură cu conținutul informațional al oricărui enunț. Cum orice limbă are multiple (teoretic infinite) posibilități de formulare a propozițiilor, nu se poate proceda global, nediferențiat. Dar nu se pot obține rezultate mulțumitoare nici alegînd arbitrar numai anumite grupuri de cuvinte, pe baza unei singure relații : *subordonat — regent*, știut fiind că propoziția este o construcție complexă, cuprinzînd de la *un* la *n* termeni. Propoziția cu termeni numeroși împletește ca într-o țesătură subtilă o întreagă rețea de raporturi (cf. *supra* § 53). Caracterul

[1] Autorul promite să se ocupe de aceasta într-un alt articol, despre a cărui apariție, pînă acum, nu avem cunoștință.

grupurilor și natura raporturilor dintre termenii constituenți ai grupurilor, precum și specificul relațiilor dintre grupuri în ansamblul propoziției, au făcut necesară distingerea a două tipuri de propoziție:

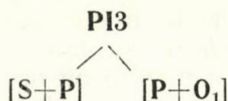
a) propoziția ce constituie un enunț complet și este independentă de context, pe care am numit-o *invariantă* (PI);

b) propoziția legată contextual: *variantă* (PV) (pentru descrierea fiecărui tip (cf. *supra*, § 23—42).

În cadrul fiecărui tip de propoziție trebuie identificată natura constituenților. PI este formată numai din termeni *esențiali, nucleari* (TN), fapt care îi dă independență față de context, iar PV are, pe lîngă TN, și determinanți (D), care o fac să fie dependentă contextului. Termenii se pot grupa diferit. Numărul TN într-o PI depinde de valențele obligatorii ale verbului-predicat; pentru limba română, maximum cinci.

Pentru demonstrare alegem propoziția invariantă de trei termeni (PI3).

PI3=S+P+O_1 în structura liniară, iar în structura de adîncime, cu două configurații:

Tipurile de topică se urmăresc o dată la nivelul ansamblului propoziției, iar apoi în cadrul configurațiilor.

Considerarea PI3 în succesiunea SPO (renunțăm în demonstrație la indice pentru O spre a-i da un mai mare grad de generalizare, putînd, astfel, să fie O_1, O_2, K, Np, Ag, Sv) se prezintă ca un aranjament de *n* termeni luați cîte *n*. Datorită faptului că limba română are clar distinct dativul, iar acuzativul este diferențiat de nominativ prin folosirea unor prepoziții (în funcție de rolul sintactic al TN), precum și datorită existenței posibilității de reluare sau anticipare a lui O_1 și O_2, cei trei termeni nucleari pot da naștere la șase construcții diferite din punctul de vedere al organizării, dar identice din punct de vedere semantic: SPO, SOP, PSO, OPS, POS, OSP. Limba care permite o asemenea permutabilitate în cadrul propoziției are *topică liberă* (cf. *supra* § 39).

Necesitatea observării ordonării TN interesează pentru conţinutul informaţional al propoziţiei, căci :

Ion dă prietenului cartea

dă o altă informaţie decît :

Ion dă cartea prietenului

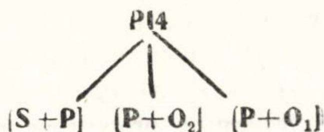
care prezintă echivocul genitiv-dativ, în timp ce :

1 *Ion dă cartea* nouă *prietenului*

şi 2 *Ion dă* **noua** *carte prietenului*

sînt identice din punctul de vedere al conţinutului. Aceasta înseamnă că poziţia unui D faţă de regentul său nu modifică informaţional propoziţia : subiectul transmite obiectul beneficiarului şi în 1, şi în 2. Poziţia ante sau post a D nuanţează numai calificarea obiectului. Cele spuse acum despre poziţia determinantului nu înseamnă că aceasta nu interesează regulile de topică. Reţinem doar că pentru a încadra o limbă în tipul cu topică liberă trebuie avută în vedere mobilitatea termenilor nucleari. Se înţelege că limbile în care poziţia TN îi determină funcţiunea sînt limbi cu *topică fixă.*

O primă consecinţă a libertăţii de permutare a termenilor nucleari în ansamblul propoziţiei este aceea că, în cadrul configuraţiilor, ei se bucură de aceeaşi mobilitate (cf. *supra* § 113—135). Vom avea deci [S+P] şi [P+S], [P+O] şi [O+P] etc., ceea ce, din punct de vedere structural, ar părea de prisos în cercetare. Nivelul configuraţional însă, pe lîngă informaţiile de natură semantică şi stilistică, oferă cercetătorului posibilitatea de a observa mecanismul *topicii directe* (TD) şi al *topicii inverse* (TI), precum şi condiţiile de realizare a *topicii continue* şi a *topicii discontinue.* Referindu-ne la exemplul de mai înainte : *Ion dă prietenului cartea,* care, în structura de adîncime, are următoarele configuraţii :

observăm că O_2 se află în TI obligatorie față de O_1, pentru evitarea echivocului genitiv-dativ, avînd în vedere situația de substantiv articulat enclitic a lui O_1. În schimb în propoziția: *Ion dă prietenului o carte,* O_2 se află în TI neobligatorie, deoarece O_1 nefiind articulat enclitic poate apărea în locul firesc din TD:

Ion dă o carte prietenului.

Analiza la nivelul sintagmelor (cf. *supra* § 62—112), pe lîngă natura acestora, în funcție de termenul regent, a dus la identificarea de tipuri de sintagme după numărul și poziția constituenților sintagmatizați:

1. *homofuncționale* (nesemnificative pentru tipologie)
2. *heterofuncționale*
   - bimembre în topică: *ascendentă* / *descendentă*
   - plurimembre în topică: *anticipată* / *progresivă* / *centrată*
3. *referențiale* (nesemnificative)

După cum se vede, numai sintagmele heterofuncționale pot intra în discuție tipologică. În toate tipurile de topică (*ascendentă, descendentă; anticipată, progresivă* sau *centrată*) au rol deosebit *pozițiile fixe* ale unor determinanți. Numai identificarea acestora, într-un grup de limbi, poate interesa tipologia.

Nivelul analizei sintagmoidale nu poate fi luat în considerare într-o cercetare tipologică. Rezultatele acestei analize scot în evidență specificul unei limbi. De aceea, considerăm că J. POHL greșește punînd pe plan de egalitate cuvintele unelte gramaticale (numite de noi *apartenente* în sintagmoizi) cu cele care pot fi termeni ai propoziției. Bazîndu-și statis-

tica pe acest principiu[1], înclină să creadă că toate celelalte limbi romanice (luate de autor în considerare) ar fi centripete şi numai româna ar fi singura centrifugă, corectînd astfel clasificarea făcută de TESNIÈRE.

Deşi recunoaştem că metoda statistică poate aduce informaţii bogate şi preţioase în studierea unor variate probleme de limbă, în ceea ce priveşte tipologia topicii însă, rezultatele cifrice nu pot fi concludente, deoarece acestea variază, incontestabil, după stilurile limbii. Statistica, efectuată pe stilurile limbii, poate oferi criterii de considerare a unor construcţii ca avînd topică *uzuală* sau topică *ocazională*.

După observaţiile noastre, numai mecanismul permutabilităţii dă indicii sigure pentru o tipologie a topicii, în cadrul nivelurilor de analiză propuse.

Metoda de cercetare adoptată de noi, pe baza criteriilor aplicate, ne-a dus la concluzia că limba română poate intra în discuţia tipologiei topicii, avînd ca parametri următoarele tipuri de ordonare:

— *topică liberă* (TL), la nivelul termenilor nucleari (TN) ai propoziţiei;

— *topică variabilă* (TV), la nivelul configuraţional, ţinînd seama de unele inversiuni obligatorii [P+S] în incidentele cu verb declarandi, în interogativele cu unelte interogative iniţiale [P+(O_2, O_1)], pentru evitarea echivocului genitiv-dativ ş.a.;

— *topică descendentă atenuată*, în sintagmele bimembre heterofuncţionale;

— *topică centrată*, în sintagmele plurimembre heterofuncţionale, ţinînd seama de unele poziţii fixe, anticipate sau progresive (cf. *supra* § 95, *c*).

CONSIDERAŢII FINALE

Sintagmele nominale oferă cele mai mari posibilităţi de variere a ordinii constituenţilor. Aceasta se explică prin posibilitatea de a marca gramatical dependenţa şi, astfel, de a se evita orice confuzie. Inversiunile, ca şi dislocările, în sin-

---

[1] J. POHL, *Le roumain, seule langue centrifuge ?*, „Omagiu ROSETTI", 1965, p. 709–717.

tagmele nominale comportă și cele mai numeroase consecințe fie de natură semantică, fie de natură stilistică. De aceea sînt des folosite, și nu numai de scriitori, ci chiar și în vorbirea curentă, cînd se consideră necesar să fie „colorată" exprimarea. Cei mai mulți cercetători ai topicii, în diferite limbi, au afirmat că cercetarea de acest fel încalcă, deopotrivă, atît domeniul sintaxei descriptive, cît și pe cel al stilisticii (cf. H. WEIL, J. VENDRYES, J. MAROUZEAU, A. BLINKENBERG, Iorgu IORDAN etc.).

În ce ne privește, ne-am ferit, pe cît ne-a fost posibil, de largi comentarii stilistice, care pot avea, de cele mai multe ori, caracter subiectiv, oprindu-ne numai la cele evidente, în conformitate cu principiul că numai apariția într-un loc neașteptat a unui constituent al propoziției îl scoate într-adevăr în relief și, prin aceasta, i se oferă o valoare stilistică aparte.

Am urmărit, cu deosebire, mecanismul de construire a propoziției prin ordonarea termenilor ei în funcție de relațiile ce se stabilesc atît în subunități (*configurații, sintagme, sintagmoizi*), cît și în ansamblul propoziției. Cercetarea de pe această poziție ne-a permis să observăm posibilitățile de permutare a constituenților în cadrul propoziției. Aceasta, pe de o parte, ne-a furnizat argumente pentru susținerea afirmației că limba română are topică relativ liberă, iar pe de altă parte, a scos în evidență posibilitățile de variere a exprimării în cadrul propoziției.

Analiza atentă a posibilităților de constituire a sintagmelor în limba română ne-a condus la observarea că afirmația cu caracter general după care determinantul urmează determinatul trebuie restrînsă, deoarece există numeroși determinanți care precedă regentul, fără a avea, prin aceasta, vreo valoare stilistică deosebită. Cercetarea a scos în evidență și faptul că numeroși determinanți sînt neutri față de poziția pe care o au. De aceea nu oricărei antepuneri i se poate conferi o valoare stilistică.

Prin conceperea într-un mod nou a propoziției, am reușit să stabilim unele criterii distribuționale de identificare a unei invariante sintactice, nelegate contextual: *propoziția invariantă*. Pe baza posibilităților combinatorii ale verbului-predicat, am descris și definit cinci tipuri de propoziții, după numărul termenilor nucleari: *propoziții mono-, bi-, tri-, tetra-*

și *pentanome.* Am arătat, de asemenea, modalitatea de aplicare a unor procedee transformaționiste pentru recunoașterea și analiza *propoziției variante.* În felul acesta, variatele și multiplele posibilități de realizare a propoziției variante au putut fi raportate permanent la o constantă (propoziția invariantă), astfel că orice afirmație a putut fi demonstrată.

În cadrul relațiilor contextuale, am identificat trei unități superioare propoziției (*fraza, paragraful, textul*) și trei unități inferioare *(configurația, sintagma, sintagmoidul),* care ne-au permis descrierea riguroasă a tuturor tipurilor de topică posibile în propoziția românească, pe baza celor șase tipuri de relații sintactice, reformulate de noi.

Materialul cercetat și metoda de lucru ne-au permis observarea funcționării mecanismului de permutabilitate a constituenților propoziției în limba română, fapt foarte important în discutarea valorilor diferitelor tipuri de topică.

Folosindu-se structurile analizate, a putut fi arătată motivarea psihologică și semantico-stilistică a inversiunilor și dislocărilor în ansamblul propoziției și în configurații, sintagme și sintagmoizi.

Ca o încununare a rezultatelor cercetării, am formulat unele criterii pe care le considerăm necesare unor studii de tipologie a topicii.

Felul în care am conceput întreaga lucrare a impus și introducerea unor termeni noi (*sintagmoid, referent, reflectant, complement de identificare, apartenent* etc.), precum și redefinirea altora (*configurație, sintagmă, termen-nucleu, predicatul stării* etc).

Din punct de vedere practic, rezultatele cercetării noastre pot fi folosite în studiile de sintaxă a limbii române, precum și în cele de stilistică, oferindu-le criterii mai precise de interpretare, iar prin formalizările propuse ar putea interesa traducerea automată.

L'ORDRE DES MOTS DANS L'ÉTUDE DE LA TYPOLOGIE LINGUISTIQUE*

L'agencement des mots dans la proposition constitue sans conteste un des facteurs les plus importants servant à la détermination des traits spécifiques des langues.

L'examen et la description de toutes les possibilités logiques auxquelles se conforme l'organisation des termes d'une proposition, et l'établissement (par suite des généralisations) de certaines règles (l'établissement des paramètres) peuvent contribuer à l'enrichissement de la théorie générale de l'ordre des mots. Sans une connaissance préalable des règles susmentionnées, il est impossible d'entreprendre des recherches typologiques. Pour qu'elles servent à la typologie, il est nécessaire qu'elles soient comparables, que, tout en se référant à des langues différentes, elles renferment des éléments communs. En effet, A. A. Holodovici a prouvé qu'il est impossible d'aboutir à la typologie de l'ordre des mots[1] à partir des règles «incommensurables» formulées par les grammaires A : «le prédicat se trouve à la fin de la proposition» ; B : «le prédicat suit le sujet» ; C : «le sujet précède le prédicat» et D : «le sujet occupe la première place, le complément — la deuxième, le verbe — la troisième».

C'est la linguistique du XXe siècle, qui, en s'occupant de la typologie de l'ordre des mots, a essayé d'établir certaines règles plus rigoureuses. On ne saurait pourtant nier les rudi-

* Versiunea franceză a acestui capitol a apărut, mai întîi, în *Bulletin de la Société Roumaine de Linguistique Romane*, VI. Bucarest, 1969, p. 77—84.

[1] A. A. Holodovici, *K tipologii poriadka slov*, «Filologhiceskie nauki», 1966, 3.

[2] H. Weil, *De l'ordre des mots dans les langues anciennes comparées aux langues modernes*, Paris, 1879.

ments de typologie qui ont existé dès les premières recherches relatives à l'ordre des mots. H. Weil[2], par exemple, comparait non seulement les langues anciennes aux langues modernes, mais aussi les langues modernes à structures différentes au point de vue de l'ordre des mots entre elles. Il saisissait l'analogie qui existe entre le chinois et l'anglais dans l'emploi *des constructions ascendantes* pour les compléments du substantif et *des constructions descendantes* pour les régimes des verbes.

La plupart des linguistes ont considéré que l'ordre *déterminé — déterminant* serait l'ordre logique des mots, tandis que l'ordre inverse serait affectif ; c'est ce qui a mené à des exagérations dans la classification typologique des langues. H. Weil mentionnait dans ce sens la grammaire de la langue turque de A. L. Davids qui considère que l'ordre logique des mots rend cette langue solennelle et expressive et fait l'éloge de celui-ci[3]. Weil était d'avis qu'un tel point de vue n'était pas conforme au génie (spécifique — n.n.) d'une langue et qu'il est difficile de croire qu'un ordre différent empiéterait sur la logique. Rivarol, qui exagérait lui aussi en considérant l'ordre direct comme le seul ordre logique, affirmait dans son célèbre *Discours sur l'universalité de la langue française* que ce qui distingue la langue française des langues anciennes et des autres langues modernes est en premier lieu l'ordre direct, qui refléterait la logique naturelle de tous les gens. Une telle théorie, trop absolue[4], est contraire à la logique même. Une aberration s'ensuivrait, notamment que l'on doit classifier les langues en *logiques* et *nonlogiques*.

Pourtant, les grammairiens anciens n'ont pas utilisé ces termes précisément pour caractériser les langues. H. Weil, qui citait Beauzée et Batteux[5], pour avoir porté leur attention sur l'ordre des mots, mentionnait que l'on avait classifié es langues en *logiques* ou *analogiques* et *transpositives* ou *inversives*[6]. La majorité des grammairiens ont considéré que seules les langues analogiques ont un modèle naturel de l'organi-

---

[3] H. Weil, *op. cit.*, p. 50.

[4] Maurice Grevisse, *Le Bon Usage*, 8e éd., Gembloux, 1964, p. 129—130, n. 2.

[5] Beauzée, *Grammaire générale*, Paris, 1767 ; Batteux, *Traité de la construction oratoire*, 1763.

[6] H. Weil croit que c'est l'abbé Girard qui a donné ces appellations (*op. cit.*, p. 41).

sation de la proposition. Dans les langues analogiques, c'est la syntaxe qui décide de l'agencement des mots. Weil considérait pourtant que cette classification est insatisfaisante car elle s'écarte du principe logique qu'il mettait, lui, à la base de l'étude de l'ordre des mots. Il classifiait les langues en : langues *à construction linéaire* et langues *à construction fixe* (*op. cit.*, p. 42). La liberté dans la construction est le privilège des langues flexionnelles, l'absence des affixes et des jonctifs imposant aux langues des constructions fixes. D'une extrême à l'autre, le passage se fait graduellement. On considère que les langues se caractérisent par une construction fixe ou libre selon le degré de rapprochement de l'un ou de l'autre de ces extrêmes. Le latin et le grec étaient les seules langues à construction effectivement libre. Plus tard, par suite des recherches plus approfondies, J. Marouzeau a pu affirmer que «l'ordre des mots est libre en latin, il n'est pas indifférent»[7]:

Le développement des études spéciales et des études comparatives concernant l'ordre des mots a mis en évidence l'insuffisance de la classification des langues en deux catégories : *à ordre libre* et *à ordre fixe*. «À vrai dire, il n'existe pas une seule langue où l'ordre des mots soit absolument libre, et inversement il n'en est pas une où l'ordre des mots soit fixe immuablement.»[8]

Il faut mentionner également l'ouvrage de W. Schmidt qui a mis pour la première fois des problèmes de typologie syntaxique, qu'il interprète comme typologie de l'ordre des mots. Quoique l'auteur[9] fût l'un des représentants importants de l'école ethnologique, ce qui explique les erreurs de bien des interprétations, il retient l'attention par le côté descriptif de son ouvrage et pour avoir initié les recherches typologiques de l'ordre des mots dans plusieurs langues. W. Schmidt envisage cinq types binaires, qu'il étudie au point de vue de la position des termes, l'un par rapport à l'autre. Il discute, dans les termes de la syntaxe traditionnelle : 1. la place du déterminant du nom en génitif ; 2. la place du déterminant du nom exprimant la possession ; 3. la place du déterminant du nom quali-

---

[7] *L'ordre des mots dans la phrase latine*, I, 1922, p. 1.

[8] J. Vendryes, *Le langage*, Paris, 1921, p. 167.

[9] P. W. Schmidt, *Die Sprachfamilien und Sprachenkreise der Erde*, Heidelberg, 1926.

ficatif ; 4. la place du complément d'objet direct ; 5. la place du sujet pronominal par rapport au prédicat. Selon l'auteur, le génitif a une importance particulière[10] dans la construction de la proposition, et sa position — une prépondérance associative plus grande que celle de l'accusatif. Certaines de ses explications, renvoyant aux races ou au milieu culturel, s'écartent des critères scientifiques.

C'est Lucien Tesnière qui donne une classification typologique des langues dans les termes d'une syntaxe structurale, classification fondée uniquement sur les traits caractéristiques de l'ordre des mots. Il distingue deux catégories de langues : 1. celles qui placent le déterminant avant le déterminé, *à ordre centripète* et 2. celles qui placent le déterminant après le déterminé, *à ordre centrifuge*. Il observe qu'à l'intérieur de chaque catégorie il existe deux sousgroupes : *accusé* et *mitigé*[11], d'où la classification suivante :

1. **langues à ordre centripète** ⟨ **accusé** / **mitigé**

2. **langues à ordre centrifuge** ⟨ **accusé** / **mitigé**

L. Tesnière range le roumain à côté des autres langues romanes parmi les langues à ordre centrifuge mitigé.

Pour certaines indications concernant les universaux dans la grammaire et dans l'ordre des séquences significatives, que l'on peut prendre en considération dans la discussion de la typologie en vertu de l'ordre des mots, on peut mentionner aussi I. Greenberg.

L'étude de A. A. Holodovici représente certainement une contribution importante pour une théorie explicite des règles de l'ordre des mots. Il part de la considération que *le caractère binaire* est le trait essentiel de n'importe laquelle de ces règles. Il envisage deux éléments (séquences — n.n.) : A et B. La règle exprime la position d'un élément par rapport à l'autre.

---

[10] L'explication de l'auteur, par le sens de propriété du sujet parlant n'est pas valable.

[11] L. Tesnière, *Eléments de syntaxe structurale*, IIe éd., Paris, 1966, p. 24—25. Voir à la fin de son volume la carte de la répartition typologique des langues dans le monde.

Pour simplifier, on ne détermine que deux positions : «avant» et «après». L'auteur considère que l'un des termes du binôme est régissant, tandis que l'autre est régi. Il existe deux possibilités de formuler la règle : soit à partir du régissant — établir la place qu'il occupe par rapport au régi ; soit à partir du régi — établir sa place par rapport au régissant. Il semble, à première vue, dit Holodovici, que le choix de la direction dans laquelle on peut déterminer l'ordre des éléments dans le binôme est indifférent ; il existe pourtant des cas où l'un des deux rapports est plus fort que l'autre, ce qui conduit l'auteur à la constatation de l'existence d'une hiérarchie dans la synonymie.

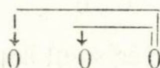
Bien que la grammaire traditionnelle n'emploie que la règle de la position du déterminant (anté- ou postposé), Holodovici est d'avis que deux règles sont nécessaires : *la règle «régissant»* pour le binôme AB, *où* A est régent et B subordonné ; et *la règle «régi»* pour le binôme BC, dont les deux termes sont subordonnés au troisième (A). Pour la première règle on donne l'exemple ... *collectionne des timbres* où le régissant *collectionne* précède le régi *des timbres.* Pour la deuxième règle, on choisit l'exemple ... *au voisin la dette,* faisant partie de la proposition *il a acquitté au voisin la dette.* Puisque les deux termes sont régis on établit la position de l'un par rapport à l'autre, relativement au régissant : le complément d'objet indirect précède le complément d'objet direct (ou l'épithète quantitative précède l'épithète qualificative : *toutes les grandes rivières*). Ces règles déterminent la classification suivante : *langues à ordre des mots fixe* et *langues à ordre libre.* Une certaine langue appartient au premier groupe si chaque régi occupe une position unique par rapport au régissant respectif ; une langue appartient au second, si chaque régi peut occuper les deux positions par rapport au régissant. Vu qu'il existe des situations intermédiaires entre les deux extrêmes, on introduit également la notion *ordre des mots variable,* caractéristique pour la langue dans laquelle au moins un régi occupe une position unique par rapport à son régissant, ou si au moins un régi peut occuper les deux positions (*op. cit.,* p. 7).

Pour ce qui est de la position des régis, l'un par rapport à l'autre, il existe toujours deux cas-extrêmes et un cas intermédiaire. Une certaine langue fait partie des langues à *ordre constant,* si de deux régis d'un même régissant, le premier ne

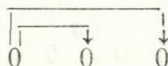
peut occuper par rapport au second qu'une seule position ; des langues à *ordre labile*, si l'un des deux régis d'un régissant peut occuper par rapport à l'autre n'importe laquelle des positions ; et des langues à *ordre hésitant* si les deux cas sont possibles (p. 8).

Ayant le même point de vue que Tesnière, qui considérait le prédicat comme surrégissant dans la proposition, Holodovici suppose l'existence de deux types de régissants : le *prédicat* et le *déterminé*, quelle qu'en soit la fonction syntaxique. Au cas où un régissant a au moins deux déterminants (ce que nous appelons *syntagme hétérofonctionnel plurimembre*), existent trois possibilités d'agencement :

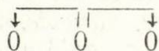
1. tous les régis se trouvent à gauche (antéposition des déterminants — V.Ș.) :

2. tous les régis se trouvent à droite (postposition des déterminants — V.Ș.) :

3. certains régis se trouvent à gauche, d'autres à droite :

Il résulte de la combinaison des trois possibilités (là où il existe deux régissants — dans le cas de la proposition plurimembre) six types de langues : 11, 22, 33, 12, 13, 23.

Au cas où seule la possibilité 1 ou 2, c'est-à-dire le type 11 ou 22, se réalise, il s'agit de *langues asymétriques* (en ce qui concerne l'ordre des mots). L'asymétrie peut être de gauche ou de droite :

Lorsqu'il se réalise la possibilité 3, c'est-à-dire le type 33, il s'agit de *langues symétriques du premier type* (en ce qui concerne l'ordre des mots) :

```
0 | 0
0 | 0
0 | 0
```

Si pour un régissant c'est la possibilité 1 qui se réalise, tandis que pour l'autre la possibilité 2, c'est-à-dire le type 12, il s'agit de *langues symétriques du deuxième type* :

```
0 0 |
    | 0 0
0 0 |
```

S'il se réalise pour un régissant la possibilité 1 ou 2 et pour l'autre la possibilité 3, c'est-à-dire le type 13 ou 23, il s'agit de *langues à symétrie incomplète* :

```
0 0 |          | 0 0
    |    ou    |
  0 |  0    0  | 0
```

dont l'asymétrie est soit de gauche, soit de droite.

En délimitant les critères selon lesquels on classifie les langues à ordre *fixe, libre, variable,* à ordre *constant, labile, hésitant*, Holodovici considère qu'il a identifié les six types qui constituent la typologie essentielle de l'ordre des mots. Il s'est pourtant rendu compte que cette typologie est théorique, abstraite, qu'elle ne peut servir que de base pour l'analyse, mais qu'il existe aussi une autre typologie, plus subtile, due à l'ordre réel, concret des mots, qui doit tenir compte de la disposition immédiate ou à distance des éléments en relation syntagmatique[12]. C'est pourquoi une typologie des groupes de mots dont la linguistique ne s'est nullement occupée jusqu'à présent est également nécessaire.

---

[12] A. A. Holodovici s'est proposé de s'en occuper dans un autre article, de la parution duquel nous ne sommes pas renseigné jusqu'à présent.

Les observations et les conclusions de Holodovici représentent sans doute une synthèse, à un niveau supérieur, des conceptions antérieures les plus importantes sur la typologie de l'ordre des mots.

L'analyse subtile et la démonstration rigoureuse de l'auteur pourraient être enrichies par suite de l'examen du matériel offert par la langue roumaine, soumis également à une analyse de l'ordre des mots dans les groupes syntaxiques (*configurations, syntagmes, syntagmoïdes*[13]).

Il faut avoir premièrement en vue l'agencement des termes de la proposition et, simultanément, leur permutabilité dans *l'ensemble de la proposition* ; deuxièmement — la position des constituants des différents groupements à l'intérieur de la proposition. Il faut analyser ensuite, à l'intérieur des deux unités, les conditions de la réalisation de l'ordre *continu* ou *discontinu*. Les concepts existants : *proposition simple* ou *développée, monomembre* ou *bimembre*, qui nous renseignent trop peu (ou ne nous renseignent guère) sur le contenu informationnel de la proposition, ne sont pas utiles pour atteindre ces objectifs. Or, la disposition des termes dans la proposition, vu la fonction communicative de la langue, est en étroite liaison avec le contenu informationnel de tout énoncé. Chaque langue est pourvue de possibilités multiples (théoriquement infinies) de formuler les propositions, c'est pourquoi on ne peut pas procéder à un examen en bloc, nondifférencié. Mais on n'aboutira à des résultats satisfaisants ni par suite d'un choix arbitraire de certains groupes de mots, effectué en vertu d'une seule relation : *régi-régissant*, sachant que la proposition est une construction complexe, formée de 1 à n termes. La proposition à un plus grand nombre de termes se caractérise par tout un réseau de relations. Le caractère des groupes et la nature des rapports entre les termes constituent ces groupes, aussi bien que le spécifique des relations entre les groupes

---

[13] La définition et la description de ces unités syntaxiques dans notre communication *L'ordre des mots et les structures syntaxiques en roumain* ; cf. «Bulletin de la Société Roumaine de Linguistique Romane» V, 1968, p. 67 ; voir aussi la note 14.

dans l'ensemble de la proposition, ont rendu nécessaire la distinction de deux types de propositions :

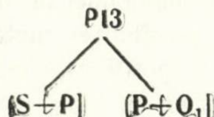
a) la proposition qui constitue un énoncé complet, indépendante du contexte, que nous avons appelée *invariante* (PI)

b) la proposition liée contextuellement : *variante* (PV)[14].

Il faut identifier à l'intérieur de chaque type de proposition la nature des constituants. PI est formée uniquement de *termes essentiels, nucléaires* (TN), ce qui la rend indépendante du contexte ; PV réunit à côté des TN, des déterminants (D), qui la rendent dépendante du contexte. Les termes peuvent être groupés de manières différentes. Le nombre de TN dans une PI dépend des valences obligatoires du verbe prédicat : cinq au maximum pour la langue roumaine.

On examine les types de l'ordre des mots au niveau de l' ensemble de la proposition, ensuite au niveau des configurations.

La proposition invariante à trois termes (PI3) a le schéma linéaire suivant : PI3=S+P+O_1 et le schéma structural, à deux configurations :

La succession SPO de PI3 (on renonce au cours de la démonstration à l'indice de O pour pouvoir lui attribuer un degré plus élevé de généralité, car il peut être O_1, O_2, K, Np, Ag, Sc[15]) se présente comme un arrangement de *n* termes pris par *n*. Etant donné que le roumain distingue le datif de l'ac-

[14] Nous avons entrepris l'analyse de chaque type de proposition et des six types de rapports syntaxiques dans la communication *Bazele analizei configuraţionale,* dans *Actes du XIIe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes,* Bucarest, 1970, I, p. 768–773. Voir aussi *Topica în propoziţia românească,* résumé de notre thèse de doctorat, Timişoara, 1969, p. 7–8 et 11, où sont exposés aussi les types de l'ordre des mots en roumain.

[15] Voir le tableau SIMBOLURI FOLOSITE, p. 10 de ce livre.

cusatif, que l'accusatif y est différent du nominatif par l'emploi des prépositions (en fonction du rôle syntaxique des TN), et qu'il y existe des possibilités de reprise ou d'anticipation de O_1 et de O_2, les trois termes nucléaires peuvent former six constructions différentes au point de vue de l'organisation mais identiques au point de vue sémantique: SPO, SOP, PSO, POS, OSP, OPS.

La langue qui permet une telle permutabilité à l'intérieur de la proposition jouit d'un *ordre libre des mots.*

L'examen de l'agencement des termes est nécessaire pour le contenu informationnel de la proposition car:

Ion dă prietenului cartea «Jean donne le livre à l'ami» offre une information différente de:

Ion dă cartea prietenului «Jean donne le livre à l'ami» ou «Jean donne le livre de son ami» qui est donc équivoque par suite de la confusion génitif-datif, tandis que:

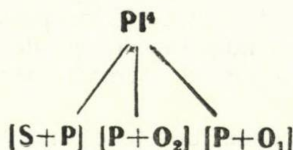
1. *Ion dă cartea nouă prietenului* «Jean donne le livre nouveau à l'ami» ou «Jean donne le nouveau livre à l'ami»; et

2. *Ion dă noua carte prietenului* «Jean donne le nouveau livre à l'ami» sont identiques au point de vue du contenu. Cela veut dire que la position d'un D par rapport à son régissant, ne modifie pas l'information de la proposition: le sujet transmet au bénéficiaire dans les deux cas. L'antéposition ou la postposition du D peut nuancer la qualification de l'objet, ayant elle aussi une certaine importance pour les règles de l'ordre des mots.

Nous en retenons le fait que, pour considérer une langue comme ayant un ordre libre, il faut avoir en vue la mobilité des termes nucléaires. Les langues où la position des TN détermine leur fonction sont des langues à *ordre fixe.*

La mobilité des termes nucléaires à l'intérieur des configurations est une première conséquence de leur permutabilité à l'intérieur de la proposition. Il y aura donc S+P et P+S, P+O et O+P, ce qui peut sembler superflu pour la recherche structurale. Pourtant, le niveau des configurations offre au chercheur, à côté des informations sémantiques ou stylistiques, la possibilité d'observer le mécanisme de l'ordre *direct* des mots (OD) et de l'ordre *inverse* (OI), aussi bien que les conditions de réalisation de *l'ordre continu* et *discontinu.* Faisant

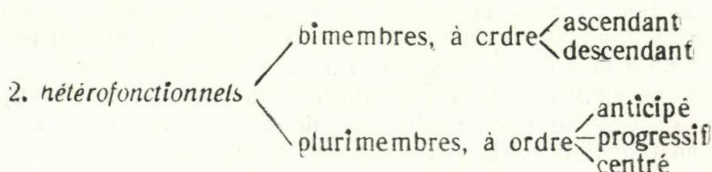
toujours référence à l'exemple précédent, *Ion dă prietenului cartea,* qui présente les configurations suivantes :

on observe que O_2 se caractérise par un OI obligatoire vis-à-vis de O_1, pour éviter l'équivoque génitif-datif. En échange, la proposition *Ion dă prietenului o carte* «Jean donne un livre à l'ami» O_2 se trouve dans un OI nonobligatoire : *Ion dă o carte prietenului* «Jean donne un livre à l'ami».

L'analyse du niveau du syntagme (ainsi que de sa nature) conduit à l'identification des types de syntagmes selon le nombre et la position des constituants de syntagmes :

1. *homofonctionnels* (nonsignificatifs pour la typologie)

3. *référentiels* (nonsignificatifs)

Seuls les syntagmes hétérofonctionnels entrent dans la discussion de la typologie. Dans tous les types d'ordre de mots (*ascendant, descendant ; anticipé, progressif* ou *centré*), les positions fixes de certains déterminants ont un rôle tout particulier. Leur identification dans un groupe de langues peut présenter de l'intérêt pour la typologie.

L'analyse au niveau des syntagmoïdes ne sert pas à l'analyse typologique. Ses résultats mettent en évidence le spécifique d'une langue. Aussi considérons-nous que J. Pohl a tort de mettre sur le même plan des outils grammaticaux (que nous appelons *appartenants* dans les syntagmoïdes) et ceux

qui peuvent être termes d'une proposition. En fondant sa statistique sur ce principe[16], il est enclin à croire que toutes les autres langues romanes prises en considération seraient centripètes, et que le roumain serait la seule langue centrifuge, en apportant une correction à la classification de Tesnière.

Tout en étant d'accord que la méthode statistique peut fournir des informations riches et précieuses dans l'étude des faits de langue, nous sommes d'avis qu'elle ne fournit pas des résultats concluants en ce qui concerne l'ordre des mots, car ces résultats varient, incontestablement, selon les styles de la langue. La statistique entreprise sur différents styles de la langue ne peut offrir des critères que pour le caractère *usuel* ou *occasionnel* de l'ordre relevé dans certaines constructions.

Nous sommes d'avis que seul le mécanisme de la permutabilité peut être important pour la typologie de l'ordre des mots. Une telle analyse nous a conduit à la conclusion que la langue roumaine dispose des paramètres suivants comme types d'agencement de ses termes :

— *ordre libre* (OL) au niveau des termes nucléaires (TN) de la proposition ;

— *ordre variable* (OV), au niveau des configurations, vu certaines inversions obligatoires P+S dans les propositions incises à verba declarandi, dans les interrogatives à mots interrogatifs initiaux P+(O_2, O_1), pour éviter l'équivoque génitif-datif, etc. ;

— *ordre descendant mitigé* dans les syntagmes bimembres hétérofonctionnels ;

— *ordre centré*, dans les syntagmes plurimembres hétérofonctionnels, tenant compte de certaines positions fixes, anticipatives ou progressives (*așa* **bucățică** *bună, trainicii săi* **pantofi** *de gata,* etc.).

---

[16] J. Pohl, *Le roumain, seule langue centrifuge?* dans *Omagiu Rosetti*, București, 1965, p. 709–717.

L'ORDRE DES MOTS ET LA THÉORIE DE LA PROPOSITION* DANS LA LANGUE ROUMAINE CONTEMPORAINE

Résumé

L'oeuvre se compose de quatre parties, outre l'introduction et la bibliographie. *L'introduction* porte le sous-titre : *plan et méthode* et est suivie d'une liste de *sigles et abréviations* et d'une liste de *symboles utilisés* dans les formules.

La partie introductive comprend deux sections : *Les problèmes de l'ordre des mots dans la linguistique roumaine,* qui analyse les préoccupations de ce genre dans les principales grammaires et études roumaines, à partir de 1828 (I. ELIAD, *Gramatica românească*), jusqu'à l'apparition de *Gramatica limbii române,* éditée par l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, et des *Coordonnées de la recherche de l'ordre des mots.* Dans cette section, l'auteur précise sa position dans l'étude de l'ordre des mots dans la proposition roumaine, sur la base des relations : *langage-pensée* ; *rationnel-affectif* ; *langue parlée-langue écrite* ; *synchronie-diachronie.* La pensée et le langage sont reconnus comme deux réalités distinctes qui se conditionnent réciproquement. La pensée „dirige" l'ordre des mots dans la proposition, mais il ne faut pas perdre de vue l'existence de certaines discordances entre l'ordre des idées et l'ordre des mots. Les causes de cette non-adaptation peuvent être de nature psychologique ou grammaticale. La grammaticalisation de certaines constructions représente l'influence du langage sur la pensée, dans le sens que le langage, qui dispose de certaines formes pour exprimer des fonctions, impose

---

* Les grammairiens roumains emploient le terme *proposition* pour désigner la communication à l'aide d'un seul prédicat et le terme *phrase* pour la communication à l'aide de deux ou plusieurs prédicats.

à la pensée un ordre défini pour formuler une proposition, lorsque les indices formels manquent. Compte tenu de la dépendance de l'ordre des idées du caractère universel de la pensée, le degré de la non-adaptation de l'ordre des mots à l'ordre des idées met en évidence le spécifique de chaque langue. L'ordre des mots dans la proposition est sans doute celui des pensées, de la logique, car, on sait, que „la première condition que la logique exige du langage est d'être clair et d'éviter l'ambiguité" (Ch. BALLY, *Le langage et la vie,* 3e édition, Paris, 1935, p. 53). Basé sur la corrélation pensée-langage, l'auteur a tenu compte dans ses recherches relatives à l'ordre des mots dans la proposition roumaine du postulat formulé par J. MAROUZEAU : „la phrase n'est pas un calque de la pensée, elle en est une traduction ; l'ordre qu'elle propose n'est pas à suivre, il est à interpréter" (*L'ordre des mots dans la phrase latine,* tome III, Paris, 1949, p. 195).

Étant donné que dans les propositions transmettant des informations un certain ordre des mots s'est établi, qui résulte de la succession objective des faits (les êtres agissent (au sens large), les actions ont des résultats, les résultats ont des bénéficiaires), cet enchaînement (sujet+prédicat+complément d'objet direct+complément d'objet indirect) a été considéré comme *ordre des mots rationnel.* On faisait responsable l'affectivité de toute dérogation à cet ordre (par inversion, dislocation ou chiasme), nommée *ordre des mots affectif.* Considérant que toute proposition a une base rationnelle (elle est donc „pensée") et que seule une signalisation suprasegmentale (intonation, cadence, pauses) peut donner à l'exprimation un caractère affectif, l'auteur renonce à l'emploi de ces attributs dans la qualification de l'ordre des mots et adopte les termes : *usuel-occasionnel* (employés aussi par A. PHILIPPIDE). De cette façon la possibilité d'exprimer certaines nuances affectives à l'aide de l'ordre des mots n'est pas complèment niée. Cette possibilité ne se manifeste cependant pas au niveau de la proposition ou des configurations, mais dans les syntagmes et les syntagmoïdes.

L'étude de l'ordre des termes essentiels de la proposition dans les textes populaires enregistrés, ainsi que dans de nombreuses notes personnelles concernant divers aspects de la

langue parlée (des conversations professionnelles avec des personnes instruites ou non-instruites, des discussions occasionnelles, des relations d'événements récents, des conversations diverses au cours des voyages, etc.), a confirmé la certitude de l'auteur, que les deux aspects de la langue roumaine actuelle ne peuvent pas être délimités strictement, parce que ceux qui parlent, comme aussi ceux qui écrivent se servent de toutes les vertus de la langue pour s'exprimer de façon aussi adéquate que possible. Dans la langue parlée, de même que dans la langue écrite, sont employées les plus inattendues inversions et dislocations, exigées par les nécessités de la communication (des liaisons contextuelles, des mises en relief, des insistances, la stimulation de l'intérêt de l'auditeur ou du lecteur, etc.).

Basé sur ces observations et en raison du but de cette recherche, qui se propose non seulement de cataloguer les faits, mais de découvrir aussi le mécanisme de l'ordre et de la permutabilité des termes de la proposition, l'auteur fait appel en même temps à la langue parlée et à la langue écrite. D'ailleurs, l'aspect écrit de la langue littéraire (avec ses diverses formes de style) offre des informations plus larges relatives à la potentialité de la variété de l'ordre des mots dans la langue roumaine.

Après un aperçu sommaire de la dispute entre les partisans de la synchronie et ceux de la diachronie, l'auteur souligne le fait que dans les dernières décennies on est arrivé à comprendre l'opportunité de la combinaison des recherches descriptives avec les recherches historiques. Pour l'étude de l'ordre des mots d'une langue il est nécessaire de tenir compte du fait que son stade actuel est le résultat de l'évolution, c'est à dire „une série d'états actuels successifs et dépassés" (cf. Iorgu IORDAN, *Lingvistica romanică*, Bucarest, 1962, p. 65). Ce n'est que de cette façon qu'on peut expliquer les motifs pour lesquels certaines constructions vieillies ou hors d'usage sont employées, délibérément, dans certaines formes de style de la langue.

Sans négliger les informations importantes que la diachronie peut donner, l'étude de l'ordre des mots dans une langue vivante doit commencer par la recherche synchronique, et

cela sur l'axe de la simultanéité de son stade le plus récent, pour observer ses faits, pour détacher ses règles, pour comprendre le mécanisme de son fonctionnement et pour souligner ses valeurs. L'idée de la recherche synchronique exige le choix d'un stade de la langue, qui suppose nécessairement une certaine profondeur, variable en fonction des changements importants, car les changements moins importants sont, délibérément, négligés. Ce point de vue a été formulé par F. de SAUSSURE, *Cours de linguistique générale,* réimpression, Paris, 1967, p. 142, et formulé à nouveau par Bertil MALMBERG, *Synchronie et diachronie,* rapport au X-ème Congrès International des linguistes, Bucarest, 1967.

Basé sur ces coordonnées, l'auteur a mené ses recherches au sujet du fonctionnement de l'ordre des mots dans la proposition roumaine, avec toutes ses conséquences grammaticales, logico-sémantiques et stylistiques, dans le stade de la langue appelé le *roumain contemporain,* couvrant les derniers cent ans environ.

La deuxième partie de l'oeuvre comprend également deux sections : *L'ordre des mots et les structures syntaxiques* et *Le groupement des termes dans les subdivisions de la proposition.*

Pour décrire et interpréter les types variés d'ordres des mots, il faut partir de l'établissement du niveau syntaxique de la recherche — *la proposition.* Cependant, bien que la proposition soit l'unité syntaxique fondamentale, capable d'une communication complète, elle n'apparaît que rarement indépendemment ; dans la plupart des cas elle se présente avec des liaisons contextuelles variées (Tatiana SLAMA-CAZACU, *Limbaj şi context,* Bucarest, 1959, p. 301). Tenant compte du rôle du *context*, de l'enchaînement permanent des dépendances d'ensembles, l'auteur identifie trois unités syntaxiques, supérieures à la proposition : *la phrase, l'alinéa* et *le texte.* Ces trois unités supérieures[1] sont composées chacune d'une ou de

[1] Dans le débat relatif à l'identification des unités supérieures à la proposition, l'auteur interprète, adopte ou rejette des idées de Émile BENVENISTE, *Les niveaux de l'analyse linguistique* (dans *Problèmes de linguistique générale,* Paris, 1966, p. 129) ; G. IVANESCU, *Gramatica şi logica.* II *Structura gîndirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii,* AUT, II, 1964, p. 213 ; GA, II, § 707 ; Louis HJELMSLEV, *Preliminarii la o teorie a limbii,* traduction roumaine de D. COPCEAG, Bucarest, 1967, p. 290 ; Sorin STATI, *Teorie şi metodă în sintaxă,* Bucarest, 1967, p. 11.

plusieurs unités inférieures, basant en dernier lieu leur existence sur la proposition. Après avoir défini ces unités, l'auteur démontre que le texte, l'alinéa et la phrase constituent des *unités de référence contextuelle* pour la proposition. Le système de référence contextuelle est dominant et enenglobant, c'est-à-dire que les unités inférieures („contextes restreints") trouvent leurs termes de référence dans le contexte des unités supérieures. Les références contextuelles qui peuvent être obtenues dans les alinéas et le texte, intéressent, relatif à l'ordre des mots, en premier lieu les *inversions liées* et l'emploi des *substituts anaphoriques et déictiques*. La référence au contexte facilite les explications relatives à *l'ellipse, le sous-entendu, la suspension, le ton fondamental, l'intonation, la ponctuation,* etc., nécessaires à l'interprétation des valeurs stylistiques de l'ordre des mots dans l'unité syntaxique respective. Les problèmes de l'ordre des mots, qui peuvent être discutés dans le contexte-phrase regardent *l'algorithme* des propositions qui la composent, selon la nature syntaxique de celles-ci et selon la nature des relations qui se sont établies entre elles.

Pour arriver „in medias res", l'auteur relève l'intérêt primordial que présente l'organisation structurelle de la proposition pour l'étude de l'ordre des ses termes. D'ailleurs, la plupart des auteurs qui se sont occupés de l'ordre des mots dans différentes langues ont précisé au début leur position théorique à l'égard de la proposition .(Henri WEIL, *De l'ordre des mots dans les langues anciennes comparées aux langues modernes,* Paris, 1879; Elise RICHTER, *Grundlinien der Wortstellungslehre,* Z. für rom. Phil., XL, 1919; J. MAROUZEAU, *L'ordre des mots dans la phrase latine,* 3 vol, Paris, 1922—1949; Andreas BLINKENBERG, *L'ordre des mots en français moderne*, I, 2e édition, Copenhague, 1958; II, Copenhague, 1933; M. A. ANDREETTO, *El orden de las palabras y la syntaxis,* Boll. de filol., Montevideo, 1946 , p. 100 — 104; L. DEZSÖ, *Notes on the word order of simple sentences in Hungarian,* COMPUTATIONAL LINGUISTICS, IV, Budapest, 1965; A. V. ISACENKO, *O gramaticeskom poriadke slov*, VAPROSI IAZIKOZNANIIA, 1966, nr. 6).

Afin de décrire l'ordre des mots dans la proposition roumaine de façon exacte et intégrale, l'auteur se propose de préciser d'abord ce qui suit: 1. les types de proposition selon la

nature des parties constituantes ; 2. la structure de la proposition selon le nombre des termes-noyau ; 3. le regroupement des parties constituantes en unités inférieures (sous-unités) ; 4. la nature des relations établies dans l'ensemble des connexions de la proposition. Ce sont tous des éléments nécessaires pour la définition des concepts *ordre des mots libre* et *fixe, direct* et *inverse, ascendant* et *descendant, anticipé, progressif* et *centré, continu* et *discontinu.*

Du point de vue de la dépendance contextuelle, l'auteur identifie deux types de propositions : *la proposition invariante* (PI), qui apparaît comme indépendante du contexte et la *proposition variante* (PV), avec des liaisons sémantiques et syntaxiques dans le contexte. La PI ne se compose que des termes obligatoires (les termes-noyau TN), exigés par les nécessités de valence (obligatoires) du verbe-prédicat. La PV se présente comme une structure amplifiée ou réduite par rapport à la proposition invariante et comporte aussi des valences facultatives satisfaites. Sont considérés comme TN : *le sujet* (S), *le prédicat* (P), *le complément d'objet direct* (O_1), *le complément d'objet indirect* (O_2), *le complément d'identification* (ou de *la qualité*) (K), *l'agent* (Ag) et *le sociatif* (Sv). Chacun des TN peut avoir dans la PV un ou plusieurs déterminants (D), en subordination de Ier degré. Un D d'un autre D réalise la subordination de IIème degré. On accorde une interprétation particulière, de terme référentiel, à l'„apposition". *Le référent* (R) peut apparaître à côté de n'importe quel terme de la proposition, soit de nature nucléaire, soit de type déterminant, dans une relation spéciale, *référentielle,* par rapport au *terme de référence* (Tr). Selon la nature du régent, les déterminants sont de trois types : *adnominaux, adverbiaux* et *adnominaux-adverbiaux* (=l'élément prédicatif supplémentaire).

Le prédicat est considéré le centre grammatical de la proposition. Le nombre des TN dans une proposition dépend des valences du verbe-prédicat. L'auteur a préféré le terme de *valence* dans le sens que lui a donné Lucien TESNIÈRE, *Éléments de syntaxe structurale,* 2_e édition, Paris, 1966, car il évite l'ambiguïté en ce qui concerne la transitivité ou l'intransitivité des verbes et reflète en même temps clairement les possibilités combinatoires minimes, mais suffisantes, du verbe-prédicat, en vue de la constitution d'une proposition invariante.

De ce point de vue, les propositions se classifient de façon suivante : *monômes* (avec des verbes *avalents*, suffisants à former seuls une proposition), *binômes* (avec des verbes *monovalents*) ayant la structure [S+P], *trinômes* (avec des verbes *bivalents*) ayant la structure, exprimée de façon générale [S+P+O] (dans laquelle O peut être n'importe quel des TN), *tétranômes* (avec des verbes *trivalents*) $[S+P+O_1+O_2]$ et *pentanômes* (avec des verbes *tétravalents*) $[S+P+O_1+O_2+K]$.

On comprend bien que seules les structures à partir des binômes jusqu'au pentanômes posent des problèmes relatifs à l'ordre des mots. Structurées de cette façon, chacune des propositions invariantes se présente comme un *arrangement* de *n* termes, pris au nombre de *n* chaque fois. En supposant théoriquement que les termes nucléaires ont pleine liberté de permutation, on peut calculer les variantes de l'ordre des mots de chaque structure, d'après les formules : $3!=3\cdot2\cdot1$, c'est-à-dire 6 constructions trinômes ; $4!=4\cdot3\cdot2\cdot1$, c'est-à-dire 24 constructions tétranômes ; $5!=5\cdot4\cdot3\cdot2\cdot1$, c'est-à-dire 120 constructions pentanômes.

La position de S avant et celle des autres TN après le P représente un *ordre des mots direct* (TD). Le changement de position d'un TN par rapport au P constitue un *ordre des mots inverse* (TI). Des problèmes spéciaux présentent les verbes qui se construisent avec deux compléments d'objet de même sorte (O_1 ou O_2), ayant comme résultat ou bien les expressions :

a) 1. $[S+O_1+P+O'_1]$ ou 2. $[S+P+O_1+O'_1]$

ou bien les expressions :

b) 1. $[S+O_2+P+O'_2]$ ou 2. $[S+P+O_2+O'_2]$,

ainsi que les constructions dans lesquelles O_1 ou O_2 (ou les deux) sont *reflétés* par une reprise ou une anticipation.

La position du premier O_1 (ou O_2) dans des constructions avec deux compléments d'objet et celle du *reflétant* $\emptyset_1$ (ou $\emptyset_2$), exprimés par des pronoms conjoints, est fixe, avant le P.

Dans la suite sont analysées les structures des propositions, les possibilités d'ordonner et de permuter les termes en fonction de la dynamique des valences verbales, comme aussi les

conséquences sémantiques qui en résultent. Le même verbe peut se présenter, selon le contenu en informations de la proposition, comme :

monovalent : Copilul ascultă (=este ascultător). L'enfant écoute (obéit) (=est obéissant)

bi- : Nicuşor ascultă pe părinţi. Nicolas écoute (obéit à) ses parents.

tri- : Publicul îmi (îţi) ascultă conferinţa. Le public écoute ma (ta) conférence.

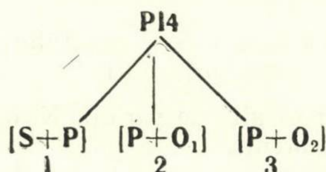
tétra- : Profesorul îmi (îţi) ascultă comunicarea ca referent. Le professeur écoute ma (ta) communication en tant que rapporteur.

En considérant toute structure, à partir de la structure binôme jusqu'à la structure quintétique, comme un arrangement mathématique, on a pu observer le mécanisme de la permutabilité TN. Cette liberté d'ordre est favorisée, d'une part, par l'existence des limites entre les cas (le datif est strictement distinct du nominatif-accusatif) et par la possibilité de construire l'accusatif, pour certains substantifs, avec la préposition *pe*, et d'autre part par la reprise obligatoire par un pronom conjoint de O_1, placé avant P, pour éviter ainsi la confusion avec S. Il en résulte le concept d'*ordre des mots libre* (TL), comme possibilité de tout TN d'apparaître dans tout endroit réalisable de la chaîne de la proposition et celui d'*ordre des mots fixe* (TF), qui signifie qu'un terme défini de la proposition doit occuper obligatoirement la même place par rapport à un autre terme.

Dans la section *Le groupement des termes dans les subdivisions de la proposition,* trois unités inférieures sont identifiées *la configuration, le syntagme* et *le syntagmoïde.*

La configuration est le premier groupe qui peut être observé dans la structure de profondeur de la proposition et se constitue sur la base de l'interrelation binaire *hétérofonctionnelle.* Toute configuration a un TN constant : P. Dans les PI, les configurations sont *simples* ou *syntagmoïdales,* alors que dans les PV, au moins une configuration est *dévéloppée.* La proposition invariée binôme est une structure configurationnelle du type [S+P]. Pour les propositions dont le nombre des TN

est supérieur à 2, le nombre des configurations est de *n—1*, par exemple :

Le syntagme naît par le développement d'un terme, qui est dû ou bien à la multiplication (à l'exception de P, car si le nombre des P⩾2 la phrase se constitue), ou bien à la détermination, ou bien à la référence. On distingue trois types de syntagmes :

1° *homofonctionnels*, où les composants sont du même rang syntaxique, c'est-à-dire la même fonction propositionnelle est répétée par des lexèmes différents. Ce sont des structures de type coordonnateur ($S^1+S^2+S^3)+P+O_1$, etc.) ;

2° *hétérofonctionnels*, où les composants sont de rang syntaxique différent : l'un est le terme *régent* (TR), l'autre (les autres) est (sont) le (les) D. Ce sont des structures de type subordonnateur et peuvent être *bimembres* ou *plurimembres*.

3° *référentiels*, où les éléments composants réalisent une synonymie partielle et sont en relation *référentielle*, comprenant un *terme de référence* (Tr) et un *référent* (R).

Le syntagmoïde se présente comme une unité sémantique, exprimée de façon pluriséquentionnelle. Il peut constituer un seul terme de la proposition, TN ou D. Étant pluriséquentionnel, il peut être analysé dans ses éléments composants : *le pivot* (Piv.) et *l'appartenant* (a). Les appartenants sont au nombre de trois au maximum. Sont considérés appartenants : les auxiliaires par rapport au verbe à conjuguer aux temps et aux modes composés, les formants des degrés de comparaison périphrastiques, les prépositions par rapport aux substantifs qu'ils accompagnent, les articles proclitiques, les pronoms conjoints avec valeur neutre à l'accusatif (o), ou au datif (-i, i-), le verbe *être* dans la formation du passif, les adverbes de négation (*nu*=non), de précision (*tocmai, chiar*=justement), de restriction (*numai*=seulement), d'explication (*adică*=c'est-à-dire, *deci*=donc), la conjonction *să*=que, comme morphème du subjonctif (*unii* studenţi=certains étudiants ; *cel mai*

puțin interesant=le moins intéressant; *voi* scrie=j'écrirai; *pe* Ion=Jean à l'accusatif, etc.).

L'identification des syntagmoïdes et de la relation entre leurs éléments composants contribue à la résolution de deux problèmes d'analyse et de théorie syntaxique:

— elle élucide quelles sont les séquences ne constituant pas des parties de la proposition (chez nous: *termes*) et

— facilite la description intégrale de l'ordre de toutes les séquences qui apparaissent dans la proposition. (Dans l'oeuvre est transcrite une liste avec tous les exemples-types des appartenants possibles dans la formation de syntagmoïdes dans la langue roumaine; *cf* § 51).

Pour faire une description intégrale de l'ordre des mots et pour détacher les types variés de l'ordre des nombreuses séquences dans le cadre de la proposition, il importe de préciser la nature des connexions qui se réalisent en subdivisions, jusqu'à la somme des connexions, qui crée l'unité fondamentale dans la communication. Cette nécessité est motivée, pour l'étude de l'ordre des mots, par le fait, que le degré de cohésion entre les éléments composants des différentes unités syntaxiques dépend de la nature de la connexion; la mobilité des constituants dans les possibilités de permutation ou de dislocation qu'ils ont dans l'ensemble de la construction respective, varie en fonction du degré de cohésion. Basé sur la théorie exposée, l'auteur identifie six types de relations syntaxiques: *d'appartenance* (dans les syntagmoïdes), *de coordination, de subordination, de référence* (dans les syntagmes), *d'interdépendance* (dans les configurations) et *de constellation* (dans l'ensemble de la proposition, comme une interdépendance réalisée par P). De cette manière on arrive à la conclusion que la proposition est le *régent unique* (ou le *surrégent*) de toutes les connexions qui se réalisent dans son cadre et l'interprétation de ceux qui voient dans le prédicat l'élément supérieur est rejetée, comme aussi celle qui considère le sujet de même façon. Dans cet ordre d'idées l'auteur a consulté les opinions exprimées par Karl BÜHLER, *Sprachtheorie,* Jena, 1934, ap. Sextil PUȘCARIU, *Limba română,* I, Bucarest, 1940; L. TESNIÈRE, *op. cit.,* J. KURYLOWICZ, *Les structures fondamentales de la langue: groupe et proposition,* „Studia philosophica", III, 1948, et *La notion de l'isomorphisme,* TCLC, V, 1949; S. KARCEVSKIJ, *Système du verbe russe,* 1927; R. JAKOBSON,

A la recherche de l'essence du langage, „Diogène", 1965, nr. 51 ; E. BENVÉNISTE, *op. cit.* ; Georges GALICHET, *Physiologie de la langue française,* 4e édition, Paris, 1964 ; Charles BALLY, *Linguistique générale et linguistique française,* Paris, 1932 ; Kund TOGEBY, *Structure immanente de la langue française,* Paris, 1965.

La IIIème partie comprend les sections : *La position des éléments constituants syntagmoïdaux, La position des éléments constituants dans les syntagmes* et *L'ordre des éléments constituants dans les configurations.*

Si dans la partie théorique (la IIème) l'auteur a effectué l'analyse en partant de l'ensemble vers les subdivisions, maintenant le chemin est parcouru en sens inverse, en raison des exemples pris des différents styles de la langue.

Dans les § 54—61 la position des parties constituantes syntagmoïdales est décrite sur la base du rapport d'appartenance. Dans les syntagmoïdes quatre situations d'ordre des parties constituantes sont possibles, exprimées de façon généralisée par les expressions : AB (en contact=*continues*) et A—B (à distance=*discontinues*) ; BA et B—A.

L'ordre AB exprime que l'élément appartenant détient la première place et le pivot la deuxième, réalisant par cela l'ordre des mots *habituel, usuel, grammatical* (*nişte cărţi*=quelques (ou des) livres ; *lui Petre*=à Pierre ; *o păţiseră*=il s'en était fait d'eux ; *este scrisă*=*est écrite* ; *tocmai Viorel*=justement Viorel ; *Ion, adică frate-meu*=Jean, c'est-à-dire mon frère, etc.). Pour quelques syntagmoïdes BA peut être l'ordre usuel, où l'appartenant est d'habitude postérieur (au mai *păţit-o* şi alţii=il s'en était fait aussi d'autres ; *gîndindu-se*= pensant, etc.). L'expression A—B exprime de manière concentrée la possibilité de l'apparition d'une autre séquence entre l'appartenant et le pivot, en d'autres termes une *dislocation.* De ce point de vue, les groupes syntagmoïdaux se classifient de façon suivante :

1° *inséparables,* avec une structure fixe AB (*lui Ion*=à Jean ; *ale noastre*=les nôtres ; *celui de-al doilea*=au deuxième, etc.). En d'autres termes les positions CAB et ABC sont possibles, mais jamais ACB.

2° avec *dislocation conditionnée,* dans les syntagmoïdes avec un pivot verbal, qui permettent l'intercalation entre l'appartenant et le pivot des adverbes suivants seulement :

cam=un peu, *mai*=plus, *prea*=trop, *și*=et, *tot*=tout, toujours, dans l'ordre usuel (*o* cam *pățiseră*=il s'en était fait un peu d'eux ; *se* prea *poate*=c'est trop possible ; *vom* tot (și, prea, cam) *alerga*=nous courrons toujours ; *să* mai (etc.) *meargă*=qu'il aille encore plus).

3° avec *dislocation libre*, où l'intercalation d'un nombre plus grand et plus varié d'éléments de dislocation est admissible. Font partie de cette catégorie les syntagmoïdes ayant comme apppartenants : les articles proclitiques, indéfini et génitival, les prépositions, les adverbes de précision et de restriction, le verbe *a fi*=être dans la formation du passif.

„Chipul ei oval și palid	„Son visage ovale et pâle
De nocturnă și cochetă	**De** nocturne et coquette
Magdalenă".	**Madeleine**".

MINULESCU, V, p. 154

„A învățat o dată și **a** — vorba babei — **terminat**".

CĂLINESCU, CO, p. 34

„Il a appris une fois et *a* — comme le dit la vieille — *fini*".

L'expression formelle BA impose de préciser les types de syntagmoïdes, d'après la possibilité d'interversion des parties constituantes. Il y a deux types : 1° *inversibles,* 2° *non-inversibles.* Dans cette seconde catégorie les parties constituantes ne peuvent pas être déplacées. Si leur ordre habituel est AB, elles ne tolèrent pas l'inversion (BA), bien qu'elles permettent la dislocation (ACB) ; si leur ordre usuel est BA, l'ordre AB n'est pas possible.

Lorsqu'on analyse l'expression B—A (BCA), il faut mentionner que dans cette dislocation, aussi deux situations sont possibles :

1° *l'inversion avec dislocation conditionnée* (mi se pare — *pare-mi-se*=il me semble ; l-am citit — *cititu-l-am*=je l'ai lu, etc.).

2° *l'inversion avec dislocation libre* („**Scris** în cartea vieții este **și** de veacuri și de stele". EMINESCU, OA, I, p. 144=„**Dans** le livre de la vie il est écrit de siècles et d'étoiles").

Dans les § 62—112 est analysée la position des constituants dans les syntagmes, sur la base de trois types de relations : *de coordination, de subordination* et *référentiel*.

Dans les syntagmes homofonctionnels, réalisés par la coordination copulative ou disjonctive, l'ordre des termes dispose d'une liberté sans bornes :

„*Inima* și *conștiința* unui popor nu pot fi biruite". SADOVEANU, O, 19, p. 83=„Le coeur et la conscience d'un peuple ne peuvent pas être vaincus".

La pescuit se folosesc sau *plasa* sau *undița*.=À la pêche on emploie ou bien le filet, ou bien la ligne.

Certaines restrictions dans l'interversion des termes coordonnés de cette façon sont dûes à la nécessité de respecter certaines conditions extrasyntaxiques. Dans ces cas on parle d'un *ordre hiérarchique, ascendant* ou *descendant* („Treceau *zilele, săptămînile* și *lunile*". BLAGA, Hronicul ..., p. 32= „Les jours, les semaines et les mois passaient". *Președintele, vicepreședintele* și *secretarul* au luat loc în tribună.=Le président, le vice-président et le secrétaire se sont assis sur la tribune.), ou d'un *ordre chronologique* (Lunile de vară sînt *iunie, iulie* și *august*=Les mois de l'été sont juin, juillet et août).

La relation adversative se réalise entre TN seulement à condition que l'un soit positif et l'autre négatif. Les déterminants (adnominaux ou adverbiaux) peuvent se trouver en relation adversative, étant positifs tous les deux, dans le cas où ils entrent dans une opposition sémantique. („Și domnul Filip se înclina *încet*, dar *exagerat*". VINEA, L, I, p. 140 =„Et monsieur Philippe s'inclina lentement, mais de manière exagérée".).

Après avoir analysé de nombreux exemples, l'auteur est arrivé à la conclusion qu'*une relation de coordination concluante entre les termes de la proposition ne peut pas exister*, car aucun terme de la proposition, réalisé ou bien de façon simple, ou bien de façon syntagmatique, ne peut exprimer un jugement. Or, on sait que la *conclusion* représente une pensée déduite à partir d'une série d'arguments, de constatations, ou la fin d'un raisonnement. Une relation concluante sans conclusion ne peut donc pas exister. Les constructions du type : „Voi veni m î i n e, *deci la 17 ianuarie*", GA, II, p. 225=„Je viendrai demain, donc le 17 janvier" représentent des références („appositions" avec une valeur explicative et de précision).

Dans les *syntagmes hétérofonctionnels bimembres* le déterminant peut précéder le terme régent (DTR), réalisant *l'ordre des mots ascendant,* ou le suivre (TRD), réalisant *l'ordre des mots descendant.* Dans l'ordre des mots ascendant, comme aussi dans l'ordre des mots descendant, on peut rencontrer des constructions avec des *positions fixes* (*asemenea* prieten=un tel ami ; *cînd* pleci ?=quand partiras-tu ? trimite fratelui *său haine gata*=envoie à son frère des vêtements de confection, etc.). À côté des positions fixes, dans l'ordre des mots ascendant et dans l'ordre des mots descendant il y a des positions *usuelles, neutres* du point de vue stylistique (saci *de făină*= sacs de farine ; *biata* mamă=la pauvre mère, etc.). Lorsque les postdéterminants ou les prédéterminants changent leur place habituelle, leur apparition dans d'autres positions est inhabituelle, ce qui entraîne la formation d'un ordre des mots *occasionnel, expressif,* employé surtout par les poètes. (Trec furnici ducînd în gură *de făină* marii saci". EMINESCU, OA, I, p. 90=„Des fourmis passent, portant dans la bouche des grands sacs de farine", „Și mă-sa *biata!* Cum gemea ..." COȘBUC, OA, I. p. 116=„Et sa mère, la pauvre! Comme elle gémissait ...").

La description rigoureuse de l'ordre des termes dans les syntagmes hétérofonctionnels bimembres, aussi bien pour l'ordre des mots fixe, celui usuel, que pour les inversions ou dislocations, exige que l'on tienne compte de la *nature* et de la *variabilité morphologique* des constituants (à la fin du § 80 se trouve le tableau des possibilités combinatoires dans les syntagmes nominaux bimembres). Le placement des déterminants adnominaux dans un ordre des mots ascendant ou descendant peut être motivé par des conditions de nature grammaticale, de nature phonétique, de nature sémantique ou de nature stylistique. Les conditions de nature grammaticale se réfèrent au type de l'élément morphologique par lequel le déterminant est exprimé, au cas du régent, à l'emploi des degrés de comparaison, à l'emploi des prépositions, etc. Les conditions de nature phonétique imposent l'ordre qui évite la succession des syllabes accentuées, des syllabes homophones ou des syllabes cacophoniques. Les conditions de nature sémantique exigent que le déterminant choisisse sa position

en fonction du sens (o *nouă* dovadă — o dovadă *nouă*=une nouvelle preuve — une preuve nouvelle etc.) ou de la fonction d'identification ou de qualification. Tout changement de position du déterminant adnominal qui n'est pas exigé par les conditions grammaticales, phonétiques ou sémantiques, a des significations stylistiques. Les états affectifs, l'intention de mettre en relief le déterminant, ainsi que le désir d'éviter l'expression banale sont des situations qui aboutissent au changement de la place habituelle des parties constituantes syntagmatiques, avec des effets stylistiques les plus divers. L'hyberbate combinée avec la dislocation augmentent la valeur stylistique de la position inattendue.

Dans la suite, l'auteur analyse les positions des déterminants dans les syntagmes qui ont un pronom comme terme régent.

Les syntagmes hétérofonctionnels plurimembres peuvent réaliser trois types d'ordre des mots : *anticipé* (tous les déterminants précèdent le régent) „... ș-această fericire *noul meu* prieten încă n-o avusese". SADOVEANU. O, 19, p. 297=„...et ce bonheur, mon nouvel ami ne l'avait pas encore éprouvé". ; *progressif* (tous les déterminants succèdent au régent) : „M-oi legăna în pasul *tău legănat de cal*". PILLAT, P, p. 141=„Je me bercerai dans ta démarche bercée de cheval" ; *centré* (les déterminants encadrent le régent) : „Eminescu era om de o *neistovită energie intelectuală*". SLAVICI, A, p. 45=„Eminescu était un homme d'une intarrissable énergie intellectuelle".

La place des différents déterminants dans n'importe quel des trois types d'ordre s'établit en fonction de a) la nature morphologique du déterminant et du régent, b) le spécifique de construction, c) l'existence dans le syntagme d'un déterminant avec une position fixe (antérieur ou postérieur). Si un déterminant apparaît dans les syntagmes plurimembres, qui a d'habitude une place fixe avant le régent, deux types d'ordre peuvent être créés : *anticipé* (atari *rarisime* ființe ...=tels rarissimes êtres ...) ou *centré* (așa bucățică *bună*=un si bon morceau). Dans l'ordre des mots anticipé, dans la série des déterminants, la première place est occupée par celui qui a une position fixe et entre lui et le régent tous les autres déterminants sont encadrés, indifféremment de leur nature morphologique. Si dans la série des déterminants l'un a une place

fixe après le régent, l'ordre peut être *progressif* (hainele **gata** *ale bărbatului*=les vêtements de confection de l'homme) ou *centré* (ca un *adevărat* om **de lume**=ainsi qu'un vrai homme du monde). Dans l'ordre des mots progressif, le post-déterminant avec place fixe est placé immédiatement près du régent et, après lui, viennent les autres.

Dans la suite sont analysés les syntagmes du verbe et de ses équivalents. En principe, dans l'ordre habituel, les déterminants adverbiaux (circonstanciels) occupent, dans la proposition qui, outre S+P, a aussi d'autres termes nucléaires, les places à la fin de la construction. L'expression formelle de cet ordre serait la suivante :

$$S+P+(O_1)+(O_2)+(K),\ D_1,\ D_2,\ \ldots\ D_n,$$

les parenthèses montrant qu'un (n'importe quel) des trois TN peut être présent, ou deux, ou bien tous les trois. Un tel schéma théorique se réalise rarement, mais il est nécessaire comme cadre général de discussion des possibilités d'ordre des déterminants adverbiaux, par rapport aux termes essentiels de la proposition. Bien que de telles propositions „pleines" soient rares, le principe se conserve dans les propositions concrètes : „Maiorescu a atras rîsul sănătos *de partea lui*". VIANU, SLR, p. 156=„Maiorescu a attiré le rire sain de sa part".

Ce principe général n'impose cependant aucune règle obligeant la personne qui parle roumain à placer les déterminants circonstanciels toujours au même lieu. La plupart de ces déterminants jouissent d'une grande liberté en ce qui concerne l'occupation d'une place dans la proposition. Cette mobilité s'explique par le fait qu'ils n'ont pas de caractéristique spéciale, comme par exemple l'accord, qui puisse créer une confusion relative à leur dépendance. Pour cette raison, dans le choix de la place d'un déterminant circonstanciel, celui qui parle ne tient compte que de l'importance d'une circonstance vis-à-vis d'une autre. De ce fait, se détache une seule règle : la place la plus proche du verbe exprime la circonstance la plus importante. Dans le cas où il existe deux ou plusieurs déterminants exprimant la même circonstance, est placé le plus proche du verbe celui dont le caractère est plus large,

suivi de ceux qui font des précisions. Le déterminant circonstanciel placé au début de la proposition obtient une mise en évidence plus forte, sans que cela impose (toujours) une inversion des termes nucléaires. L'auteur expose ensuite la situation des adverbes qui peuvent changer leur classe morphologique, en fonction du régent, et de ceux qui détiennent toujours une place fixe. Une discussion séparée est consacrée à la position du déterminant avec subordination double : adnominal-adverbial (l'élément prédicatif supplémentaire= Eps) :

„**Îmbătată**, paserea se asculta **singură**". GÎRLEANU, SA, II, p. 78=„Ivre l'oiseau s'écoutait soi-même".

Dans l'ordre des mots habituel (S+P+Eps, ou $P+O_1+$ Eps, ou O_1+P+Eps), ce déterminant, qu'il se réfère au S ou au O_1 (O_2, Ag), occupe la place après le verbe, en séquence continue ou discontinue. L'antéposition par rapport au verbe régent présente deux aspects :

Eps change de place avec S ; ou bien S garde sa place, mais ce cas, Eps, se présente indéfini et isolé. L'aspect verbal de Eps est réalisé par des gérondifs non-accordés. Ce déterminant a un ordre des mots fixe, adverbial, car ce n'est que dans cette position que le gérondif peut accomplir la fonction de Eps.

Les syntagmes hétérofonctionnels qui ont un adjectif ou une interjection comme régent ne posent pas de problèmes spéciaux concernant l'ordre des mots, parce que, en général, les déterminants de ceux-ci sont postérieurs. Les inversions possibles sont rares et poétiques.

Dans les syntagmes référentiels, R se trouve, dans l'ordre des mots usuel, après Tr. Le référent substantival peut être antérieur seulement s'il n'est pas articulé. L'inversion a sans doute une valeur stylistique, car elle imprime à l'expression une certaine solennité (parfois emphatique) : „Pe crucea de lîngă jgheabul de salcie, a căzut, *bucată moale de întuneric,* o b u f n i ţ ă u r i a ş ă clipind stele". A. MANIU, VP, p. 71=„Sur la croix près de la gouttière de saule tomba, un morceau moelleux de ténèbres, un hibou géant, en clignant des étoiles".

Dans les § 113—135 est analysée la position TN dans des configurations et l'on démontre les conséquences informationnelles, sémantiques et stylistiques des inversions, des dislo-

cations et du chiasme. Dans chaque grammaire il est beaucoup question de la position du sujet et du prédicat. Pour éviter les répétitions, l'auteur a choisi donc seulement les situations spéciales ou peu discutées : la place du sujet *repris, isolé* et *quantitatif*. La possibilité d'ordonner le sociatif est largement traitée. Le mécanisme d'ordre du complément d'objet direct et indirect, pour éviter l'ambiguïté datif-génitif et dans les conditions de leur réflexion par reprise et anticipation, est aussi largement discuté, ainsi que les constructions avec deux O_1 ou deux O_2.

Dans la partie réservée aux conclusions, l'auteur évite de reprendre ce qu'il a formulé dans les sections ou paragraphes plus importants. Sur cette base, il met en évidence les traits caractéristiques de la langue roumaine, nécessaires dans une étude de typologie de l'ordre des mots. Après un passage en revue des propositions de H. WEIL, *op. cit.*, J. VENDRYES, *op. cit.*, P. W. SCHMIDT, *Die Sprachfamilien und Sprachkreise der Erde*, Heidelberg, 1926, L. TESNIÈRE, *op. cit.*, A. A. HOLODOVICI, *K tipologii poriadka slov*, „Filologhiceskie nauki", 1966, nr. 3, J. POHL, *Le roumain, seule langue centrifuge?* „Omagiu ROSETTI", 1965, p. 709—717, V. Şerban, en se basant sur la distinction entre PI et PV, propose, en premier lieu, l'observation de l'ordre des termes de la proposition et, en même temps, la possibilité de leur permutabilité *dans l'ensemble de la proposition,* et en second lieu, l'observation de la position des constituants dans les trois subdivisions de la proposition. Dans le cadre des deux situations, il faut analyser les conditions de l'ordre continu ou discontinu. Parmi les possibilités variées d'ordre, dans la discussion de la typologie de l'ordre des mots peuvent entrer, comme paramètres, les types suivants :

— *l'ordre des mots libre,* au niveau des termes nucléaires de la proposition ;

— *l'ordre des mots variable,* au niveau configurationnel, tenant compte de quelques inversions obligatoires ;

— *l'ordre des mots descendant atténué,* dans les syntagmes bimembres hétérofonctionnels ;

— *l'ordre des mots centré*, dans les syntagmes plurimembres hétérofonctionnels, tenant compte de certaines positions fixes, anticipées ou progressives.

Les résultats de cette recherche peuvent être employés pour les études de syntaxe de la langue roumaine, comme aussi pour celles de stylistique, en leur offrant des critères plus précis d'interprétation, tandis que par les formalisations proposées ils pourraient intéresser la traduction automatique.

ANEXĂ

INDICE DE MATERIE *
Cap. al II-lea și al III-lea

---

* Indicele a fost întocmit de Nausica ȘERBAN.

BIBLIOGRAFIE

A. STUDII

I. Lingvistică generală și alte studii orientative

BALLY, LGLF=Charles BALLY, *Linguistique générale et linguistique française,* Paris, 1932. — *Le langage et la vie,* ed a 3-a, Paris, 1935.
Emile BENVENISTE, *Problèmes de linguistique générale,* Paris, 1966 (culegere de studii).
Alexandru BOBOC, *Probleme filozofice ale limbajului,* LLF, București, 1968.
R. A. BUDAGOV, *Iz istorii iazîcoznaniia. Saussure i sossiurianstvo,* Moscova, 1954. — *Introducere în știința limbii,* trad. și note de G. MIHĂILĂ, București, 1961.
Tatiana SLAMA-CAZACU, LC=Tatiana SLAMA-CAZACU, *Limbaj și context,* București, 1959.
— *Comunicarea în procesul muncii,* București, 1964.
Eugen COSERIU, *Sincronía, diacronía e historía,* Montevideo, 1958.
— *Systema, norma y habla,* Montevideo, 1952.
I. COTEANU, *Principalele aspecte ale structuralismului contemporan,* ELS, 1967.
— *Comutarea și substituția,* ELS, 1967.
I. COTEANU și Em. VASILIU, *Conținut și formă în limbă,* PLG, II, 1960.
I. COTEANU, Al. ROSETTI, Em. VASILIU, *Probleme actuale în lingvistică,* LR, XI, 1962, nr. 5.
Albert DAUZAT, *La Philosophie du langage,* Paris, ed. a 7-a, 1948.
H. DELACROIX, *Le langage et la pensée,* Paris, 1924.
ELS = *Elemente de lingvistică structurală* (culegere de studii ; red. resp. I. COTEANU), București, 1967.
GRAUR, SLG = Al. GRAUR, *Studii de lingvistică generală,* variantă nouă, București, 1960.
— *Cu privire la caracterul sistematic al sintaxei și al vocabularului,* SCL, XV, 1964, nr. 4.
Al. GRAUR, TA = Al. GRAUR, *Tendințele actuale ale limbii române,* București, 1968.
Al. GRAUR, L. WALD, *Scurtă istorie a lingvisticii,* ed. a 2-a, revăzută și adăugită, București, 1965.

Zellig S. HARRIS, *Structural linguistics*, ed. a 6-a, Chicago, 1963.
Louis HJELMSLEV, *Preliminarii la o teorie a limbii*, trad. din limba engleză de D. COPCEAG, Bucureşti, 1967.
Karel HORÁLEK, *Les fonctions de la langue et de la parole*, TLP, 1964, nr. 1.
Vladimir HOŘEJŠI, *Chronologie relative et linguistique structurale*, TLP, 1964, nr. 1.
Introducere în lingvistică, de un colectiv sub conducerea acad. prof. Al. GRAUR, ed. a 2-a, Bucureşti, 1965.
IORDAN, LR = Iorgu IORDAN, *Lingvistica romanică, evoluţie, curente, metode*, Bucureşti, 1962.
Gheorghe IVĂNESCU, *Gramatica şi logica*, I. *Structura gîndirii ca factor primar al structurii morfologice a limbii*, AUT, I, 1963.
— *Gramatica şi logica*, II. *Structura gîndirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii*, AUT, II, 1964.
G. C. LEPSCHY, *La linguistique structurale*, trad. fr., Paris, 1968.
LG = *Lingvistică generală*, Culegere de articole, traducere din limba rusă de Lucia WALD şi Elena SLAVE, Bucureşti, 1963.
Bertil MALMBERG, *Les nouvelles tendances de la linguistique*, trad. fr., Paris, 1966.
— *Synchronie et diachronie*, Rapport au X-ème Congrès International des linguistes, Bucureşti, 1967.
Maria MANOLIU, *Substitute şi economizatori*, PLG, V, 1967.
Solomon MARCUS, *Structura limbii şi aspectele ei matematice*, SCL, XIV, 1963, nr. 2.
— *Modelarea matematică a limbii*, LR, XII, 1963, nr. 5.
— *Aspecte matematice în studiul limbajului*, LLF, Bucureşti, 1968.
Solomon MARCUS şi Sorin STATI, *Informaţie şi redundanţă în limbă*, ELS, 1967.
Solomon MARCUS, Edmond NICOLAU, Sorin STATI, *Introducere în lingvistica matematică*, Bucureşti, 1966.
J. MAROUZEAU, *Lexique de la terminologie linguistique*, ed. a 3-a, Paris, 1951.
— *La linguistique ou science du langage*, Paris, 1921.
André MARTINET, *La linguistique synchronique*, Paris, 1965.
— *Eléments de linguistique générale*, ed. a 6-a, Paris, 1966.
Antoine MEILLET, *Introduction à l'étude comparative des langues indoeuropéennes*, ed. a 6-a, Paris, 1924.
— *Linguistique historique et linguistique générale*, ed. a 2-a, Paris, 1926.
Paul MICLĂU, *Limbă şi vorbire*, AUB, XIV, 1965.
Edm. NICOLAU, *Introducere în cibernetică*, Bucureşti, 1964.
Gertrud PÄTSCH, *Grundfragen der Sprachtheorie*, Berlin, 1955.
Cornel POPA, *Analiza limbajului la Leibniz, Boole şi Frege*, LLF, 1968.
PLG = *Probleme de lingvistică generală*, I, 1959; II, 1960; III, 1961; IV, 1962; V, 1967.
Ferdinand de SAUSSURE, *Cours de linguistique générale*, publié par Charles BALLY et Albert SECHEHAYE avec la collaboration de Albert REIDLINGER—reimprimare, Paris, 1967.
Franz SCHMIDT, *Logik der Syntax*, Berlin, 1962.

A. SECHEHAYE, *La pensée et la langue*, „Journal de psychologie," 1933.
A. G. SPIRKIN, *Originea limbii şi rolul ei în formarea gîndirii*, LG, 1963.
I. STAN, *Probleme de tipologie lingvistică*, CL, VIII, 1963, nr. 1.
S. K. ŞAUMIAN, *Ideile filozofice ale lui Lenin şi lingvistica contemporană*, LR, XI, 1962, nr. 5.
V. ŞERBAN (în colab. S. ABRAHAM, I. EVSEEV), *The Basis of a Structural Semantics*, „Actele celui de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor, Bucureşti, 1967", vol. II, 1970, p. 609–611.
Em. VASILIU, *Limbă, vorbire, stratificare*, SCL, X, 1959, nr. 3.
— *Cîteva probleme de lingvistica în lumina leninismului*, LR, IX, 1960, nr. 2.
— *Metode de analiză în lingvistica modernă*, LR, IX, 1960, nr. 6.
— *Contribution à la théorie du signe linguistique*, CLTA, I, 1962.
— *Gramaticile generative*, LR, XII, 1963, nr. 3.
— *Direcţii noi de cercetare în lingvistică şi problemele limbii române*, SCL, XVI, 1965, nr. 1.
J. VENDRYES, *Le langage*. Introduction linguistique à l'histoire, Paris, 1921.
Henri WALD, *Realitate şi limbaj*, Bucureşti, 1968.

II. Gramatică

GA = Academia Republicii Socialiste România, *Gramatica limbii române*, ed. a 2-a, revăzută şi adăugită, I–II, 1963, tiraj nou, 1966.
Georges ANTOINE, *La coordination en français*, 2 vol., Paris, 1958–1962.
Finuţa ASAN, *Raportul dintre diateze şi tranzitivitate*, SCL, XI, 1960, nr. 3.
— *Atributul pronominal în dativ*, SG, II, 1957.
— *Reluarea complementului în limba română*, SG, III, 1961.
— *Propoziţia apozitivă şi apoziţia*, LR, X, 1961, nr. 4.
Finuţa ASAN şi Laura VASILIU, *Unele aspecte ale sintaxei infinitivului în limba română*, SG, I, 1956.
Mioara AVRAM, *Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie*, SG, I, 1956.
— *Observaţii asupra coordonării*, SG, II, 1957.
— *Cu privire la clasificarea propoziţiilor după structură*, CS, 1962.
N. I. BARBU, *Sintaxa limbii române*, după metoda istorico-stilistică, Bucureşti, 1945.
G. BELDESCU, *Contribuţii la cunoaşterea numelui predicativ*, Bucureşti, 1957.
— *Coordonarea simplă, complexă şi contextuală*, LR, VII, 1958, nr. 3.
Andreas BLINKENBERG, *Le problème de la transitivité en français moderne*, essai syntacto-sémantique, Copenhaga, 1960.
H. BRINKMANN, *Die Struktur des Satzes im Deutschen*, „*Neuphilol. Mitteilungen*", 60, 1959.
R. A. BUDAGOV, *Etiudî po sintaksiku rumînskogo iazîka*, Moskva, 1958.

Matilda CARAGIU, *Sintaxa gerunziului românesc,* SG, II, 1957.
Tim. CIPARIU, *Gramatec'a limbei romane,* Partea II, Sintetica, Bucureşti, 1877.
Ion DIACONESCU, *Complementul calităţii,* LR, IX, 1960, nr. 2.
Paula DIACONESCU, *Rolul elementului verbal în componenţa predicatului nominal,* SG, II, 1957.
— *Evoluţia noţiunii de morfem şi stadiul actual al analizei morfematice,* ELS, 1967.
— *Numărul şi genul substantivului românesc,* ELS, 1967.
Florica DIMITRESCU, *Componenţa locuţiunilor verbale în limba română,* SG, I, 1956.
— *Locuţiunile verbale în limba română,* Bucureşti, 1958.
G. N. DRAGOMIRESCU, *Sintaxa şi stilistica propoziţiilor independente,* Braşov, 1939.
— *„Atributul predicativ" în limba română,* LL, VI, 1962.
Îmbinările de cuvinte indivizibile, analizabile şi neanalizabile, LL, VIII, 1964.
D. D. DRAŞOVEANU, *Despre natura raportului dintre subiect şi predicat,* CL, III, 1958.
— *Observaţii asupra cuvintelor relaţionale,* CL, XVII, 1968, nr. 1.
D. D. DRAŞOVEANU, P. DUMITRAŞCU, M. ZDRENGHEA, *Analize gramaticale şi stilistice,* ed. a 2-a, Bucureşti, 1966.
Nicolae DRĂGANU, *Istoria sintaxei,* lucrare postumă, Bucureşti, 1945.
— *Elemente de sintaxă a limbii române,* lucrare postumă, Bucureşti, 1945.
Jean DUBOIS, *Grammaire structurale du français: nom et pronom,* Paris, 1965.
— *Grammaire structurale du français: le verbe,* Paris, 1967.
Pompiliu DUMITRAŞCU, *În legătură cu predicatul multiplu şi cel complex,* CL, IX, 1964, nr. 1.
I. ELIAD, *Gramatică românească,* Sibiu, 1828.
Sanda GOLOPENŢIA-ERETESCU, *Structura de suprafaţă şi structura de adîncime în analiza sintactică,* PLG, V, 1967.
Viorica FLOREA, *Cu privire la apoziţie,* LR, XVI, 1967, nr. 2.
Al. GRAUR, *Părţile principale ale propoziţiei,* LL, VI, 1962.
Maurice GREVISSE, *Le bon usage,* Grammaire française avec des remarques sur la langue française d'aujourd'hui, ed. a 8-a, revăzută, Gembloux (Belgique), 1964.
— *Précis de grammaire française,* ed. a 27-a, Gembloux, f.a.
M. GRIGORESCU, *Atributul substantival în limba română,* SCL, V, 1954, nr. 1—2.
Pierre GUIRAUD, *La syntaxe du français,* ed. a 2-a, coll. „Que sais-je?", Paris, 1963.
Klaus HEGER, *Valenz, Diathese und Kasus.* „Z. für. rom. phil", 82, 1966, nr. 1—2.
L. HJELMSLEV, *La notion de rection,* „Acta linguistica", I, fasc. 1.
V. HODIŞ, *Echivalenţa semantico-sintactică a termenilor raportului apozitiv,* CL, XI, 1966, nr. 1; id., XII, 1967, nr. 2.
Iorgu IORDAN, *Gramatica limbii române,* Bucureşti, 1937.

LRA = Iorgu IORDAN, *Limba română actuală,* o gramatică a „greşelilor", ed. a 2-a, Bucureşti, 1948.
— *Tendinţe sintactice în limba română actuală,* Bucureşti, 1966.
Iorgu IORDAN, Valeria GUŢU-ROMALO, Alexandru NICULESCU, *Structura morfologică a limbii române contemporane,* Bucureşti, 1967.
G. IVĂNESCU, *Din sintaxa propoziţiilor exclamative,* „Omagiu IORDAN", Bucureşti, 1958.
Milka IVIČ, *The Grammatical Category of Non-omissible,* „Lingua", IX, 1960.
J. KURYLOWICZ, *Les structures fondamentales de la langue : groupe et proposition,* „Studia philosophica", III, 1948.
— *La notion de l'isomorphisme,* (Recherches structurales), TCLC, V, 1949.
ALF LOMBERD, *Les membres de la proposition française,* Malmö, 1929.
Wilhelm MEYER-LÜBKE, *Grammaire des langues romanes,* trad. fr., III-Syntaxe, Paris, 1900.
Maria MANOLIU, *Schiţă de clasificare structurală a adjectivelor din limba română,* ELS, 1967.
— *Genitivul pronumelui personal în limba română contemporană,* ELS, 1967.
Maria MANOLIU-MANEA, *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard,* Bucureşti, 1968.
Rita CHRICUŢĂ-MARINOVICI, *Unele aspecte de ordin semantic în analiza raportului dintre subiect, predicat şi complementul direct,* CL, VIII, 1963, nr. 2.
— *Cu privire la regimul contextual al unor cuvinte,* CL, X, 1965, nr. 1.
— *Probleme de grupare semantică a verbelor,* CL, XI, 1966, nr. 2.
Mircea MITRAN, *Despre apoziţie şi raportul apozitiv,* LR, XII, 1963, nr. 1.
Alexandru NICULESCU, *Obiectul direct prepoziţional în limbile romanice* ,SCL, X, 1959, nr. 2.
— *Individualitatea limbii române între limbile romanice* ; contribuţii gramaticale, Bucureşti, 1965 (lucrare distinsă cu premiul academic).
G. NEDIOGLU, *Independenţa subiectului,* LR, IV, 1955, nr. 2.
— *Propoziţia verbală şi propoziţia nominală,* LR, IV, 1955, nr. 5.
Silvia NIŢĂ, *Predicatul circumstanţial,* LR, VII, 1958, nr. 4.
Radu I. PAUL, *Flexiunea nominală internă în limba română,* Bucureşti, 1932.
Gh. POALELUNGI, *Despre propoziţiile impersonale în limba română,* MIP, 1956.
Bernard POTTIER, *L≪object direct prépositionnel≫* : faits et théories, SCL, XI, 1960, nr. 3.
— *Systématique des éléments de relation,* étude de morpho-syntaxe structurale romane, Paris, 1962.
Sextil PUŞCARIU, *Études de linguistique roumaine,* Cluj-Bucureşti, 1937.
PUŞCARIU, LR = Sextil PUŞCARIU, *Limba română,* vol. I. Privire generală, Bucureşti, 1940.
Maria RĂDULESCU, *Numele predicativ circumstanţial,* SG, II, 1957.
M. REGULA, *Espèces de syntagmes.* „Linguistica", VI, 1964, (Ljubljana).

J. RIES, *Was ist Syntax?*, ed. a 2-a, Praga, 1927.
Valeria GUŢU-ROMALO, *În problema clasificării verbelor — încercare de clasificare sintagmatică*, ELS, 1967.
— *Distribuţia*, ELS, 1967.
— *Morfologie structurală a limbii române* (substantiv, adjectiv, verb), Bucureşti, 1968.
Al. ROSETTI şi J. BYCK, *Gramatica limbii române*, ed. a 2-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1945.
Kr. SANDFELD et Hedvig OLSEN, *Syntaxe roumaine*, III, structure de la proposition, Copenhaga, 1962.
C. SĂTEANU, *Sintagma, cea mai mică unitate relaţională*, CL, VI, 1961, nr. 2.
Albert SECHEHAYE, *Essai sur la structure logique de la phrase*, Paris, 1926.
— *Les deux types de phrase*, Mél. Bouvier, Geneva.
E. SEIDEL, *Geschichte und Kritik der wichtigsten Satzdefinitionen*, Jena, 1935.
Eugen SEIDEL, *Elemente sintactice slave în limba română*, Bucureşti, 1958.
I. A. SIZOVA, *Cto takoe sintaksis?* Moskva, 1966.
Sorin STATI, *Contribuţii la studiul definiţiei şi clasificării propoziţiei*, SCL, VI, 1955, nr. 3.
— *Elipsa*, LR, IV, 1955, nr. 2.
— *Structura propoziţiei*, SCL, XIV, 1963, nr. 2.
— *Aspecte ale analizei sintactice în lingvistica structurală*, ELS, 1967.
— *Sintagma şi locul ei în structura limbii*, ELS, 1967.
STATI, TM = Sorin STATI, *Teorie şi metodă în sintaxă*, Bucureşti, 1967.
V. ŞERBAN, *Curs practic de sintaxă a limbii române*, Bucureşti, 1964.
— *Description et classification des propositions-standards dans une théorie sémantique structurale*, CLTA, IV, 1967.
— *Les bases de l'analyse configurationnelle*, „Actele celui de-al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică", 1970, I, p. 769—776.
— *Sintaxa limbii române* — curs practic —, Bucureşti, 1970.
Flora ŞUTEU, *Atribut pronominal sau complement indirect?*, LR, XI, 1962, nr. 3.
Eugen TĂNASE, *Un caz de discordanţă între analiza logică şi cea gramaticală*, AUT, III, 1965.
Lucien TESNIÈRE, *Éléments de syntaxe structurale*, ed. a 2-a, Paris, 1966.
H. TIKTIN, *Gramatica română*, ed. a 3-a, Bucureşti, 1945.
Knud TOGEBY, *Structure immanente de la langue française*, Paris, 1965.
Emanuel VASILIU, *Observaţii asupra flexiunii nominale în limba română*, SCL, IV, 1953, nr. 1.
— *Le système des cas en roumain*, CLTA, II, 1965.
E. VASILIU, Sanda GOLOPENŢIA-ERETESCU, *Sintaxa transformaţională a limbii române*, Bucureşti, 1969.

Laura VASILIU, *Părțile de propoziție multiple,* SG, III, 1961.
— *Asupra definiției propoziției,* ELS, 1967.
Mircea ZDRENGHEA, *Adjective determinative sau pronume (posesive-demonstrative, interogative-relative și nehotărîte)?* LR, IV, 1955, nr. 4.

III. Stilistică, semantică, limbă literară

Ch. BALLY, *Traité de stylistique française,* I, Heidelberg, 1909.
— *Précis de stylistique,* Geneva, 1905.
Boris CAZACU, *Studii de limbă literară,* Probleme actuale ale cercetării ei, București, 1960.
— *Remarques sur l'emploi des adjectifs en roumain,* BL, XV, 1947.
— *Despre cercetarea limbii și stilului scriitorilor.* „Omagiu IORDAN", București, 1958.
Jean COHEN, *Structure du langage poétique,* Paris, 1966.
M. COHEN, *Grammaire et style,* Paris, 1954.
Ion COTEANU, *Dislocarea ca procedeu stilistic în poezia noastră contemporană,* RUB, 1955, nr. 2—3.
— *Romána literară și problemele ei principale,* București, 1961.
— *„Discontinuitatea", un procedeu al stilului artistic actual,* LR, XI, 1962, nr. 1.
— *Structura stilistică a limbii,* ELS, 1967.
Marcel CRESSOT, *Le style et ses techniques,* Paris, 1963.
Lubomir DOLEŽEL, *Vers la stylistique structurale,* TLP, 1964, nr. 1.
I. FISCHER, Em. VASILIU, *Vorbirea directă și indirectă,* LR, II, 1953, nr. 4.
A.-J. GREIMAS, *Sémantique structurale,* recherche de méthode, Paris, 1966.
P. GUIRAUD, *La stylistique,* coll. „Que sais-je ?", ed. a 2-a, Paris, 1963.
— *La sémantique,* coll. „Que sais-je ?", Paris, 1955.
H. HATZFELD, *Les problèmes de la stylistique moderne et les contributions roumaines,* Aph., II, 1959.
Gheorghe IONESCU, *Semantica logică,* LLF, București, 1968.
IORDAN, *Stilistica* = Iorgu IORDAN, *Stilistica limbii române,* București, 1944.
IVĂNESCU, PC = Gheorghe IVĂNESCU, *Problemele capitale ale vechii române literare,* Iași, 1948 (coperta interioară 1947).
— *Limba poetică românească,* LL, II, 1956.
L. LAVELLE, *La parole et l'écriture,* Paris, 1942.
A. LOMBARD, *Les constructions nominales dans le français moderne, Étude syntaxique et stylistique,* Uppsala et Paris, 1930.
J. MAROUZEAU, *Précis de stylistique française,* ed. a 5-a, Paris, 1963.
Ștefan MUNTEANU, *Principii de stilistică* (curs lito), Universitatea din Timișoara, 1966.
R. PAUL, *Un capitol de stilistică românească: subiectul de voință*; titlul interior: *pronumele personal în funcție de subiect de voință,* Cluj. 1934.
Moritz REGULA, *Glanes syntaxiques et stylistiques* (extras) „Mélanges de grammaire française offerts à M. Maurice Grevisse" pour la trentième anniversaire du *Bon Usage.*

— *Espèces et formes de la mise en relief et de l'anticipation*, „Cahiers Ferdinand de Saussure", 1966, nr. 23.

— *Syntaktisches und stilistisches Allerlei*, „B. zur rom. Phil.", I, 1961.
Adam SCHAFF, *Introducerea în semantică*, trad. din limba poloneză (fără indicarea traducătorului), București, 1966.

Sorin STATI, *Problemele actuale ale semanticii lingvistice*, LLF, București, 1968.

VIANU, SS = Tudor VIANU, *Studii de stilistică*, București, 1968.

— *Contexte legate și nelegate din punctul de vedere stilistic*, LR, V, 1956, nr. 3.

St. ULLMANN, *Précis de sémantique française*, ed. a 3-a, Berna, 1965.

IV. **Ordinea cuvintelor. Probleme de tipologie**

M. A. ANDREETTO, *El orden de las palabras y la syntaxis*, „Boll. de filol.", Montevideo, 1946, p. 100—104.

Andreas BLINKENBERG, *L'ordre des mots en français moderne*, I, ed. a 2-a, Copenhaga, 1958; II, 1933.

— *Remarques sur les substantifs à la détermination double hétéromorphe*, „Studia Neophilologica", XXXIX, Uppsala, 1967, nr. 1.

K. BRUGMANN, *Abrégé de grammaire comparée de langues indo-européennes*, trad. fr., Paris, 1905 (topică p. 715—728).

R. A. BUDAGOV, *Dve problemî izuceniia poriadka slov*, SCL, XI, 1960, nr. 3.

Marcel COHEN, *Observations à propos de l'ordre des mots en français contemporain*, „Journal de Psychologie", 1950, nr. 1.
Lennart CARISSON, *Le degré de cohésion des groupes subst.+de+subst. en français contemporain*, étudié d'après la place accordée à l'adjectif épithète. Avec examen comparatif des groupes correspondants de l'italien et de l'espagnol, Uppsala, 1966.

L. CLEDAT, *Les pronoms personnels avant et après le verbe*, R. Phil, fr., 1925, p. 43—48

— *L'inversion du sujet postposé et l'enclitique „je"*, R. Phil, fr., 1928, p. 81—99.

J. DAMOURETTE et Ed. PICHON, *Des Mots à la Pensée*. Essai de grammaire de la langue française, 7 vol., Paris, 1911—1950 (*Glossaire des termes spéciaux employés dans l'ouvrage*, 1950).

L. DEZSÖ, *Notes on the word order of simple sentences in Hungarian*, Computational linguistics, IV, Budapest, 1965.

L. FOULET, *L'ordre des mots et l'analyse de la phrase*, Romania, 1923.

— *L'accent tonique et l'ordre des mots*, Romania, 1924.

— *L'interrogation et l'ordre des mots en anglais et en français*, Romania, 1926.

J. FOURQUET, *L'ordre des éléments de la phrase en germanique ancien*, Paris, 1938.

Georges GALICHET, *Physiologie de la langue française*, ed a 4-a, coll. „Que sais-je ?", Paris, 1964.

J. van GINNEKEN, *Principes de linguistique psychologique*, trad. fr, Paris-Leipzig, 1907 (topică, V, p. 514—531).
Marie-Louise MÜLLER-HAUSER, *La mise en relief d'une idée en français moderne*, Geneva, 1943.
Louis HJELMSELV, *Rôle structural de l'ordre des mots*. „Journal de Psychologie", 1950, nr. 1.
A. A. HOLODOVICI, *K tiplologii poriadka slov*, „Filologhiceskie nauki", 1966, nr. 3
A. V. ISACENKO, *O grammaticeskom poriadke slov*, Vaprosi iazikoznaniia, 1966, nr. 6.
R. JAKOBSON, *À la recherche de l'essence du langage*, „Diogène", 1965, nr. 51.
I. I. KOVTUNOVA, *Prinţipî slovoraspolojeniia v sovremennom russkom iazîke*, Russkii iazîk, Moscova, 1967.
E. LERCH, *Typen der Wortstellung*, „*Festschrift* für K. Vossler", Heidelberg, 1922.
D. LERCH, *Die Inversion im modernen Französischen*. „Mél. Bally" Geneva, 1939.
Alexandre LORIAN, *L'ordre des propositions dans la phrase française contemporaine* Paris, 1966.
J. MAROUZEAU, *L'ordre des mots dans la phrase latine*, 3 vol., Paris, 1922—1949.
— *Les énigmes de l'ordre des mots*, „Humanitatés", 1936 (p. 97—99); 1937 (p. 433—435).
— *Quelques principes d'ordre des mots*, „Mél. de Ghellinck", 1951.
— *Quelques particularités de l'ordre des mots*, „Revue des Études Latines", 1952.
— *L'ordre des mots en latin*, volume complémentaire, Paris, 1953.
A. S. MELNIČUK, *Poriadok slov i sintagmaticeskoe clenenie predlojenii v slavianskich iazîkach*, K, 1958.
Elise RICHTER, *Grundlinien der Wortstellungslehre*, „Zeitschr. f. rom. Phil.", XL, 1919.
A. SAUVAGEOT, *Procédés expressifs du français contemporain*, Paris, 1957.
— Recenzie la rev. „Nylevtudomanyi Közlemények", T. LXVI, fasc. 2, 1964, în BSL, 1966, fasc. 2.
P. W. SCHMIDT, *Die Sprachfamilien und Sprachenkreise der Erde*, Heidelberg, 1926.
Vl. SKALIČKA, *La fonction de l'ordre des éléments linguistiques*, TCLP, 1936, nr. 6.
Henri WEIL, *De l'ordre des mots dans les langues anciennes comparées aux langues modernes*. Question de grammaire générale, Paris, 1879.

V. **Ordinea cuvintelor în limba română**

Ioana ANGHEL, Elena COMŞULEA, Emese KIS, Ioan I. STAN, *Cu privire la topica complementului în propoziţia principală*, CL, X, 1965, nr. 1.
— *Topica propoziţiilor principale în fraza beletristică română contemporană*, SCL, XVII, 1966, nr. 6.
E. CÎMPEANU, *Topică „obiectivă" cu valoare „subiectivă"*, CL, II, 1957.

I, COTEANU, *Anticiparea complementului prin pronume, o regulă gramaticală nouă?* LR, XII, 1963, nr. 3.
Alexandru GRAUR, *Notes sur l'article postposé en roumain,* Romania, LX, p. 233—237.
— *Autour de l'article postposé,* BL, V.
— *Place de l'adjectif en roumain,* BL, VIII_2.
— *Notes sur l'emploi enclitique des adjectifs possessifs en roumain,* BL, XIII.
— *Locul adjectivului în româneşte,* VR, XXX, 1938, nr. 12.
Magdalena POPESCU-MARIN, *Observaţii asupra topicii atributului adjectival în limba română,* SG, III, 1961.
GH. NANDRIŞ, *Sur la postposition du pronom personnel en roumain* BL, V.
Nicolau PILŢIA, *Gramatica limbei române,* ed. a 3-a, Braşov, 1889. (Capu XXVI, Despre *topica* părţilorŭ propositiunii compuse. p. 134—136).
J. POHL, *Le roumain, seule langue centrifuge?,* „Omagiu ROSETTI", 1965.
I. RIZESCU, *Observaţii asupra topicii vocativului,* LR, XII, 1963, nr. 6.
Ioan SLAVICI, *Aşezarea vorbelor în româneşte,* Analele Academiei Române, Seria II, Tomul XXVII, 1904—1905, Memoriile secţiunii literare.
V. ŞERBAN, *Din problemele studierii topicii în limba română,* I. Sincronie şi diacronie, „Orizont", XIX, 1968, nr. 7.
E. TĂNASE, *Locul adjectivului demonstrativ în limba română,* CL, VIII, 1963, nr. 1.
S. VAIMBERG, *Despre topica „internă" a adjectivelor compuse,* RS, XII, 1965.
L. VASILIU, *Unele probleme de topică în limba presei actuale,* LR, VI, 1957, nr. 1.
B. I. WAKSMAN, *O poriadke slov b sovremennom moldavskom iazîke,* „Voprosi sostavleniia opisatelnih gramatik", Moskva, 1961.
M. ZDRENGHEA, *În legătură cu topica obiectului direct şi a celui indirect,* AUI, IV, 1958.

VI. Probleme de istoria limbii şi a lingvisticii româneşti

DILR = Ovid DENSUSIANU, *Istoria limbii române,* I, II, ediţie îngrijită de J. BYCK, Bucureşti, 1961.
Al. GRAUR, *Evoluţia limbii române,* privire sintetică, Bucureşti, 1961.
Iorgu IORDAN, *Istoria limbii spaniole,* Bucureşti, 1963.
ISTORIA LIMBII ROMÂNE, I, Limba latină, Bucureşti, 1965.
D. MACREA, *Lingvişti şi filologi români,* Bucureşti, 1959.
— *Probleme de lingvistică română,* Bucureşti, 1961.
— *Studii de istorie a limbii şi a lingvisticii române,* Bucureşti, 1965.
Alexandru PHILIPPIDE, *Originea românilor,* II, Iaşi, 1927.
RILR = Al. ROSETTI, *Istoria limbii române,* de la origini pînă ln secolul al XVII-lea, Bucureşti, 1968.
Al. ROSETTI, B. CAZACU, *Istoria limbii române literare,* I, de la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea, Bucureşti, 1961.

B. IZVOARE

Unele exemple, pentru a ilustra stilul ştiinţific, au fost reţinute chiar din studiile de specialitate. Pe acestea nu le-am notat în acest capitol al bibliografiei.

ALECSANDRI, Pp = V. ALECSANDRI, *Poezii populare*, Bucureşti, 1956.
ARGHEZI = ARGHEZI, *Versuri*, Bucureşti, 1960.
BENIUC, P = Mihai BENIUC, *Poezii*, Bucureşti, 1960.
BLAGA, *Hronicul* ... = Lucian BLAGA, *Hronicul şi cîntecul vîrstelor*, Bucureşti, 1965.
BLAGA, P = Lucian BLAGA, *Poezii*, Bucureşti, 1966.
BRĂESCU, OA = Gh. BRĂESCU, *Opere alese*, I–II, Bucureşti, 1962.
CAMILAR, N = Eusebiu CAMILAR, *Negura*, Bucureşti, 1961.
CARAGIALE = CARAGIALE, *La hanul lui Mînjoală*, Bucureşti, 1960.
George CĂLINESCU, *Impresii asupra literaturii spaniole*, Bucureşti, 1965.
CĂLINESCU, EO = G. CĂLINESCU, *Enigma Otiliei*, I–II, Bucureşti, 1961.
— , CO = G. CĂLINESCU, *Cronicile optimistului*, Bucureşti, 1964.
— , VE = G. CĂLINESCU, *Viaţa lui Mihai Eminescu*, ed. a 4-a, Bucureşti, 1964.
CIPRIAN, S = G. CIPRIAN, *Scrieri*, I–II, Bucureşti, 1965.
CONSTANTINESCU, S = Pompiliu CONSTANTINESCU, *Scrieri*, I–II, Bucureşti, 1967.
COŞBUC, V = COŞBUC, *Versuri*, Bucureşti, 1961.
— , OA = G. COŞBUC, *Opere alese*, I, Poezii, Bucureşti, 1966.
CREANGĂ = Ion CREANGĂ, *Opere (Oeuvres)*, Bucureşti, 1963.
CRESTOMAŢIE, I = *Crestomaţie romanică*, întocmită sub conducerea acad. Iorgu IORDAN, de ... (colectiv), I, Bucureşti, 1962.
Pavel DAN, S = Pavel DAN, *Scrieri*, Bucureşti, 1965.
DELAVRANCEA, S = DELAVRANCEA, *Sultănica*, Bucureşti, 1961.
— , O = Barbu DELAVRANCEA, *Opere*, I–IV, Bucureşti, 1965–1967.
DENSUSIANU, O = Ovidiu DENSUSIANU, *Opere*, I, Bucureşti, 1968.
EFTIMIU, T = Victor EFTIMIU, *Teatru*, Bucureşti, 1956
EMINESCU, OA = M. EMINESCU, *Opere alese*, I–III, Bucureşti, 1964–1965.
GALACTION, OA = GALACTION, *Opere alese*, I–IV, Bucureşti, 1965.
GALACTION = GALACTION, *Lîngă apa Vodislavei*, Bucureşti, 1961.
GÎRLEANU, SA = GÎRLEANU, *Scrieri alese*, I–II, Bucureşti, 1963.
GOGA, O = Octavian GOGA, *Opere*, I–II, Poezii, Bucureşti, 1967.
HOGAŞ, DM = HOGAŞ, *Pe drumuri de munte*, Bucureşti, 1960.
IBRĂILEANU, A = IBRĂILEANU, *Adela*, Bucureşti, 1963.
IORDAN, SA = Iorgu IORDAN, *Scrieri alese*, Bucureşti, 1968.
ISPIRESCU = ISPIRESCU, *Basme, legende, snoave*, Bucureşti, 1960.
A. MANIU, VP = Adrian MANIU, *Versuri în proză*, Bucureşti, 1965.
— , CT = Adrian MANIU, *Cîntece tăcute*, Bucureşti, 1965.
MINULESCU, V = Ion MINULESCU, *Versuri*, Bucureşti, 1964.

CAMIL PETRESCU, UN = Camil PETRESCU, *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război,* Bucureşti, 1962.
— UO = —, *Un om între oameni,* I—III, Bucureşti, 1967.
PILLAT, P = Ion PILLAT, *Poezii,* Bucureşti, 1963.
PREDA, M = Marin PREDA, *Moromeţii,* I, Bucureşti, 1960.
REBREANU, R = REBREANU, *Răscoala,* I—II, Bucureşti, 1960.
Fanny Liviu REBREANU, *Cu soţul meu,* Bucureşti, 1963.
ROSETTI, CA = Al. ROSETTI, *Cartea albă,* Bucureşti, 1968.
SADOVEANU, *Istorisiri* ... = SADOVEANU, *Istorisiri despre vînători şi pescari,* Bucureşti, 1960.
— , DP = —, *Divanul persian,* Bucureşti, 1960.
— , ZC = —, *Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi-vodă,* Bucureşti, 1960.
— , RPI = —, *Romane şi povestiri istorice,* I—II, Bucureşti, 1961.
— , NP = —, *Nicoară Potcoavă,* Bucureşti, 1962.
— , O, 19 = —, *Opere,* vol. 19, Bucureşti, 1964.
SAHIA = Al. SAHIA, *Execuţia din primăvară,* Bucureşti, 1962.
SLAVICI, A = Ioan SLAVICI, *Amintiri,* Bucureşti, 1967.
SLAVICI = —, *Moara cu noroc,* Bucureşti, 1960.
SPERANŢIA, *Iniţiere în poetică* = Eugen SPERANŢIA, *Iniţiere în poetică,* Bucureşti, 1968.
TOPÎRCEANU, = TOPÎRCEANU, *Balade vesele şi triste,* Bucureşti, 1961.
VIANU, SLR = Tudor VIANU, *Studii de literatură română,* Bucureşti, 1965.
VINEA, L = Ion VINEA, *Lunatecii,* I—II, Bucureşti, 1965.
ZAMFIRESCU, PN = Duiliu ZAMFIRESCU, *Poezii şi nuvele,* Bucureşti, 1961.
ZANNE, = Iuliu A. ZANNE, *Proverbele românilor,* Bucureşti, 1959.

Tiraj : 6 000+S.P. 120 expl. broşate; Coli de tipar : 14,75; Hîrtia : Tip A; Format : 54×84-28,7; Bun de tipar : 26.06.1974. Nr. plan 6920; Ediţia 1974.

Intreprinderea Poligrafică „Banat", Timişoara, Calea Aradului nr. 1, Republica Socialistă România.

Comanda nr. 4.

Editura didactică
şi pedagogică,
Bucureşti — 1974

Lei 6,05